

**HÜKÜMLÜ VE TUTUKLULARIN ÖZEL HAYAT VE AİLE
HAYATLARININ KORUNMASI**

**T.C
Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı**

Abdullah MURAT

Danışman: Doç. Dr. Yasin SEZER

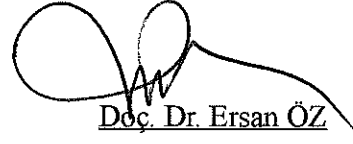
**Haziran 2010
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı öğrencisi Abdullah MURAT tarafından Doç. Dr. Yasin SEZER yönetiminde hazırlanan "Hükümlü ve Tutukluların Özel Hayat ve Aile Hayatlarının Korunması" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 03/06/2010 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksel Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ekrem KARAYILMAZLAR
Jüri Başkanı

Doç. Dr. Yasin SEZER
Jüri Üyesi (Danışman)

Doç. Dr. Ersan ÖZ
Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 15/07/2010 tarih ve 11/01 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Müdür Vekili

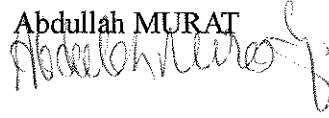
Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulguların analizinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet edildiğini; bu çalışmaların doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

Tarih

03.06.2010

İmza

Abdullah MURAT

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında yararlanılan, araştırma ve görüşlerine atıf yapılan tüm eserlerin değerli yazarlarına, yüksek lisans eğitimim süresince kendilerinden ders aldığım Pamukkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Öğretim Üyelerine, özellikle yüksek lisans tezimin hazırlanmasında maddi ve manevi her konuda desteğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Yasin SEZER'e, çalışmamda bana her türlü yardım ve desteklerinden dolayı iş ve çalışma arkadaşlarıma, bana her alanda destek olan, tezimin yazımında ve düzeltilmesinde katkıda bulunan sevgili eşim Leyla MURAT'a; tez çalışmalarım sırasında gösterdiği anlayış ve sabırdan dolayı sevgili oğlum Yavuz Selim MURAT ile beni bugünlere getiren anne ve babam Dursun ve Mümine MURAT'a teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

HÜKÜMLÜ VE TUTUKLULARIN ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATLARININ KORUNMASI

MURAT, Abdullah

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Yasin SEZER

Haziran 2010, 177 sayfa

Mahpusların belli sınırlamalara rağmen insan haklarını ellerinde bulundurma prensibi, genellikle onların tahliye olduklarında hızla ve yeniden sosyalleşmelerini amaç edinen çağdaş infaz düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle dış dünya ile temasın sürdürülmesi ve kalitesi mahpusların topluma yeniden kazandırılarak toplumun sağlıklı birer üyesi olmalarında önemli bir rol oynamaktadır.

Kişiyi özgürlükten yoksun bırakmanın bizatihi kendisi ceza olduğu için hapsedilme şartları ek bir ceza gibi kullanılmamalıdır. Hapsedilmenin doğurabileceği yan etkiler olabildiğince en aza indirilmelidir. Cezaevi yaşamı asla normal yaşam koşulları olmamakla birlikte, özgürlüğün kaybedilmesi dışında mümkün olduğunca normal yaşam şartlarına yakınlaştırılmalıdır. Hürriyetin kısıtlanması hiçbir zaman onun ailesi ve yakınlarıyla iletişim kurmasını tamamen ortadan kaldıramaz.

Hükümlü ve tutukluların cezaevine girmeden önceki ailesi, arkadaşları ile mevcut ilişkisini belli sınırlamalar içinde sürdürmeleri, tahliyelerinden sonra onların topluma uyumunu kolaylaştıracaktır. Onların özel ve aile hayatlarını korunması temel olarak ziyaret, mektuplaşma ve telefon yoluyla gerçekleşmektedir. Ceza infaz kurumu idareleri onların bu yollarla iletişimlerini kolaylaştıracak önlemler üzerinde çalışmalıdır. Çünkü mahpus dış dünya ile sağlıklı bir ilişki kurduğu takdirde, bundan kendisi toplum ve cezaevi idaresi fayda sağlayacaktır.

Ceza infaz kurumlarında hükümlü ve tutukluların aileleriyle ziyaret şekil ve şartları ilişkinin kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bazı ülkelerde mahpuslara ceza infaz kurumlarında aileleriyle birtakım şartlar altında mahrem görüş imkanı tanınmaktadır. Bu ziyarette mahpusa, eşi ve yakın aile üyeleriyle belli süre cezaevi idaresinin gözetimi olmaksızın biraraya gelerek kısmen de olsa aile hayatını sürdürme imkanı tanınmakta bu şekilde aile bağlarının güçlenmesi hedeflenmektedir. Özel aile ziyareti, mahrem ziyaret veya conjugal visit olarak nitelendirilen bu ziyaret bir hak olmaktan çok bir ayrıcalık/lütuf/ödül olarak değerlendirilmektedir.

Mahpusların ceza infaz kurumunda iken kendilerine yapay dölleme imkanı sağlanarak ebeveyn olma istekleri, özel aile ziyaretine izin verilmeyen ülkelerde onun özel hayat aile hayatının korunması açısından ayrı bir tartışma konusudur. AİHM'nin benzer bir konudaki Dickson/ Birleşik Krallık davasında verdiği karar hükümlü ve tutukluların özel hayat ve aile hayatlarının korunmasına verilen önemi göstermektedir. Mahpusların bu yöndeki talepleri AİHM kararında yer verilen prensiplere göre değerlendirilmelidir. Böylece hükümlü ve tutuklular mevzuatla belirlenen şartları taşımaları halinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmenin 8'inci maddesi ile garanti altına alınan özel ve aile hayatlarının sürdürülmesini sağlayacaktır. Bu değerlendirme yapılırken sadece mahpus açısından değil, onun özgür olan eşinin de hakları gözetilmelidir.

Anahtar Kelimeler; Mahpus, hükümlü ve tutuklu, ziyaret, mektuplaşma, özel aile ziyareti, özel hayat, aile hayatı, ceza infaz kurumu, AİHM Dickson/Birleşik Krallık Kararı, dış dünya ile temas, yapay dölleme, mahrem ziyaret, insan hakları, infaz sistemi

ABSTRACT

PROTECTION OF PRISONERS' PRIVATE AND FAMILY LIFE

MURAT, Abdullah

M. Sc. Thesis in Department of Political Sciences and Public Administration

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Yasin SEZER

June, 2010, 177 Pages

The principle that the prisoners hold the certain human rights with some restrictions is the result of contemporary enforcement system aiming at prisoners' re-socialisation when they are set free. So the sustaining of contacting with outside world is considerable element of rehabilitation and re-socialisation.

Since the deprivation of liberty itself is a punishment, the conditions of detention can not be considered as an additional penalty. The side effects of imprisonment should be minimized to the utmost as possible. Although the living conditions in prison are not same as those in ordinary society, they should get nearer to the normal society excluding the limitation of liberty. The restriction of the prisoners' freedom shall not be mean that they have no right of contacting with their family and friends.

The sustaining of the existing relationship which is available before the prisoners were detained will help them integrate into society after release. Thanks to visitation, correspondance and phone, it will be possible to increase the chances of successful resettlement after release. The administration of prison has a responsibility to work on these ways by easing their contacting with outside world. The sound and stable contact has the benefits on the prisoners' life, administration of prison and in the end, on whole society.

The conditions and procedures of visiting in prison affect the quality of relationship directly. In some country, the conjugal visitation has been granted for the prisoners under some restriction in prison. Generally, those prisoners who are less dangerous, well-behaved and housed in middle and low security prisons benefit from these kinds of visitation. Through that extended family visit, the inmates seize an opportunity to stay with their family members such as spouse, son or daughter in private facilities established seperately in prison unit without close supervision of any prison officer and so they could maintain their private and family life even in part. This kind of visit known generally "conjugal visit" is regarded as a privilege other than as a fundamental human right.

The inmates' requests for becoming parents by means of the artificial insemination facilities provided for them in prison is another controversial issue in the country where conjugal visit is not legitimized in terms of the maintaining and protecting of their private and family life. The European Court of Human Rights' decision upon the applicants' requesting the artificial insemination facilities in prison illustrates the vital importance to prisoners' private and family life. In spite of the fact that the Court approves that conjugal visit stands within the margin of appreciation it notes that the prisoner's right of becoming parents should be legitimized under certain circumstances as long as it doesn't run a risk of the security in jail and constitute a burden on the state. Besides, the right of inmate's wife should be protected along the evaluation of that requests. As a result, it will be highly possible that a fair balance between the individual and community will be reached.

Keywords: prisoner, sentenced, prisoner on remand, arrested, inmate, visitation, correspondance, contacting with the outside world, artificial insemination, prison, jail, private and family life, ECHR Judgement of Dickson v. United Kingdom, private family visit, fundamental human rights

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR DİZİNİ.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATININ KORUNMASI

1.1. TÜRK HUKUKUNDA ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATININ KORUNMASI.....	8
1.2. ULUSLARARASI VE BÖLGESEL DÜZEYDE ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATININ KORUNMASI	14
1.2.1. AIHS Kapsamında Sağlanan Koruma.....	15
1.2.2. AIHS'nin 8'inci Maddesi'nin Kapsamı.....	16
1.2.2.1. Özel Hayatın Korunması.....	16
1.2.2.2. Aile Hayatının Korunması.....	18
1.2.2.3. Konutun Korunması.....	19
1.2.2.4. Özel Haberleşmenin Korunması (Gizliliği).....	21
1.2.3. Hakkın Sınırlandırılması.....	22
1.2.4. Sınırlamanın Sınırları (Sınırlamanın Denetim Ölçütleri).....	24

İKİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMLÜ VE TUTUKLULARIN ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATLARININ KORUNMASI

2.1. HÜKÜMLÜ VE TUTUKLU KAVRAMI.....	28
2.2. HÜRRİYET BAĞLAYICI CEZA KAVRAMI, HUKUKİ NİTELİĞİ, TARİHİ GELİŞİMİ VE AMACI.....	31
VI	
2.2.1. Hürriyeti Bağlayıcı Ceza Kavramı ve Hukuki Niteliği.....	31
2.2.2. Tarihi Gelişim.....	31
2.2.3. Hürriyeti Bağlayıcı Cezanın Amacı.....	33
2.2.3.1. Geleneksel İnfaz Anlayışı.....	33
2.2.3.2. Çağdaş İnfaz Anlayışı.....	35
2.3. HÜKÜMLÜ VE TUTUKLULARIN ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATLARININ KORUNMASINDA DIŞ DÜNYA İLE TEMASIN ROLÜ.....	37
2.3.1. Uluslararası Belgelerdeki Yeri.....	38
2.3.2. Ulusal Mevzuatımızdaki Yeri.....	42
2.3.3. Hükümlü ve Tutukluların Dış Dünya İle Temasları.....	44
2.3.3.1. Ziyaretler ve Sınıflandırılması.....	44
2.3.3.1.1. Tutukluluk - Hükümlülük Durumuna Göre.....	46

	VI
2.3.3.1.2. Mahkumun Cinsiyetine ve Yaşına Göre.....	49
2.3.3.1.3. Hapis Cezasının Niteliği ve Ağırlığına Göre.....	55
2.3.3.1.4. Ziyaretçi Gruplarına Göre.....	60
2.3.3.1.5. Ziyaretin Şekline Göre.....	72
2.3.3.1.6. Ceza İnfaz Kurumlarının Türüne Göre.....	80
2.3.3.1.7. Ziyaret Prosedürüne Göre.....	81
2.3.3.1.8. Hükümlü ve Tutuklunun Uyuşuna Göre.....	87
2.3.3.1.9. Hükümlü ve Tutukluların Avukatlar Tarafından Ziyareti.....	96
2.3.3.1.10. Ziyaretçilerin Aranması.....	98
2.3.3.1.11. Nakiller (Mahkumun Evine Yakınlık).....	100
2.3.3.2. Yazılı İletişim Kurma Hakkı (Mektup, Faks, Telgraf vb.).....	101
2.3.3.3. Hükümlü ve Tutukluların Telefon İle Haberleşme Hakkı.....	105
2.3.3.3.1. Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Hükümlü ve Tutukluların Telefonla Görüşme Hakkı.....	104
2.3.3.3.2. Açık Ceza İnfaz Kurumları ile Çocuk Eğitimlerinde Bulunan Hükümlü ve Tutukluların Telefonla Görüşme Hakkı.....	107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZİYARET NİTELİĞİNİN HÜKÜMLÜ VE TUTUKLULARIN ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATLARINA ETKİSİ

3.1. ÖZEL AİLE ZİYARETİ.....	109
3.1.1. Kavram, Tarihi Gelişim ve Önemi.....	109
3.1.2. Hukuki Niteliği.....	113
3.1.3. Şartları.....	114
3.2. ÖZEL AİLE ZİYARETİNE ALTERNATİF: İZİN MÜESSESESİ.....	117
3.2.1. Genel Olarak.....	117
3.2.2. Çeşitleri.....	121
3.2.2.1. Mazeret İzni.....	121
3.2.2.1.1. Ölüm Nedeniyle Verilen Mazeret İzni.....	121
3.2.2.1.2. Hastalık ve Doğal Afet Nedeniyle Verilen Mazeret İzni.....	122
3.2.2.2. Özel İzin.....	123
3.3. MAHPUSLARIN ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATLARINI SÜRDÜRME HAKKI VE YAPAY DÖLLENME YÖNTEMİ.....	124
3.3.1. Hükümlüler Dönmez Çiftinin Başvurusu.....	125
3.3.2. Adalet Bakanlığı'nın Görüşü.....	126
3.3.3. A.İ.H.M'nin 4 Aralık 2007 Tarihli Dickson /Birleşik Krallık Kararı (Başvuru no: 44362/04).....	128
3.3.3.1. Prosedür.....	128
3.3.3.2. Dava Konusu Olaylar.....	129
3.3.3.3. Deliller, İlgili Mevzuat ve Uygulama.....	131
3.3.3.4. A.İ.H.S'nin 12 ve 18. Maddelerinin İhlal Edildiği İddiası.....	138
3.3.3.5. Dairenin Kararı.....	138
3.3.3.6. Başvuranların İddiaları.....	140
3.3.3.7. Hükümetin Savunması.....	142
3.3.3.8. AİHM'nin Sözleşmenin 8'inci Maddesi'nin İhlal İddiası Hakkındaki Değerlendirmesi.....	145
3.3.3.8.1. İlgili Genel Prensipler.....	146
3.3.3.8.2. Negatif ve Pozitif Sorumluluklar.....	147

	VII
3.3.3.8.3. Kişi ile Kamu Menfaati Çatışması.....	148
3.3.3.8.4. Çatışan Menfaatlerin Dengelenmesi ve Takdir Hakkı.....	150
3.3.4. Kararın Değerlendirilmesi ve Türk Hukukunda Durum.....	153
SONUÇ VE DEğERLENDİRME.....	158
KAYNAKLAR.....	162
ÖZGEÇMİş.....	177

KISALTMALAR

ACK	: Avrupa Cezaevi Kuralları
age	: adı geçen eser
agm	: adı geçen makale
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
C.	: cilt
CİK	: Ceza İnfaz Kurumu
CMK	: 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu
CGTİHK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CPT	: İşkenceyi Önleme Komitesi
Çev.	: Çeviren
İHK	: İnfaz Hakimliği Kanunu
İKK	: İzleme Kurulları Kanunu
md.	: madde
No	: Numara
RG	: Resmi Gazete
S	: sayı
s.	: sayfa
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
TODAİE	: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
Tüzük	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük
UK	: United Kingdom
vd.	: ve devamı
YMB	: Adalet Bakanlığı Yargı Mevzuatı Bülteni
Ziy. Yön.	: Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik

GİRİŞ

Tarih boyunca suç işleyerek toplum düzenini bozan kişilere bir takım cezaî müeyyideler uygulanagelmiştir. Bu müeyyidelerden en önemlisi, kişinin hapsedilmesi suretiyle hürriyetinden mahrum edilmesidir.

Kişilerin hapsedilmesiyle neyin amaçlandığı konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, hapis sadece suçluları cezalandırmak için kullanılmalıdır. Başka bir görüşe göre, hapsin amacı cezaevindeki insanları ileride serbest bırakıldıklarında başka suçlar işlemekten ya da suç işlemeyi düşünen kişileri bu düşüncelerinden caydırmaktır. Bu anlayışın sonucu olarak cezaya çarptırılıp cezaevine gönderilen kişilere insanca muamele edilmemiştir.

Bazı hakların ve özgürlüklerin insan varlığının temeli olduğunu ifade eden, kişiye bağlı, vazgeçilmez, devredilemez nitelikteki "insan hakları" kavramının yaygınlaşmaya başlamasıyla, kişilerin suç işledikleri ya da bir kuralı çiğnedikleri için bu haklardan mahrum bırakılamayacağı görüşü kabul edilmeye başlanmıştır.

Bu bakımdan, 19'uncu yüzyılda başlayan ve özellikle 20'inci yüzyılda yaygın kabul gören çağdaş infaz anlayışına göre, hürriyeti bağlayıcı cezaların amacı, temel haklara sahip olduğu prensip olarak kabul edilen hükümlülerin, insan onuruna yaraşır bir şekilde infaza tabi tutularak yeniden topluma kazandırılmasıdır. Bu düşünce doğrultusunda Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi tarafından mahpuslara uygulanacak minimum standart kurallar belirlenmiştir.

Ülkemizde özellikle 2000'li yıllardan itibaren ceza infaz kurumlarının fiziki şartları başta olmak üzere infazın çeşitli alanlarında hükümlü ve tutukluların yeniden topluma kazandırılması temelli birçok çalışma yapılmıştır. Bu kapsamda, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunla, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler Cezaevi Standart Kuralları çerçevesinde, hükümlülerin insanî ve çağdaş yöntemler ile eğitilerek yeniden topluma kazandırılmaları düzenlenmiş, ceza infaz kurumlarının güvenlik ve hizmet standartları yeniden belirlenmiş,

mahpuslar ile personelin hak ve yükümlülükleri yeniden düzenlenmiştir. Cezanın infazındaki temel amacın topluma kazandırma olduğu ve mahkumlara insanca muamele edilmesi esası daha açık bir şekilde ifade edilerek, bu çerçevede sosyal, kültürel, sportif, mesleki ve psiko-sosyal programların bir sistematik içerisinde yürütülmesi ve bunu yaparken hem resmi hem de sivil toplum kuruluşlarıyla ilişki kurulması benimsenmiştir. Şartla tahliye için gerekli olan sürelerde değişiklik yapılarak adli suçlarda 2/3, örgütlü suçlarda ise 3/4 oranı kabul edilmiştir.

Ayrıca, hapis dışı ceza ve tedbirler ile kamu hizmetinde çalışma cezasının infazının ne suretle yapılacağı, mahpuslar hakkında uygulanacak olan disiplin cezaları ve itiraz yolları yeniden düzenlenmiş ve tüm mahpuslara açık görüş hakkı verilmiştir. Bunun yanında, 20 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5402 Sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezlerinin Kurulmasına Dair Kanun, 03/07/2005 tarihinde kabul edilen 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 23/05/2001 tarihinde yürürlüğe giren 4675 Sayılı İnfaz Hâkimliği Kanunu, 21.6.2001 tarihinde yürürlüğe giren 4681 Sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu yapılan temel mevzuat değişiklikleri olarak sayılabilir.

Yine ceza infaz kurumlarında her seviyede çalışan personelin insan hakları başta olmak üzere, çeşitli alanlarda sürekli eğitilmesi önem arzettiğinden 4769 Sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personel Eğitim Merkezleri Kanunu ile İstanbul, Ankara, Erzurum ve K.Maraş Personel Eğitim Merkezleri faaliyete geçirilmiştir. Denizli Personel Eğitim Merkezinin inşaatı ise halen devam etmektedir.

Fiziki alanlarda yapılan reformlar kapsamında, Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi'nin tavsiyeleri üzerine koğuş sisteminin güvenlik, sağlık ve insan hakları açısından yarattığı zafiyetlerin giderilmesi için bu sistemin terk edilerek oda sistemine geçilmesi çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca oda sistemine uygun yeni ceza infaz kurumları inşa edilmiştir.

Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler Minimum Cezaevi Standartlarına uygun olarak projelendirilmiş bulunan 1 ve 3 kişilik oda sistemine dayalı yüksek güvenlikli ceza infaz kurumları olan 13 adet F tipi yüksek güvenlikli ceza infaz kurumu hizmete girmiştir. Gerek eskimiş olmaları nedeniyle, gerekse çağdaş iyileştirme ve topluma kazandırma yöntemlerine imkan vermemeleri, bunun

yanında küçük kapasiteleri yüzünden infaz bütçesine gereksiz yük olmaları nedeniyle ilçelerde ve bazı ağır ceza merkezlerinde bulunan ceza infaz kurumları kapatılmıştır.

Mevzuat ve fiziki alanlarda yapılan reformlara rağmen, cezaevleri ve hükümlü ve tutukluların hakları üzerine konunun önemine paralel yeterli akademik çalışma bulunmamaktadır. Bu alanlarda yapılan çalışmalar daha çok hürriyeti bağlayıcı cezaların infazında karşılaşılan hukuki ihtilaflarla sınırlı bulunmaktadır. Yüksek Mahkeme kararları infaz hukuku yapılan çalışmalar için sürükleyici, yönlendirici karakter taşımaktadır. İnfaz hakimliği kararlarına itiraz üzerine ağır ceza mahkemelerinde kesin olarak karar verilmesi üzerine, kanun yararına bozma yoluyla Yargıtay denetimi mümkün olmakla birlikte, bu yolun oldukça az işlemesi nedeniyle yeterli Yargıtay kararı bulunmamaktadır. Yine cezaevlerinin dış dünyaya kapalı bir alan olması, akademik çalışmalar için Bakanlıktan izin alınma zorunluluğu, bürokratik engeller, yeterli ve tatmin edici data toplanmasında karşılaşılan zorluklar, yoğun güvenlik önlemleri gibi sebeplerle yeterli ve kapsamlı çalışmalar yapılamamaktadır.

Son yıllarda cezaevleri ve hürriyeti kısıtlanan kişilerin durumları uluslararası alanda İşkenceyi Önleme Komitesi ve Avrupa Birliği gibi bölgesel ve uluslararası kuruluşların raporlarında bu konu önemli yer tutmaktadır. Örneğin, Avrupa Birliği'nin Türkiye hakkındaki 2009 yılı İlerleme Raporunun "Siyasi Kriterler" başlığı altında yer alan "İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması" bölümünde cezaevleri ile ilgili yorumlara yer verilmiştir. Raporla, Türkiye'de son yıllarda cezaevi koşulları ve altyapısını iyileştirmeye yönelik iddialı bir cezaevi reform programı yürütüldüğü, bu kapsamda yeni cezaevlerinin inşa edilmesi ve günümüz koşullarına uygun olmayan bazı küçük cezaevlerinin kapatılmasına devam edildiği, cezaevi personeline yönelik hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimi veren dört eğitim merkezine ilaveten beşinci eğitim merkezinin yapım aşamasında¹ olduğu personel eksikliğinin giderilmesine yönelik ciddi çalışmaların yürütüldüğü belirtilerek ceza infaz reformu kapsamında şimdilik kadar yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir.²

Raporda ayrıca son yıllarda hızla artan mahpus sayısının aşırı bir

¹ Denizli Eğitim Merkezi.

² http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf, s.16

kalabalıklaşma sorununa yol açtığı, bunun kurumlardaki iyileştirme çalışmalarını olumsuz etkilediği, tutuklu yargılananların sayısının yüksek olduğu, kanunla düzenlenen ziyaret etme koşullarının, makul herhangi bir güvenlik gerekçesiyle getirilenlerden çok daha sınırlayıcı olduğu belirtilerek bu alandaki sorunların acil çözüm beklediği vurgulanmıştır.³

Ülkemizin Avrupa Birliği ile yürüttüğü müzakere sürecinde kaydedilen ilerlemeler ile belirlenen eksiklikleri kapsayan ilerleme raporları ve İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) gibi diğer uluslararası kuruluşların raporları dikkate alınarak, mevzuat ve uygulama alanında çeşitli değişiklik ve iyileştirmeler gündeme gelebilmektedir. Yine hükümlü ve tutuklularla ilgili yapılacak akademik çalışmalar infazla ilgili mevzuat ve uygulamanın geliştirilmesinde şüphesiz en önemli katkıyı yapacaktır.

Hükümlü ve tutukluların iyileştirilmesinde en önemli unsur onların dış dünya ile ilişkileridir. Cezaevi ile dış dünya arasındaki ilişkiler ağırlıklı olarak ziyaretler, mektuplaşma ve telefon görüşmeleri yoluyla sürdürülmektedir. Hükümlü ve tutuklular başta aile yakınları olmak üzere yakın akrabaları ve arkadaşlarıyla gerek ziyaretler, gerek diğer iletişim araçlarıyla, aile ve özel hayatlarını kısıtlı da olsa devam ettirmekte, bu iletişim sayesinde tahliye olduklarında onlara tekrar kavuşacağı ümidini korumakta, bu şekilde hayata tutunarak hürriyetinin kısıtlanmasının olumsuz etkilerini daha az hissetmektedir.

Bu çalışmada konu üç bölüm altında ele alınmıştır. Birinci bölümde, genel olarak kişilerin aile hayatı ve özel hayatlarının korunması ile bunun sınırlamalarına değinilmiştir.

İkinci bölümde ise, hükümlü ve tutukluların özel hayat ve aile hayatlarının korunmasını ve sürdürülmesini sağlayan en önemli araçlar olan ve genellikle "dış dünya ile temas" başlığı altında yer verilen ziyaretler, mektuplaşma ve telefon görüşmeleri ayrı başlıklar altında açıklanmıştır. Çalışmanın asıl amacı hürriyeti kısıtlanan kişilerin aile hayatlarını ve bu bağlamda özel hayatlarını sürdürmeleri olduğundan dış dünya ile ilişkiler başlığı altında yer verilse bile, mahpusların dış dünyadaki bilgiye erişme yolları (gazete, televizyon gibi yayın araçlarına ulaşma hakkı) inceleme kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca hükümlü ve tutukluların kurum içindeki günlük yaşamları

³ http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf, s16-17

da onların özel hayatlarının bir parçası olmakla birlikte, bu çalışmada onların aileleri, arkadaşları ve diğer kişilerle her türlü iletişiminin özel ve aile hayatlarına etkisi inceleme konusu yapıldığı için, kurum içinde arama, kıyafet vb. uygulamalar çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu bölümde öncelikle hürriyeti bağlayıcı cezaların tarihi gelişimi ve infazın amacına değinilmiş, "ziyaretler" başlığı altında uluslararası ilkeler, ulusal mevzuat ve mevcut uygulama dikkate alınarak bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Bu sınıflandırmada mahpusların cezalarının ağırlığı, kaldıkları kurumun çeşidi, hükümlü veya tutukluluk durumu, cinsiyet ve yaşları ve uyruğu gibi çeşitli unsurlar dikkate alınmıştır. Yine ziyaretçi gruplarına (mahpusun ailesi, akrabaları ve arkadaşları ile diğer resmi ve özel kuruluşlar gibi), ziyaret prosedürüne (açık- kapalı, izne tabi olması- olmaması gibi) göre de mevcut durumun çeşitli açılardan değerlendirmesi yapılmıştır. Ziyaretçilerin aranması ve mahpusların kendi istekleriyle nakilleri de hükümlü ve tutukluların özel ve aile hayatlarının korunmasını doğrudan etkileyen uygulamalar olduğu için bu konulara da "ziyaretler" başlığı altında değinilmiştir.

Bu çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde mahkeme veya hakim kararı ile tutuklanmasına karar verilen veya haklarında hükmedilen hapis cezası kesinleşen veya para cezası ve diğer tedbirlerin hapse çevrilmesine karar verilen kişilerin cezalarının infazı için cezaevine konulanlar inceleme konusu yapılacak, bunun dışında çeşitli sebeplerle hürriyetlerinden mahrum edilen kişiler kapsam dışı bırakılacaktır.

Üçüncü Bölümde ise, ülkemizde henüz uygulaması bulunmayan mahrem ziyaretlere değinilmiştir. Çeşitli ülkelerde aile bağlarının güçlendirilmesi amacıyla hükümlüler ile ailesinin özel olarak görüşmesine izin veren ziyaret düzenlemesi bulunmaktadır. Tanımı ve kapsamı üzerinde tam bir mutabakat bulunmayan bu uygulama, çeşitli ülkelere örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Ülkemizde belli şartlar altında hükümlü ve tutuklulara cezaevinden izin verilerek ailesiyle birarada vakit geçirmesine izin veren sistem özel aile ziyaretlerine tam alternatif olmasa da, bu tür ziyaretlerin kabul edilmemesinin sebepleri arasında gösterildiği için bu bölüm altında ele alınmıştır. Yine bu bölüm altında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 04 Aralık 2007 tarihli, Dickson / Birleşik Krallık Kararı (Başvuru no: 44362/04) incelenmiştir. Bu karar ışığında ülkemiz uygulaması değerlendirilmiştir. Hükümlü ve tutukluların

özel hayat ve aile hayatlarının korunması açısından oldukça önemli bir yere sahip olan AIHM'nin bu kararı, bu alanda çalışmak isteyen kişilere ve uygulayıcılara yararlı olacaktır.

Bu çalışmada bir konu incelenmesinde, konuyla ilgili uluslararası prensip ve uygulamalar karşısında ülkemiz mevzuat ve uygulaması değerlendirilmiştir. Bu nedenle çalışmada ağırlıklı olarak tündengelim yöntemi tercih edilmiştir. İnfaz hukukunda hükümlü ve tutukluların özel hayat ve aile hayatları ile ilgili olarak oldukça az sayıda akademik çalışma bulunduğundan, özellikle ikinci ve üçüncü bölümde mümkün olduğunca internet kaynaklı rapor ve makalelerden yararlanılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın kişi olarak konusu olan "hükümlü ve tutuklu" kavramları yerine zaman zaman bu iki kavramı da kapsayan "hapsedilen kişi" anlamına gelen "mahpus" kelimesi kullanılmıştır. Yine mevzuatımızda cezaevi yerine "ceza infaz kurumu" kelimesi kullanılmakta ise de, gerek uluslararası belgeler gerek uygulamada (basın ve yayın kuruluşları başta olmak üzere) "cezaevi" kelimesi (İngilizcede "prison"un karşılığı olarak) kullanılmaya devam edildiğinden, bu çalışmada da her iki kavrama da yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünün ana konusunu oluşturan "özel aile ziyareti" yerine zaman zaman "özel ziyaret, mahrem ziyaret, conjugal visit" terimi bu anlama gelmek üzere kullanılmıştır. Üçüncü bölümde yer alan AIHM kararında sıkça yer verilen (İngiltere) İçişleri Bakanlığı İlkeleri olan "Policy", "Politika Dökümanı" olarak Türkçeye tercüme edilmiş ve çalışmada bu şekilde kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATININ KORUNMASI

İnsan hakları kelime anlamı olarak, kişinin sırf insan olduğu için sahip olduğu haklar demektir. Kişinin bu nedenle doğuştan bazı haklarının varolduğu varsayımı insan hakları düşüncesinin başlangıcı olmuştur. Vazgeçilemez, devredilemez nitelikteki bu temel haklar günümüz modern hukuk sistemlerinin tümünde benimsenerek pozitif hukuk düzenlemesine konu olmuşlardır.⁴

Çağdaş demokrasiler temel hak ve hürriyetleri sağlamayı hedef alan çoğulcu, katılımcı düşünceye dayanan hoşgörü ortamında gelişen sistemlerdir. Çağımızda insan hakları ve temel hürriyetlerin tanınması, evrensel bir ilgi konusu olmakla kalmamış; bunların güvence altına alınarak, aykırı uygulamalardan korunması ve daha ileri düzeyde gerçekleştirilmesi amacıyla bazı uluslararası kuruluşlar oluşturulmuş, bu kuruluşlar bünyesinde birtakım dökümanlar kabul edilmiştir (Doğru, 2001: VIII).

Bu kuruluşların başında hemen hemen tüm dünya ülkelerini kapsayan Birleşmiş Milletler teşkilatı ile demokratik Avrupa ülkelerinin siyasi birliği olan Avrupa Konseyinin geldiği bilinmektedir. Konuyla ilgili uluslararası belgelerden en önemlileri Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Avrupa Konseyi bünyesinde imzalanan ve kısaca "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi" olarak anılan İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme ve eki Potokollerdir.

Gerek BM İnsan Hakları Bildirgesi'nde, gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer verilen temel hak ve hürriyetlere 1982 Anayasasında da yer verilmiştir. Anayasaya göre; herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir (m.10). Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez, temel hak ve hürriyetlere sahiptir (m.12). Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz (m.17). Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir (m.19).

⁴ T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, *İnsan Hakları Reformlarının Uygulanması Uluslararası Sempozyumu*, (Bildiriler-Tartışmalar) BİHB Yay. No:8, Ankara, 2007, s.3-4

Görüldüğü üzere gerek ulusal ve gerekse uluslararası mevzuatta her insanın bir takım temel haklara sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu temel hak ve hürriyetlerden biri de AİHS'nin 8'inci maddesiyle koruma altına alınan kişilerin özel ve aile hayatlarına saygı duyulmasını isteme hakkıdır.

Sosyal ve akıl sahibi bir varlık olarak insan, düşündüğünü özgürce söyleyebilmek, istediği yere gidebilmek, istediği yerde yerleşmek, yaşamı ve geleceği üzerinde düşünüp karar vermek haklarının yanında, kendi özel hayatını, aile hayatını, konutunu ve özel haberleşmesini istediği gibi düzenleyebilmek hak ve yetkisine sahiptir (Ünal, 2001: 7). Herkesin kamuya mal olmuş hayatının yanında, kendi maddi ve manevi varlığını geliştirebilmesi, toplum hayatı bakımından kendisi için hedeflediği yere ulaşabilmesi ve uygun gördüğü şekilde yaşayabilmesi için, başkasının gözetim ve denetiminden uzak özel bir hayatı sürdürebilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu itibarla, insanın kendini yönetme hakkı kapsamında, kendi tercihleri doğrultusunda şekillendirebileceği özel hayatı, kural olarak başkalarının ve devletin ilgi alanı dışında kalmalıdır (Eryılmaz, 2003: 65). Kişinin sadece ailesi, yakınları, arkadaşları ve kendisinin seçtiği çevrenin içinde yaşamak ve hayatının başkaları tarafından bilinmemesini isteme hakkı kişinin özel hayat hakkını oluşturur (Kalabalık, 2009:197).

1.1. TÜRK HUKUKUNDA ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATININ KORUNMASI

Hukukumuzda özel hayatın korunması kavramına ilk olarak 1961 Anayasasının 15–17'inci maddeleri arasında yer verilmiştir (Şen, 1996:84). 1982 Anayasasının "Özel hayatın gizliliği ve korunması" kenar başlıklı 20- 22'inci maddelerinde bu konu düzenlenmiştir. Anayasanın 20'inci maddesinin birinci fıkrasında, "*Herkes özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulmaz.*" hükmüne yer verilmiştir. Söz konusu maddenin gerekçesinde de "*Bu madde ile kişinin özel hayatı korunmaktadır. Kişinin özel hayatı ferdi, özel hayat ve ayrı bir kavram ve bir bütün teşkil eden aile hayatından oluştuğu için her ikisi birlikte ifade edilmiştir. Bu anlamda, özel hayatın korunması her şeyden önce bu hayatın gizliliğinin korunması, başkalarının gözleri önüne serilmemesi demektir.*"

Bu cümleden olarak, mesela basın hürriyeti sınırlandırılabilir, yani kişinin özel hayatı gazete sayfalarında hikaye edilmeyecektir. Söz konusu gizliliğin korunması, ikinci olarak kişinin üstünün, özel kağıtlarının ve eşyasının aranmaması ile sağlanacaktır." (Akad/Dinçkol, 1998:104) denilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin 31.03.1987 tarih, ve 1986/24 sayılı kararında şöyle denilmektedir: "Özel hayatın korunması, her şeyden önce bu hayatın gizliliğinin korunması, başkalarının gözleri önüne serilmemesi demektir. Orada cereyan edenlerin yalnız kendisi veya kendisinin bilmesini istediği kimseler tarafından bilinmesini istemek hakkı kişinin temel haklarından biridir. Bu niteliği sebebiyledir ki, özel hayatın gizliliğine dokunulmaması ve insan haklarına ilişkin beyanname ve sözleşmelerle korunması istenilmiş, ayrıca tüm demokratik ülke mevzuatında açıkça belirlenen istisnalar dışında bu hak, devlet organlarına, topluma ve diğer kişilere karşı korunmuştur. İnsanın mutluluğu için büyük önemi olan özel hayata saygı gösterilmesi hakkı onun kişiliği için temel bir hak olup, yeteri kadar korunmadığı takdirde, kişilerin ve dolayısıyla toplumun kendini huzurlu hissedip güven içinde yaşaması mümkün değildir. Bu nedenlerle söz konusu gizliliği çeşitli biçimde ihlal eylemleri suç sayılarak ceza yaptırımlarına bağlanmıştır⁵ (Kalabalık, 2009: 197-188).

Özel hayat, zamana, mekana bağlı olarak ve hatta kişiden kişiye değişebileceği için kapsamını belirlemek güçtür. Özel hayatın kişinin sadece evinde, işyerinde ve sosyal faaliyetlerindeki davranışları ile sınırlı olmadığı söylenebilir (Kalabalık, 2009: 199). Bu kapsamda kişisel verilerin korunması özel hayatın gizliliği açısından önem arz etmektedir.

Kişisel verilerin kaydedilmesi, verilerin hukuka aykırı olarak verilmesi veya ele geçirilmesi de 5237 sayılı TCK'nun 135 ve 136'ncı maddelerinde suç olarak düzenlenmiş ve 137'inci maddede de dokuzuncu bölümde tanımlanan suçların kamu görevlisi tarafından ve görevinin verdiği yetki kötüye kullanılmak suretiyle veya belli bir meslek veya sanatın sağladığı kolaylıktan işlenmesi hali artırım nedeni, başka bir ifadeyle nitelikli hal olarak kabul edilmiştir. Ayrıca "verileri yok etmeme" kenar başlıklı 138'inci madde de; kanunların belirlediği sürelerin geçmiş olmasına karşın, verileri sistem içinde yok etmekle yükümlü olanlara, görevlerini yerine getirmediklerinde ceza verileceği belirtilmiştir

⁵ www.anayasa.gov.tr/KARARLAR/86/24E_87/8K, 28.08.1987 RG (06.07.2006).

(Kalabalık, 2009: 200).

Aynı Kanununun 139'uncu maddesinde; kişisel verilerin kaydedilmesi, verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme ve verileri yok etmeme hariç, dokuzuncu bölümde yer alan suçların soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı tutulmuş, 140'inci maddede de aynı bölümde tanımlanan suçların işlenmesi dolayısıyla tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunacağı ifade edilmiştir.

Anayasa ile güvence altına alınan konut dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği ve vucut dokunulmazlığı gibi temel hak ve hürriyetlere müdahale teşkil edebilecek "aramanın" hangi hallerde yapılabileceği yasalarda ayrıca ve özel olarak düzenlenmiştir. Kişinin üstünün ve eşyalarının aranması cezai soruşturma ve kovuşturmanın en gerekli unsurlarındandır. (Centel- Zafer, 2003:274).

5271 sayılı CMK'ya göre, yakalanabileceği ve suç delillerinin elde edilebileceği hususunda makul şüphe varsa, şüphelinin veya sanığın üstü, eşyası konutu, işyeri veya ona ait diğer yerler aranabilir (m.116). Makul şüphe, aramanın yapılacağı zaman, yer ve ilgili kişinin veya onunla birlikte olanların davranış, tutum, ve biçimleri kolluk memurunun taşındığından şüphe ettiği eşyanın niteliği gibi sebepler göz önünde tutularak belirlenir. Makul şüphede ihbar ve şikayeti destekleyen emarelerin var olması gerekir. Belirtilen konularda şüphenin somut olgulara dayanması şarttır. Arama sonunda belirli bir şeyin bulunacağını veya belirli bir kişinin yakalanacağını öngörmeyi gerektiren somut olgular mevcut bulunmalıdır.

Şüphelinin veya sanığın yakalanabilmesi veya suç delillerinin elde edilmesi amacıyla, diğer bir kişinin de üstü, eşyası, konutu, işyeri veya ona ait diğer yerler aranabilir. Maddede bu hallerde aramanın yapılması, aranılan kişinin veya suç delillerinin belirtilen yerlerde bulunduğu kabul edilebilmesine imkan sağlayan olayların varlığına bağlı tutulmuştur (CMK m.117). Ancak bu sınırlamanın şüphelinin veya sanığın bulunduğu yerler ile, izlendiği sırada girdiği yerler hakkında geçerli olmadığı da ifade edilmiştir. Örneğin, suçüstü halinin sözkonusu olduğu sıcak takipte, şüphelinin üçüncü bir kişinin konutuna girmesi ve suç eşyasını veya diğer bir delili üçüncü kişinin konutuna veya eklentisine atması halinde buralarda da arama yapılması mümkündür (Kalabalık, 2009: 201).

CMK (m. 118) kural olarak geceleyin konutta, işyerinde veya diğer kapalı yerlerde arama yapılamayacağını hükme bağlamış ve ancak suçüstü veya gecikmesinde sakınca bulunan haller ile yakalanmış veya gözaltına alınmış olup da firar eden kişi veya tutuklu veya hükümlünün tekrar yakalanması amacıyla yapılan aramalar bakımından buna izin verilmiştir.

5237 sayılı TCK'nın "Özel hayatın gizliliği" kenar başlıklı 134'üncü maddesinde düzenlenen suçta; gizliliğin görüntü veya seslerin kayda alınması suretiyle ihlal edilmesi halinde cezanın altı sınırının daha yüksek olacağı ve kişilerin özel hayatına ilişkin görüntü veya sesleri ifşa eden kimselerin de cezalandırılacağı, ayrıca bu ifşanın basın ve yayın yoluyla işlenmesi halinde cezanın artırılacağı hükme bağlanmıştır.

5275 sayılı CMK'nda özel hayatın gizliliğine müdahale teşkil edecek yeni koruma tedbirlerine ve yeni hükümlere yer verilmiştir. Kanununun 75 -82'inci maddeleri arasında yer verilen hükümlere göre, şüpheli veya sanığın dış beden muayenesine soruşturma ve kovuşturma makamları tarafından; iç beden muayenesine gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısı tarafından karar verilebilir. Mağdurun beden muayenesi konusunda da karar verme bakımından benzeri hükümler öngörülmüştür (m.75 - 76).

Öte yandan CMK'da ayrı bölümler halinde de 116- 134'üncü maddeler arasında arama ve elkoyma, 135-138'inci maddeler arasında telekomikasyon yoluyla yapılan iletişim denetlenmesi ve 139 ve 140'inci maddelerde gizli soruşturmacı ve teknik araçlarla izleme konuları düzenlenmiştir.

Konutun korunması konusunda da bazı yerel mahkemelerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8'inci maddesine atıfta bulunduğu görülmektedir. Örneğin, Konya'da 2004 yılında kendiliğinden çöken ve 100 civarında insanın ölümüne yol açan Zümrüt Apartmanı ile ilgili açılan tam yargı davalarında, Konya İdare Mahkemesi iç hukuk unsurları yanında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8'inci maddesine de atıfta bulunarak Devletin (idarenin) insanların güvenli olmayan konutlarda barınmasını önleme görevi bulunduğu gerekçesiyle, bu yetkisini gereği gibi kullanmayarak yapı ve iskan ruhsatı veren, inşai denetimini aksatan idarenin hizmet kusuru sabit kabul edilerek idare aleyhine maddi ve manevi tazminata hükmedilmiştir.⁶

⁶ Konya İdare Mahk.23.03.2005 gün ve K:2005/149 s.lı karar.

Tutukluluk doğal olarak özel hayatın sınırlandırılması anlamına gelir ise de, hem özel hayat, hem de mahpusların rehabilitasyonu, onların mümkün olduğu kadar dış dünya ile iletişim kurmalarını, toplumla entegrasyonunu kolaylaştıracaktır (Kalabalık, 2009: 205).

Şeref, haysiyet, ticari itibar, kişinin sır ve özel hayat alanı ve çevresi, özgürlükler, resim hakkı gibi sosyal ve duygusal değerlerin oluşturduğu kişilik haklarının ihlal edilmesi halinde Medeni Kanun 24 ve Borçlar Kanunu 49'uncu madde hükümleri uygulanarak, kişi açacağı davalarda tecavüzün önlenmesini veya durdurulmasını sağlayabileceği gibi, maddi manevi tazminat talebinde de bulunabilir (Akipek, <http://inet-tr.org/inetconf5/tammetin/hukuk.html>. (23.7.2009).

Kişinin aile hayatı da bu kapsamda koruma altındadır. Bir toplumun temelini oluşturan en küçük insan grubunu oluşturan ailenin önemi ve korunması Anayasa ile düzenlenmiştir. 1982 Anayasasının 41'inci maddesinde "*Aile Türk toplumunun temelidir. Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar*" hükmü getirilerek aile kurumunun korunması öngörülmüştür. Anayasanın dışında pek çok hukuk dalında aile kurumu düzenlenmiştir. Bunlar içinde en kapsamlı olanı Türk Medeni Kanunudur (Kalabalık, 2009: 210).

Bazı yerel mahkeme kararlarında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8'inci maddesi delaletiyle devletin aile konusundaki pozitif ve negatif yükümlülüklerine değinildiği görülmektedir. Örneğin, Pasaport Kanunu gereği 18 yaşını tamamlayan erkek çocuğun annesinin pasaportuna işlenmemesiyle ilgili bir davada, yurt dışında tedavi gören ve özürli olan çocuk yönünden gerek Anayasanın 41'inci maddesi, gerek AİHS'nin 8'incimaddesi yönünden aile hayatının ihlali tespit edilmiştir.⁷ Yine eş durumundan tayin isteyenlere nakillerde yolluk verilmemesi ile ilgili davalarda, Harcırah Kanununa göre işlemin doğru olduğu, ancak Anayasanın 41 ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8'inci maddeleri gereği Devletin aile hayatını koruma görevi bulunduğu, eş durumundan nakil talebinin keyfi bir talep olmadığı gerekçesiyle Anayasanın 90'uncu maddesi gereği sözleşme ile çelişen Harçlar Kanununun

⁷ Konya İdare Mhk. 10.03.2004 gün ve E:2003/787 s.lı karar.

10'uncu maddesinin gözardı edilmemesi gerektiği ileri sürülerek iptal kararı verilmiştir.⁸

Türk hukukunda özel hayat ile aile hayatı birbirinden farklı kavramlar olarak ele alınmıştır. Anayasanın 20/1'inci maddesinde, "*Herkes özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz*" denilmekle ve böylece özel hayat ile aile hayatı ayrı ayrı ifade edilmek suretiyle birbirinden ayrı bağımsız kavramlar olarak ifade edilmiştir (Şen, 1996: 225). Yine Anayasanın 26/2'inci maddesinde "*Bu hürriyetlerin kullanılması,...başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir*" denilerek özel ve aile hayatı ayrı ayrı koruma altına alınmıştır. Aynı şekilde, 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanununun 21'inci maddesinde, özel hayatın gizliliği kapsamında, açıklanması halinde kişinin aile hayatına haksız müdahale oluşturacak bilgi veya belgeler bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulmuştur (Kalabalık, 2009: 212). Bu ilişki nedeniyle kanun koyucunun özel hayat ile aile hayatını birbirinden ayırdığı, fakat aralarındaki yakın ilişki nedeniyle her ikisine de birlikte güvence getirdiği söylenebilir. AİHS'nin 8'inci maddesinde de kişinin özel ve aile hayatı aynı hükümde ve fakat birbirinden ayrılarak güvence altına alınmıştır (Şen, 1996: 225).

Yine özel hayat ve aile hayatı kapsamında konut dokunulmazlığı ile ilgili olarak, TCK'nun 116'ncı maddesinde "konut dokunulmazlığını ihlal" suçu, teknolojik gelişmeler karşısında kişilik hakkını oluşturan değerlerin korunması kapsamında TCK'nun 132'inci maddesinde "haberleşmenin gizliliğini ihlal" suçu düzenleme altına alınmıştır.

Özel hayatın gizliliğine getirilecek özel sınırlama sebeplerine Anayasada yer verilmiştir. Buna göre, özel hayatın gizliliği ile ilgili olarak kişilerin üstünün özel kağıtlarının ve eşyasının aranması ve bunlara el konulması "*milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya bir kaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hakim kararı*" ile sınırlanabilecektir (Anayasa, m.20).

⁸ Konya İdare Mhk..16.12.2004 gün ve K:2004/1320 s.lı karar.

Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de yine madde de belirtilen özel sebeplerle ve kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emrinin bulunması ve bu halde en geç yirmi dört saat içinde bu işlemin hakim onayına sunulması esası getirilmiş; hakim kararının elkoymadan itibaren kırk sekiz saat içinde açıklaması; aksi halde, elkoymanın kendiliğinden kalkması hükme bağlanmıştır (Kalabalık, 2009: 216).

1.2. ULUSLARARASI VE BÖLGESEL DÜZEYDE ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATININ KORUNMASI

Kişilerin özel hayat ve aile hayatlarını koruma altına alan en temel düzenleme Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesidir. Sözleşmenin 8'inci maddesinin birinci fıkrasında "*Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir*" denilmiştir. İkinci fıkrasında ise bu hakkın kullanılmasına getirilebilecek kısıtlamalara yer verilmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 12'inci maddesinde "*Hiç kimsenin mahremiyetine, ailesine, evine ya da yazışmalarına keyfi bir şekilde karışılmayacaktır ...*" ifadesi yer almaktadır.

Uluslararası Hukuki ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 10'uncu maddesinde "*Özgürlüğü elinden alınmış olan herkese insani bir şekilde ve herkesin saygıdeğeri ilkesi göz önüne alınarak davranılacaktır*" ilkesi benimsenmiş, 23'üncü maddede ise ailenin toplumun doğal ve temel bir birimi olduğu, devlet ve toplum tarafından korunmaya hakkı olduğu belirtilmiştir.

Bu koruma uluslararası düzeyde ya yargısal, ya da yargı dışı usullerle sağlanmaktadır. Yargı dışı koruma, genellikle sözleşmeye taraf devletlerin sunduğu düzenli raporlara dayanarak işlemektedir. Yargısal usullerle insan haklarının korunması ise, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslararası ve bölgesel düzeydeki mahkemelerin verdikleri yargısal kararlar çerçevesinde sağlanmaktadır (Kalabalık, 2009: 367). Burada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Sözleşmenin 8'inci maddesine dayalı kararları çerçevesinde özel hayat ve aile hayatının korunması ele alınacaktır.

1.2.1. AİHS Kapsamında Sağlanan Koruma

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8'inci maddesinde “(1)Herkes özel hayatına, aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. (2)Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörülmüş olmak koşuluyla söz konusu olabilir” hükmüne yer verilmiştir. Madde ile kişiye ait dört ayrı hak koruma altına alınmıştır. Bu haklar; özel hayatın korunması, aile hayatının korunması, konutun korunması haberleşme hakkının korunmasıdır (Ursula, 2001; 15).

Bu kapsamda devletin iki tür sorumluluğundan bahsedilmektedir. Devletin yetki alanları içinde bulunan herkesin özel hayatına, aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterme zorunluluğu (ihlal edilmeme), sözleşmede ve mahkeme içtihatlarında ortaya konulan ilke ve ölçüler dışında müdahale etmemesi negatif sorumluluk olarak kabul edilmektedir. Pozitif sorumluluk ise, devletin bahsi geçen haklara bizzat müdahale etmemesinin yanında, bu hakların çiğnenmemesi ve başkaları tarafından da müdahale edilmemesi için gerekli önlemleri almasını ifade eder. Devlet bu çerçevede kişiler tarafından başkalarının yaşamına yönelik müdahalelere karşı gerekli tedbirleri almak ve bunu ihlal eden kişi için gerektiğinde cezai yaptırımları uygulamakla yükümlüdür.

Nitekim 26 Mart 1985 tarihli, Hollanda Hükümetine karşı açılan bir davada AİHM, “8'inci madde devleti sadece müdahale etmekten kaçınmaya zorlamaz. Bu aslen negatif taahhüdün yanı sıra, özel hayata ve aile hayatına etkin biçimde saygı göstermesinin doğasında olan pozitif yükümlülükler de olabilir. Bu yükümlülükler, bireylerin kendi aralarındaki ilişkiler anlamında bile, özel hayata saygı gösterilmesini sağlayacak önlemler almayı içerir” diyerek Devletin 8'inci madde bağlamında pozitif ve negatif yükümlülüklerini ortaya koymuştur (Tezcan, 2002; 17).

Burada korunan hak, öncelikle Sözleşmenin 1'inci maddesi gereği, taraf devletlerin yetki alanına giren alanlardaki herkesi ilgilendiren haktır. Buradaki

“herkes” kavramına tutuklu ve hükümlüler de dahildir (Ergül, 2003; 5). Bunun yanında AİHS'nin 34'üncü maddesi, tüzel kişiliğe sahip bulunmasalar da; “hükümet dışı teşekkül” veya “insan topluluklarına” da bireysel başvuru hakkını tanıdığına göre bunlar da koruma altındadırlar (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2007: 40).

Yine Mahkeme 15.05.1980 günlü Mc. Feeley ve Ors/İngiltere davasında; başkalarıyla iletişim kurmanın öneminin mahkumlar için de geçerli olduğunu belirterek, özel hayatın korunmasına ilişkin hak anlamında mahkumların da herkes kavramına dahil olduğunu ortaya koymuştur (Ermumcu, 2009: 14).

1.2.2. AİHS'nin 8'inci Maddesi'nin Kapsamı

Madde ile kişiye ait dört ayrı hak koruma altına alınmıştır. Bu haklar; özel hayatın korunması, aile hayatının korunması, konutun korunması haberleşme hakkının korunmasıdır. Devlet Sözleşmenin 8'inci maddesi ile bu hakları korumayı taahhüt etmektedir (Gözler, 2000; 25-26).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8'inci maddesi ile koruma altına alınan özel ve aile hayata saygı duyulmasını isteme hakkının kapsamındaki haklara daha yakından bakmak gerekir.

1.2.2.1. Özel Hayatın Korunması

AİHS'de geçen müesseseler, tabirler çok geniş olarak düzenlenmiş olup, bunların tanımları yapılmayarak, bu hakların sınırları bir nevi mahkemeye bırakılmıştır. Mahkeme bu tür kavramları her olaya özgü tanımlamaktadır. Özel hayata saygı hakkı, herkesin içinde kişiliğini oluşturabileceği ve geliştirebileceği bir alanın garanti edilmesini bekleme hakkı olarak ifade edilmektedir (Ursula, 2001: 17). Bu kavramın kapsamı ile ilgili olarak mahkeme, 16.10.1992 tarihli Neimitz/Almanya kararında, kişinin özel hayatını istediği gibi yaşayabileceği bir “iç alan”la kısıtlanamayacağı ve bu alanın dışında kalan dış dünyanın bu alandan tamamen hariç tutulamayacağını belirtmiştir. Bu anlamda özel hayata saygı hakkının başka insanlarla ilişki kurmak ve sözkonusu ilişkileri geliştirmesini,

yani bir anlamda sosyalleşme hakkını da kapsadığını vurgulamaktadır (Ermumcu).

Yukarıda da belirtildiği gibi AİHS'nde özel hayatın kesin bir tanımı olmadığı gibi, mahkeme kararlarında da her olayda kullanılacak kalıplaşmış bir tanım ve sınırlandırma yapılmayarak, değişik kararlarda özel hayatın içeriğine nelerin girdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mahkeme, kişinin hemcinsleriyle özellikle duygusal ilişkiler kurması ve bunu devam ettirmesini (Niemietsz/Almanya 16.10.1992), bedensel ve ruhsal bütünlüğü korumasını (Costello - İngiltere 08.10.1991), kişiye ait özel yerlerin ve evrakın aranması ve zaptını (Miailha -Fransa 25.02.1993) özel hayatın koruması kapsamında kabul etmiştir (Ermumcu). Mahkeme bununla birlikte kamuya mal olmuş kişilerin özel hayat alanı daraldığını kabul etmektedir (Lingens-Avusturya 08.07.1986) (Ermumcu).

AİHM'ne özel hayatın ve aile hayatının ihlal edildiği iddiasına dayanan Türkiye'ye ilişkin başvurular, genellikle boşanma sonrası çocuğun diğer eşle görüşmesinin engellenmesi, köy yakma ve boşaltma iddialarına dayanmaktadır. Bunlardan büyük bir kısmı dostane çözüm veya Türkiye'nin mahkumiyeti ile sonuçlanmıştır (Tezcan, 2004: 15).

AİHS'nin 8'inci maddesi (özel hayat ve aile hayatına saygı gösterilmesi) karşılığını Anayasanın 20'inci maddesinde bulmaktadır. Anayasanın 20'inci maddesi üç maddelik bir bend olup, "özel hayatın gizliliği ve korunması" başlığı altında 20, 21 ve 22'inci maddeleri kapsamaktadır. 22'inci maddenin başlığı her ne kadar "özel hayatın gizliliği" şeklinde ise de, madde aile hayatının gizliliğini de içermektedir. Maddenin 1'inci fıkrasının ilk cümlesinin lafzı da, AİHS 8'inci maddesi ile aynı olup, 2'inci fıkrada da yine AİHS 8'inci maddenin 2'inci fıkrasındaki ölçütlere uygun sınırlamalar getirilmiştir. Hatta sözleşmede hakim onayı öngörülmemesine rağmen, Anayasada hakim kararı olmadıkça bu hakların kısıtlanamayacağı ve yetkili mercinin zaruret halinde verdiği kararın 24 saat içinde hakim onayına sunulacağı ve hakim 48 saat içinde kararı açıklamaması halinde yetkili merci kararının kalkacağı düzenlenmiştir. Bu haliyle Anayasanın AİHS'den daha ileri düzeyde güvence getirdiği söylenebilir de, esas olanın uygulama şekli olduğu unutulmamalıdır (Tezcan, 2004: 50).

1.2.2.2. Aile Hayatının Korunması

Aile kavramı da sözleşmede yoruma açık genel bir kavram olarak kullanılmıştır. Aile kavramına nelerin gireceği de mahkeme içtihatları ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mahkeme içtihatlarına göre aile kavramına nikahlı birliktelik girdiği gibi, nikahsız yaşayan kadın ve erkeğin meydana getirdiği birliktelikler de girmektedir. Örneğin 27.10.1994 tarihli Kroon/Hollanda davasında, kocasından boşanmadan başkasıyla birlikte olan ve ondan bir çocuk dünyaya getiren kadının yasal karine gereği nikahlı kocası üzerine kaydedilen çocuğunun boşandıktan sonra gerçek baba üzerine kaydının yapılması müracaatının reddi üzerine babalığı ret davası açamaması sebebiyle yaptığı müracaatta, aile hayatının korunması hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir. Böylece aile kavramına resmi nikahlı aile dışında, fiili birliktelikler de dahil edilmiştir (Gözler, 2000: 40).

Burada koruma altına alınan kavram geleneksel ve ahlaki kalıplar içinde tanımlayabilecek bir birliktelik değildir. Hatta öyleki aile kavramı için çok önemli olan “birliktelik” bile bazı durumlarda vazgeçilmez (zorunlu) olmaktan çıkabilmektedir (Tezcan, 2004: 52). Örneğin 25.02.1992 tarihli Margareta ve Roger Andersson/İsveç davasında, kamu bakımına alınan ve bakıcı aile yanına verilen 10 yaşındaki çocuğun anne ile birbuçuk yıl süreyle hemen her türlü ilişkisinin engellenmesi aile hayatına saygı hakkının ihlali sayılmış olup, buradaki aile kavramında fiili birliktelik de söz konusu değildir (Ermumcu, 2009:5).

Mahkeme içtihatlarına göre aile için kişilerin (kadın-erkek-çocuklar-dede-nine) uzun süredir birlikte yaşıyor olmaları veya birlikte yaşamıyorlarsa kan bağı, manevi, duygusal, ekonomik olarak bir bütünlük oluşturmaları ailenin varlığı için karine olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında evlat edinme de aile kurumu içinde değerlendirilmiştir. Örneğin; 26.05.1994 tarihli Keegan/İrlanda davasında, evlilik dışı olan çocuğu anne evlatlık vermek için girişimde bulunmuş, doğal babanın buna karşı dava açamaması sebebiyle baba yönünden aile hayatının ihlal edildiğine karar verilmiştir. Bu karar aile hayatının korunması hakkının iki unsuru yönünden önemlidir. Hem aile kavramını sadece nikahlı anne-baba ve çocuklardan ibaret görülmemekte, aynı zamanda evlatlık müessesesini aile hayatı kavramına dahil edilerek ailenin korunması

genişletilmektedir (Tezcan, 2004: 25).

Kısaca ortada bir aile hayatı vardır diyebilmek için kişiler arasındaki ilişkilerin “yeter düzeyde gerçek ve yakın olması” gerekir (Gözübüyük,1995: 333). Hatta, anılan yakın ilişki aile birliği dağıldıktan sonra devam etmekte ise yine aile hayatına karine sayılmıştır. Örn. 21.06.1988 tarihli Berrehab/Hollanda davasında; Faslı bir kişi Hollanda’lı bir bayanla evlenerek evlilik birliği süresince oturma izni almış olup, boşanmadan sonra bir de çocukları doğmasına rağmen, boşanma sebebiyle oturma izni iptal edilerek sınırdışı edilmiş olup mahkeme, boşanma durumuna rağmen bu işlemi aile hayatının korunması hakkının ihlali saymıştır. Mahkeme kararlarında aile kavramı yukarıda sayılan ölçüler düzeyinde bile genişletilmekle kalmamış, müstakbel -tasarlanan aile hayatının bile koruma kapsamında olduğu ifade edilmiştir (Ermumcu, 2009: 7).

Bununla birlikte Mahkeme homoseksüel-eşcinsel birliktelikleri 8'inci madde kapsamında aile saymamaktadır. Örneğin 17.10.1986 tarihli Rees/İngiltere davasında, nüfusa bayan olarak kayıtlı iken tıbbi müdahalelerle erkek olan kişinin tüm belgelerde erkek olarak geçmesine rağmen doğum belgesinde değişiklik yapılmaması ve evlenme engeli, özel yaşama saygı hakkının ve evlenme hakkının ihlali sayılmamıştır. Ancak bazı yazarlar, eşcinseller arasındaki “hukuki birliktelik” statüsünün tanınmaya başlamasından sonra bu içtihadı kadük saymak gerektiğini ifade etmektedir (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2001:339).

Diğer haklarda olduğu gibi, bu hakta da devletin hem pozitif hem negatif yükümlülüğü bulunmaktadır. Buna göre devlet bu hakkı ihlal etmeme yükümlülüğü yanında, ihlal ettirmeme koruma ve geliştirme olanaklarını sağlamakla da yükümlüdür.

1.2.2.3. Konutun Korunması

Sözleşme'nin 8'inci maddesinin diğer unsurları gibi, herkes konutuna saygı gösterilmesi hakkına sahip olmakla birlikte, konut kavramı yine açıkça tanımlanmamış olup, tanım ve sınırlarını belirleme mahkeme içtihatlarına kalmıştır. Yine diğer unsurlarda olduğu gibi buradaki “saygı gösterilmesi” ibaresini, uzaktan saygı duymak olarak değil, konutun korunmasını ifade eden

aktif bir hak olarak kabul etmek gerekmektedir (Gölcüklü ve Gözübüyük, 2001:312).

Konuta yönelik müdahaleler, genellikle göçe zorlama, arama, konutun yakılması ve yıkılması ve konuta girişin engellenmesi biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Konuta müdahale açısından tipik örneği arama oluşturur (Anayasa m. 21, AIHS m. 8/2).

Türkiye yönünden konut hakkının ihlali mahkeme nezdinde daha ziyade Kıbrıslı Rumların kuzeydeki evlerinden yararlanamaması ve Güneydoğuda köy boşaltma davaları şeklinde tezahur etmiştir. Örneğin 16.11.2000 tarihli Bilgin/Türkiye davasında, güvenlik güçlerince köylerin güvenlik gerekçesiyle boşaltılıp evlerin tahribi, aile yaşamına ve konuta saygı hakkının ihlali olarak kabul edilmiştir.

İster kiralık olsun, ister ilgilinin mülkiyeti altında bulunsun her türlü konutta, Sözleşmenin 8'inci maddesindeki bu korumadan yararlanır. Konutun eklentileri de konut gibi korumadan yararlanır (Tezcan, 2002:14).

Mahkeme konut kavramının içeriğini barınılan ve de sabit bir yer olarak sınırlandırmamaktadır. Örneğin 25.09.1996 tarihli Buckley/İngiltere davasında, bir çingenenin kendi taşınmazı üzerinde karavan içinde yaşamak istemesinin planlama tedbirleri gerekçe gösterilerek kabul edilmemesi konuta saygı hakkı bakımından maddenin uygulanabilir olduğuna karar verilmiş olup hakkın ihlal edilmediği sonucuna varılmıştır. Burada önemli olan, sabit mekan olmayan karavanın 8'inci madde kapsamında konut olarak değerlendirilmiş olmasıdır (Ermumcu, 2009: 12).

Konuta saygı mükellefiyeti devletler için sadece kendi eylem ve işlemleriyle sınırlı olmayıp, kişilerden gelebilecek saldırı ve tehlikelere karşı tedbirler alma mükellefiyetini de içermektedir. Ancak tüm bu sınırsız tanım ve kavramlara karşın, konut hakkı, mevcut olan bir konutu ifade etmekte olup, Devletin kişiyi konut sahibi yapmasını da içermemektedir (Giritli ve Güngör, 2002: 105).

Konutun korunması hakkı, bazen konutta arama yapılması ve bazı eşyalara el konulması şeklinde de meydana gelebilir. Bu tür fiiller normalde özel hayata, aile hayatına ve konut hakkına müdahale oluşturur. Ancak Sözleşmenin 8(2)'inci maddesinde sayılan şartların bulunması halinde ihlal meydana gelmez.

Bu durumda mahkeme, ilgili kanunların ve uygulamaların, çeşitli istismarlara karşı kişileri yeterli ve etkin koruyup korunmadığını araştırmaktadır.

1.2.2.4. Özel Haberleşmenin Korunması (Gizliliği)

Bu hak, sözleşmenin resmi Fransızca ve İngilizce metninde sözcük anlamı olarak “yazışmayı” ifade etmektedir. Ancak mahkeme içtihatlarında bunun her türlü muhaberat şeklini kapsadığı belirtilmiştir. Bu bağlamda anılan hakkın kapsamına, telefon-telsiz-fax-vb. haberleşme yolları girmektedir (Ermumcu, 2009:15). 23.11.1993 tarihli A/Fransa davasında mahkeme, katil ile kiralayan arasındaki konuşma kasetinin polise verilmesi sonucu yargılama sonunda cinayete teşebbüs suçundan takipsizlik kararı verilmesiyle yapılan başvuruda haberleşmeye saygı hakkının ihlaline karar vermiştir (Ermumcu, 2009:15).

Bu maddede düzenlenen haberleşme, kişilerarası haberleşme olup, genel anlamda haber alma, toplumsal bilgilenme hakkının dışındadır. Haberleşmeye müdahalenin incelenmesi sırasında mahkeme, haberleşme alanını düzenleyen mevzuat hükümlerinin keyfi uygulamalara izin vermeyecek şekilde olup olmadığını incelemektedir. Örneğin 25.06.1997 tarihli Halford/İngiltere davasında, terfi talep eden bayan polis şefinin ev ve işyeri telefonlarının dinlenmesi davasında, iç hukukta telefon dinlemeye ilişkin düzenleme bulunmaması sebebiyle hukuken öngörülme yen müdahale nedeniyle haberleşmeye saygı hakkının ihlaline karar verilmiştir. Amaç meşru bile olsa, düzenlemeler keyfi girişimleri engellemeyecek şekilde ise, yine de ihlal kabul edilmektedir. Örneğin 02.08.1984 tarihli Malone/İngiltere davasında, çalıntı mal satın alma suçundan yargılanan kişinin telefonlarının dinlendiği, mektuplarının açıldığı iddiasıyla yaptığı başvuruda, iç hukukun bu konuyu güvence altına alacak nitelikte olmaması sebebiyle ihlal kararı verilmiştir (Ermumcu, 2009: 18).

Burada iç hukuktan bir örnek vermek gerekirse, bazı Yargıtay üyeleri hakkında kamuoyuna da yansıyan bir soruşturma sonunda dinleme iznine dahil olmayan ancak “dinlemeye takılan” Yargıtay üyeleriyle ilgili bazı isnatlarla rağmen Yargıtay Birinci Başkanlar Kurulu, 29.06.2004 tarihli kararlarla soruşturma

izni vermemiştir. Buna gerekçe olarak dinleme izninin bu hâkimler hakkında bulunmadığı, yasak yöntemle elde edilen bulguların kanıt sayılamayacağı belirtilerek özel hayat ve aile yaşamının gizliliği vurgulanmıştır (Ermumcu, 2009: 18). Bu gerekçe uzun vadede özel hayatı güvenceye alan doğru değerlendirmeler olmakla birlikte, idari bir kurul olan Başkanlar Kurulu yerine, özel hayatın ihlal edilip edilmediğine yargı görevi yapan hakimin karar vermesi gerektiği ileri sürülmektedir (Ermumcu, 2009: 18).

Yukarıda anılan maddeler AİHS'nin 8'inci maddesinde düzenlenen hakların, iç hukukta Anayasal düzeyde güvenceye alınmış şeklindedir. Her üç madde de 03.10.2001 gün ve 4709 sayılı Yasanın 5, 6 ve 7'inci maddeleri ile değişmiş ve düzenlenmiş halindedir. Bu düzenlemeler normlar hiyerarşisinin en tepesindeki kurallar olup, piramidin altında yer alan yasal ve diğer genel düzenleyici işlemlerin, bu maddelerle uyumsuz olanlarının değiştirilmesi ve bundan sonra çıkarılacakların da bu maddelere uygun olması gerekmektedir (Ermumcu, 2009: 18).

Yukarıdaki açıklamalar ışığında şunu da hatırlamak gerekir ki, anılan düzenlemelerin lafzının AİHS hükümleriyle paralel olması tek başına sözleşmeye uygunluk sonucunu doğurmamaktadır. Önemli olan Mahkemenin bu normların ve bunlara uygun olarak çıkarılacak alt normların ve de en önemlisi bu normların uygulamaya geçiriliş şeklinin mahkemece, sözleşmenin ruhuna uygun bulunmasıdır (Tezcan, 2002:13-14).

1.2.3. Hakkın Sınırlandırılması

Sözleşmede güvence altına alınan hakların kapsama alanları her ne kadar tanımsız ve sınırsız bırakılmışsa da, bu durum hakların sınırsız kullanılabilmesi veya hiç bir sınırlamaya tabi olmayacağı şeklinde düşünülmemelidir. Nitekim, bazı maddeler ilk fıkralarında hakkı düzenlerken, hemen müteakip fıkra veya fıkralarda bu hakların meşru sayılacak sınırlandırılma halleri düzenlenmiştir. Bu bağlamda, özellikle Sözleşmenin 8, 9, 10 ve 11'inci maddeleri kalıp olarak birbirinin aynıdır. Bu maddelerin hepsinde de birinci fıkrada koruma altına alınan hak düzenlenmiş olup, ikinci fıkrada bu hakka müdahalenin meşru sayılacağı haller sayılmaktadır (Ermumcu, 2009:8, Eryılmaz, 2008: 47).

Bunun yanında Sözleşmenin 15'inci maddesinde genel olarak sözleşmedeki hakların olağanüstü hallerde askıya alınma şartları, 17'inci maddede hakların kötüye kullanılması hali, 18'inci maddede de, hakların kısıtlanmasının sınırları ile ilgili düzenleme yapılmış olup, bu düzenlemeler ile de tüm maddelerdeki haklarla ilgili sınırlamaların sınırları çizilmiştir.

Bu sınırlamalar incelenirken hakkın asıl, sınırlamanın ise istisna olduğu gözönüne alınmalıdır. Ayrıca hakların düzenleniş şeklinin tersine, sınırlamalar yapılırken, çok açık ve genişletme olanağı olmayacak şekilde sayılarak yapılmıştır.

Ana ilke olarak herkes Sözleşmenin 8'inci maddesinin düzenlediği haklara sahiptir. Bu hakların sınırlandırılabilceği durumlardan birisi ulusal güvenliktir. Yukarıda da belirlendiği gibi ulusal güvenlik sebebiyle de olsa hakkın sınırlandırılması istisnayı oluşturmakta olup, bu sınırlama sebebi mümkün olduğunca dar yorumlanmalıdır. Ulusal güvenlik gerekçesini belli kalıplar içinde tutmak için fıkranın kendi içinde sınırlamanın ana sınırları da çizilmiştir (Tezcan, 2002: 9-10).

Sınırlamanın sınırları aşağıda incelenecek olup, mahkemenin sınırlamanın meşruluğu denetimi yaparken kullandığı ölçütler inceleyecek olduğumuz tüm sınırlama halleri için ortak unsurlardır. Başka bir ifade ile; her bir sınırlama durumunda, bu ölçülere göre sınırlamanın meşru sınırlarda yapıp yapılmadığına karar verilmektedir.

Ulusal Güvenlik kavramına bazen ülkede bulunan yabancı güçlerin güvenliği de girebilmektedir. 06.09.1978 tarihli Class vd. Almanya davasında, Mahkeme sınırlandırmanın ulusal güvenlik anlamında meşru amaç içinde kaldığını tespit ederek, demokratik bir toplum için gerekli ölçüde müdahale olup olmadığı yönünde inceleme yapmıştır (Ermumcu, 2009: 7).

Burada da kişi özgürlüğü ile kamu yararı (emniyeti) arasında denge kurulmaya çalışılmalıdır. Örneğin, 19.02.1998 tarihli Dalia-Fransa davasında, Fransa'da yaşayan ailesine 17 yaşında katılan ve Fransız vatandaşı olan kişinin uyuşturucu suçundan mahkumiyeti sebebiyle süresiz sınırdışı edilmiştir. Bununla ilgili başvuruda Mahkeme, suçun eroin ticareti olmasını ve uyuşturucunun insanlar üzerindeki mahvedici özelliğini gözönüne alarak, kamu yararını (emniyetini) öne çıkarmış ve sınırlamayı meşru bulmuştur (Ermumcu, 2009:12).

Bu kısıtlama sebebinin net ve dar yorumlanmaması halinde, bir çok müdahale ileri sürülebilecek, hatta bahane olarak kullanılabilen bir kavramdır. Bu istisnanın geniş tutulması halinde, potansiyel suç mahalleri veya suç zanlılarının varlığı ileri sürülerek, özellikle haberleşme özgürlüğü sürekli kısıtlanabilir. Örneğin, 25.03.1992 tarihli Campbell/İngiltere davasında, hükümlünün avukatına gönderdiği ve avukatından gelen mektupların açılıp okunmasında mahkeme 8'inci maddede düzenlenen haberleşme hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Kişinin hükümlü olması ve cezaevinde bulunması, suç işlenmesinin önlenmesi gerekçesini haklı kılmaya yetmemiştir (Ermumcu, 2009:8).

Sağlığın korunması somuta indirgenebilecek bir kavram olmakla birlikte "ahlak" kavramının nisbi özelliği ve tanımındaki zorluk bu sınırlama sebebinin de kapsamını güçleştirmektedir. Bu konuda da mahkeme kararları sınırlama gerekçesi hakkında fikir vermektedir. Örneğin, 19.02.1997 tarihli Caskey/Faggarod ve Brown/İngiltere davasında, eşcinsellerin sadomazoşist ilişkilerini gösteren video kasetlerinin bulunmasının ardından 1,5 yıl ile 3 yıl arası hapis cezası almalarında özel yaşama saygı hakkının ihlal edilmediğine karar verilmiştir (Tezcan, 2002: 17).

1.2.4. Sınırlamanın Sınırları (Sınırlamanın Denetim Ölçütleri)

Müdahale kamu otoritesince yapılmalıdır. Bu ilke Sözleşmenin 8'inci maddesinin ikinci fıkrasının ilk cümlesinde yer almaktadır. İlk etapta müdahale, şahıslar-kurumlar arasında mı yoksa devlet organlarınca mı yapılmış olduğuna bakmak gerekmektedir. Kamu otoritesinin müdahalesi pozitif yükümlülüğü yerine getirmeme olabileceği gibi negatif yükümlülüğünün yerine getirilmemesi şeklinde de olabilir (Eryılmaz, 2009:49). Yine, kişiler arası ilişki ve müdahalelerin tümü de sözleşme ve inceleme dışı değildir. Devlet bir hakla ilgili dıştan gelecek müdahaleyi önleyici tedbirler almayarak ta bu tür bir müdahalede taraf olabilir (Ermumcu, 2009:9). Müdahalenin meşru olup olmadığını belirlerken yukarıda sayılan sebeplerden-amaçlardan en az birisi için hareket edilmiş olmalıdır (Eryılmaz, 2009: 49).

Müdahaleyi öngören hallerin yasa hükmü altında düzenlenmiş olması gerekmektedir. Hatta kamu görevlilerine bu konuda takdir yetkisinin tanındığı

durumlarda bile, bu yetkinin sınırları yine yasa ile çizilmiş olmalıdır (Tezcan, 2002:19). Mahkeme yasallık ilkesini hukuka uygunluk olarak da yorumlamaktadır. Örneğin, 02.08.1984 tarihli Malone-İngiltere davasında; hukukun sadece yazılı hukuk demek olmadığı, müdahalenin iç hukukta bir temeli olması gerektiği, hukukun yeterince anlaşılır ve ulaşılabilir olması gerektiği ilkeleri vurgunmaktadır. Nitekim Mahkeme, 1969 tarihli Kanun uyarınca yapılan telefon dinlemesinde maddenin düzenleniş biçimini yeterli görmeyerek Sözleşmenin 8'inci maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir (Ermumcu, 2009: 8).

AİHS'nin temel amacı Sözleşmecilerde zaten demokratik toplum yapısının hakim kılınmasıdır. Hal böyle olunca, temel değer demokratik değerlerdir. Bu sebeple sınırlamaların amacı-şekli ne olursa olsun demokratik toplumun sürekliliğini sağlama amacı için gerekli olan ölçüyü aşmamalıdır. Aksi takdirde geçici tedbir asıl amacı ihlal edip onun yerini alabilir. Buradaki gerekli ölçü: kabul edilebilir-hoşgörülebilir şeklinde algılanmalıdır (Tezcan, 2002: 15).

Demokratik toplum ölçütleri, net ortaya konulabilecek, global sınırları çizilebilecek bir kavram gibi görünse de mahkeme, ülke ve toplum gerçeklerini gözönüne almaktadır. Devletler bir nevi bu konuda mahkemenin takdir yetkisi içinde kendi koşullarına göre değerlendirilmiştir.

Mahkemenin bazı kararlarında insan haklarına saygı, hukuk devleti, siyasal katılım ve çoğulculuk olarak sayılabilecek temel ilkeler benimsemiştir (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2004:380).

Örneğin 25.11.1997 tarihli Zana-Türkiye davasında, PKK'nın faaliyetlerini övmekten mahkum olan Zana'nın başvurusunda ölçülülük ilkesi tam anlamıyla devletin sahip olduğu özel koşullar ve takdir yetkisi çerçevesinde ele alınmıştır (Tezcan,2002; 25). Anılan kararda beyanatın, PKK'nın saldırılarını tırmandırdığı zamana rastladığı, davacının hassas bir bölge olan Diyarbakır'ın eski belediye başkanı olduğu, PKK'ya verdiği destekle patlamak üzere olan bir bölgeyi daha vahim hale getirdiği hususları gözönüne alınmış ve bu şartlar altında verilen cezanın " bir toplumun acil bir ihtiyacına makul bir karşılık teşkil ettiği" görüşüyle müdahalenin güdülen meşru amaçla orantılı olduğu sonucuna varmıştır. Buna karşın, 09.06.1998 tarihli İncal/Türkiye kararında, bildirinin İzmirde dağıtılmış olması, hitap ettiği kitlenin potansiyel tehlike oluşturmaması

gözününe alınarak müdahalenin “demokratik toplumda zorunlu ihtiyaçla” orantılı olmadığı kararına varmıştır (Ermumcu, 2009: 12).

Buradan da anlaşıldığı üzere, mahkeme “gerekli” tabirini “zorunlu bir toplumsal ihtiyaç” olarak tanımlamaktadır. Bu gerekliliğin ölçü ve şeklini belirlemek ise ulusal mercilere aittir. Mahkeme 06.09.1978 tarihli Klass ve Diğerleri/Almanya kararında, Almanya’da yürürlükte olan, haberleşmeye müdahaleyi içeren G-10 diye bilinen yasayı değerlendirirken, ulusal yasama organının takdir yetkisine sahip olduğunu, mahkemenin, ulusal merciin değerlendirmesinin daha iyi alternatifini getirmeyi amaçlamadığı, ancak buna rağmen Devletin takdir yetkisinin sınırsız olmadığı, demokrasiyi koruma endişesiyle onu zayıflatabilecek, hatta tahrip edecek böyle bir yasa ile casusluk ve terörizmle mücadele adına uygun gördüğü her türlü önlemi alamayacağını ifade ederek, ulusal mercilerinin, takdir hakkının sınırlarını çizmiştir (Ermumcu, 2009:12). Bahsi geçen kararda ifade edilen ilkelerin en çarpıcı boyutu, yasama da dahil olmak üzere egemenlik hakkının, mahkemenin sözleşmeyi yorum şekliyle sınırlı olduğudur. Bu da AİHS'nin aslında uluslararası bir Anayasa ve A.İ.H.M. de uluslararası bir Anayasa Mahkemesi ve/veya idari yargı benzeri denetim organı olduğu sonucuna götürmektedir (Ermumcu, 2009:12; Gölcüklü ve Gözübüyük, 2004: 334).

İKİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMLÜ VE TUTUKLULARIN ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATLARININ KORUNMASI

Herkes içinde buldukları şartlardan bağımsız olarak temel insan haklarına sahiptir. Bu haklar hukuken meşru bir sebep olmaksızın kısıtlanamaz ve tamamen ortadan kaldırılamazlar. Temel insan hakları uluslararası normlar ve yasalar tarafından koruma altına alınmışlardır (Çeçen, 1999: 3). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, BM İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muameleye veya Cezaya Karşı Sözleşmeler Uluslararası koruma araçları olarak sayılabilir. Devletler bu hakları ayrıca bölgesel düzeydeki sözleşme ve anlaşmalarla da teyit etmiştir. Bu belgelerde özel ve aile hayatının korunması dahil kişilerin temel hak ve hürriyetleri teminat altına alınmıştır (Reisoğlu, 2001: 5).

Kişilerin hürriyetlerinin kısıtlanması otomatik olarak onların bütün haklarını ortadan kaldırmaz. Bununla birlikte, özgürlüğü kısıtlanan kişiler bir takım temel hakları kullanamayacaklardır. Bu temel hak ve hürriyetlerin kişinin hayatındaki önemine göre kısıtlamanın derecesi değişebilmektedir (Gözler, 2000: 26). Yine her ülkenin benimsediği infaz politikasına ve buna bağlı olarak infazın amaçlarına göre mahpuslara tanınan haklarda ve sınırlama derecesinde farklılık olabilmektedir.

İşledikleri ileri sürülen ya da gerçekten işlemiş oldukları suç ne kadar korkunç olursa olsun, tutuklanan ya da hapsedilen kimseler insan olmaya devam ederler. Kendileriyle ilgilenen mahkeme ya da adli makam bu kimselerin ellerinden insanlıklarını değil, yalnızca özgürlüklerinin alınmasına karar vermiştir (Türmen, 2007:122).

Özgürlüğü elinden alınan kimselerin hangi haklarını kaybettikleri üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken bir konudur. Örneğin, seyahat hakkı

(İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Madde 13), hapsedilen bir kimse için elbette kısıtlanmış olacaktır. Aile üyeleriyle istediği zaman istediği şekilde görüşemeyecektir. Çünkü hapis cezasının doğal sonucu olarak mahpus daha önce dilediği gibi kullanabildiği haklarını artık rahatlıkla kullanmayacaktır.

Ancak, hürriyetin kısıtlanması hiçbir zaman onun ailesi ve yakınlarıyla iletişim kurmasını tamamen ortadan kaldıramaz. Sadece güvenlik tedbirleri ile diğer zorunlu nedenlerle bu hakkın kullanılması kısıtlanabilecektir (Erkunt, 2009: 40).

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'un Üçüncü Kısmı "Ceza İnfaz Kurumunda Hükümlülerin Hakları, Güvenceleri ve Kısıtlamalar" başlığını taşımaktadır. Bu kısımda, avukat ve noterle görüşme hakkı (m.59), kültür ve sanat etkinliğine katılma ve ifade özgürlüğü (m.60), kütüphaneden yararlanma (m.61), süreli veya süresiz yayınlardan yararlanma hakkı (m.62), hükümlünün telefon ve haberleşme hakkı (m.66), hükümlünün radyo ve televizyon yayınları ile internet olanaklarından yararlanma hakkı (m.67), hükümlünün mektup, faks ve telgrafları alma ve gönderme hakkı (m.68), dışarıdan gönderilen hediye kabul etme hakkı (m.69) yer almaktadır. Bunlardan başka hükümlülerin barınması, yatırılması, bakıma muhtaç çocuklarının yatırılması, sağlık, beslenme, din ve vicdan özgürlüğü alanlarında da bir takım hakları bulunmaktadır.

Bu haklardan bazıları hükümlülerin özel ve aile hayatlarıyla doğrudan ilişkili olup, onların dış dünya ile bağlantılarını sürdürmelerinde büyük rol oynamaktadır. Bu haklar aslında onların tahliye olduklarında topluma yararlı kişiler olmalarına hizmet etmektedir.

İster özgür ister, özgürlüğü kısıtlanmış olsun, kişilerin özel ve aile hayatlarının korunması ve bunu sürdürebilmeleri onların kişiliklerine duyulan saygının bir parçasıdır. Her şeyden önce bir insan olarak mahpusların özel ve aile hayatlarını sürdürme hakkının varlığı genel olarak kabul edilmektedir.

2.1. HÜKÜMLÜ VE TUTUKLU KAVRAMI

Hürriyeti kısıtlanan herkes hükümlü veya tutuklu sayılmaz. Örneğin akıl hastalığına tutulmuş kişiler tedavi amaçlı olarak bir sağlık kuruluşunda zorla

tutulabilirler. Bu da onların hürriyetlerini kısıtlar. Yine ülkeye yasak yoldan giren göçmenler geldikleri ülkeye geri gönderilmek üzere bir süreliğine alıkonurlar.

Avrupa Cezaevi Kurallarının “Uygulama Alanı” başlığını taşıyan 10'uncu maddesine göre, bu kurallar adli bir makam tarafından tutuklanan kişilere veya mahkumiyetlerine karar verilmesi sonucu özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere uygulanacaktır. Doğal olarak özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler cezaevine konulacaklardır. Zaten, ACK'nın 10.2'inci maddesinde bu kişilerin cezaevinde hapsedilmesi tavsiye edilmiştir.

Maddede adli bir makam tarafından karar verilenler iki gruba ayrılmıştır. Birincisi yargılamayı bekleyen veya yargılaması devam edenler (tutuklular), ikincisi mahkumiyetlerine karar verilenler, yani hükümlülerdir.

Mevzuatımızda hükümlü ve tutuklu kavramı açıkça tarif edilmemiştir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanun'unun 101'inci maddesinde soruşturma evresinde şüphelinin tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hakimi tarafından, kovuşturma evresinde sanığın tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının talebi üzerine mahkeme tarafından veya re'sen mahkemece karar verilecektir. Hakkında C.M.K. 101 ve devamı maddelerine göre tutuklama kararı verilen kişilerin cezalarının infazı için mahkeme tutuklama müzekkeresi düzenleyerek bunu Cumhuriyet başsavcılığına gönderecektir (5275 s.lı K. m.3). İnfaz Kanununun 112'inci maddesinde sanığın tutukevine kabul edilebilmesi için hakim ve mahkeme tarafından verilmiş bir tutuklama kararının bulunması zorunluluğundan bahsedilmektedir.

5275 sayılı Kanun'un “Kuruma kabul ve kayıt işlemleri” başlıklı 21'inci maddesinde, haklarında kesinleşmiş hapis cezasını içeren mahkumiyet ve adli para cezalarının hapse çevrilmesine ilişkin karar bulunanların Cumhuriyet başsavcılığının yazılı emriyle ceza infaz kurumuna gönderilecekleri düzenlenmiştir. Yine aynı Kanun'un 3'üncü maddesinde de mahkumiyet hükümlerinin kesinleşmedikçe infaz olunmayacağı belirtilmiştir.

Görüleceği üzere, mevzuatımızda hükümlü ve tutuklu kavramı açıkça tanımlanmamış olsa bile, haklarında yürütülen adli soruşturma sırasında kamu davası açılmadan evvel veya açıldıktan sonra mahkeme veya hakim tarafından tutuklanmasına karar verilenler, cezaları kesinleşinceye kadar tutuklu muamelesi göreceklidir. Haklarında verilen hapis cezası kesinleşenler ise

hükümlü statüsüne tabi olurlar. Mahkeme veya hakim kararı olmaksızın başka bir makam tarafından, örneğin Cumhuriyet savcısı veya onun adına kolluk birimleri tarafından gözetimine alınarak hürriyetleri kısıtlananların ceza infaz kurumlarına kabul edilmesi mümkün bulunmamaktadır.

Hükümlü ve tutukludan başka bir takım genelelerde "hükümözlü" kavramına yer verilmiştir.⁹ Tanımı yapılmamış olmakla birlikte hükümözlü, yargılaması tutuklu devam eden kişilerin yerel mahkemece nihai mahkumiyet kararıyla birlikte haklarında tutukluluklarının devamına karar verilenlerdir. Bu durumda hükümözlüler hakkındaki mahkumiyet kararının temyiz süreci devam ettiği için karar henüz kesinleşmemiştir. Dolayısıyla bunlar karar kesinleşinceye kadar özünde tutukluların statüsüne tabi olacaklardır. Kararın kesinleşme süreci uzun süreceğinden yerel mahkeme ile bağı geçici olarak kesilen bu kişilerin mahkemelerine yakın infaz kurumlarından başka infaz kurumlarına nakilleri gibi bir takım konularda pratik yararları olacağı düşüncesiyle hükümözlü kavramına müracaat edilmektedir.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün "Ceza İnfaz Kurumlarının Tahsisi, Nakil İşlemleri ve Diğer Hükümler" konulu 45/1 sayılı Genelgesi"nde hükümözlüler hakkında mahkemece hükmedilmiş bir suç ve bu suça öngörülmuş bir ceza bulunduğundan hükümlüler gibi nakil işlemine tabi tutuldukları anlaşılmaktadır.¹⁰

Avrupa Cezaevi Kuralları başka olmak üzere diğer uluslararası belgelerde de hükümlü ve tutukludan başka hükümözlü gibi bir kavramdan bahsedilmemektedir. Doğal olarak yargılanması devam eden bu kişilere tutuklular gibi muamele edilmeye devam edilecektir. Bununla birlikte, ceza infaz kurumu yönetimince başta nakiller olmak üzere bir takım konularda haklarında hüküm kesinleşmemiş olsa bile mahkemece belli bir suçtan belli bir süre mahkumiyetine karar verilenlerin karar kesinleşinceye karar hükümözlü kavramına başvurulmasında bir takım pratik yararlar bulunmaktadır. Burada önemli olan hükümözlülere tutukluların sahip olduğu haklara getirilen sınırlamalardan daha fazla kısıtlama getirilmemesidir. Hukuken tutuklu olmaya

⁹ Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün "Ceza İnfaz Kurumlarının Tahsisi, Nakil İşlemleri ve Diğer Hükümler" konulu 45/1 sayılı Genelgesi

¹⁰ A.B 45/1 Sayılı Genelge, Nakil ve Nakillere Uygulanacak Esaslar, İkinci Bölüm: "...Türk Ceza Kanunu'nun 133/1 maddesine muhalefet suçundan hükümözlü olup mahkemelerce verilen toplam cezaları 1 yıl 6 aydan az olanların mahkeme kararları ceza infaz kurumuna ulaştığı andan başlayarak, en geç 7 gün içinde, ayrı ayrı düzenlenecek listeler, Bakanlığa faks ile bildirilecektir."

devam eden hükümlülüklerin temyiz mahkemesince suçsuz bulunması halinde beraat etme ihtimalleri bulunmaktadır.

Hükümlü ve tutukluların hürriyetlerinin kısıtlanmasının sonucu olarak dış dünya ile belli şartlar altında ve sınırlı bir iletişim kurma imkanları bulunmaktadır. Dolayısıyla öncelikle “hürriyeti bağlayıcı ceza”dan ne anlaşılması gerektiği bu bölüm altında incelenecektir.

2.2. HÜRRİYET BAĞLAYICI CEZA KAVRAMI, HUKUKİ NİTELİĞİ, TARİHİ GELİŞİMİ VE AMACI

2.2.1. Hürriyeti Bağlayıcı Ceza Kavramı ve Hukuki Niteliği

Hürriyeti bağlayıcı cezalar, kişilerin bir yere kapatılması suretiyle hürriyetini kısıtlayan hapis cezaları olarak tanımlanmaktadır (Dönmezer ve Erman, 1983: 648). Hapis hukuk terminolojisinde hürriyeti bağlayıcı cezanın bir türü olduğundan, bu kavram hürriyeti bağlayıcı ceza yerine kullanılamaz. Ancak halk arasında hürriyeti bağlayıcı ceza yerine sıklıkla “hapis” kelimesi kullanılmaktadır (Gülşen, 1993: 34).

Hürriyeti bağlayıcı cezalar, hukuki nitelik olarak, kişi özgürlüğüne yönelik kısıtlamaları içermektedir. Bu nedenle bu cezalar infaz edilirken kişilerin ulaşım, haberleşme, seçme ve seçilme, istediği işte çalışma, eğitimi için dilediği okula devam etme, kamu hizmetlerine girme hak ve özgürlükleri kısmen veya tamamen kısıtlanabilmektedir (Turgut, 1990: 25). Günümüzde ölüm cezaları bir çok ülkede kaldırıldığı için cezalar sisteminin temel taşı hürriyeti bağlayıcı cezalar oluşturmaktadır (Dönmezer ve Erman, 1983: 648).

5275 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 45'inci maddesinde suç karşılığı uygulanacak yaptırım olarak cezaların hapis ve adli para cezaları olduğu belirtildikten sonra, devamı maddelerinde hapis cezası çeşitleri ve tanımları yapılmıştır. Hapis cezalarının niteliği ve ağırlığı bakımından yapılan bu sınıflandırmaya göre; hapis cezaları, “ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası”, “müebbet hapis cezası” ve “sürelili hapis cezası” olmak üzere üç çeşittir.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası kişinin hayatı boyunca devam eder ve kanun ve tüzükte belirtilen sıkı güvenlik rejimine göre çektirilir (T.C.K. m. 47). Müebbet hapis cezası kişinin hayatı boyunca devam eder (T.C.K. m.48). Bir ay ile 20 yıl arasındaki cezalar ise süreli hapis cezaları olarak tanımlanmıştır.

2.2.2. Tarihi Gelişim

Tarihi süreç içerisinde hürriyeti bağlayıcı ceza aşamasına gönüllü sürgünlük, suç failinin toplumdan kovulması veya mağdurun ailesine teslim edilmesi, kısas, diyet kurumlarından sonra geçildiği görülmektedir (Yüce, 1961: 9). İkel dönemlerde, Durkheim'e göre toplumun az gelişmiş olmasından veya siyasi iktidarın mutlak oluşundan, zamanın korkutucu ve ödetici ceza anlayışına uygun olarak, yaptırımlar salt cismani cezalardan ibaretti (Topçuoğlu, 84: 75). Hapis cezası yabancı bir kurumdu ve sadece suçlunun tutulması fonksiyonunu görüyordu (Yüce, 1961: 9).

İlk olarak hapis cezası kavramı Kiliseler tarafından kullanılmıştır. Zira Kilise Hukukuna göre, ceza bedensel bir azaptan çok, bir mahrumiyeti barındırmalıydı ve bu da suçlunun hürriyetini kısıtlamakla olabilirdi (Güran, 1940: 565). Kiliseye göre rahibin yükselebilmesi için yalnızlık nasıl gerekli ise, günahkarların da kötülüklerden temizlenebilmesi için yalnızlık gerekliydi (Dönmezer ve Erman, 1983: 650). Bu yüzden kilisenin egemen olduğu dönemlerde hapis cezası, manastırlarda özel olarak ayrılan bölümlerde çektirilirdi (Mete, 1987: 18).

15'inci yüzyılda bütün Avrupa'da hapis cezaları hafif suçlulara, zabıta düzen ve emirlerini de kapsama alacak şekilde sık sık uygulanmıştır (Gülşen, 1993: 10). Ancak hapis cezası Fransız İhtilali ile birlikte özgürlüğün insan için paha biçilemez bir değer oluşunun anlaşılmaya başlanmasıyla cezalandırma sisteminin esas haline gelmiştir (Gölcüklü, 1966: 30).

Türk hukukunda ise hapis cezalarına 1256, 1267 ve 1274 tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamelerinde yer verildiği görülmektedir (Mete, 1987: 18). 1274 tarihli Ceza Kanunnamesine göre; (m.34), hapis cezasının 24 saatten az ve 3 yıldan fazla olmayacak süre içerisinde devlet cezaevlerinde tutulmak suretiyle çektirileceği düzenlemesine yer verilmiştir (Dönmezer ve Erman, 1983: 680-681). Osmanlı Devletinde hapis cezaları kaleler içinde, hükümlüler bir arada tutularak çalıştırılmak suretiyle infaz ediliyordu. Bu cezanın infazı hükümlüyü yeniden sosyalleştirici nitelikte değildi (Erkilet ve Coşancan, 1955: 9).

Cumhuriyet Döneminde 647 Sayılı Kanundan önce, Türk Ceza Kanunu'nun 13 ve devamı maddelerine göre; hapis cezasının kademeli serbestlik sistemine göre infaz edilmesi öngörülmüştü. Bu sistemde; infaz dört evreye

ayrılmış olup, birinci devresinde hükümlü cezasının yirmide birine eşit bir sürede geceli gündüzlü yalnız olarak geçirecekti. İkinci devresinde hükümlü sadece geceleri hücrede geçirecek, gündüzleri ise diğer hükümlülerle birlikte çalışacaktı. Üçüncü devresinde hükümlü, yürürlükteki yönetmeliğe göre tespit edilen nitelik ve şartları taşıması durumunda çalışma esası üzerine kurulu cezaevlerine gönderilecekti. Bu devrede geçen her gün dört günlük sürede hükümlü bir günün daha infaz etmiş kabul ediliyordu. Geriye kalan süre ise infazın dördüncü evresini oluşturuyor, bu devrede geçen her gün iki güne eşit kabul ediliyordu (Mete, 1987: 26-27). 647 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle infazda kademeli serbestlik sistemi terk edilmiştir

765 sayılı mülga Türk Ceza Kanunu'na göre hapis cezaları nitelik ve ağırlığına göre ağır hapis, hapis ile kabahatler için hafif hapis olmak üzere üç çeşit hapis cezası öngörülmüştü (m.11). Bir ceza türü olarak idam cezası 14.07.2004 tarihli ve 5218 sayılı Kanun'un 1'inci maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

2.2.3. Hürriyeti Bağlayıcı Cezanın Amacı

Kişilerin hapsedilmesinden ne beklendiği tarih boyunca hep tartışma konusu olmuştur. Benimsenen infaz anlayışına göre cezanın amacı değişmektedir. Genel olarak infazın amacının geleneksel ve modern olmak üzere iki başlık halinde incelenmesi mümkündür.

2.2.3.1. Geleneksel İnfaz Anlayışı

Geleneksel anlayışa göre cezanın amacı, kefaret ve önleyici ceza görüşüne göre açıklanmaktadır. Kefaret görüşü Kant tarafından savunulmuştur. Kant'a göre cezanın amacı bizzat ceza olmayıp, yararlı olsun olmasın, suç işlenmişse mutlaka suçtan doğan kötülük suçluya ödetilmelidir (Gölcüklü, 1966:13).

Kefaret suçlunun cezasını çekerek “suçunun vebalinden temizlendiğini” ve toplumla hesabının görüldüğünü” ifade etmektedir. Böylece, suçludan çok suç

ölçü alınarak, geçmişte yer alan bir olaydan dolayı suçla bozulan moral dengenin yeniden kurulması amaçlandığı için, bu anlayışın infaz rejimine olumsuz etkileri ağır basmaktadır. Salt bu görüşün egemen olduğu infaz rejimi acı ve ızdıraptan öteye geçmemektedir (Hafizoğulları, 1987: 198).

Bu görüş haklı olarak eleştirilmiştir. Çünkü kötülüğe kötülükle karşılık verme cezanın amacı değildir. Bu durum esasında cezanın özünde bulunmaktadır (Hafizoğulları, 1987: 196.) Bu gerçekten hareketle, kefarete infazda başlı başına bir amaç olamaz. Diğer ceza amaçlarının yürütülmesinde yardımcılık işlevi görmekte ve cezanın suçluyu bir takım haklardan yoksun hale getirmesi ile sonuçlanmaktadır (Dönmezer ve Erman, 1983 : 595).

Bir çok filozof tarafından savunulan önleyici ceza görüşüne göre, cezanın amacı, suç işlendiği takdirde cezanın uygulanacağı tehdidini öngörerek suç eğilimli kişilerin zihninde, işlenen fiilin sonucu olarak, suçtan beklenen hazdan daha ağır bir ceza gelebileceği düşüncesini yerleştirmek suretiyle yeniden suç işlenmesinin önlenmesidir (Genel Önleme). Böylece, ceza bir anlamda suçluluk tehlikesine karşı önleyici bir toplumsal savunma aracı olmaktadır (Hafizoğulları, 1987: 194).

Önleyici ceza görüşüne göre, cezanın amacı, sadece suça eğilimli kişileri korkutarak suçu önlemek değil, aynı zamanda suçlunun ileride suç işlememesini de sağlamaktır (Özel Önleme) (Büker ve Dolu: 4). Bu yaklaşıma göre; suça yönelen kimse yapacağı rasyonel hesaplamada, suç davranışı neticesinde elde edeceği faydanın bu suçu işlemesi halinde çekeceği acıdan daha düşük olacağını öngörerek suç işlemekten cayacaktır. Bu caydırıcılık devletin uygulayacağı cezalar marifetiyle sağlanacaktır. Beccaria'ya göre bu cezaların, beklenen caydırıcı etkiyi gösterebilmeleri için; kesinlik (certainty), hızlılık (celerity/swiftness) ve şiddetlilik (severity) özelliklerini taşımaları gerekmektedir (Büker ve Dolu: 4).

Bunlardan başka klasik ceza hukuk ekolü de cezanın amacından hem suçlunun suç işlemesinin önlenmesi, hem kamu vicdanını sakinleştirmek için kefarete rolünü oynamasını beklemektedir (Kısagün, 1961: 1111). Pozitivist Okul cezayı kabul etmemekle birlikte, bunun yerine öngördüğü tedbirin amacının önce suçluyu zararsız hale getirmek, sonra tedavi etmek, tedavi kabul etmiyorsa onu tecrit etmek olduğunu savunmaktadır (Reynaud, 1992: 23-34).

Sonuç olarak, geleneksel infaz anlayışında suçlunun yeniden topluma kazandırılmasından daha çok, toplum ve suç odaklı yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşımların ön planda olduğu infaz politikalarında doğal olarak hükümlüyü daha sınırlandırıcı bir infaz süreci beklemektedir.

2.2.3.2. Çağdaş İnfaz Anlayışı

On altıncı yüzyıldan itibaren cezaların infazında kefarete ve korkutma amacı yanında, suçlunun yeniden sosyalleştirilmesi düşüncesine de yer vermeye başlanmıştır. Ancak hürriyeti bağlayıcı cezalar açısından bu düşüncenin ortaya çıkışı on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru isabet etmektedir (Reynaud, 1992: 24).

Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra savaşın verdiği duygusallıkla, özgürlüğün ne denli değerli olduğu kamuoyunca anlaşılmaya başlanmıştır (Gülşen, 1993: 25). Diğer taraftan savaş sebebiyle cezaevine düşen politikacılar tarafından da cezaevi hayatının iç yüzü görülmüştür. Bu gelişmeler sonucunda, hükümlünün bir takım hakları olan bir insan olduğu bilincine varılarak bu yönde düzenlemelere gidilmiştir (Reynaud, 1992: 24-25). Bu bilincin uluslararası alanda yerleşmesinin en önemli işareti olarak, ilk önce Birleşmiş Milletler, daha sonra Avrupa Konseyi bu konuda standart kurallar belirlemiştir.

Yeniden sosyalleştirme görüşü en çarpıcı şekilde Federal Alman İnfaz Kanununda yer almıştır. Bu kanunla hürriyeti bağlayıcı cezanın infazında hükümlünün cezaevi sonrası yaşantısında sosyal sorumluluğa sahip bir kişi durumuna getirilmesi amaçlanmıştır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için infaz sürecinin imkanlar elverdiği ölçüde genel toplum yaşamına yaklaştırılacağı, böylece hürriyetten yoksunluğun zararlı etkileri önlenerek hükümlünün özgür toplumsal yaşamın bir üyesi olabilmesine yardım edileceği, bu amaca ulaşmada hükümlülerin de çaba göstermekle yükümlü olduğu ifade edilmiştir (İçel, 1976: 41-42). Bu şekilde cezanın kefarete teşkil etmesi ve korkutucu olması görüşü arka planda tutularak hükümlünün yeniden sosyalleştirilmesi görüşüne öncelik ve üstünlük tanınmış olup, bu yolla toplumun yeniden suç işlenmesine karşı korunabileceği kabul edilmiştir (İçel, 1976: 42).

Hükümlünün yeniden sosyalleştirilmesi için öncelikle cezaevinde uygun

bir iyileştirme sürecine tabi tutulması gerekmektedir. Aksi halde hükümlü ilk suçundan ayrı ve fakat yine toplum düzenine zararlı başka bir takım suçları işlemeye hazır şekilde cezavinden çıkacaktır. Hükümlünün rehabilitasyonu için onun tüm talep ve ihtiyaçlarının yerine getirilmesine imkan bulunmadığı gibi buna gerek de yoktur. Önemli olan topluma uyum amacına ilişkin ihtiyaçların karşılanmasıdır. İyileştirme faaliyetlerinin hükümlüyü gelecekte suç işlemekten alıkoyacağı mutlak olmamakla birlikte, özellikle mükerrir olmayan suçluların büyük ölçüde yeniden cezaevine dönmelerini engelleyici rolü olduğu söylenebilir (Dönmezer, 1986: 10).

Dolaylı olarak bu görüşe bir takım eleştiriler getirilmiştir. Cezaevinin yeniden sosyalleştirme aracı olarak kullanılamayacağı, zira sosyalleşmenin ancak özgür ortam için mümkün olabileceği ileri sürülmüştür (Dönmezer ve Erman, 1983: 660). Ayrıca suçu meslek edinenlerin ister yetişkin, ister çocuk olsun nadiren yeniden sosyalleştirilebildiği belirlenmiştir. Aynı şekilde azılı militan bir tedhişçinin cezaevinde yeniden sosyalleştirilmesinin çok zor olduğu ifade edilmiştir (Dönmezer, 1986: 10). Şurası bir gerçektir ki, önceden hiçbir suçlunun yeniden sosyalleştirilmesinin mümkün olmayacağı görüşü kabul edilemez. Uzun ve dikkatli bir iyileştirme faaliyeti sonucunda psikopat suçlular bile uslandırılabilir (Dönmezer, 1986: 11).

Yeniden sosyalleştirme anlayışında hükümlü cezalandırılmak için değil ceza aldığı için cezaevine gönderilmektedir. İnfaz ile hükümlünün kötüye kullanmış olduğu özgürlüğü kısıtlanmış olmakla birlikte, yeniden sosyalleştirilmesi hedeflenmektedir (Yüce, 1961: 928) Bununla birlikte bu görüşün öngördüğü ceza infazı kesinlikle eğlenceli bir dinlenme haline getirilemez. Sadece hapsin hürriyetten yoksunluğu içermesiyle kendiliğinden bir ceza olduğu gerçeğinden hareketle, kural olarak var olan ızdırabın daha da ağırlaştırılmaması gerekmektedir (A.C.K. m.1-9).

Bu gerçekten hareketle, hükümlü ve tutukluların bir takım haklara sahip oldukları, bu hakları kullanarak hürriyetten yoksunluğun getirdiği acı ve ızdırabın kısmen de olsa azaltılacağı kabul edilmektedir.

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun insan hakları, eşitlik ve cezaların işlevi de nazara alarak infazda temel ilke, temel amaç ve hapis cezalarının infazında

gözetilecek ilkeler kanuni düzenleme altına alınmıştır.

Kanun'un "infazda temel amaç" konulu 3'üncü maddesinde "*Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamlara ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır*" hükmü yer almaktadır.¹¹

Madde metninden de açıkça anlaşılacağı üzere, infaz mevzuatımızda ve uygulamada hükümlülerin yeniden topluma kazandırılmalarına öncelik ve ağırlık veren bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir.

2.3. HÜKÜMLÜ VE TUTUKLULARIN ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATLARININ KORUNMASINDA DIŞ DÜNYA İLE TEMASIN ROLÜ

Kural olarak, tüm mahpuslar başta aileleri olmak üzere dış dünya ile iletişim kurma hakkına sahiptir. Bu temasın en iyi uygulama şekillerinden biri mahpusun ailesiyle görüşme hakkıdır. Dolayısıyla mahpusun bu hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8'inci maddesi ile koruma altına alınan özel ve aile hayatının korunması kapsamında değerlendirilmelidir (Coyle, 2002: 95).

Mahpusların genellikle özel hayatlarının bir parçası olarak ailesiyle, arkadaşlarıyla ve dış dünyadaki diğer kişi ve kurumlarla çeşitli yollardan iletişim kurmasına izin verilmektedir. İnfaz hukukunda genel olarak "dış dünya ile ilişkiler" bölümünde düzenlenen bu yollar ziyaret gibi doğrudan iletişim olabileceği gibi, mektuplaşma gibi yazılı veya telefon gibi sesli iletişim araçlarıyla da sağlanabilmektedir.

Mahpusların özel ve hayatlarını dış dünyadaki gibi sürdürmeleri mümkün

¹¹ 5275 s.lı K. 7'inci maddesinin gerekçesi; "Madde genel olarak cezaların infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç ve hedefleri belirtmek üzere düzenlenmiştir. Maddede, infazda temel amacın suçluyu infaz yolu ile ayrıca cezalandırmak veya ondan öcalmak olmadığı açıklanmaktadır. Böyle olunca toplumu suça ve suçluya karşı korumak, hükümlüyü yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirerek sosyalleştirmek ve buna teşvik etmek, pişmanlık göstermesini sağlamak üretken, hukuka ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmak temel amacı oluşturmaktadır.

Bu hedef ve amaçlar, hükümlünün üretken bir toplum iştirakçisi hâline gelmesi, toplumsal kurallara ve kanun ve nizamlara saygılı bir kişilik kazanması ve sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunun kolaylaştırılması amacıyla yönelik olup, maddede bu husus vurgulanmaktadır."(www. adalet.gov.tr)

değildir. Özgürlüğü elinden alınan kişilere bir takım gerekçelerle sınırlandırmalar getirilmektedir. Bu sınırlandırmanın onun insan haklarını ihlal etmemesi için bir takım ölçülere dayanması zorunludur. Hangi gerekçelerle ne ölçüde sınırlama getirileceği ve bu sınırlamanın derecesi konuları bu bölümde inceleme konusu yapılacaktır.

Mahpusların dış dünya ile sağlıklı iletişim kurmalarında kendileri aileleri, cezaevi personeli ve toplum açısından çeşitli yararları bulunmaktadır. Mahpuslar aile sorunlarında ve kendi davranışlarında daha çok sorumluluk almak suretiyle kendilerini tahliyeye hazırlarlar. Cezaevi personeli daha tatmin edici bir işe ve denetimleri altında daha huzurlu bir mahpus nüfusuna kavuşurlar. Mahpus aileleri ilişkilerini zamanla kaybetme yerine, hem o an, hem de sonrası için değerli destek alıp verebilirler (Demirbaş, 2008:236). Toplumun mahpusların ailelerine olan bağlarını korumalarında ve tahliyeden sonra ne yapacakları konusunda önceden hazırlıklı olunmasında ileride daha fazla suçla karşılaşılması ihtimalinin azalması açısından menfaati bulunmaktadır (Sevük, http://hukuk.erzincan.edu.tr/dergi/_makale/pdf. Aralık,2003).

Hükümlü ve tutukuların dış dünya ile ilişkileri ve yararı bilinmesine rağmen, cezaevlerinin güvenliğini sağlamak için gerekli kontroller konusunda bazı sorunlar çıkmakta ve bu kolayca gerçekleşmemektedir (Sevük).

Özellikle uzun süreli hapis cezalarının mahkum olanlar bakımından yüksek güvenlik gerekçesiyle dışarıyla bağlantılarında daha kısıtlayıcı uygulamalar bulunmaktadır (Reynaud; 1992: 87). Bununla birlikte dışarıyla ilişkilerin kötüye kullanılması hariç, bu kısıtlamaların en aza indirilmesine çaba gösterilmesi gerekmektedir (Sevük).

2.3.1. Uluslararası Belgelerdeki Yeri

Uluslararası anlamada ilk cezaevi standartları 1955 yılında “Mahpusların İyileştirilmesi İçin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları” adı altında alınan bir tavsiye kararıyla Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konulmuş olup bu belge halen geçerliliğini korumaktadır. Bu kurallara göre, mahkumların gerekli denetim altında, hem ziyaret, hem yazışma yoluyla düzenli olarak aileleriyle ve görüşmesinde bir sakıncası olmayan dostlarıyla temas etmelerine

izin verilmesi (m.37), hem mahkuma hem ailesine, en fazla yararı dokunacak ilişkilerin korunmasına ve geliştirilmesine özen gösterilmesi (m.39) tavsiye edilmiştir.

Cezaevi konusunda temel ve en güncel uluslararası standartlar Avrupa Cezaevi Kuralları altında düzenlenmiştir. Bu kurallar ilk olarak, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin, Birleşmiş Milletler Minimum Standartlarını geliştirerek Avrupa değerlerine uyumlaştırılmasını sağlamak amacıyla 1973 tarihinde alınan R (73) 5 sayılı Tavsiye kararı ile “Mahpusların İyileştirilmesi İçin Minimum Standart Kurallar adı altında bir standartlar belgesi kabul edilmiştir.

Avrupa Konseyi 1987 yılında, 1973 yılında alınan kararların infaz alanında kaydedilen son gelişmelere göre güncellenmesi için R (87) 3 sayılı “Avrupa Cezaevi Kuralları” adı altında daha güncel, çağdaş yönetim ve muamele anlayışını yansıtan tavsiyesini benimsemiştir (Nursal, 2007:5)

Ancak 2000'li yıllara gelindiğinde Konseye yeni üye sayısının 46'ya ulaşması, üye devletlerde farklı cezaevi kültürlerinin farklı uygulamaları yansıtması gibi faktörler yanında, Avrupa cezaevlerinde aşırı kalabalıklaşma ve özellikle uyuşturucu sorunları ciddi sıkıntılara yol açmaya başlamış, suç ve suçlu profilinde önemli değişimler meydana gelmiş, üye devletlerin ceza ve infaz mevzuatları önemli ölçüde gelişmiş, “Cezaevi idaresi”, “mahpusların iyileştirilmesi” kavramında önemli değişikliklerle karşılaşmıştır (Nursal, 2007:5).

Konsey, tüm bu faktörleri göz önüne alarak, yeni bir taslak metin üzerinde çalışmaya başlamış, üye devletlerin görüşlerini de aldıktan sonra, 11 Ocak 2006 tarihinde alınan Rec (2006) 2 sayılı “Avrupa Cezaevi Kuralları” adı altında yeni bir Tavsiye Kararı yayınlamıştır.¹²

Yeni kurallar genel olarak hapis cezasını son çare olarak görmekte, ve mahkumların yararlı faaliyetlerle yeniden toplumla bütünleşmesini, kendilerine insanca muamele edilmesini, temel haklarının korunmasını, yaşam koşullarının bir standarda ulaştırılmasını, cezaevinde düzen ve disiplinin sağlanmasını, cezaevi personelinin korunmasını ve sosyal haklarının güvence altına alınmasını, sivil toplumun cezaevi hizmetlerine aktif olarak katılmasını düzenlemektedir.

¹²Not: Yeni kuralların taslak metni 25-27 Kasım 2004 tarihinde Roma'da yapılan "Cezaevi Genel Müdürleri Konferansı"nda tartışmaya açılmış, söz konusu konferansa Türkiyeden de katılım sağlanmıştır (NURSAL, Necati, Avrupa Cezaevi Kuralları ve Yorumu, Ankara 2007, s.5).

Rec (2006) 2 sayılı Avrupa Cezaevi Kurallarının "Temel İlkeler" başlıklı birinci maddesinde özgürlükten yoksun bırakılanların özel ve aile hayatı dahil kişinin temel hak ve hürriyetlerden ne derece yararlandırılması gerektiği konusunda bir takım ilkelere yer verilmiştir.¹³

Bu temel ilkeler mahpusun toplumla ailesiyle sosyal çevresiyle ilişkisini sürdürmesini mümkün kılacak düzenleme yapılmasını öngörmektedir. Aksi halde mahpusun ailesiyle görüşmesini engelleyen veya aşırı kısıtlayan mevzuat ve uygulamalar mahpusun özel ve aile hayatını ihlal anlamına gelecektir.

Avrupa Cezaevi Kuralları'nın "Dış Dünya İle İlişki" başlıklı. 24 'üncü maddesinde bu doğrultuda şu düzenlemeye yer verilmiştir;

"Mahpusların mümkün olabilen sıklıkta mektup telefon veya diğer iletişim vasıtalarıyla aileriyle, başka kişilerle ve dışarıdaki kuruluşların temsilcileriyle haberleşmelerine ve bu kişilerin mahpusları ziyaret etmelerine izin verilmelidir.

Ziyaretler için yapılan düzenlemeler mahpuslara aile ilişkilerini mümkün olduğunca normal bir düzeyde sürdürmelerine ve geliştirmelerine izin verecek tarzda olmalıdır.

Cezaevi yetkilileri dış dünyayla yeteli bir iletişim sürdürmelerinde mahpuslara yardım etmelidirler ve bunun için onlara uygun destek ve yardım sağlanmalıdır."

Yine aynı maddenin 2 numaralı alt paragrafında, dış dünya ile ilişkilerin düzenlenmesinde getirilebilecek kısıtlamalar ve kısıtlama ölçütlerinden bahsedilmektedir. Buna göre; *"Devam etmekte olan bir ceza soruşturması, emniyet, güvenlik ve düzenin muhafaza edilmesi, suç işlenmesinin önlenmesi ve suç mağdurunun korunması için gerekli görülmesi halinde, haberleşme ve ziyaretlere kısıtlamalar konabilir ve izlenebilir. Ancak adli bir merci tarafından konulan özel kısıtlamalar da dahil olmak üzere, bu tür kısıtlamalar yine de kabul edilebilir asgari bir iletişime izin vermelidir"* denilmektedir.

Bu maddenin yorumunda şu açıklamalara yer verilmiştir:

"AİHS'nin 8'inci maddesi herkesin özel hayatına, ailevi yaşantısına, ve yazışmalarına saygı duyulma hakkına sahip olduğunu belirtir. Kural 24,

¹³ *"Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkese, insan haklarının gerektirdiği gibi saygılı davranılmalıdır; Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler kendilerini mahkum eden ya da tutuklayan karar ile hukuken ellerinden alınmayan bütün haklarını muhafaza ederler*

Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere getirilen kısıtlamalar asgari gereklilikte ve haklarında hükmedilen kararın meşru amacıyla orantılı olmalıdır. Mahpusların insan haklarını ihlal eden cezaevi şartları kaynakların yetersizliği ile mazur gösterilemez

Cezaevi yaşamı genel toplum yaşamının olumlu yönlerine mümkün olabildiğince yaklaşmalıdır;

Bütün hapsedilme biçimleri özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin özgür toplumla yeniden bütünleşmelerini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmelidir."(A.C.K. m.7)

cezaevinin kısıtlayıcı koşulları dahilinde bu haklara saygı duyulduğunu temin etmek durumundadır. Buna iletişimin özellikle önem taşıyan bir biçimi olarak ziyaretler de dahildir. Bu hakkın bir kamu otoritesince kullanılmasının kısıtlanması konusundaki AİHS 8(2)'inci maddesinde belirtilen sınırlara uymak için haberleşme konusundaki kısıtlamalar minimum düzeyde tutulmalıdır. Kural 24 aynı zamanda her çeşit iletişimin kısıtlanıp izlenebileceğini belirtir. Ayrıca yürütülmekte olana ceza soruşturmasının gereklerini karşılamak, daha fazla suç işlenmesini önlemek ve suç madurlarını korumak için haberleşmeyi sınırlandırmak gerekli olabilir. Bu gerekçelerle yapılan kısıtlamalar özel dikkat dahilinde getirilmelidir. Zira bunlar sıklıkla cezaevi yetkililerinin normal cezaevi bilgileri haricindeki konularla ilgili karar almayı gerektirebilir. Bu gerekçelerle kısıtlama yapılırken mahkeme kararı izlemek iyi bir politika olabilir. İzleme ve kısıtlama belli bir iletişim yolunun taşıdığı tehlikeyle orantılı olmalı ve iletişimi tamamen kısıtlamak için dolaylı bir yöntem olarak kullanılmalıdır. Yabancı bir dilde iletişim kurmak isteyen mahpusların karşılaştıkları gecikme ya da zorlukları azaltmak için özen gösterilmelidir." (Nursal, 2007:63).

Kısıtlamalar cezaevi idaresinin insiyatifine bırakılamayacağı için açıkça kanunla düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bununla ilgili olarak A.C.K'nın 24'üncü madesinin yorumunda şu ifadeler yer verilmiştir:

"Kısıtlamaların konduğu kurallar önemlidir. Bunlar açıkça düzenlenmeli AİHS'nin 8(2)'inci maddesinde belirtildiği gibi "kanuna uygun olmalı" ve cezaevi idaresinin takdirine bırakılmamalıdır (Labita v İtaly, Başvuru no: 26772/95-06/04/2000). Kısıtlama tehdidin haklı gösterdiği oranda, en düzeyde tutulmalıdır. Böylece, örneğin yapılan yazışmalar yasa dışı bölümler içerip içermediği yönünde kontrol edilebilir. Ancak mektubun içeriğinde yasaya aykırı bir şeyler bulunabileceği yönünde belirgin bir gösterge bulunuyorsa, okunması gerekmektedir. Örneğin yapılan ziyaretler şayet güvenlik açısından bir tehdit oluşturuyorsa yasaklanmamalı, ancak izlenmesinde ve denetlenmesinde orantısız bir artış uygulanmalıdır. Dahası yapılan bir kısıtlamanın haklı olabilmesi için taşıdığı tehlike görülebilir olmalıdır, örneğin süresiz bir sansürleme kabul edilemez. Uygulama iletimin şekline göre konulan kısıtlamalar değişiklik gösterir. Mektuplar ve modern teknoloji sayesinde telefon konuşmaları rahatlıkla kontrol edilebilmektedir. E-mail gibi elektronik iletişim halen yüksek bir güvenlik riski oluşturmaktadır. Bu imkanlardan yararlanma hakkı küçük bir mahpus kategorisiyle sınırlandırılabilir. Güvenlik riskleri de değişebilir ve bu sebeple kurallar bu hususta belli bir yol gösterici ilkeler sunmamaktadır"(Nursal, 2007:63-64).

Madde yorumunda kısıtlamaya maruz kalan mahpusun mutlaka bir miktar dış dünya ile iletişimine izin verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ulusal hukukta ziyaret, mektup, telefon gibi iletişim yollarını kullanmada minimum bir sayının belirtilmiş olmasının iyi bir politika olacağı ifade edilmiştir (Nursal, 2007:64). Tutuklu mahpuslara yürütülmekte olan soruşturma ile ilgili getirilen kısıtlama mahpusları tamamen tecrit edici nitelikte olamaz (Sevük, <http://hukuk.erzincan.edu.tr/dergi/makale/pdf>, Aralık,2003).

Bazı tür iletişim yolları tamamen yasaklanamaz. AİHM, Avrupa İnsan Hakları Organları ile yapılan yazışmaları kısıtlama girişimine özel istisna getirmiştir (Campbell v United Kingdom, Başvuru no: 13590/88-25/03/1992) Mahkemeye göre ulusal hukuk bu tarz bir iletişime izin vermelidir (Nursal,2007: 64).

2.3.2. Ulusal Mevzuatımızdaki Yeri

1982 Anayasası'nın Kişi Hakları ve Ödevleri başlıklı ikinci bölüm altında "Özel hayatın gizliliği ve korunması" düzenlenmiştir. Buna göre; Herkesin özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahip olduğu, özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamayacağı belirtilmiştir. Maddenin ikinci fıkrasında kişilerin özel ve aile hayatlarına getirilecek sınırlamalardan bahsedilmiştir.¹⁴

5275 Sayılı İnfaz Kanun'unun hükümlülerin özel ve aile hayatlarını sürdürmesini sağlayacak ziyaret, mektuplaşma ve telefon gibi iletişim araçları "ceza infaz kurumlarında hükümlülerin hakları" başlığını taşıyan Üçüncü Bölüm altında düzenlenmiştir. Yine Kanun'un 66'ncı maddesinin başlığı "hükümlünün telefon ile haberleşme hakkı", 68'inci maddesinin başlığı "hükümlünün mektup fax ve telgrafları alma ve gönderme hakkı" başlığını taşımaktadır.

Ziyaretlere ilişkin hükümlere yer verilen Kanun'un 83 ve devamı maddeleri incelendiğinde her hükümlünün herhangi bir şarta tabi tutulmaksızın ziyaretçi hakkından faydalanabileceği anlaşılmaktadır. Avrupa Cezaevi Kurallarında mektup telefon gibi iletişimden yararlanmaya ilişkin hükümlere "Dışarıyla İlişkiler" başlığı altında yer verildiği halde, İnfaz Kanununda "Dışarıyla İlişkiler" başlığın taşıyan Dördüncü Bölümü altında hükümlünün ziyaretine ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı hakkındaki Tüzük'ün ikinci bölümü "Hükümlülerin Hakları" başlığın

¹⁴ 1982 Anayasası, m.20"Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin üstü, özel kağıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hakimim onayına sunulur. Hakim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar."

taşımakta olup, bu bölüm altında telefonla görüşme hakkı(m.88), hükümlünün mektup fax ve telgrafları gönderme ve alma hakkı (m.91) na yer verilmiştir. Tüzük'ün Beşinci Bölümünde ise “dışarıyla ilişkiler ve ziyaretler” başlığı altında mektupların gönderilmesi ile ilgili hükümler ile (m. 122,123) ziyaretlere ilişkin kanunda yer alan hükümlere paralel düzenlemelere yer verilmiştir.

Hükümlü ve tutukluların ziyaretlerin ilişkin esas ve usulleri düzenleyen Yönetmelik ise ziyaret şekil ve şartları hakkında daha detaylı hükümler içermektedir.¹⁵

Görüleceği üzere, mevcut ulusal ve uluslararası düzenlemeler mahpusların dış dünya ile ilişkilerine büyük önem vermektedir. Mahpusun belirli şartlar altında ailesi ve akrabaları ile görüşmesi bir lütuf (ayrıcalık) olarak değil, temel bir insan hakkı değerlendirilmektedir. Nitekim Avrupa Konseyi ile Adalet Bakanlığı işbirliği içinde hazırlanan Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi El Kitabında Ziyaretler başta olmak üzere mahpusa sağlanan dış dünya ile iletişim imkanları ve özellikle de mahkuma en yakın olan kimselerin yapacağı ziyaretlerin, mahkuma tanınmış bir ayrıcalık değil, temel bir hak olarak görülmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁶ Bu hak yoluyla mahpuslar özel ve aile hayatlarını özgür bir vatandaş kadar olmasa da belirli oranda sürdürme imkanına sahip olmaktadır. Mahpusların aileleriyle ve yakınlarıyla ilişkilerini sürdürmelerine izin verecek asgari düzenlemeleri yapmak ve bu hakkın kullanılmasını sağlamak devletin pozitif sorumluluğu altındadır. Bu düzenlemeler yapılırken başta Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8'inci maddesi olmak üzere Avrupa Cezaevi Kurallarında yer verilen temel ilkeler dikkate alınmalı, bu hakkın kullanılmasına getirilebilecek sınırlamaların "kabul edilebilir asgari bir iletişime imkan tanıyacak ölçüde" olmasına dikkat edilmelidir ((Sevük, <http://hukuk.erkincan.edu.tr/dergi/makale/pdf>. Aralık,2003).

Sonuç olarak, uluslararası belgeler ile ulusal mevzuatımızda, gerek dış dünya ile ilişkilerin içeriği, gerek bu hükümlerin kanundaki sistematığı ve adlandırılması karşısında, hükümlü ve tutukluların dış dünya ile iletişimlerini sağlayan ziyaret, mektup ve telefon haklarının mahpuslara sağlanan bir lütuf olmadığı, temel bir insan hakkı olarak görüldüğü, ulusal mevzuatlarda

¹⁵ 17.06.2005 tarih, 25848 sayılı R.G.

¹⁶ *Ceza İnfaz Kurumları Yönetimi El Kitabı*, Avrupa Konseyi ve Adalet Bakanlığı Ortak Çalışması, Ankara, 2009, s.95.

mahpuslara mutlaka bu hakları kullandıracak düzenlemelere yer verilmesi gerektiği, bu hakkın ihlali halinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8'inci maddesine aykırılık oluşturacağı anlaşılmaktadır.

2.3.3. Hükümlü ve Tutukluların Dış Dünya ile Temasları

2.3.3.1. Ziyaretler ve Sınıflandırılması

Kural olarak tüm mahpuslar başta aileleri olmak üzere dış dünya ile iletişim kurma hakkına sahiptir. Bu temasın en iyi uygulama şekillerinden biri mahpusun ailesi ve diğer yakınlarıyla görüşme hakkıdır. Bu hakkın temelinde mahpusun temel insan hakkına saygı hakkı bulunmaktadır. Özgürlüğü elinden alınmış kişi bu hakkı dışında tüm haklarını belirli sınırlamalar içinde muhafaza edecektir.¹⁷

Cezaevine gönderilen kimseler serbestçe dolaşma hakkını kaybederler. Bunun en önemli sonucu özgür iken dilediği kimse ile dilediği zaman dilediği kadar temas kurması artık mümkün olmayacaktır.(Coyle,1992:95) Mahpusluğun doğal sonucu olarak onun bu ilişkilerine bir takım sınırlandırmalar getirilecektir. Öncelikle burada özgürlüğü elinden alınan kimsenin niçin bu ilişkisini sürdürmeye ihtiyacı olduğunun vurgulanması gerekmektedir. Kişinin özgürlüğü onun işlediği suçun cezasını çekmek üzere elinden alınmaktadır. Ancak mahpus bir insan olarak cezaevinin dışında bıraktığı dünya ile ilişkisini sürdürme isteği içinde olacaktır. Onun ailesinden bir fert veya yakın bir arkadaşı ile bir şekilde bağlantı kurabilmesi hayati derecede önem taşımaktadır (Sevük).

Hürriyeti bağlayıcı cezanın infazından dolayı hükümlü bir takım yoksunluklara uğramaktadır. Hükümlü dört duvar arasında davranışları sürekli kontrol edilen bir kişi olarak yalnızlığa itilmekte ve toplum tarafından dışlandığı korkusunu taşımaktadır (Yarsuvat,1984:457,Dönmezer,1981:203). Bunun sonucu olarak çeşitli psikolojik rahatsızlıklara hatta intiharlara bile yol açan rahatsızlıklar ortaya çıkabilmektedir.

Hükümlüler yaşadıkları sosyal çevre ve sahip olduğu kültüre bağlı olarak ziyaretin anlam ve önemi değişebilmektedir. Bir toplumda aile ve akrabalık bağlarının kuvvetli veya az olması ziyaret ihtiyacını doğrudan etkileyen bir

¹⁷ C.I.K. Yönetimi El Kitabı, s.97.

unsurdur. Ziyaret ve ziyaretçi Türk kültüründe özellikle, doğum, hasta ziyareti, asker uğurlama, gurbete çıkma gibi önemli günlerde olduğu kadar, cezaevinde de çok önemlidir (Çağlar).

Ziyaret ve ziyaretçi; umutsuzlukta, karamsarlıkta, insanın kendini en güçsüz hissettiği bir anda, ortak bir güçle ve yeni bir umutla hayata tekrar tutunmak, başarılı ve mutlu günlerde ise, bu güzel duyguları dostça ve kardeşçe paylaşmak anlamına gelmektedir (Çağlar).

Kurumlar, ziyaretin en iyi şekilde yapılabilmesi için gerekli koşulları hazırlamanın yanında, ziyaretten beklenen sonuçları da planlamak ve hükümlü - tutuklu üzerindeki olumlu etkilerini en üst seviyeye çıkarmak için çalışması gerektiği belirtilmektedir (Çağlar).

Sık sık ziyaretçisi gelen ve bunlarla açık ve kapalı ziyaretlerde görüşebilen hükümlüler ile daha az ziyaretçisi olan ve ziyaretçi hakkında daha az yararlanmak zorunda kalan hükümlüler arasında bir takım farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Düzenli olarak aileleriyle temas halinde olan mahkumlar normal cezaevi kurallarına uymaya daha hazır olurlar. Ayrıca, endişelenmelerine yol açan pratik ve ailevi sorunları çözme olasılığı da artar. Personel de mahkumun cezaevi sınırları dışındaki davranışı, hayatı ve karakteri hakkında bilgi edinir ve bu bilgiler her mahkuma bir fert olarak davranmalarını kolaylaştırır. İyi ziyaret imkanları cezaevinin iyi bir şekilde faaliyet göstermesine çeşitli açılardan katkıda bulunur.¹⁸

Cezaevleri yöneticilerinin mahpusların ziyaret haklarından azami derecede yararlanabilmeleri için bir takım tedbirler almaları gerekmektedir.

Ceza infaz kurumlarımızda standart özellikler bulunmaması nedeniyle, bazı fiziki eksiklikler mevcut olmakla birlikte, görüşme mahalleri ile gelen ziyaretçilerin kabul yerlerinin hazırlanmasında azami titizlik gösterilmeli ve gelenlerin aynı zamanda kurumun da misafirleri olduğu anlayışından hareketle, onların en rahat biçimde görüşmelerini yapabilmelerine imkan sağlanmalıdır. Ceza infaz kurumlarında kalmakta olan hükümlü ve tutuklulara, hangi günlerde görüş yapabilecekleri konusunda bilgi verilmeli ve buna bağlı olarak da hükümlü-tutuklular, yakınlarını bildirilen günlerde görüşlerine çağırabilme imkanı tanınmalıdır (Çağlar).

¹⁸ C.İ.K. Yönetimi El Kitabı, s.98.

Ziyarete ilişkin hükümler Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un Dördüncü Kısım, Dördüncü Bölüm ve "Dışarıyla İlişkiler" başlığı altında 83 ila 86'ncı maddeleri ile Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük"ün 126 ila 130'uncu maddelerinde düzenlenmiştir. Ziyarete ilişkin bu hükümler incelendiğinde, mahpusların cezalarının niteliğine, hükümlü tutuklu olmasına, ziyaretin şekline, izne tabi olup olmamasına, görüşeceği kişilere, uyuşuna ve ceza infaz kurumunun türüne göre bir takım farklı düzenlemelere yer verilmiştir. Bu nedenle İnfaz Kanununda ve ilgili mevzuatta yer verilen ziyarete ilişkin hükümlerin, bu başlıklara göre sınıflandırılarak incelenmesi konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

2.3.3.1.1. Tutukluluk - Hükümlülük Durumuna Göre

İster hükümlü, ister tutuklu olsun, tüm mahpuslar hürriyetten mahrumiyetin aynı sonuçlarını paylaştıkları için temel haklardan yararlanma yönünden eşit statüde olup aralarında sırf bu nedenle bir ayrımcılık yapılmamalıdır. Bununla birlikte tutukluluğun niteliği dikkate alınarak tutuklular için bir takım özel düzenlemelere yer verilmektedir (Coyle,1992:55).

Kural olarak tutuklular haklarında halen soruşturma veya koğuşurma devam ettiği için halen beraat etme şansları olan kişilerdir. Onların bu durumları dikkate alınarak ziyarete ilişkin düzenlemelerde durumlarının daha esnek olması gerektiği savunulmaktadır. Ancak devam eden soruşturmalarla ilgili soruşturmanın selameti açısından tutuklulara bazı kısıtlamaların getirilebileceği kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, bazı durumlarda yargılanmayı bekleyen bir mahkumun davasına ilişkin tanıkları etkilemeye ya da dava hakkında üçüncü şahıslara bilgi vermeye çalışabileceğinden kaygılanmak için önemli nedenler olabileceği, dolayısıyla da ziyaretler konusunda kısıtlamalara başvurulabileceği kabul edilmektedir (Coyle, 2002:102).

Avrupa Cezaevi Kurallarının 99'uncu maddesi yargılanmamış mahpusların (tutuklu) dış dünya ile ilişkilerini düzenlemektedir.¹⁹ Bu hükme

¹⁹Herhangi bir davada adli bir makam tarafından belirli bir süre için konulmuş bir yasak yok ise; yargılanmamış mahpusların hükümlü mahpuslar gibi ziyaretçi kabul etmelerine, aile fertleri ve diğer kişilerle iletişim kurmalarına izin verilmelidir.

göre; tutuklular hükümlülere göre daha fazla sayıda ziyaretçisiyle daha esnek şartlarda görüşebileceği, 24'üncü maddede ise tutuklu mahpuslara ziyaret, mektuplaşma gibi dış dünya ile iletişim kurmalarına getirilecek kısıtlama getirilebileceği düzenlenerek kısıtlamalara ilişkin bir takım ilkelere yer verilmiştir.²⁰

Birleşmiş Milletler Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar'ın 84(2)'inci maddesinde, “*Henüz suçlu bulunmamış mahkumların suçsuz olduğu varsayılacak ve kendilerine bu varsayımınla davranılacaktır*”, 92'inci maddede ise “*Tutuklu mahpusa tutuklandığını ailesine hemen bildirme izni verilmelidir. Tutukluya ailesi ve arkadaşlarıyla haberleşmesi ve sadece adalet yönetimi ile kurumun güvenlik ve düzeninin çıkarları bakımından gerekli kısıtlama ve gözetime bağlı olmak üzere, onların ziyaretçilerini kabul etmesi konusunda tüm makul kolaylıklar tanınmalıdır.*” hükmü yer almaktadır.

Hem Avrupa Cezaevi Kurallarında, hem Birleşmiş Milletler Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallarında tutuklu mahpusların ziyaretçi kabul etme haklarına getirilen kısıtlamaların en düşük seviyede tutulması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ulusal mevzuatımızda kural olarak ziyaretçi kabulü konusunda hükümlü ile tutuklular arasında bir fark bulunmamaktadır. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'unun ziyarete ilişkin genel düzenlemenin yer aldığı 83'üncü madde başlığı “*Hükümlüyü Ziyaret*” şeklinde ise de, tutukluların yükümlülüklerinin düzenlendiği 116'ıncı maddesinde “*Bu kanun, ...ziyaret, yabancı hükümlülere ziyaret, ziyaret ve görüşlerde uygulanacak esaslar...tutukluluk hâliyle uzlaşır nitelikte olanları tutuklular hakkında da uygulanabilir*” hükmüne yer verilmiştir.

Ancak Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'un 114 ve 115'inci maddelerinde tutukluların ziyaretçi hakkından yararlanmasına kısıtlama konulabileceği düzenlenmiştir. Cumhuriyet savcısı, hakim veya mahkeme tutuklunun ziyaretçi kabulü konusunda belli koşullar altında belli kısıtlamalar getirilebileceği gibi ziyaretçi kabulü tamamen yasaklanabilir.

Kanun'un 114'üncü maddesinin gerekçesinde şu açıklamaya yer

Yargılanmamış mahpuslar ekstra ziyaretçi kabul edebilirler veya diğer extra iletişim biçimlerini kullanabilirler.”(A.C.K m. 99)

²⁰Devam etmekte olan bir ceza soruşturması, emniyet, güvenlik ve düzenin muhafaza edilmesi, suç işlenmesinin önlenmesi ve suç mağdurunun korunması için gerekli görülmesi halinde, haberleşme ve ziyaretlere kısıtlamalar konabilir ve izlenebilir. Ancak adli bir merci tarafından konulan özel kısıtlamalar da dahil olmak üzere, bu tür kısıtlamalar yine de kabul edilebilir asgari bir iletişime izin vermelidir “(ACK m.24/2)

verilmiştir; *“Tutukluların ziyaretleri, hükümlülerinki gibi sınırlı tutulmamıştır. Fakat bu soruşturma açısından Cumhuriyet savcısı ve kovuşturma açısından hâkim veya mahkeme tarafından kısıtlanabilecektir.”*

Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmeliğin “Kapsam” başlıklı 2’inci maddesinde bu yönetmeliğin, ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutukluları kapsadığı belirtilerek, yönetmelikte yer alan tüm hükümlerin hem hükümlülere hem tutuklulara uygulanması sağlanmıştır.

Bununla birlikte, Yönetmeliğinin 42’inci maddesinde, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde hâkim veya mahkeme, soruşturmanın veya davanın selameti bakımından tutuklunun ziyaretçi kabulünü yasaklayabileceği veya bu hususta kısıtlamalar koyabileceği öngörülmüştür.

Sonuç olarak, tutuklular hükümlülere uygulanan ziyaret rejiminden aynen faydalanmakla birlikte, tutukluların görüşebilecekleri kişilere bir sınırlama getirilmesi mümkündür. Soruşturmanın selameti açısından ziyaret hükümlerine yetkili makamların kararıyla sınırlandırma getirilebilecektir. Bu düzenleme şekliyle ulusal mevzuatımız Avrupa Cezaevi Kuralları Başta olmak üzere uluslar arası düzenlemelerde tutuklular için öngörülen kurallara paralel düzenlemeler içerdiği söylenebilir. Henüz yargılanması bitmemiş veya hakkında kamu davası açılmamış olan tutukluların ileride beraat edebilecekleri de dikkate alınarak ziyaret rejiminde hükümlülere oranla daha esnek bir uygulama benimsenmesi yerinde olacaktır.

Türkiye’deki tüm ceza infaz kurumlarında Mart 2010 tarihi itibarıyla 57.977 hükümlü, 20.469 hükmen tutuklu, 40.253 tutuklu olmak üzere toplam 118.699 mahpus barındırılmaktadır.²¹

Çocukların hükümlü ve tutuklu olmalarına göre de tabi olacakları ziyaret rejimi farklılık göstermektedir. Bu konuya aşağıda değinilecektir.

2.3.3.1.2. Mahkumun Cinsiyetine ve Yaşına Göre

Kural olarak, hükümlü ve tutuklular arasında yaş ve cinsiyetlerine göre ayrımcılığa yol açabilecek düzenlemelere yer verilmemelidir. Ancak mahpus

²¹ Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü İstatistik Bürosu verileri, Mart 2010.

gruplarından kadın ve çocuklar hassas gruplar olarak kabul edildiğinden bu iki grubun özellikleri dikkate alınarak onlar lehine bir takım düzenlemeler yapılabileceği genellikle kabul edilmektedir. Bu bölümde kadın ve çocukların özel durumları inceleme konusu yapılacaktır.

Kadın Mahpuslar

Kadın mahkumların durumunun özel olarak göz önüne alınması gerekir. Çünkü birçok toplumda çocuklara bakmaktan temelde kadınlar sorumludur ve cezaevinde olan anneler çoğu kez çocuklarından ayrılmak zorunda kalır. Dolayısıyla, cezaevine gönderilen anneler çoğu kez çocuklarının iyiliği için yapılan düzenlemeler konusunda endişe duyarlar. Anneleri cezaevine giren çocuklar da sarsılır ve neye uğradığını şaşırır. Bu nedenle hem annenin, hem de çocukların iyiliği için cezaevi personeli kendilerine yardımcı olmak için her şeyi yapmalı ve annelerle çocuklar arasındaki bağların korunması için özel düzenlemeler yapılabilmesini sağlamalıdır (Coyle, 2002:131).

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde görüşülmek üzere Raportör Minodora Cliveti tarafından hazırlanan "Kadın Mahpuslar" isimli raporda kadın mahkumların zorluklarından bahsedilerek ziyaretlerde daha özel düzenlemelerden yararlandırılmaları önerilmektedir.

"Kadınlar için cezaevi aynı şartlarda olsa bile erkeklere göre çok daha zorluklar barındırmaktadır. Dünyada cezaevi sistemindeki kadınların oranı oldukça düşüktür ve %2 ile %8 arasında değişmektedir. Kadın mahpusların azınlıkta olması dolayısıyla cezaevi fiziki koşulları daha çok erkek mahpuslara göre dizayn edilmekte kadınların özel durumları genellikle dikkate alınmamaktadır. Örneğin, çocuklu bir kadının cezaevine girmesiyle ya onun bebeği annesiyle beraber kalacak veya dışarıda kalarak ondan ayrılmak zorunda kalacaktır. Her iki durum çocuğun hayatında önemli sonuçlara yol açmaktadır. Her iki durumda da kadın mahpusların ziyaret açısından daha özellikli düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.²²

Rapor'da kadınlara yönelik ziyaret düzenlemeleri ve uygulamaları hakkında şu görüşlere yer verilmiştir:

"Çocuklarının cezaevinde bulunan annelerini ziyaretini kolaylaştıran hükümlere yer verilmeli, ayrıca cezaevi personeline ziyaretçilerle ilgilenmesi için özel eğitim verilmelidir. Hükümlüyü ziyaretle ilgili mevzuat düzenlemesi yapılırken,

²² CLIVETİ, M. (2008). Counsel of Europe Parliamentary Assembly Social, Health and Fam. Aff. Com. "Women in Prison" www.assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Docs08/EDOC11619.htm, s.8

düzenlemenin çocuklar üzerindeki muhtemel etkileri dikkate alınmalıdır. Ziyaret sırasında uygulanan güvenlik önlemleri ziyaretçilerin gözünü korkutmamalıdır. Özellikle yetişkinler için uygulanan katı arama uygulamaları çocukları korkutabilir. Ziyaretçiler ile hükümlülerin gerektiğinde rahatça ve kolayca konuşabilmeleri için ziyaret alanında çocuklar için bir oyun alanı bulunmalı burada onlara nezaret edecek bir personel görevlendirilmelidir. Hükümlüye geceleyin çocuğuyla bir arada kalma imkanı tanınmalıdır.”²³

Raporda değinilen diğ er bir konu da, kadınların istemediği kişilerle görüşmek zorunda kalabileceklerini düşünerek cezaevi idaresinin bu konuda davranması beklenmektedir. Dolayısıyla kadın mahpusun ziyaretçisi ile görüşmeme, ziyaretçileri seçme- reddetme hakkı bulunduğu hatırlatılmalıdır.

Yine aynı raporda kadın mahpusların aile içi suistimale uğramış olmaları ve toplumda ve ailede üstlendikleri roller sebebiyle ziyaretlerde daha hassas davranılması tavsiye edilmektedir.

“Aile içi şiddet maruz kalmış mahkumların dış dünya ile irtibat kurmalarına özel önem verilmelidir. Aile bağları hükümlüyü ziyaret için otomatik bir hak bahşetmez. Bu kural özellikle taciz, suiistimal riski altındaki genç kadınların güvenliğini sağlamak için önem taşımaktadır. Çoğu toplumda aileden temelde kadınlar sorumludur. Bu, özellikle çocukları ilgilendiren konularda geçerlidir. Dolayısıyla, bir kadının cezaevine gönderilmesi ailesi için önemli sonuçlar doğurabilir. Bir baba cezaevine gönderildiğinde normal olarak anne kendi sorumluluklarıyla birlikte eşininkileri de üstlenir. Bir anne cezaevine gönderildiğinde genelde babaya annenin sorumluluklarıyla ilgilenmek son derece güç gelir. Özellikle de başka yakınlarından destek görmezse güçlük çeker. Birçok durumda anne aileye bakan tek kimse olabilir. Bütün bunlar cezaevindeki kadınların, çocuklarıyla sağlam bir temasının devam etmesinin sağlanması gerektiği anlamına gelir. Çok küçük çocuklar söz konusu olduğunda durumun özellikle hassas bir şekilde ele alınması gerekir.”²⁴

Kadın mahpuslar için bir diğ er önemli bir konu da annelerin çocukları ile ilişkilerini nasıl sürdüreceklerine ilişkindir. Bu konuda COYLE (2002:104) bir takım önerilerde bulunmaktadır:

“Anne olan mahkumların geride bıraktıkları çocuklarıyla ilişkilerini sürdürmeleri için fırsat tanınmalıdır. Mümkün olan her durumda kadınlara ailelerini ziyarete gidebilmeleri için kısa süreli olarak izin verilmelidir. Çocuklar annelerini ziyaret için cezaevine geldiklerinde mümkün olduğu kadar baş başa bir şekilde mümkün olduğu kadar çok görüşebilmeleri sağlanmalıdır. Annelerle çocuklar ziyaretlerde her zaman birbirlerine dokunabilmelidir. Hiçbir zaman arada bir tel örgü ya da engelin olduğu kapalı ya da dokunmasız ziyaretler olmamalıdır. Ziyaretler mümkünse bütün gün sürmelidir. Ziyaretçilerin aranmasına yönelik güvenlik önlemleri çocukların çıkarlarını en yüksek düzeyde gözet en bir şekilde uygulanmalıdır.”

Gerek uluslararası belgelerde, gerek ulusal mevzuatımızda kadın

²³ CLIVETİ, s.8.

²⁴ CLIVETİ, s.9.

mahpusların ziyaret edilmelerine ilişkin özel bir düzenlemeye yer verilmemiştir. 5275 sayılı İnfazda temel ilke başlıklı 2'inci maddesinde şu düzenlemeye yer verilmiştir.

“Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin kurallar hükümlülerin ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, doğum, felsefi inanç, millî veya sosyal köken ve siyasî veya diğer fikir yahut düşünceleri ile ekonomik güçleri ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaksızın uygulanır.”

Madde de açıklandığı üzere ulusal mevzuatımız kural olarak infaza ilişkin kurallar herkese eşit olarak uygulanacaktır. Ancak İnfaz Kanunu'nun 10'uncu maddesinde kadın kapalı ceza infaz kurumlarının kurulması öngörüldüğünden, bu kurumlar kadınların ziyaretçileriyle daha rahat bir ortamda görüşebileceği, yanında kalan bebeği veya yanında kalmaması halinde ziyaret günlerinde onunla daha kolay iletişim kurabileceği ortamları barındırmaktadır. Bu yönüyle kadın kapalı ceza infaz kurumları diğer kapalı cezaevlerine göre kadın mahpusların özel ve aile hayatlarını kısmen de olsa rahat sürdürmelerine imkan verecek tarzda dizayn edilmesi, oyun alanı, kreş gibi alanları barındırabilmesi yönünden kadınların özel ihtiyaçlarını karşıladığı söylenebilir.

İnfaz Kanununda hükümlü kadınların bakıma muhtaç çocuklarının korunması için özel bir düzenlemeye yer verilmiştir (5275 s.lı K. m.65). Buna göre, anneleri cezaevinde olan çocukların annelerinin yanında kalabilmeleri mümkün olup bunun için bazı şartlar öngörülmüştür. Öncelikle çocuğun altı yaşından küçük olması gerekir. Altı yaşını doldurmuş olanların annelerinin yanında kalmalarına izin verilmez.

Madde başlığında bakıma muhtaç çocuklardan bahsedilmiştir. Bununla kastedilen, dışarıda çocuğa bakacak kimsenin olmaması, annesinin bakım ve gözetimine ihtiyaç duymasıdır. Dolayısıyla çocuğun babası veya büyük anne ve büyük baba gibi kendisini bakıp gözetebilecek ihtiyaçlarını karşılayacak kimsesi bulunduğu takdirde annesinin yanında kalmasına izin verilmeyecektir. Bu durumun tesbiti için kolluk aracılığıyla araştırma yapmak gerekecektir.

Dışarıda çocuğun bakımıyla ilgilenecek istekli bir yakınının bulunması halinde yine de çocuğa annesiyle beraber kalmasına izin verilecektir? Bu durum madde metninde ve gerekçesinde açıklanmamıştır. Maddenin lafzına bakıldığında, çocuğun annenin yanında kalması ikinci seçenek olarak öngörüldüğünden, çocuğun dışarıda barınacak ve bakımıyla ilgilenecek kimsesi

olmaması halinde, annenin yanında kalabileceği anlaşılmaktadır. Ancak annenin ve çocuğun ihtiyaçlarına göre, sürekli olmasa da belli aralıklarla annenin çocuğunu yanına almasına izin verilmesi çocuk ve annenin menfaatine uygun düşecektir. Zaten bu konuda kısıtlayıcı bir yaklaşımın uluslararası alandaki düzenlemelerle bağdaşması mümkün görünmemektedir.

Madde gerekçesinde²⁵ hükümlü çocuklarının gelişimlerini sağlayacak çevre, eğitim ve etkileşim olanaklarına kavuşturulması için, önce çocuğun dışarıda korumasını sağlayabilecek annesi dışında bir kimsesi olup olmadığının araştırılacağı, varsa ve ehliyetli ve istekli ise çocuğun ona bırakılacağı belirtilmiştir. Eğer çocuğa bakacak böyle bir kimsesi yoksa veya olsa bile istekli olmaması halinde çocuğun annesinin yanında kalmasına izin verilecektir.

Bu çocukların gündüzleri ceza infaz kurumu bünyesindeki veya Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu veya diğer kurum ve kuruluşlara ait kreş ve gündüz bakımevlerinde barındırılması, yaş ve ihtiyaç durumlarına göre yiyecek ve içeceklerinin verilmesi öngörülmüştür.

Kreş, bakımevi dahil, çocuğun yiyecek ve içecek gibi ihtiyaçları cezaevi idaresi tarafından karşılanacaktır. Bu düzenlemeler çocuğun yüksek yararını korunması ve cezaevinin olumsuz şartlarını daha az hissetmesi açısından yerinde olmuştur.

Çocuk Mahpuslar

Türk Ceza Kanuna göre 18 yaşını doldurmamış olanlar çocuk sayılmıştır.

²⁵ 5275 sayılı Kanun'un 66'ncı maddesinin Gerekçesi şu şekildedir: "Madde iki esas saptamaktadır; anne bakımına muhtaç olan sıfır-altı yaş grubundaki çocukların gereksinimlerini karşılamak ve ceza infaz kurumlarına alınan çocukların beden ve ruh sağlığı açısından örselenmelerini önlemek. Bu nedenle, hükümlü çocuklarının gelişimlerini sağlayacak çevre, eğitim ve etkileşim olanaklarına kavuşturulması için önce çocuğun dışarıda korumasını sağlayabilecek anası dışında bir kimsesi olup olmadığı araştırılacaktır; varsa ve ehliyetli ve istekli ise çocuk ona bırakılacaktır. Böyle bir kimsesi yoksa veya ehil yahut istekli değilse yahut emzirilme olanağı varsa çocuk anası yanında bırakılabilecektir. Ancak gündüzleri, çocuğun infaz kurumu bünyesindeki kreşlerde veya gündüz bakımevlerine gönderilmeleri, geceleri ise annelerinin yanında kalmaları temin edilecektir. Analarının yanında kalan çocukların, kötü beslenmeye bağlı olarak fizik gelişim geriliği göstermelerini önleyebilmek amacıyla, ikinci fıkrada bu çocukların beslenmesine ilişkin hükümler konulmuştur.

Maddenin üçüncü fıkrasında, ceza infaz kurumunda bulunan üç yaşını doldurmuş çocukların, hâkim kararı ile çocuk yuvalarına veya yetiştirme yurtlarına yerleştirilmeleri öngörülmüştür. Ancak bu çocukların anaları ile temasları koparılmayacak ve temasların zaman zaman bir program çerçevesinde sürdürülmesini sağlayacak usul ve programlar geliştirilecektir."

(T.C.K. m.6) Avrupa Cezaevi Kuralları'nın 35'inci maddesinde 18 yaşından küçük çocukların yetişkinlerden ayrı yere konulması tavsiye edilerek 18 yaş sınırlamasını benimsediği görülmektedir (A.C.K m.35).

Hapis hayatının çocuklar üzerindeki zararlı etkilerini en aza indirmek ve tahliyelerinden sonra topluma yeniden adapte olmalarına yardımcı olmak için dış dünyayla düzenli irtibatın sağlıklı bir şekilde kurulması önem taşımaktadır. Çocuğun ailesiyle kurulan iletişim onun rehabilitasyonunda önemli bir unsur olarak düşünülmektedir.

Çocuk mahkumların çoğu ülkede kadımlar gibi küçük bir azınlık oluşturduklarından çoğu kez evlerinden çok uzakta bulunan cezaevlerinde tutulma ihtimali bulunmaktadır. Bu durum onların daha fazla mağduriyetine yol açtığı için dış dünya ile ilişkilerinde kolaylaştırıcı hükümlere yer verilmesi teşvik edilmektedir (Coyle, 2002:104). Çocuk hükümlü ve tutukluları bulunduğu kurumlarda cezaevi hayatının zorlayıcı öğeleri asgariye indirilmesi, onların dış dünya ile bağlarını güçlendirmek için çaba sarf edilmesi, küçük yaşta kimselerin aileleriyle olan bağlarının korunmasına ve geliştirilmesine büyük önem verilmesi, mümkün olan her durumda küçük yaşta kimselere cezaları sırasında ailelerini ziyaret edebilmeleri için kısa süreli olarak izin verilmesi, ailelerin cezaevini mümkün olduğu kadar sık ziyaret etmeye, mektup ve telefonla temas kurmaya teşvik edilmesi tavsiye edilmektedir (Coyle, 2002:104).

Yine CİK Yönetimi El kitabında bu konuda cezaevi yöneticilerine bir takım önerilerde bulunulmuştur.

“Cezaevi yönetimi ailelerin cezaevini ziyaret edebilmesinin sağlanmasına özellikle önem vermelidir. Ziyaretlerin gerçekleşeceği ortama da özel olarak önem verilmeli ve bu ortamın ziyaretin mümkün olduğu kadar gizlilik içinde ve gayri resmi bir şekilde geçmesi için gerekli niteliklere sahip olması sağlanmalıdır. Aynı zamanda, aileler çocuklarına cezaevinde uygulanacak muameleye ilişkin karar süreçlerine katılmaya teşvik edilmelidir.”

Avrupa Cezaevleri Kurallarında ve Mahpusların İyileştirilmesi İçin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları'nda çocuk mahpusların dış dünya ile ilişkileri hakkında doğrudan bir düzenleme yer almamaktadır. Ancak, Avrupa Konseyi çocuk suçlular hakkında 2008 yılında bir Tavsiye kararı kabul etmiştir.

Yaptırım veya Tedbirlere Tabi Çocuk Suçlulara İlişkin Avrupa Kuralları Hakkındaki CM/Rec(2008) 11 sayılı Tavsiye kararında şu hükümler yer

almaktadır; "Çocukların mümkün olabilen sıklıkta ve kısıtlama olmaksızın mektup telefon veya diğer iletişim vasıtalarıyla aileleriyle başka kişilerle başka kişilerle ve dışarıdaki kuruluşların temsilcileriyle haberleşmelerine ve bu kişiler tarafından düzenli olarak ziyaret edilmelerine izin verilmelidir.

Ziyaretler için yapılan düzenlemeler çocukların aile ilişkilerini mümkün olduğunca normal bir düzeyde sürdürmelerine ve geliştirmelerine izin verecek ve sosyal bütünleşmelerine fırsat tanıyacak tarzda olmalıdır.

Cezaevi yetkilileri dış dünyayla yeterli bir iletişim sürdürmelerinde çocuklara yardım etmelidirler ve bunun için onlara uygun destek ve yardım sağlanmalıdır.

Devam etmekte olan bir ceza soruşturması, emniyet, güvenlik ve düzenin sağlanması, suç işlenmesinin önlenmesi ve suç mağdurunun korunması için gerekli görülmesi halinde haberleşme ve ziyaretlere kısıtlamalar konabilir ve izlenebilir. Ancak adli bir merci tarafından konulan özel kısıtlamalar da dahil olmak üzere bu tür kısıtlamalar yine de kabul edilebilir asgari bir iletişime izin vermelidir.

Kurum rejiminin bir parçası olarak, çocuğun yalnız başına veya görevli eşliğinde düzenli izin almalarına izin verilmelidir.

Şayet düzenli izin uygulaması elverişli değilse çocuğun gelişimine olumlu katkıda bulunacak aile üyeleri ve diğer şahısların ek ya uzun ziyaretleri için hüküm konabilir."

Mevzuatımızda çocuk kabul edilen 12- 18 yaş arası hükümlü ve tutuklular için ziyaret hakları yönünden ayrıcalıklı bir düzenlemeye yer verilmiştir. Bununla birlikte, Çocuk mahpuslara ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma disiplin cezası verilemeyeceğini öngören İnfaz Kanununun 38'inci maddesi hükmü çocukların ziyaretçileriyle yetişkinlere oranla daha sık iletişime ihtiyacı olduğunu kabul etmektedir.²⁶

Bundan başka henüz 18 yaşını doldurmamış veya doldurmuş olsa bile halen eğitime devam eden hükümlü çocukların 21 yaşına kadar çocuk eğitimevlerine nakledilmesi öngörülmüştür.²⁷ Burada kalan hükümlüler Hükümlü ve tutukluların ziyaretleri hakkında yönetmelik gereğince her zaman açık görüş yapma imkanına sahip olmaktadır (Ziy. Yön. m.18).

²⁶ 5275 s.lı K. m.38:"Çocuklar haricindeki hükümlüler hakkında uygulanabilecek disiplin cezaları ağırlık derecesine göre şunlardır: ...-Haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama. - Ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma."

²⁷ 5275 s.lı K.m.15:"Çocuk eğitimevleri; çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleştirilmeleri amaçları güdülenek yerine getirildiği tesislerdir. Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır. Kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim ve öğretim programına devam eden ve onsekiz yaşını dolduran çocukların, eğitim ve öğretimlerini tamamlayabilmeleri bakımından yirmibir yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilebilir..."

Burada tutuklu çocukların durumlarının hükümlülere göre daha da ağır olduğu görülmektedir. Çünkü henüz cezası kesinleşmemiş yargılaması devam eden veya haklarında kamu davası açılmamış olanlar tutuklu sıfatıyla kapalı ceza infaz kurumlarında kalmakta, dolayısıyla ayda bir açık ve üç kapalı görüş yapmaktadır. Cezası kesinleşerek hükümlü olanlar çocuk eğitim evlerinde daha esnek infaz koşulları sahip olmaktadır.

Bilindiği gibi gerek uluslararası belgelerde gerek mevzuatımızda tutuklulara soruşturma veya kovuşturma makamları tarafından haklarında yürütülen soruşturmanın selameti bakımından kısıtlama getirilebileceği, bunun dışında tutukluların durumlarının hükümlülere göre daha da ağırlaştırılmayacağı öngörülmektedir. Mevcut düzenlemenin bu ilkelere uyumlu hale getirilmesi için en azından tutukluların şartlarının çocuk eğitimevinde geçerli olan infaz şartlarına yaklaştırılması gerekmektedir.

2.3.3.1.3. Hapis Cezasının Niteliği ve Ağırlığına Göre

Bazı ülkelerde belli mahkum grupları azami güvenlik koşulları altında ve çoğu kez de başka mahkumlardan ayrı bir yerde alıkonulmaktadır. Bazı durumlarda bu, mahkeme tarafından kendilerine verilen cezanın bir parçasıdır; ama çoğu kez de bu durum cezaevi yönetiminin yaptığı güvenlik değerlendirmesinin bir sonucudur. Uluslararası belgeler bütün kısıtlamaların asgari düzeyde tutulması gerektiğini açıkça belirtmektedir (Coyle, 1992:138).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Üye Devletlere Ömür Boyu Hapis ve Diğer Uzun Süreli Cezalara Mahkum Olanların Cezaevi İdaresince Yönetimi Hakkında R (2003) 23 sayılı Tavsiye Kararında üye devletlerde idam cezalarının kaldırılmasıyla cezaevinde aşırı kalabalıklaşma ve cezaevi nüfusunda artışa yol açtığı, bunun sonucu uzun süreli mahpusların yönetimlerinin zorlaştığı ve daha güvenli hapis koşulları sağlanması için bu grup mahpuslar için üye ülkelere bir takım tavsiyelerde bulunma ihtiyacı doğduğu belirtilmiştir (Nursal, 2006:35).

Tavsiyelerin 1'inci maddesinde ömür boyu hapis ve uzun süreli mahkum şu şekilde tanımlanmıştır. “ *Bu tavsiye kararının amaçları açısından ömür boyu hapis mahkumu, ömür boyu hapis cezası çeken kişidir. Uzun süreli*

mahkum beş yıl veya daha fazla hapis cezası veya cezaları çeken kişidir.”

Yine 22'inci maddede bu grupta yer alan mahpusların dış dünya ile ilişkilerinde dikkate alınması gereken hususlara “ömür boyu hapis ve diğer uzun süreli mahkumiyetin zarar verici etkileriyle başa çıkma” başlığı altında yer verilmiştir. Maddede, *“Aile bağlarının kopmaması için özel çaba gösterilmelidir. Bu amaçla mahkumlar mümkün olduğunca ailelerine veya yakın akrabalarına en yakın cezaevlerine yerleştirilmelidir.*

Mektuplaşma, telefon görüşmesi ve ziyaretlerin mümkün olduğu ölçüde azami sıklıkta ve gizlilik içinde yürütülmesi sağlanmalıdır. Bu tür bir düzenleme güvenliği tehlikeye atıyorsa veya risk değerlendirmesi sonucu riskli olduğu tesbit edilmişse söz konusu haberleşmeler mektupların izlenmesi ve ziyaret öncesi ve sonrasında aramalar gibi makul güvenlik tedbirleri eşliğinde yürütülebilir.

Gazete, radyo ve televizyon ile dışarıdan gelen ziyaretçilere erişim gibi dış dünya ile olan diğer temasların geliştirilmesi teşvik edilmelidir” hükmüne yer verilmiştir.

Mevzuatımızda sadece ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının infazında bir takım kısıtlayıcı hükümlere yer verilmiştir. Müebbet hapis cezası 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır; *“Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hükümlünün hayatı boyunca devam eder, kanun ve tüzükte belirtilen sıkı güvenlik rejimine göre çektirilir.”*

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'un 25'inci maddesi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının infazı ile ilgilidir. Maddede bu grup hükümlülerin ziyaretlerin ilişkin olarak *“Hükümlüyü; eşi, altsoy ve üstsoy, kardeşleri ve vasisi, belirlenen gün, saat ve koşullar içerisinde onbeş günlük aralıklarla ve günde bir saati geçmemek üzere ziyaret edebilirler.”* hükmü yer almaktadır. Maddede belirtildiği üzere bu grupta yer alan hükümlüleri ziyaret edebilecek yakınları ile ziyaret saati sınırlandırılmış, diğer mahpus gruplarında ziyaret aralığı bir hafta iken burada 15 günde bir ziyaret edilmeleri öngörülmüştür.

Ziyaret Yönetmeliğinin 11'inci maddesinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılan mahpusların eşi, çocukları, torunları, torunlarının çocukları, annesi, babası, büyükannesi, büyükbabası, büyükannesi ve büyükbabasının anne

ve babaları, kardeşleri ve vasisi dışında kimse ile görüşemeyeceği belirtilmiştir.

Yönetmeliğin 12'inci maddesinde ise ziyaret şekline ilişkin olarak bu gruptaki mahpusların ziyaretçileriyle teker teker, cezaevi tarafından belirlenen gün yer ve şartlarda onbeş günde bir ve bir saati geçmemek üzere görüşebilecekleri düzenlenmiştir.

Diğer hükümlülerden farklı olarak, yukarıda belirtilen ziyaretçiler dışında kalan kişilere makul sebep bulursa dahi Cumhuriyet başsavcılığı tarafından izin verilememektedir.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlü olanların, 15 günde bir kez olmak üzere, biri açık, diğeri kapalı görüş biçiminde, ayda iki kez görüşme hakkı bulunmaktadır.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan kişileri; anne, baba, eş, çocuk ve torunları açık ziyaret edebilir. Ancak kimlerin açık görüş yapabileceğini düzenleyen Ziyaret Yönetmeliğinin 14'üncü maddesinin Danıştay tarafından iptalinden sonra kardeşlerin de açık görüş yapabileceğini düşünüyoruz.²⁸

Kınama cezası dışında disiplin cezası almış ve cezası kaldırılmamış olan hükümlüler açık görüşten faydalanamamakta, koşullarının uyması durumunda bu kişilerle kapalı görüş yapabilmektedir.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan kişileri; Bakanlıkça uygun görülen, dini ve milli bayramlar ile özel günlere mahsus olmak üzere, belirlenen tarihlerde, sadece anne, baba, eş, çocuk, torun ve kardeşleri açık ziyaret edebilmektedir.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlü dışındaki hükümlülerin haftada bir kez olmak üzere, üçü kapalı biri açık görüş olmak üzere ayda dört kez görüş hakları bulunmaktadır.

Tutuklular ile ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlü dışındaki hükümlüleri; eşi, anne, babası, büyükanne ve büyükbabası, çocukları, torunları, kardeşleri, gelini, damadı, kayınbiraderi, baldızı, yengesi, eniştesi, görümcüsü, kayınvalidesi, kayınpederi, kayınvalidesinin annesi ve babası, kayınpederinin anne ve babası, eşinin başkasından olma çocuğu, büyükanne ve büyük babasının anne ve babaları, torun çocukları, kardeşinin çocukları ve eşleri ile amcaları,

²⁸ Çünkü ağırlaştırılmış müebbet hükümlüleri ziyaret edebilecekler 5275 sayılı Kanununun 25'inci maddesinde sayılmış ise de bu ziyaretçilerin açık mı kapalı mı görüşecekleri belirtilmemiştir.

halaları, dayıları, teyzeleri ve bunların eşleri, vasisi ve kayyımı kapalı ziyaret edebilmektedir (Ziy. Yön. m.9).

Bu kapsamda bulunan tutuklu ve hükümlüler sayılan yakınları dışında kalan üç ziyaretçisi ile de görüşebilmektedir. Bu halde ziyaretçinin açık kimlik ve adresi hükümlü veya tutuklu tarafından kuruma bildirilmektedir. Bu ziyaretçiler, ölüm, ağır hastalık, doğal afet, hükümlü ve tutuklunun nakli ya da ziyaretçinin ziyaret olanağını ortadan kaldıracak ikamet değişikliği gibi zorunlu haller dışında değiştirilmemektedir (Ziy. Yön. m.9/2).

Aynı ceza infaz kurumu içinde bulunan hükümlü ve tutuklular, yukarıda sayılan kişilerden olmaları şartıyla birbirleri ile görüşmesine izin verilmektedir. Örneğin, aynı cezaevinde tutuklu veya hükümlü olan baba ile oğlunun aynı şartlar da görüşme imkanı bulunmaktadır (Ziy. Yön., m.9/3).

Yukarıda belirtilen ziyaretçiler dışında kalan kişiler ile, cezaevinin iç yönetmeliğinde belirtilen ziyaret günü ve saatleri dışındaki yukarıda sayılan ziyaretçilerin ziyaretlerine, makul sebep bulunması halinde Cumhuriyet başsavcılığı tarafından yazılı olarak izin verilebilmektedir.

İnfaz mevzuatımız ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alanları otomatik olarak riskli ve tehlikeli kabul etmekte her hangi bir bireysel risk değerlendirmesine tutmadan çeşitli kısıtlayıcı hükümler uygulanmaktadır. Ancak Avrupa Konseyinin ömür boyu hapis cezası alanların yönetimiyle ilgili kabul ettiği tavsiye kararında ömür boyu hapis ve uzun süreli mahkumlar arasında yalnızca cezaları nedeniyle ayırım yapılmaması ve bu grup mahpusların kendileri ziyaretçiler yönetim ile diğer mahpuslar karşı oluşturacakları risk açısından yapılacak değerlendirmeden sonra gerekirse kısıtlayıcı önlemlere gidilmesi önerilmektedir (Madde 3, 6, 7, 12), (Nursal, 2006: 35).

5275 sayılı İnfaz Kanununda ağırlaştırılmış müebbet hapse mahkum olanların cezalarının nasıl infaz edileceği 25'inci maddede açıklanmıştır.²⁹

²⁹5275 S.lı Kanun, m.25: "Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının infazı rejimine ait esaslar aşağıda gösterilmiştir:

- a) Hükümlü, tek kişilik odada barındırılır.
- b) Hükümlüye, günde bir saat açık havaya çıkma ve spor yapma hakkı tanınır.
- c) Risk ve güvenlik gerekleri ile iyileştirme ve eğitim çalışmalarında gösterdiği gayret ve iyi hâle göre; hükümlünün, açık havaya çıkma ve spor yapma süresi uzatılabileceği gibi kendisi ile aynı üniteye kalan hükümlülerle temasta bulunmasına sınırlı olarak izin verilebilir.
- d) Hükümlü, yaşadığı yerin olanak verdiği ve idare kurulunun uygun göreceği bir sanat veya meslek etkinliğini yürütebilir.
- e) Hükümlü, kurum idare kurulunun uygun gördüğü hâllerde ve onbeş günde bir kez olmak üzere (f) bendinde gösterilen kişilere, süresi on dakikayı geçmemek üzere telefon edebilir.
- f) Hükümlüyü; eşi, altsoy ve üstsoyu, kardeşleri ve vasisi, belirlenen gün, saat ve koşullar içerisinde onbeş

Maddenin gerekçesinde gerekçesinde şu açıklama yapılmıştır: “Suçların niteliğine göre verilecek cezaların farklı olması ve bu farklılığın korunması gereklidir. Nitekim Fransa’da yeni Ceza Kanunu bazı ağır suçların cezalarının infazında faillerin bir güvenlik dönemine tâbi tutulmalarını kabul etmiştir. Sıkı infaz rejimi mahkûmun cezaevi dışında çalıştırılmaması, ziyaretçi kabulü, dışla temas konusunda bir kısım kayıt ve kısıtlamalara tâbi tutulması, mahkûma izin verilmemesi ve bu tür mahkûmların cezaevlerinin özel kısımlarında bulundurulmaları gibi bazı uygulamalara muhatap olacaklardır. Bu infaz rejimi aslında bütün ceza süresince devam edecektir.”

Avrupa Birliği Komisyonu uzmanlarından oluşan bir heyetin 17-21 Kasım 2008 tarihleri arasında Türkiye’ye yaptığı ziyaretle ilgili olarak hazırlanan bir raporda ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasından hükümlü olanların tabi oldukları ziyaret rejimi eleştirilmektedir. Raporda şu görüşlere yer verilmiştir:

“... ziyaret sayısı ve sınırlamalarının hükümlülerin aldıkları cezaya göre değiştiği, ağır cezaya mahkum olanların daha az -hem sayı hem ziyaret şekli açısından- daha sıkı kurallara tabi tutulmaktadır. Bu grup (ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olanlar) dış dünya ile bağlantısını tamamen kaybetme ihtimali en yüksek olan riskli bir gruptur. Ziyaret şartları bu ihtimali ağırlaştırmaktadır. Cezaevlerinin kendisi bizatihi cezaların çekildiği yerlerdir. Daha fazla sınırlama ancak hükümlülerin kurallara uygun hapsedilmesi, düzen ve güvenliğin sağlanması için zorunlu olduğu ölçüde yapılabilir. Cezaevi şartlarında yapılacak değişiklikler hükümlülerin durumlarını daha fazla zorlaştırmamalıdır.”

Görüleceği üzere raporda mevzuatımızda ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alanların ziyaretlerine ilişkin getirilen kısıtlamalar eleştirilmektedir. Yukarıda değinildiği gibi bu tip kısıtlamaların ancak bireysel değerlendirme sonucunda güvenlik ve düzen gerekleri ile suçlunun psiko-sosyal durumu ve kişiliğine göre yapılması önerilmekte, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olanların otomatik olarak hepsinin bu tür kısıtlamalara tabi tutulmaması gerektiği belirtilmektedir.

Sonuç olarak, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olanların otomatik olarak riskli ve tehlikeli kabul edildiği ve ayrıca bir değerlendirmeye tabi tutmadan kısıtlayıcı infaz hükümlerinin uygulandığı görülmektedir. İnfaz mevzuatımız ve uygulama bu açıdan uluslararası belge ve raporlarda yer verilen prensipler ve değerlendirmelere paralel nitelik taşımamaktadır. Bu tür cezalara mahkum olanların cezalarının nasıl infaz edileceği yapılan değerlendirmeler günlük aralıklarla ve günde bir saati geçmemek üzere ziyaret edebilirler.”

sonucunda ceza infaz kurumu tarafından kararlaştırılmalıdır.

2.3.3.1.4. Ziyaretçi Gruplarına Göre

Mahpusların kimler tarafından ziyaret edileceği uluslararası belgelerde doğrudan düzenlenmiş değildir. Avrupa Cezaevi Kurallarının 24'üncü maddesinde mahpusun ailesi, diğer kişiler ve dışarıdaki kuruluşların temsilcilerinden bahsedilmiştir. İnfaz Kanunundaki düzenlemeler dikkate alındığında ziyaretçiler açısından mahpusun aile yakınları ve arkadaşları ile sıklıkla gönüllü ziyaretçiler olarak bahsedilen resmi ve özel kuruluşlardan oluşan ziyaretçi grupları ele alınacaktır

Mahkumun Aile Yakınları ve Arkadaşları

Ülkemizin sosyo-kültürel yapısı dikkate alınarak ceza infaz kurumlarında bulunanların akraba, arkadaş ve yakınlarıyla görüşmelerine büyük önem verilmektedir.

İnfaz Kanunu'nun 83'üncü maddesinde mahkumu ziyaret edebilecek ailesi ve yakınları sayılmıştır. Buna göre mahkum eşi, üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları ile vasisi veya kayyımı tarafından ziyaret edebilecektir. Bu grup ziyaretçilerin mahkumla olan bağlarını belgelendirmeleri halinde hafta da bir kez yarım saatten az bir saatten fazla olmamak üzere çalışma saatleri içinde ziyaret hakları bulunmaktadır. Madde gerekçesinde "*Uygulamadaki aksaklıklar veya keyfi hareketler, cezalarını çekmekte olan kişilerin üzerinde olumsuz etkiler yapmakta bulunduğundan madde, bu konuyu objektif bazı esaslara bağlamayı uygun saymış ve uygulamanın hükümlüler, ziyaretçiler ve uygulayıcılar yönünden bilinmesi böylece sağlanmıştır*" denilmiştir.

Ziyaret Yönetmeliğinin 9'uncu maddesinin birinci fıkrasında Kanunun çizdiği çerçeve içinde mahpusu ziyaret edebilecek akraba grupları tek tek sayılmıştır. Hükümlü ve tutuklunun eşi, anne, babası, büyükanne ve büyükbabası, çocuğu, torunu, kardeşi, gelini damadı, kayınbiraderi, baldızı, yengesi, eniştesi, görümcesi, kayınvalidesi, kayınpederi, kayınvalidesinin annesi

ve babası, kayınpederinin anne ve babası, eşinin başkasından olma çocuğu, büyükanne ve büyük babasının anne ve babaları, torun çocuğu, kardeş çocuğu, eşi, amcası, halası, dayısı, teyzesi ve bunların eşleri ile vasisi ve kayyımıyla izin almadan görüşme hakkı bulunmaktadır.

Yukarıda sayılan ziyaretçi grupları ile görüşme hakkı ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasından hükümlüler dışındakilere tanınmıştır. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlü olanlar sadece eşi, çocukları, torunları, torunlarının çocukları, annesi, babası, büyükannesi, büyükbabası, büyükannesi ve büyükbabasının anne ve babaları, kardeşleri ve vasisi ile görüşebilecektir.

Hükümlü ve Tutukluların Ziyaretleri Hakkında Yönetmeliğin 9'uncu maddesinin birinci fıkrasında sayılan yakınları dışında isim ve adreslerini bildirdiği en fazla üç kişi tarafından ziyaret edilme hakkı bulunmaktadır. Maddenin ikinci fıkrasında getirilen düzenlemeyle mahpusun yukarıda sayılmayan yakınları veya görüşmek istediği diğer arkadaşları örneğin nişanlısı ile görüşme yapabilecektir. Mahpus bunun için kuruma kabulünden sonra ve bu durumun kendisine tebliğinden itibaren 60 gün içinde üç kişilik ziyaretçi listesini kurum idaresine bildirmek zorundadır. Aksi halde o kişilerle görüşemez. Sadece Cumhuriyet savcısının yazılı izniyle görüşebilir. Bu üç kişilik listeyi ancak zorunlu hallerde değiştirilebilecektir. Örneğin listede belirttiği arkadaşının ölümü halinde onun yerin bir başkasının ismini bildirmesi mümkündür.

Resmi veya Özel Kurum ve Kuruluşlar

Hükümlü ve tutukluların ailesi ve yakın akrabaları dışında resmi özel kurum ve kuruluşlarla onların temsilcileri ile görüşmelerinde yarar görülmektedir.

Bu ziyaretlerin onların toplumla bağlarını kurarak cezaevi koşullarını hafifletmesi bakımından önem taşıdığı, mahpusların kişiliklerinin farkına varması, kuruma olan bağımlılıklarını azalmasına katkı sağlayacağı ve nihayetinde özel hayatlarının önemli bir parçası olacağı ifade edilmiştir. (Coyle, 2002:34)

Ayrıca mahpusları ziyaret edecek dost ve yakınları bulunmayabilir.

Bunun nedeni cezaevine girmeden önce sürdürdükleri hayat olabilir, veya işledikleri suç nedeniyle dost ve yakınları tarafından reddedilmiş olabilirler. Bu gibi durumlarda cezaevi makamlarının bu mahkumları gönüllü kuruluşların ziyaret ederek dış dünya ile temaslarını sürdürmelerine yardımcı olacak bir sistemi benimsemeleri tavsiye edilmektedir.³⁰

Yine sivil toplum kuruluşlarının ziyaretinin önemine ilişkin ceza infaz kurumları yöneticilerine mahkumların, dost ve yakınlarının yanı sıra, avukatlarla, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ve insan hakları izleyicileri gibi başka uzman kimselerle temas kurmaları, bu kimselerle temasın henüz yargılanmamış olan ya da yargılanıp ceza almış olsa da adli süreçlerle ilgisi devam etmekte olan mahkumlar için özellikle önemli olduğu böyle durumlarda cezaevi makamlarının mahkumun savunması ya da temyiz başvurusu üstünde bir etkisi olabilecek ziyaret ya da yazışmalara bir kısıtlama getirmeden önce böyle bir kısıtlama için önemli bir gerekçe olup olmadığını dikkatli bir şekilde düşünmeleri gerektiği ifade edilmiştir (Coyle, 2002:99).

Resmi özel heyetlerin ceza infaz kurumlarını ziyaretleri İnfaz Kanununun 85'inci maddesinde düzenlenmiştir. İster heyet halinde olsun ister bireysel olarak heyetler ceza infaz kurumlarını ziyaret edebilmeleri ve hükümlü ve tutuklularla görüşebilmeleri için Adalet Bakanlığından izin alınması gerekmektedir (5275 s.lı K. m.85).

Maddenin ikinci fıkrasında denetim amacıyla Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle yetkisi kabul edilen kurum ve kuruluşların temsilcileri tarafından gerekçesi belirtilmek suretiyle ve Adalet Bakanlığının izniyle ziyaret edilebileceği öngörülmüştür. Kural olarak bütün görüşmeler kurum görevlileri nezaretinde yapılması öngörülmüştür. (m.85/3) Maddenin son fıkrasında, doğal afet, yangın ve ayaklanma gibi olağanüstü durumlarda ziyaret ve görüşmeler ertelenmesi mümkündür.

Özellikle hükümlü ve tutukluların haklarıyla ilgilenen İnsan hakları demekleri gibi sivil toplum örgütleri İnfaz Kanununun 85, Ziyaret Yönetmeliğinin 26'ncı maddeleri gereğince Bakanlıktan izin almak suretiyle hükümlü ve tutuklularla görüşebilmektedir.

Hükümlü ve tutukluların Ziyaretleri Hakkındaki Yönetmelikte hangi

³⁰ *Ceza İnfaz Kurumları Yönetimi El Kitabı*, (2009) s.99.

resmi ve özel kişiler ile kuruluşların hangi şartlarda ceza infaz kurumlarını inceleyebilecekleri ve hükümlü ve tutuklularla görüşebilecekleri düzenlenmiştir.

İzleme Kurulları

İzleme kurulları 4681 sayılı 14.06.2001 tarihli Kanunla yürürlükteki mevzuat ve ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle belirlenen ilkeler çerçevesinde ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin yönetim, işleyiş ve uygulamalarını yerinde görmek, incelemek, bilgi almak ve tespitlerini rapor haline getirerek yetkili ve ilgili mercilere sunmak üzere, ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme ve denetlemelerde bulunmak amacıyla kurulmuştur (İ.K.K. m.1).

İzleme kurulu, her ağır ceza merkezinde kurulur ve başkanla birlikte beş asıl ve üç yedek üyeden oluşur. Asıl üyelerden en az birinin kadınlardan seçilmesi zorunludur. Üyeler dört yıl için seçilir. Süresi dolan üyeler yeniden seçilebilir (İ.K.K. m.2).

Kurul üyeleri, otuzbeş yaşını doldurmuş olan, tıp, eczacılık, hukuk, kamu yönetimi, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmetler, eğitim bilimleri ve benzeri alanlarda en az dört yıllık yüksek öğretim kurumlarından veya bunlara denkliği kabul edilen yurt dışındaki yüksek öğretim kurumlarından mezun olmak ve mesleği ile ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşlarında ya da özel sektörde en az on yıl çalışmış, kişisel nitelikleri ile çevresinde dürüst, güvenilir ve ahlaklı olarak tanınmış, herhangi bir siyasi partinin merkez, il veya ilçe teşkilatlarında görevli bulunmayan kişiler arasından Adli Yargı Adalet Komisyonu'nca dört yıl için seçilmektedir (İ.K.K. m.3).

İzleme kurulu her hangi bir kurum veya kuruluşa bağlı olmayıp, bağımsız bir denetleme kuruluşudur. Kanunun 6'ncı maddesinde sayılan görevlerini hiç bir baskı veya etki altında kalmadan yerine getirebilir.³¹ Maddede

³¹ İ.K.K. m.6:İzleme kurullarının görevleri şunlardır:

1. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerindeki infaz ve ıslah uygulamalarına ilişkin işlem ve faaliyetleri yerinde görmek, incelemek, yönetici ve görevlilerden bilgi almak, hükümlü ve tutukluları dinlemek.

2. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde infaz ve ıslah, hükümlü ve tutukluların sağlık ve yaşam koşulları, iç güvenlik, sevk ve nakil işlemleri ile ilgili olarak gördükleri aksaklık ve eksiklikleri yetkili mercilere bildirmek.

3. Ceza infaz kurumları ve tutukevleri ile ilgili tespitlerini ve aldıkları bilgileri değerlendirerek en az dört ayda bir rapor düzenlemek, raporun bir örneğini Adalet Bakanlığına, Türkiye Büyük Millet Meclisi

Adalet Bakanlığına, cezaevi güvenliğine ilişkin hususlar müstesna olmak üzere, her yıl bir önceki yıla ait izleme kurullarınca düzenlenen raporların sayısını, konularını, yerine getirilen ve getirilmeyen önerileri ve gerekçelerini bir rapor ile kamuoyuna açıklama yükümlülüğü getirilmiş olup, bu suretle izleme kurullarının hazırladıkları raporlarda belirtilen eksikliklerin kamuoyu denetimi yoluyla da getirilmesi düşünülmüştür.

Ziyaret Yönetmeliğinde İzleme Kurulları için denetim ve izleme görevlerini kolaylaştırıcı hükümlere yer verilmiştir. Kural olarak resmi veya özel kurum ve kuruluşlar ceza infaz kurumlarını denetleyebilmek için Adalet Bakanlığında izin almak zorunda iken, izleme kurulu üyelerinden en az dört üyenin katılımıyla oluşacak heyetin önceden izin almadan ceza infaz kurumuna girme hakkı bulunmaktadır (Ziy. Yön. m.26). Ayrıca izleme kurulu üyeleri, hükümlü tutuklularla herhangi bir cezaevi görevlisinin nezareti olamadan yalnız olarak görüşme imkanına sahiptirler (Yönetmelik, m.26/3). Bu şekilde hükümlü ve tutuklular cezaevi görevlisinin baskısı altında olmaksızın şikayet ve taleplerini rahatlıkla kurul üyelerine iletebileceklerdir.

Türkiyedeki nezarethaneler ve cezaevleri üzerine hazırlanan Kasım 2008 tarihli bir raporda izleme kurullarından bahsedilerek, kurulun bağımsızlığını ve sivil bir denetim organı olma özelliğini zedeleyen uygulamalar eleştirilmiştir. Raporda şu görüşlere yer verilmiştir;

“Türkiye son zamanlarda İngiltere cezaevlerindeki ziyaretçi komisyonu örneğine dayalı cezaevleri izleme kurulunu oluşturmuştur. Kanun, son zamanlarda değişikliğe uğrayarak izleme kurulunun en az bir üyesinin kadın olması benimsenmiştir. Kurulun ziyaret gün ve saatini önceden bildirmesi ve mahpusları ziyaret için izin almaları gerekmemektedir. Bununla birlikte genellikle kurula ziyaret sırasında görevlilerce nezaret edilmektedir.

İzleme Kurulu kendisine sekreter ve ziyaret sırasında araç sağlayan Adalet Bakanlığında toplantı yapmaktadır. Bu da ziyaretten idarenin önceden haberdar edildiğinin kanıtıdır. Kurul üyeleri ilk önce Cumhuriyet savcısı ve ağır ceza mahkemesi başkanından görev, yetki ve sorumlulukları ile ilgili bilgi almaktadır. Kurulun dört ayda bir hazırladıkları rapordan bir suret Adalet Bakanına, bir suret İnsan Haklara Komisyonuna, diğer bir suret o yer ilgili hâkim ve savcısına sunulmaktadır. Bu raporların özeti ve verilen cevaplar her yıl Adalet

---

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanlığına, izleme kurulunun bulunduğu yargı çevresindeki Cumhuriyet başsavcılığına ve görev alanına giren bir şikâyet konusu bulunduğu takdirde infaz hâkimliğine göndermek.

Bakanlığınca yayınlanmaktadır.

Hükümlüler kurul üyelerinden her birine görüşmek için başvurma hakkına sahiptir. Böyle bir dilekçe önce cezaevi idaresine, sonra Cumhuriyet savcısı önüne gelir, sonra da kurula ulaşır. Dilekçe mühürlü bir zarf içinde gönderilmektedir. Hükümlüler ziyaret sırasında kurul üyelerinden birini görmek isteyebilir. Hükümlüler tarafından kurula ulaşan şikâyetler genellikle yiyecek ve içeceklerin kalite ve miktarı ile haftalık telefon görüşmelerindeki ve ziyaretlerdeki sürenin yetersizliği konusunda olmuştur.³²

Adı geçen Rapor'da Kurulun çalışma yöntemi eleştirilerek bir takım önerilerde bulunulmuştur.

"Kurul iletişimle ilgili şikâyetlere uygulamanın kanuna uygunluğunu vurgulayarak standart cevaplar vermektedir. Cezaevlerinde gıda kalitesi ile sosyal faaliyetlerin nitelik ve sayısının artırılması taleplerinde kaynak yokluğu gerekçesi ileri sürülmektedir. Kurul kaynak eksikliği sebebiyle karşılanamayan konular üzerine pek fazla eğilmemektedir.

İçlerinde sıradan vatandaşların bulunabileceği kurulun faaliyete geçmesi, başlangıç olarak iyi sayılabilir. İzleme kurulu üyelerini çeşitlendirerek hükümlülerin kendilerine doğrudan başvurmalarını sağlayarak (koğuşlara anahtarları kendilerinde bulunan şikâyet kutuları konulması gibi) raporlarını daha geniş kitlelere ulaştırarak, cezaevleri ile ilgili konularda kendi anlama ve çalışma yöntemlerini geliştirerek, bağımsız konularının pekiştirme yolları aranmalıdır. Eğer isterlerse izleme kurulları cezaevlerindeki anlamsız kısıtlamaların kaldırılmasını sağlayabilirler. Kurullar bu şekilde OPCAT tarafından yerel izleme kurulları için öngörülen standartlara ulaşmış olacaklardır."³³

İzleme kurulları ile ilgili Raporda yer verilen eleştiriler genel olarak mevzuat ve uygulamadan kaynaklanan yerinde tespitleri içermektedir. Bu kapsamda izleme kurullarının öncelikle bağımsız, kendi mali kaynakları ile hükümetlerden bağımsız şekilde faaliyet göstermesini sağlayacak tedbirlerin alınması zorunludur.

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları

2 Kasım 2000 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan "İnsan Hakları Kurullarının Görev, Kuruluş ve Çalışmaları Esasları Hakkında Yönetmelik"le kurulan insan hakları il ve ilçe kurullarının ceza infaz kurumlarını ziyaretleri Hükümlü ve Tutukluların Ziyaretleri Hakkında Yönetmeliğin 26/5'inci maddesinde düzenlenmiştir. Kurulun görevlerinin sayıldığı Kuruluş Yönetmeliğinde genel olarak insan hakları ihlallerine ilişkin şikâyetleri incelemek sayılmış, cezaevlerinin ziyareti veya hükümlü ve tutuklularla

³² Mc MANUS, J. J., "Report on Policing and Penitentiaries, Turkey", Glasgow Caledonian University, Scotland, November, 2008, s.12-13

³³ Mc MANUS, J. J., "Report on Policing and Penitentiaries, Turkey", Glasgow Caledonian University, Scotland, November, 2008, s.13.

görüşmesi hakkında bir düzenleme yer almamaktadır. Ziyaret yönetmeliğine göre il ve ilçe insan hakları kurulları Cumhuriyet başsavcılığından izin almak suretiyle ceza infaz kurumlarını ziyaret edebilir ve hükümlü ve tutuklularla görüşebilirler.

Bu kurullar için diğer resmi ve özel kurum ve kuruluşlardan farklı olarak Cumhuriyet savcılığından izin alınması öngörülmüştür.

Yönetmelikte 6.11.2009 tarihinden önce yapılan değişiklikten önce İnsan hakları il ve ilçe kurullarının ceza infaz kurumlarında inceleme yapabilecekleri düzenlendiğinden "inceleme" ifadesinin hükümlü ve tutuklularla görüşmeyi kapsayıp kapsamadığı konularında uygulamada tereddüt oluşmaktaydı.

6.11.2009 tarih 227398 sayılı Resmi gazetede yapılan değişiklik ile maddedeki "inceleme yapabilirler" hükmü çıkarılarak,³⁴ "hükümlü ve tutuklularla görüşebilirler" ifadesi getirilmiştir. Bu değişiklikten sonra insan hakları il ve ilçe kurullarının Cumhuriyet başsavcılığından izin almak suretiyle ceza infaz kurumunu ziyaret yanında, hükümlü ve tutuklularla görüşebilme imkanı bulunmaktadır.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu

Yasama organı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Dünya'da ve ülkemizde insan haklarına saygı ve bu konudaki gelişmeleri izlemek suretiyle uygulamaların bu gelişmelere uyumunu sağlamak ve başvuruları incelemek üzere İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu kurulmuştur (3686 s.lı K. m.1).

Komisyonun görevleri Kanun'un 4'üncü maddesinde sayılmıştır.³⁵ Buna göre;

³⁴ Maddenin değişiklikten önceki hali şu şekildeydi: "İnsan hakları il ve ilçe kurulları Cumhuriyet başsavcılığından izin almak suretiyle ceza infaz kurumlarında inceleme yapabilirler."

³⁵ "-Uluslararası alanda genel kabul gören insan hakları konusundaki gelişmeleri izlemek,

-Türkiye'nin insan hakları alanında taraf olduğu uluslararası anlaşmalarla T.C. Anayasası ve diğer milli mevzuat ve uygulamalar arasında uyum sağlamak amacıyla yapılması gereken değişiklikleri tespit etmek ve bu amaçla yasal düzenlemeler önermek,

-Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonlarının gündemindeki konular hakkında, istem üzerine görüş ve öneri bildirmek,

-Türkiye'nin insan hakları uygulamalarının, taraf olduğu uluslararası anlaşmalara, Anayasa ve Kanunlara uygunluğunu incelemek ve bu amaçla, araştırmalar yapmak, bu konularda iyileştirmeler, çözümler önermek,

-İnsan haklarının ihlale uğradığına dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek veya gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmek,

-Gerektiğinde dış ülkelerdeki insan hakları ihlallerini incelemek ve bu ihlalleri o ülke parlamenterlerinin

Kanun'un 5'inci maddesinde ise İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun görevlerini yerine getirirken, bakanlıklarla genel ve katma bütçeli dairelerden, mahalli idarelerden, muhtarlıklardan, üniversitelerden ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlardan bilgi istemek ve buralarda inceleme yapmak, ilgililerini çağırıp bilgi almak yetkisine sahip olduğu belirtilmiştir. Kanunda ceza infaz kurumu ifadesi geçmemekle birlikte, 4. ve 5'inci maddelerinde yapılan düzenleme ceza infaz kurumlarında inceleme yapmak üzere ziyaretler gerçekleştirmeyi kapsamaktadır. Nitekim, Ziyaret Yönetmeliği 3686 sayılı İnsan Haklarının İnceleme Komisyonu Kanunu'nun 5'inci maddesine atıfta bulunarak, Komisyon Başkan ve üyeleri ile yanlarında bulunan görevlilerin izin almaksızın ceza infaz kurumlarını ziyaret edebilecekleri ve hükümlü ve tutuklularla görüşebilecekleri düzenlenmiştir (Ziy. Yön. m.26). Maddenin üçüncü fıkrasında Komisyonun yanlarında ceza infaz kurumu görevlisi bulunmadan hükümlü ve tutuklularla özel görüşme yapabilmesi öngörülmüştür.

Ziyaret Yönetmeliği'nin resmi ve özel kurum ve kuruluşların ziyaretleri düzenleyen 26'ncı maddesi 22/01/2010 tarih, 227470 S.R.G.'de yayımlanan değişiklikle şu şekilde değişmiştir: "Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilgili komisyonlarında görevli başkan ve üyelerinin ceza infaz kurumlarına yapacakları ziyaretler hakkında bu Yönetmeliğin 40'ıncı maddesinde belirtilen usul ve esaslar uygulanır."³⁶

Yönetmeliğin 40'ıncı maddesi 22/01/2010 tarih, 227470 S.R.G.'de yayımlanan değişiklikten sonra ister adli, ister terör olsun, ceza infaz kurumlarındaki tutuklu ve hükümlüler ile barındırıldıkları bölümler, Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ve diğer komisyonların başkan ve üyeleri ile yanlarında bulunan görevliler tarafından komisyon kararı ve görevleri çerçevesinde ziyaret edilebileceği düzenlemesi getirilmiştir. Değişiklikten önce adli hükümlülere yönelik herhangi bir düzenleme yoktu.³⁷

dikkatlerine doğrudan veya mevcut parlamenter forumlar aracılığıyla sunmak,

-Her yıl yapılan çalışmalar, elde edilen sonuçları, yurtiçi ve dışında insan haklarına saygı ve uygulamaları kapsayan bir rapor hazırlamak."(3686 s.l K. m.4)

³⁶ Not: Maddenin Komisyonun ziyaretini düzenleyen eski hali şu şekildeydi: "İnsan Haklarını inceleme Komisyonun Kanununun 5'inci maddesi gereğince İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu başkan üyeleri ve yanında bulunan görevliler izin almaksızın ceza infaz kurumlarını ziyaret eder."

³⁷ Yönetmeliğin 40'ıncı maddesinin eski hali şu şekilde idi: "...Ancak, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Üçüncü Kısım Beşinci Bölüm, Dördüncü Kısım Dördüncü ve Beşinci Bölümleri ile 3713 sayılı

Meclis İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu hükümlü ve tutukluların içinde buldukları şartların mevzuat ve uluslararası standartlara uygunluğu açısından zaman zaman ceza infaz kurumlarına ziyaretler gerçekleştirerek, Bakanlığa ziyaret sonucundan bilgi vermekte ve tespit edilen eksikliklerin giderilmesi istenmektedir.

Milletvekilleri

Ceza infaz kurumlarındaki yaşam şartlarını yerinde görerek tespitlerde bulunmak amacıyla inceleme yapmaya veya hükümlü ve tutuklular ile görüşmeye dair talepleri olan milletvekilleri, kurum idaresine bilgi vermek suretiyle gerekli incelemelerde bulunabilmekte, hükümlü ve tutuklularla açık ziyaret şeklinde görüşebilmektedir (Ziy. Yön. m.40).

Yönetmeliğin milletvekillerinin ziyaretini düzenleyen 40'ıncı maddesi değiştirilerek terör suçundan hükümlü ve tutuklu olanların ancak Bakanlık izniyle ziyaret edilebileceği öngörülmüştür. Daha önce terör mahkumlarının ancak insan haklarının inceleme komisyonu üyeleri tarafından ziyaretine izin verilmekteydi.

Maddenin son hali şu şekildedir; "(1)Milletvekillerinin, ceza infaz kurumlarındaki yaşam şartlarını yerinde görerek tespitlerde bulunmak, inceleme yapmak veya hükümlü ve tutuklular ile görüşmede bulunmak amacıyla yapmış oldukları istemler, ceza infaz kurumu idaresine bilgi vermek koşuluyla yerine getirilir. Milletvekilleri, hükümlü ve tutuklularla açık ziyaret şeklinde görüşebilir. (2) 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Üçüncü Kısım Beşinci Bölüm, Dördüncü Kısım Dördüncü ve Beşinci Bölümleri ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununda yer alan suçlardan tutuklu ve hükümlülerin milletvekilleri tarafından ziyaret edilmelerinde Bakanlığın yazılı izni aranır."³⁸

Terörle Mücadele Kanununda yer alan suçlardan tutuklu ve hükümlü olanlar ile bunların ceza infaz kurumunda barındırıldıkları bölümler, yalnızca Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilgili komisyon üyeleri tarafından komisyon kararı ve görevi çerçevesinde ziyaret edilebilir."

³⁸ Yönetmeliğin 40'ıncı maddesinin eski hali şu şekildeydi."Milletvekillerinin, ceza infaz kurumlarındaki yaşam şartlarını yerinde görerek tespitlerde bulunmak, inceleme yapmak veya hükümlü ve tutuklular ile görüşmede bulunmak amacıyla yapmış oldukları istemler, ceza infaz kurumu idaresine bilgi vermek koşuluyla yerine getirilir. Milletvekilleri, hükümlü ve tutuklularla açık ziyaret şeklinde görüşebilir. Ancak, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Üçüncü Kısım Beşinci Bölüm, Dördüncü Kısım Dördüncü ve Beşinci Bölümleri ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununda yer alan suçlardan tutuklu ve hükümlü olanlar ile bunların ceza infaz kurumunda barındırıldıkları bölümler, yalnızca Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilgili komisyon üyeleri tarafından komisyon kararı ve görevi çerçevesinde ziyaret

Bu maddede öngörülen bildirim şekli konusunda bir açıklık bulunmamaktadır. Kanaatimizce bu bildirimle, milletvekilleri kurum idaresine kimliği ve ziyaret amacı hakkında bilgi vermesi ve kurum idaresinin cezaevinin düzen ve işleyişinin devamı açısından gerekli hazırlıkları yapmasının sağlanması amaçlanmıştır. Bu hazırlık, ziyaretçilerin (milletvekilleri) güvenliği açısından da gereklidir. Bu nedenle bildirim şeklinin yazılı veya sözlü olmasının bir önemi bulunmamaktadır. Uygulamada bu bildirim genellikle ilgili Cumhuriyet savcısı kanalıyla yapılmaktadır. Bununla birlikte, bir milletvekilinin milletvekili sıfatı dışında kurumda bulunan bir yakınına ziyaret etmek istemesi halinde bu ziyaretin genel kurallara tabi olması gerektiğini düşünüyoruz.

İnfaz Hakimleri

2001 yılında yürürlüğe giren İnfaz Hakimliği Kanunu³⁹ ile infaz hakimi olarak görevlendirilen hakimlerin ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde bulunan hükümlü ve tutuklular hakkında yapılan işlemler veya bunlarla ilgili faaliyetlere yönelik şikayetleri inceleyerek karara bağlaması ve bu suretle ceza infaz kurumu görevlilerinin hükümlü ve tutuklularla ilgili eylem ve işlemlerinin hukuki denetiminin sağlanması amaçlanmıştır (4675 s.lı K. m.1).

İnfaz hakimleri görevlerini icra ederken hükümlü ve tutukluları ziyaret etmek ve ceza infaz kurumunda bir takım incelemelerde bulunmak ihtiyacı hissedebilir. Ayrıca bu tür ziyaretler onların görevlerini yapmalarında yardımcı rol oynayacaktır. Bu ihtiyacı gözeterek Ziyaret Yönetmeliğinde infaz hakimlerinin de ceza infaz kurumlarını ziyaret edebilmesi ve hükümlü tutuklularla görüşebilmesi düzenlenmiştir.

Ziyaretlerin kurum görevlilerinin gözetiminde yapılması kural olmakla birlikte, infaz hakimleri hükümlü ve tutuklularla özel görüşme yapabileceği öngörülmüştür. Ayrıca infaz hakimleri bunun için önceden izin almak zorunda değildir (Ziy. Yön. m.26/2,3).

Ancak, uygulamada özellikle yoğun işyükü altında olan hakimlerin ziyaret yönetmeliğinde düzenlenen bu hükümden yeterince yararlandıkları

edilebilir.

³⁹23/05/2001 tarih, 24410 sayılı R.G'de yayımlanan 4675 sayılı, 16.05.2001 tarihli Kanun

söylenemez.

Denetimli Serbestlik Personeli

Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu, denetimli serbestlik personeline hükümlü ve tutuklular da dahil tahliye öncesi ve tahliye sonrası bin takım görevler vermiştir.⁴⁰

Denetimli serbestlik personeli de infaz hakimleri gibi, görevlerini icra ederken hükümlü ve tutukluları ziyaret etmek ve ceza infaz kurumunda bir takım incelemelerde bulunmak ihtiyacı hissedebilir. Kanunun kendilerine verdiği görevleri yerine getirirken bu tür ziyaretler yapmalarında zorunluluk olabilir. Bu ihtiyacı gözeterek Ziyaret Yönetmeliğinde infaz hakimlerinin de ceza infaz kurumlarını ziyaret edebilmesi ve hükümlü tutuklularla görüşebilmesi düzenlenmiştir.

Ziyaretlerin kurum görevlilerinin gözetiminde yapılması kural olmakla birlikte, denetimli serbestlik çalışanlarının hükümlü ve tutuklularla özel görüşme yapabileceği öngörülmüştür. Ayrıca bunun için önceden izin almak zorunlulukları bulunmamaktadır (Ziy.Yön. m.26/2,3).

İşkencenin Önlenmesi Komitesi

İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesinin Türkiye tarafından 25.02.1988 tarih ve 3411 sayılı Kanunla onaylanmasıyla birlikte, bir denetim sistemi oluşturulmuştur. Gerçekten de kötü davranış ve ceza uygulamalarının denetlenmesi amacıyla oluşturulan “İşkenceyi Önleme Komitesi”(CPT), gerekli gördüğü takdirde dilediği yerleri denetlemekte ve gerekli tedbirlerin uygulanması hususunda önerilerde bulunabilmektedir (Demirbaş, 2008:433).

Komite, denetleyeceği üye devletlerin cezaevini seçmekte serbest olup, önceden izin almaya da ihtiyacı yoktur. Komite cezaevi yaşamını bütün ayrıntılarıyla denetleyebilir. Ziyaretten sonra kendi bulgularını bir rapor haline getirir ve geleceğe yönelik düzeltilmesi gereken hususları ifade eder (Demirbaş).

⁴⁰20/07/2005 tarihli 25881 sayılı R.G'de yayımlanan 5402 sayılı, 3.7.2005 tarihli Kanun

Bu tavsiyeler üye devletler için hukuken bağlayıcı değildir. Bununla birlikte Komite tavsiyelerin takip edilmemesi üzerine, gizlilik özelliği olan raporu açıklamak ve resmi açıklama yapmak imkanına sahiptir. Ayrıca hükümlüler Komitenin raporunu dayanak göstererek, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine dava açabilir (Demirbaş). Komite, 1989'da kurulmasından beri Avrupa Cezaevi Kurallarının uygulanmasının kontrolü ve denetimi bakımından önemli bir fonksiyon icra etmekte ve işkence veya kötü muamele anlamına gelebilecek muamelelerin önlenmesinde caydırıcı rol oynamaktadır.⁴¹

CPT hükümlü ve tutukluların dış dünya ile temasları konusunda bir takım standartlar belirlemiştir:

“Mahkumların dış dünyayla temaslarını makul düzeyde devam ettirmesi de çok önemlidir. Her şeyden önce mahkumlara aileleriyle veya yakın arkadaşlarıyla ilişkilerini devam ettirebilme imkanı verilmelidir. Buradaki temel prensip, dış dünyayla temasın desteklenmesi olmalıdır; bu tür temasın sınırlandırılması sadece kayda değer güvenlik endişeleri veya kaynak kısıtlılığı nedenlerine dayandırılabilir.

CPT bu bağlamda, ailesi uzakta yaşayan (bu nedenle düzenli ziyaret imkanı olmayan) mahkumlar için ziyaret veya telefon teması kurallarının uygulanması konusunda esnekliğe gerek olduğunun altını çizer. Örneğin bu tür mahkumların ziyaret süresini biriktirebilmesine ve/veya aileleriyle telefonla temas kurabilmek için daha iyi imkanlara sahip olmasına izin verilebilir.”⁴²

İşkenceyi Önleme Komitesi 1990'dan beri Türkiye'ye ziyaretler düzenlemektedir. 5275 sayılı Kanununun 84'üncü maddesinde resmi ve özel kuruluşların cezaevlerini ziyaretleri Adalet Bakanlığının iznine bağlanmıştır. Hükümlü ve Tutukluların Ziyaretleri Hakkında Yönetmeliğin 30/2'inci maddesinde de, Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle yetkisi kabul edilen (CPT gibi) uluslararası denetim organlarının ziyaret niyetini önceden bildirmek suretiyle, Adalet Bakanlığının izniyle cezaevlerini ziyaret edebilecekleri, bu ziyaretin ulusal mevzuattaki usul ve esaslara göre gerçekleştirileceği, ziyaret sırasında heyet üyelerinin hükümlü ve tutuklularla özel olarak görüşebilecekleri, kurumun her yerine girebilecekleri, istedikleri her türlü bilginin kendilerine sağlanacağı düzenlemesi yer almaktadır. Uygulamada yabancı kuruluşlar bu taleplerini dış işleri bakanlığı aracılığıyla iletmektedir.

CPT 19-22 Mayıs 2002 tarihli Türkiye ziyareti üzerine yayınladığı raporda, hükümlü Öcalan'ın dış dünya ile ilişkilerinde yaşadığı sorunları ele

⁴¹ CPT Türkiye Raporu, Strazburg, 6 Mart 2008, s.3, (Çev. Erhan POLAT, CTEGM Daire Başkanı)

⁴² CPT Standartları, Avrupa Konseyi, CPT/inf/E (2002) 1, s.18.

olarak bir takım tavsiyelerde bulunmuştur:

“Aile üyelerinin ziyaretleri ile ilgili olarak, İmralı YGC İç Yönetmeliğinin 32.bölümüne göre, ziyaretlerin Çarşamba günleri (saat öğleden önce 09.00 ile öğleden sonra 16.00 saatleri arasında) gerçekleşmek zorunda olduğu ve azami bir saat süreceği hatırlanmalıdır. Her ay bir "açık" bir "kapalı" ziyarete izin verilmiştir.

Eşler, çocuklar, anne ve babaları, erkek ve kızkardeşlerle birlikte veli ve vasiler için "kapalı" ziyaret yapmak mümkündür. "Açık" ziyaretlerle ilgili olarak, bunlar sadece anne-babalar, eşler, çocuklar ve torunlarla sınırlıdır. Bu kısıtlayıcı hüküm, Abdullah Öcalan'ı yukarıda tarif edilen kategoriye giren ilişkileri/akrabaları olmadığı için bu tür ziyaretler almaktan mahrum bırakmaktadır. Bu konuda, CPT'nin 2003 ziyaretinden sonra, Abdullah Öcalan'ın açık ziyaret yapmasına izin verilmesi için tedbir alınması hususunu tavsiye ettiği tekrar hatırlanmalıdır. Açıkça, bu tavsiyeyi tamamlayıcı bir işlem yapılmamıştır. Ek olarak, mevzuatta ve yönetmelikte cezaevinden çok uzakta yaşayan aile üyeleri için ziyaret sürelerini toplamaya izin verecek bir düzenleme gözükmemektedir. Aile üyeleri ve diğer insanlarla iletişimin sansüre konu olması devam etmektedir.”⁴³

CPT düzenli Türkiye ziyaretlerinde özellikle hükümlü Öcalan'ın infaz şartlarıyla yakından ilgilenererek Türk Hükümetine mevzuat ve uygulamalar konusunda eleştiri ve tavsiyelerini iletmektedir.

2.3.3.1.5. Ziyaretin Şekline Göre

Kapalı Ziyaret

Ziyaretin şeklinden kasıt, hükümlüler ile tutukluların hangi ortamda görüştükleridir. Hükümlü ve tutuklunun cezalarının ağırlığına, cezanın infaz edilen süresine, kalınan kurumun özelliklerine göre ziyaretin şekli değişebilmektedir.

İnfaz Kanununda ziyaretlerin koşul ve süreleri Adalet Bakanlığınca hazırlanan yönetmelikle kapalı ve açık olmak üzere iki biçimde yaptırılması öngörülmüştür (5275 s.lı K. m.83/son). Kanunda açık ve kapalı görüşlerin nasıl olduğu ve hangi şartlarda gerçekleştirileceği düzenleme altına alınmamıştır. Bu madde dayanak gösterilerek çıkarılan Hükümlü ve Tutukluların Ziyaretleri Hakkında Yönetmelikte açık ve kapalı görüş tarif edilerek şartları ve hükümlerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Yönetmelikte kapalı görüş, hükümlü ve tutuklular ile ziyaretçilerinin her türlü maddi temasın önlendiği, konuşulanların hazır bulunan görevli tarafından

⁴³ CPT Türkiye Raporu, Strazburg, 6 Mart 2008, s.3, (Çev. Erhan POLAT, CTEGM Daire Başkanı)

işitilebilecek şekilde izlenebildiği ve ceza infaz kurumu idaresinin bu iş için tahsis ettiği özel bölümde yapılan görüşmeler olduğu belirtilmiştir (Ziy.Yön. m.7). Buna göre; kapalı görüşte ziyaretçi ile hükümlü arasında maddi temas kurulamaz. Bunun için gerekli fiziki şartları taşıyan görüş yerleri yapılmaktadır. Nitekim Yönetmelikte “*Her ceza infaz kurumunda, olanaklar elverdiği ölçüde, kapalı görüş yapılabilmesi için bir ziyaretçi kabul yeri ayrılır*” denilerek kapalı ziyaretin bu özel yerler dışında gerçekleşmesine izin verilmeyeceği düzenlenmiştir (Ziy. Yön. m.8). Ziyaret sırasında ziyaretçi ile hükümlü ancak bir ahize aracılığıyla konuşabilmektedir. Bu ziyarette ziyaretçi ile mahpus arasında herhangi bir madde alışverişi riski de bulunmamaktadır.

Ziyaretler kurum görevlisi tarafından yakından izlenir. Dolayısıyla görevlinin işitemeyeceği şekilde düşük sesle konuşmaya izin verilmeyecektir. Bu önlemler kapalı ziyaretin niteliği gereği sıkı güvenlik önlemleri altında yapılmasından, ayrıca kapalı ziyaretten yararlanabilecekler geniş tutulduğu için kontrol güçlüğü endişesinden kaynaklanmaktadır.

Kapalı ziyaretten yararlanabilecek kişiler Yönetmeliğin 9'uncu maddesinde sayılmıştır Buna göre, hükümlü ve tutuklular; eşi, anne, babası, büyükanne ve büyükbabası, çocuğu, torunu, kardeşi, gelini, damadı, kayınbiraderi, baldızı, yengesi, eniştesi, görümcesi, kayınvalidesi, kayınpederi, kayınvalidesinin annesi ve babası, kayınpederinin anne ve babası, eşinin başkasından olma çocuğu, büyükanne ve büyük babasının anne ve babaları, torun çocuğu, kardeş çocuğu, eşi, amcası, halası, dayısı, teyzesi ve bunların eşleri ile vasisi ve kayyımıyla kapalı ziyaret sırasında görüşebilecektir. Yönetmelik Kanun'un 83'üncü maddesinde belirtilen “eş ve üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları” tabirinden ne anlaşılması gerektiğini daha açık bir şekilde belirterek hükümlünün hangi akrabalarının ziyarete hakkı olduğunu sayma yoluyla açıklamıştır. Ancak Kanunda sayılanların açık görüşten mi, yoksa kapalı görüşten mi yararlanacakları açıkça belirtilmemektedir. Yönetmelikte açık görüşten yararlanacak kişiler daha dar tutulmuştur.

Hükümlünün yukarıda sayılanlar (aile üyeleri ve akrabaları) dışında da kapalı görüş yapabileceği kimseler bulunmaktadır. Buna göre, hükümlü en fazla üç ziyaretçisinin adı ve soyadı ile bilmesi hâlinde adresini, ceza infaz kurumuna kabulünden ve kendisine bu hususun tebliğ edildiği tarihten itibaren 60 gün

içinde bildirmesi halinde, bu ziyaretçilerle doğrudan görüşebilecektir. Yani bu üç kişi aynen mahpusun diğer yakınları gibi dört kez ziyaret imkanı bulunmaktadır. Ancak bu üç kişilik ziyaretçi listesi ölüm, ağır hastalık, doğal afet, hükümlü ve tutuklunun nakli ya da ziyaretçinin ziyaret olanağını ortadan kaldıracak yerleşim yeri değişikliği gibi zorunlu hâller dışında değiştirilmesi mümkün değildir. Ceza infaz kurumu yönetimince, gerekli görülmesi hâlinde bildirilen ziyaretçiler hakkında, ziyarette bulunmalarında sakınca bulunup bulunmadığı konusunda kolluk aracılığıyla araştırma yaptırılır. Sakıncalı görülenlere ziyaret izni verilmez ve bu durumda ziyaretçinin bildirilmesi istenir (Yönetmelik, m.9/2).

Bunların dışındakiler ise, hükümlü ve tutuklularla görüşebilmesi için makul bir sebep belirtilmek şartıyla Cumhuriyet savcılığından izin almak zorundadır (Yönetmelik, m.9).

Yönetmelikte ziyaretçinin de aynı infaz kurumunda bulunması halinde 9'uncu maddenin birinci fıkrasında sayılan yakınlarından olması şartıyla görüşme imkanı tanınmıştır (Ziy. Yön., m.9/3).

Yukarıda sayılanlar ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olanlar dışındaki hükümlüler içindir. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlü olanlar sadece eşi, çocukları, torunları, torunlarının çocukları, annesi, babası, büyükannesi, büyükbabası, büyükannesi ve büyükbabasının anne ve babaları, kardeşleri ve vasisi ile görüşmesine izin verilir. Ayrıca bu grup hükümlüler ayda en fazla iki kez olmak üzere, ziyaretçileriyle teker teker görüştürülür (Yönetmelik, m.11, 12).

Yönetmeliğin kapalı görüş kısmında yer verilen bu hükümden ne kastedildiği tam anlaşılammaktadır. Zaten kapalı ziyaretin niteliği gereği hükümlü her bir ziyaretçisi ile teker teker ahizeyle görüşmek zorundadır. Eğer ziyaretçilerin ceza infaz kurumuna veya ziyaret mahalline teker teker alınması kastedilmiş ise, özellikle kalabalık ziyaretçi grupları açısından ziyaretçilerin çoğunun zaman sınırlaması nedeniyle görüş yapamama riski bulunacaktır. Buda hükümlü ile ziyaretçilerinin mağduriyetine yol açacağı için pratikte uygulama imkanı bulunmamaktadır. Kapalı ziyaretlerin niteliği ve yapılış şekline göre ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlü olanlar için Yönetmelikte bu şekilde bir sınırlama konulmasının pratik bir yararı bulunmamaktadır. Bu nedenle Yönetmeliğin 13'üncü maddesinde bir değişikliğe gidilerek "teker teker"

ifadesinin metinden çıkarılması yanlış anlama ve uygulamalara sebebiyet verilmemesi açısından yerinde olacaktır.

Kapalı ziyaret ayda en fazla üç kez yaptırılır ve haftada birden fazla görüş yaptırılmaz (Yönetmelik, m.5). Ziyaret süresi ise yarım saatten az, bir saatten fazla olamaz.

Açık Ziyaret

Açık ziyaret hükümlü ve tutuklular ile ziyaretçiler arasında maddî temasa imkan verecek şekilde, konuşulanların hazır bulunan görevli tarafından işitilebildiği ve izlenebildiği, kurumun bu iş için tahsis edilmiş özel bölümünde yapılan ziyaret ve görüşmelerdir (Ziy. Yön. m.13).

Açık görüşler, kurumun oda ve eklentileri dışında, bu iş için ayrılmış özel bölümde, bulunmadığı takdirde, kurum müdürünün uygun göreceği yerde yaptırılmaktadır.

Görüleceği üzere, açık ziyarette ziyaretçi ile hükümlü ve tutuklunun maddî temasına izin verilmekte ise de, ziyaret sırasında hazır kurum görevlisinin hazır bulunması ve konuşulanları dinlemesi öngörüldüğünden bu ziyaret şeklinin hükümlü ile eşinin baş başa kalmasına izin verildiği “özel özel ziyareti” kapsamında değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir. Uygulamada bu tür ziyaretler için ceza infaz kurumu içinde masa ve sandalyeleri bulunan görüş salonları tahsis edilmektedir.

Yönetmelik açık görüşten yararlanacakları tek tek saymıştır. Buna göre; hükümlü veya tutuklu anne, baba, eş, çocuk ve torunlarıyla açık olarak görüşme hakkına sahiptir. Bunların dışındaki akrabaların (ve üç kişilik listede yazılı olanların) aylık açık görüşten yararlanmasına izin verilmemiştir.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan kişiler; Bakanlıkça uygun görülen, dini ve milli bayramlar ile özel günlere mahsus olmak üzere, belirlenen tarihlerde, sadece anne, baba, eş, çocuk, torun ve kardeşleri tarafından açık olarak ziyaret edilebilmektedir. Bayramlarda ve özel günlerde Bakanlıkça verilen izin üzerine yaptırılan açık görüşte ziyaretçilerin kapsamı daha geniş tutulmuştur. Bu tür açık görüşlerde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alanlar

ile diğer mahpuslar arasında fark bulunmamaktadır. Ancak Yönetmeliğin 15'inci maddesine göre, Bakanlıkça belirlenen yakınları bulunmayan hükümlülerin bunların dışına üçüncü dereceye kadar olan akrabalarından en çok üç kişi ile görüşme hakkı bulunmakta iken, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olanlar bu istisnai durumdan yararlanamayacaktır.

Tutuklular ile (ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlü dışındaki) hükümlüleri; anne, baba, eş, çocuk ve torunları açık ziyaret edebilmektedir (Yönetmelik. m.14).

Kınama cezası dışında disiplin cezası almış ve cezası kaldırılmamış olan hükümlüler açık görüşten faydalanamamakta, koşullarının uyması durumunda kapalı görüş yapabilmektedir.

Yukarıda da açıklandığı gibi açık görüşten yararlanacak kişiler, kapalı görüşten yararlanacak kişilere göre daha dar kapsamlı tutulmuştur. İnfaz kanundaki düzenlemeye bakıldığında açık - kapalı görüş ayrımı yapılmaksızın hükümlüyü ziyaret edecek kişiler sayılmıştır. Ziyaretin açık ve kapalı olmak üzere iki şekilde düzenleneceği ve ziyaret ve koşul vee sürelerinin çıkarılacak Yönetmelikte belirleneceği öngörülmüştür. Ziyaret Yönetmeliği ise Kanunda sayılan yakınların kapalı görüşten yararlanacaklarını, açık görüşten ise hükümlünün sadece anne, baba, eş, çocuk ve torunlarının yararlanabileceğini düzenlenmiş, kardeşler ile amca, dayı, hala, teyze gibi yakınlarına açık görüş imkanı tanınmamıştır. Bu kısıtlayıcı durum aylık yapılan açık görüşten başka bayramlarda ve özel günlerde yapılan açık görüşlerden yararlanacak kişiler için de geçerlidir. Özel günlerdeki açık görüş için ziyaretçi grubu daha geniş tutulmuş ise de (anne, baba, eş çocuk, torun, büyükanne, büyükbaba ve kardeşler) bu sayılanlar Kanunda sayılan yakınların tamamını kapsamamaktadır. Bu durum özellikle açık ziyaretten yararlanacak yakını bulunmayan ve evli olmayanlar aleyhine kısıtlayıcı bir durum oluşturmaktadır.

Ankara F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda müebbet hapis cezasına mahkum olan bir hükümlü Ziyaret Yönetmeliği'nin 14'üncü maddesinin kendisi gibi evli olmayan, anne-babası hayatta olmayan hükümlüler için açık görüş yapma imkanını ortadan kaldırdığını, bu maddenin insan haklarına ve eşitliğe aykırı düzenlemeler getirdiğini, Yasa hükmünü daraltarak normlar hiyerarşisi kuralını ihlal ettiğini iddia ederek Yönetmeliğin

14'üncü maddesinin iptali talebiyle Danıştaya dava açmıştır.⁴⁴

Adalet Bakanlığı savunmasında, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da verilen yetkiye dayanılarak ve açık görüşün maddi temasa imkan veren yapısı dikkate alınmak suretiyle, güvenlik zaafiyetinin doğmasını engellemek amacıyla kapalı görüşe gelebilecek kişiler ile açık görüşe gelebilecek ziyaretçiler arasında ayrıma gidildiğini, özel günler ve bayramlarda hükümlüleri ziyaret edebilecekler arasına anne, baba, eş, çocuk ve torunların yanında kardeşlerin de eklendiğini, yine özel günler ve bayramlarda sayılan yakınları bulunmayanların üçüncü dereceye kadar yakınlarından en fazla üçü ile görüşebileceğinin düzenlendiğini, bu nedenle Yönetmeliğin ilgili hükmünün Yasaya uygun olduğunu belirterek davanın reddini savunmuştur.

Danıştay Savcısı mütalaasında, Mahkemeler tarafından verilen özgürlüğü bağlayıcı cezaların ve güvenlik önlemlerinin yerine getirilmesi, hükümlü ve tutuklunun Anayasa ile güvence altına alınan kimi temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlandığı, askıya alındığı bir süreci ifade ettiğini, bu durumun özgürlüğü bağlayıcı cezanın doğal ve zorunlu bir sonucu olduğunu, bu çerçevede 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 83'üncü maddesinde hükümlülerin ziyaretine, ziyaret edecekler ve ziyaretin şekli ve süresi yönünden sınırlamalar getirilerek izin verildiğini, buna göre hükümlünün eşi, üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları ile vasisi veya kayyımı tarafından haftada bir defa, bunlar dışında, hükümlünün infaz kurumuna kabulü sırasında ad ve adreslerini bildirdiği en fazla üç kişi tarafından ziyaret edebilmesine olanak tanındığı, diğer yandan maddenin son fıkrasında, görüşlerin, koşul ve sürelerinin Adalet Bakanlığı'nca hazırlanan Yönetmelikle kapalı ve açık olmak üzere iki biçimde yaptırılmasının öngörüldüğünü, madde gerekçesinde, hükümlülerin iyileştirilmesi ve topluma kazandırılabilmeleri yönünden aile bireyleri ile bağlılıklarının devamını sağlamak üzere açık görüş yapılabilmesi konusunun düzenlendiği, düzenlemenin bu amacına koşut olarak açık görüşün, hükümlü ve tutuklunun ziyaretçi ile maddi temasına imkan verecek şekilde yapılmasının öngörüldüğünü, açık görüşün bu niteliğinin yanı sıra Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmeliğin kapalı görüşe ilişkin düzenlemeleri de dikkate alındığında, anılan Yönetmeliğin

⁴⁴ Danıştay 10.Dairesinin 2006/5393 Esas, 2009/10123 Karar,02.12.2009 tarihli Kararı.

hükümlü ve tutukluların ayda bir gün ve yalnızca anne, baba, eş, çocuk ve torunlarıyla açık görüş yapmasına izin veren 14'üncü maddesinde hukuka ve 5275 sayılı Kanun'un 83'üncü maddesinin davalı idareye tanıdığı düzenleme yetkisinin kapsamına aykırılık bulunmadığını belirterek davanın reddi gerektiğini ileri sürmüştür.

Danıştay Tetkik Hakimi ise, hükümlü ve tutukluları ziyaret edebilecek kişilerin, dava konusu Yönetmeliğin dayanağı 5275 sayılı Yasanın 83'üncü maddesinin birinci fıkrasında hükümlü ve tutukluları ziyaret edebilecek kişiler açık-kapalı görüş ayrımı yapılmaksızın tahdiden sayılmış olup, maddenin son fıkrasında ise, Adalet Bakanlığına, açık ve kapalı olmak üzere iki şekilde yapılacak görüşlerin yalnızca görüşme saat ve yerleri gibi koşulları ile görüşme süreleri hakkında düzenleme yapma yetkisi verildiğinden, dayanağı Yasaya aykırı olarak açık görüşe gelebilecek ziyaretçileri sınırlayıcı düzenleme getiren 14.06.2005 tarih, 25848 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Hükümlü ve Tutukluların Ziyaretleri Hakkında Yönetmeliğin dava konusu 14'üncü maddesinin iptali gerektiği görüşündedir.

Daire kararında önce mevcut deliller, görüşler ile ilgili mevzuat tartışma konusu yapılmıştır. Karar gerekçesinde şu ifadelere yer verilmiştir.

"...6.4.2006 tarih ve 26131 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğün 126. maddesinde, 5275 sayılı Yasanın 83. ve 116. maddelerine dayanılarak hazırlanan ve 17.6.2005 tarih ve 25848 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren dava konusu Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik, dayanağı Yasanın 116. maddesindeki yetkiye istinaden, ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerin yanı sıra tutukluları da kapsamakta ve bunların ziyaret edilmelerine dair usul ve esasları düzenlemekte olup; Yönetmeliğin 'Temel İlkeler' başlıklı 5. maddesinde, hükümlü ve tutukluların ziyaretlerinde esas alınacak genel kurallar arasında, görüşlerin kapalı ve açık olmak üzere iki biçimde yaptırılacağı; hükümlü ve tutukluların, bu Yönetmelikte belirtilen yakınları ile haftada bir kez, üçü kapalı, biri açık görüş olmak üzere ayda dört kez görüşme yapabileceği düzenlemelerine yer verilmiştir.

"Dava konusu Yönetmeliğin dayanağı 5275 sayılı Yasanın 83. maddesinin 1. fıkrasında, hükümlü ve tutukluları ziyaret edebilecek kişilerin belirtildiği; maddenin son fıkrasında ise, Adalet Bakanlığına, açık ve kapalı olmak üzere iki şekilde yapılacak görüşlerin yalnızca görüşme saat ve yerleri, konuşma dili, ziyaretçi sayısı gibi şartları ile görüşme süreleri hakkında düzenleme yapma yetkisi verildiği; diğer bir anlatımla, yasa koyucu tarafından davalı Bakanlığa ziyaretçileri belirleme yetkisinin verilmediği; ziyaretçilerin ister açık, ister kapalı olsun tüm görüşlerde Yasada sayılan kişiler olduğu, düzenleyici işlemle bu

kişilerin sınırlandırılmayacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

Nitekim, 5275 sayılı Yasanın 83. maddesinin gerekçesinde de, '...maddenin birinci fıkrasında genel kural olarak hükümlülerin kimler tarafından, hangi zamanlarda ve hangi aralıklarla ziyaret edilecekleri belirtilmiştir.' denilmek suretiyle hükümlülerin ziyaretçilerinin Yasa maddesiyle belirlenmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır.

Bu durumda, dayanağı Yasaya aykırı olarak, açık görüşe gelebilecek ziyaretçileri sınırlayıcı düzenleme getiren Yönetmeliğin dava konusu 14'üncü maddesinde, Anayasanın 124. maddesine ve normlar hiyerarşisine uyarlık bulunmamaktadır.

Açıklanan nedenlerle, davanın kabulü ile 17.6.2005 tarih ve 25848 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmeliğin 14'üncü maddesinin iptaline, 02.12.2009 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.⁴⁵

Karar gerekçesinden de anlaşılacağı üzere 5275 sayılı Kanunun yalnızca görüşme saat ve yerleri, konuşma dili, ziyaretçi sayısı gibi şartları ile görüşme süreleri hakkında düzenleme yapma yetkisi verdiğini, Adalet Bakanlığına çıkaracağı yönetmelikte ziyaretçileri belirleme yetkisi vermediği, Kanunda sayılan kişilerin hem kapalı, hem açık ziyaret yapmaya hakkı olduğu, düzenleyici işlemle bu kişilerin sınırlandırılmayacağı gerekçesiyle Yönetmeliğin açık görüşten yararlanacaklara ilişkin sınırlayıcı düzenlemesi hukuka aykırı bulunmuştur. Karar taraflara tebliğ edilmiş olup henüz kesinleşmemiştir.

Danıştay ilk derece mahkemesi sıfatıyla davaya baktığından kararın Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nda temyizen incelenme imkanı bulunmaktadır. Bununla birlikte, Adalet Bakanlığı iptal kararı üzerine yayımladığı " Duyuru" ile iptal kararı doğrultusunda işlem yapılmasını istemiştir. Şu durumda, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olanlar daha halihazırda açık görüş yapabildikleri yakınlarına ilaveten kardeşleri ile, diğer grup mahpuslar ise üçüncü derece hısımları (amca, hala, dayı, teyze) ve üç kişilik ziyaretçi listesinde belirtilen kişilerle açık görüş yapabileceklerdir.

Adalet Bakanlığının Daire kararına karşı Genel Kurula temyiz başvurusuna gitmesi durumunda Kurul tarafından nasıl bir karar verileceği kesin olmamakla birlikte, Danıştayın Yönetmeliğin 14'üncü maddesinin (birinci

⁴⁵ Danıştay 10.Dairesinin 2006/5393 Esas, 2009/10123 Karar,02.12.2009 tarihli Kararı Not: Kararda her ne kadar maddenin tümü iptal edilmiş gibi görünse de, Yönetmeliğin sadece birinci fıkrası iptal davasına konu edilmiş olup, disiplin cezası alanların açık görüş hakkını düzenleyen Yönetmeliğin ikinci fıkrasının dava konusu edilmediği için halen yürürlükte olduğunu düşünüyoruz. Karar metni incelendiğinde esasen bu durumun yazım hatasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

fikrasının) iptali kararının yerinde olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Yönetmeliğin Yasada belirtilen dayanak 83'üncü maddesinde, kararda da belirtildiği gibi, görüş yapacak kişiler sayılmış, bu kişilerin açık görüşten mi, yoksa kapalı görüşten mi faydalanacakları belirtilmemiştir. Ayrıca Adalet Bakanlığının itirazında belirttiği gerekçeler⁴⁶ yerinde olsa bile, Kanunda idareye açık görüşten yararlanacak kişilere herhangi düzenleme yapma yetkisi verilmemiştir. 5275 sayılı Kanunun Yönetmelikte hangi hususları düzenleyeceği konusu açıkça belirtilmiş olup; sadece görüşme saat ve yerleri, konuşma dili, ziyaretçi sayısı gibi şartları ile görüşme süreleri hakkında düzenleme yapma yetkisi verilmiştir. Bu konularda yapılan ve yapılacak olan düzenlemeler Kanuna aykırılık taşımayacaktır.

Bu durumda, açık ziyaretten yararlanacak olanların kapsamının genişletilmesi halinde ceza infaz kurumlarında güvenlik başta olmak üzere bir takım sorunlar çıkabileceği, mevcut personel ve fiziki altyapının açık ziyaretleri düzenlemekte yetersiz kalabileceği düşünülmekte ise, 5275 sayılı Kanunun 83'üncü maddesinde değişikliğe gidilerek, açık görüşün kişi olarak da kapsamını Yönetmelikle düzenleme yetkisi verilmelidir.

Bundan başka açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitimevlerinde kalan hükümlülerin görüşlerini her zaman açık görüş şeklinde yapmaları öngörülmüştür. (Ziy. Yön. m.18/son). Buralarda bulunanların kapalı kurumda iken kapalı olarak görüştükleri tüm ziyaretçilerle ile açık olarak görüşme imkanı bulunduğu iptal kararının bir etkisi bulunmamaktadır.

2.3.3.1.6. Ceza İnfaz Kurumlarının Türüne Göre

Ceza infaz kurumu türüne göre ziyaret; açık ceza infaz kurumları ve çocuk eğitimevlerinde ziyaret ile kapalı kurumlarda yapılan ziyaret olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Türkiye'de toplam 373 ceza infaz kurumu olup, bunlardan 33' ü müstakil açık, 38'i ise kapalı kurumlara bağlı açık ceza infaz kurumudur. Açık ceza infaz kurumlarında Mart 2010 tarihi itibarıyla 11.000 kişi

⁴⁶ "... açık görüşün maddi temasa imkan verem yapısı dikkate alınmak suretiyle, güvenlik zaafiyetinin doğmasını engellemek amacıyla kapalı görüşte gelebilecek kişiler ile açık görüşte gelebilecek ziyaretçiler arasında ayırma gidildiğini.." (Danıştay 10 Dairesi'nin 2006/5293-E, 2009/10123 sayılı Kararından)

barındırılmaktadır. Çocuk eğitimevlerinde ise yaklaşık 300 çocuk barınmaktadır.⁴⁷

Açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitimevlerinde cezaları infaz edilen hükümlüler görüşlerini her zaman açık görüş şeklinde yapmaktadır. Kapalı ceza infaz kurumlarında cezaları infaz edilen hükümlüler görüşlerini açık ve kapalı görüş şeklinde yapmaktadır.

Açık ceza infaz kurumu, hükümlülerin iyileştirilmelerinde, çalıştırılmaları ve meslek edindirilmelerine öncelik verilen, firara karşı engelleri ve dış güvenlik görevlisi bulunmayan, güvenlik bakımından kurum görevlilerinin gözetim ve denetimi ile yetinilen kurumlardır.⁴⁸ Açık ceza infaz kurumlarına ayrılma şartları, Hükümlülerin Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılmaları Hakkında Yönetmelik'te düzenlenmiştir.⁴⁹

Yukarıda açık görüşlerden yararlanacak kişilerin kapalıya göre daha dar kapsamlı olduğu incelendi. Adalet Bakanlığının açık görüşlerden yararlanacak olanlar için getirdiği sınırlama gerekçesi açık kurumlar için geçerli değildir. Dolayısıyla hükümlüler için daha ayrıcalıklı imkanlar barındıran açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitimevlerinde mahpusların kapalı kurumlarda kapalı olarak görüştükları akrabalarıyla görüşmemesi düşünülemez. Dolayısıyla uygulamada açık bir hüküm olmamasına rağmen, Yönetmeliğin "Açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitimevinde kalan hükümlüler görüşlerini her zaman açık yaparlar"(m.18/son) hükmü, kapalı görüşlerin de otomatik olarak açığa dönüştüğü şeklinde yorumlanmakta, dolayısıyla kapalı kurumda kendileriyle sadece kapalı olarak ziyaret hakkı verilenlere açık kurumda veya çocuk eğitimevinde açık ziyarete de izin verilmektedir.

2.3.3.1.7. Ziyaret Prosedürüne Göre (Ziyaretin İzne Tabi Olup Olmaması)

İzne Tabi Olmayan Ziyaretler

Hükümlü ve tutukluların İnfaz Kanununun 83'üncü maddesinde belirtilen ve Yönetmeliğin 9'uncu maddesinde de ayrıntılı olarak sayılan aile ve akrabaları, ceza infaz kurumunun belirleyeceği gün ve saatlerde yakınlıklarını

⁴⁷ Adalet Bakanlığı CTEGM İstatistik Bürosu verileri.Mart, 2010

⁴⁸ DİKMEN, Mustafa, *Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Hüseyin Turgut Eğitim Merkezi Ders Notları*

⁴⁹ 17/06/2005 tarihli, 25848 sayılı Resmi Gazete

belgelendirmeleri şartıyla izin almaksızın ziyaret hakkını kullanabilirler. Bunlar, hükümlü ve tutukluların eşi, anne, babası, büyükanne ve büyükbabası, çocuğu, torunu, kardeşi, gelini, damadı, kayınbiraderi, baldızı, yengesi, eniştesi, görümcesi, kayınvalidesi, kayınpederi, kayınvalidesinin annesi ve babası, kayınpederinin anne ve babası, eşinin başkasından olma çocuğu, büyükanne ve büyük babasının anne ve babaları, torun çocuğu, kardeş çocuğu, eşi, amcası, halası, dayısı, teyzesi ve bunların eşleri ile vasisi ve kayımıdır (Ziy. Yön. m.9) Bunlar kurum tarafından belirlenen gün ve saatte kuruma gelmek şartıyla hükümlü ve tutuklu ile izin almaksızın görüşebilirler.

Hükümlü ve tutukluya bunların dışında en fazla üç kişi ile daha aynı şartlarda görüşme hakkı tanınmıştır. Buna göre hükümlü ve tutuklu ziyaretçisinin adı ve soyadı ile bilmesi hâlinde adresini ceza infaz kurumuna kabulünden ve kendisine bu hususun tebliğ edildiği tarihten itibaren 60 gün⁵⁰ içinde bildirmesi halinde bu ziyaretçilerle de maddenin birinci fıkrasında sayılan akrabaları ile görüştüğü gibi, kurum tarafından belirlenen gün ve saatte görüşebilecektir. Bu listenin ölüm, ağır hastalık, doğal afet, hükümlü ve tutuklunun nakli ya da ziyaretçinin ziyaret olanağını ortadan kaldıracak yerleşim yeri değişikliği gibi zorunlu hâller dışında değiştirilmesine izin verilmemektedir. Eğer ceza infaz kurumu yönetimi gerekli görürse bildirilen ziyaretçiler hakkında, ziyarette bulunmalarında sakınca bulunup bulunmadığı konusunda kolluk aracılığıyla araştırma yaptırabilir. Araştırma sonucunda sakıncalı görülenlere ziyaret izni verilmez ve yeni ziyaretçinin bildirilmesi istenir (Ziy.Yön. m.9/2) Hükümlü ve tutuklular bu üç kişilik ziyaretçi listesi yoluyla arkadaş ve dostlarıyla ayda üç kapalı, bir açık olmak üzere dört kez görüşme imkanına sahip olmaktadır.⁵¹

Buraya kadar hükümlü ve tutuklunun akraba ve arkadaşlarının izne tabi olmadan ziyaretleri incelendi. Bunların dışında özellikle görevleri ve konumları gereği ceza infaz kurumlarını ziyaret ederek hükümlü ve tutuklularla görüşme yetkisi bulunan ziyaretçi grupları bulunmaktadır. Yönetmeliğin 26'ncı maddesinde, izleme kurulu üyelerinden en az dört üyenin katılımıyla oluşan

⁵⁰ Not: Bu 60 günlük süre Yönetmeliğin 9'uncu maddesinde 6.11.2009 tarih, 27389 sayılı Resmî Gazete'de yapılan değişiklikten önce 10 gün idi. Bu sürenin genellikle üç kişilik ziyaret listesini hazırlamaya yeterli olmaması sebebiyle 60 güne çıkarılmasına karar verilmiştir.

⁵¹ Danıştay 10. Dairesinin 2006/5393 Esas, 2009/10123 Karar sayılı, 02.12.2009 tarihli iptal kararından önce bu üç kişilik listede bulunanların açık ziyaret yapma hakkı bulunmuyordu.

heyetin, T.B.M.M. İnsan Hakları inceleme Komisyonu Başkan ve üyeleri ile yanlarında bulunan görevlilerin, infaz hakimleri ile görevleri çerçevesinde denetimli serbestlik personelinin izin almaksızın ceza infaz kurumlarını ziyaret etmek ve hükümlü ve tutuklularla görüşmek imkanı bulunmaktadır. Yine bu görevliler kurum çalışanlarının nezareti almaksızın hükümlü ve tutuklularla özel görüşme yapabilirler.

Cumhuriyet Savcısının İzni

Ziyaret Yönetmeliğinin 9'uncu maddesinde belirtilen akrabalar ile üç kişilik ziyaret listesinde belirtilen kişilerin kurum idaresi tarafından belirlenerek duyurulan ziyaret gün ve saati dışında mahpusu ziyaret etmelerine izin verilmemektedir. Bu durumda mahpusla görüşebilmek için Cumhuriyet savcılığında izin almak gerekmektedir. Bu kişilerin Cumhuriyet savcılığına yaptıkları yazılı izin talebinde ziyaret için makul bir sebep göstermeleri ve bu makul sebebin Cumhuriyet savcısı tarafından uygun bulunması gerekmektedir. (Yönetmelik m.9/2).

Yine Yönetmeliğin 9'uncu maddesinin birinci ve ikinci fıkrada sayılanlar dışında kalan kişilerin ziyaretlerine de makul sebep bulunması halinde Cumhuriyet başsavcılığı tarafından yazılı olarak izin verilebilecektir. Hükümlü ve tutuklu ile Kanun'un 83'üncü maddesinde sayılan yakınlığı bulunmayan ziyaretçiler, bu kapsamda Cumhuriyet savcısından yazılı izin alarak ziyaretçisi ile görüşebilir. İzin talebinin yazılı olması ve ziyaret eden kişi tarafından yapılması gerekmektedir. Ziyaretçi yerine mahpusun bu talebinin kabul edilmemesi, kendisini ziyaret etmek isteyen kişinin bizzat talepte bulunması gerekmektedir.

Yönetmeliğin 9'uncu maddesindeki "makul sebep"ten ne anlaşılması gerektiği açıklanmamıştır. Bu konuda Cumhuriyet savcısına geniş bir takdir yetkisi verilmiştir. Cumhuriyet savcısı her talebi kendi özelliği içinde değerlendirerek bir karar vermeli ret kararında mutlaka gerekçe göstermelidir. Kanaatimizce burada makul sebebin değerlendirilmesinde ziyaretçiye ilişkin olan sebepler kadar, ziyaret edilmek istenen kişinin durumu da (daha az ziyaretçisi gelmesi, çocuk, kadın veya yaşlı olması gibi) dikkate alınmalıdır.

Cumhuriyet savcısının ziyaret talebinin reddine ilişkin kararına karşı infaz hakimliğine şikayet imkanı bulunmaktadır. Çünkü, İnfaz Hakimliği Kanunu'nun "Amaç ve Kapsam" başlıklı 1'inci maddesinde "*Bu Kanun, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde bulunan hükümlü ve tutuklular hakkında yapılan işlemler veya bunlarla ilgili faaliyetlere yönelik şikayetleri incelemek, karara bağlamak ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek üzere kurulan infaz hakimliklerine ilişkin hükümleri kapsar*",

"İnfaz Hakimlerinin Görevleri" başlıklı 4'üncü maddesini birinci fıkrasında ise "*Hükümlü ve tutukluların ceza infaz kurumları ve tutukevlerine kabul edilmeleri, yerleştirilmeleri, barındırılmaları, ısıtılmaları ve giydirilmeleri, beslenmeleri, temizliklerinin sağlanması, bedensel ve ruhsal sağlıklarının korunması amacıyla muayene ve tedavilerinin yaptırılması, dışarıyla ilişkileri, çalıştırılmaları gibi işlem veya faaliyetlere ilişkin şikayetleri incelemek ve karara bağlamak*" hükümlerine yer verilmiştir.

Cumhuriyet savcısının kabul veya ret yönündeki kararı hükümlü ve tutuklunun dış dünya ile ilişkisini doğrudan etkilediği için, bu kararın infaz hakimliğinde şikayet yoluyla incelenmesinde bir engel bulunmamaktadır. Ancak İnfaz Hakimliği Kanununun 5'inci maddesinin üçüncü fıkrasında şikayet yoluna gidecek olanlar sayılmıştır. Buna göre hükümlü ve tutuklunun kendisi ya da eşi, anası, babası, ayırt etme gücüne sahip çocuğu veya kardeşi, müdafii, kanuni temsilcisi veya ceza infaz kurumu ve tutukevi izleme kurulu infaz hakimliğine başvurabilecektir (4675 s.lı K. m.5/3). Burada sayılanlar dışındakiler hakkında Cumhuriyet savcısının ret kararı ancak hükümlü veya tutuklu tarafından veya avukatı tarafından şikayet yoluyla infaz hakimliğine gidilebilecektir.

Yönetmeliğin 26'ncı maddesinin beşinci fıkrasına göre, insan hakları il ve ilçe kurullarının ceza infaz kurumlarını ziyaretleri ve hükümlü ve tutuklularla görüşebilmeleri için Cumhuriyet savcısının izninin bulunması gerekmektedir. Cumhuriyet savcısının il ve ilçe kurullarına sadece kurumu ziyarete izin verip hükümlü ve tutuklularla görüşme talebinin reddetmesinin mümkün olup olmayacağı tartışmalıdır. Madde metninden Cumhuriyet savcısının inceleme ve hükümlü ve tutukluları ziyaret talebini tümüyle reddedebileceği gibi, yine gerekçesi belirtilmek suretiyle hükümlüleri ziyaret talebi reddedilirken, ceza infaz kurumunun fiziki bölümlerinde inceleme yapmak üzere izin verilmesi

mümkündür. Yine ret kararı aleyhine menfaatleri zedelenen hükümlü ve tutuklunun veya avukatının şikayet yoluyla kararı infaz hakimi önüne getirebileceğini düşünüyoruz. Ancak İnfaz Hakimliği Kanununa göre talebi reddedilen kurul temsilcisinin şikayet hakkı bulunmamaktadır (m.4).

Maddenin önceki halinde il ve ilçe kurullarının ceza infaz kurumlarında "inceleme yapmak" yetkisinden bahsedilmekteydi. Yukarıda da açıklandığı gibi bazı Cumhuriyet savcılıklarınca bu yetkinin hükümlü ve tutuklularla görüşmeyi de kapsadığı, bazıları da bunun sadece ceza infaz kurumlarının fiziki şartlarını incelemeye imkan verdiği, bu kurulların hükümlü ve tutuklularla görüşme yetkisinin bulunmadığı şeklinde değerlendirme yapılmakta, bu nedenle il ve ilçe kurullarının ceza infaz kurumlarını ziyaretlerinin kapsamı hakkında tereddüt bulunmaktaydı. Ancak maddede yapılan değişiklikten sonra bu konudaki tereddütler giderilmiştir.⁵²

Yönetmelikte, Cumhuriyet savcısının izin yetkisinin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlüler hakkında uygulanamayacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla bu hükümden (Cumhuriyet savcısının izni ile) bütün tutuklular ile müebbet hapis cezası dışında hükümlü olanların dışındaki hükümlülerin ziyaretçileri yararlanabilecektir.

Adalet Bakanlığının İzni

Bir diğer izin makamı da Adalet Bakanlığıdır. Kanun ve Yönetmeliğin çeşitli yerlerinde Bakanlığın izin yetkisinden bahsedilmektedir. Bakanlığın Türk vatandaşı hükümlü ve tutukluların ailesi ve akrabaları hakkında (ziyaretçisi Türk vatandaşı ise) izin yetkisi bulunmamaktadır. Bakanlık yetkisi asıl olarak resmi ve özel kurum ve kuruluşların izin talepleri ile yabancı uyruklu hükümlü ve tutukluların ziyaretleriyle ilgili bulunmaktadır.

Resmi ve özel kurum ve kuruluşlar, ceza infaz kurumlarını ziyaret edebilmek ve hükümlü ve tutuklularla görüşebilmesi için Adalet Bakanlığına yazılı başvuru yapmak zorundadır. Genellikle bu tür talepler Bakan adına Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü veya yetki verdiği kişi tarafından yazılı olarak

⁵² Ziyaret Yönetmeliğinin 26/5'inci maddesi 06.11.2009 tarihli, 227398 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan değişiklikle "İnsan hakları il ve ilçe kurulları Cumhuriyet başsavcılığından izin almak suretiyle ceza infaz kurumlarını ziyaret edebileceği gibi hükümlü ve tutuklularla da görüşebilir." şeklini almıştır. Maddenin eski hali şu şekilde idi: "İnsan hakları il ve ilçe kurulları Cumhuriyet başsavcılığından izin almak suretiyle ceza infaz kurumlarında inceleme yapabilirler."

cevaplandırılmaktadır.

Yönetmeliğin 40'ıncı maddesine göre, Milletvekillerinin, ceza infaz kurumlarındaki yaşam şartlarını yerinde görerek tespitlerde bulunmak, inceleme yapmak veya hükümlü ve tutuklular ile görüşmede bulunmak amacıyla yapmış oldukları talepler, ceza infaz kurumu idaresine bilgi vermek koşuluyla yerine getirilirken, terör ve organize suçlardan hükümlü veya tutukluları ziyareti Bakanlığın iznine tabi tutulmuştur.⁵³ Doğal olarak, Meclis İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu üyeleri komisyon kararı ve görevleri çerçevesinde ceza infaz kurumlarını izin almadan ziyaret edebileceklerdir.(Yönetmelik, m.26, 40)

Ceza infaz kurumlarında bilimsel araştırma yapmak isteyenler ile yazılı ve görsel basın mensupları da Bakanlıktan izin almak zorundadır. (Yönetmelik, m.26/1).

Yabancı uyruklu hükümlü tutuklulardan terör veya örgütlü suçtan mahkum olanları, hem akrabalarının, hem kendi konsolosluk veya diplomatik temsilciliklerde çalışanlarca ziyaret edilmek istenmesi halinde, ziyaret taleplerini ziyaretten en az 15 gün önce Bakanlığa iletmeleri gerekmektedir. Zorunlu hallerde bu süre daha kısa tutulabilir.

Yönetmeliğin 29'uncu maddesine göre, Konsoloslukta resmen çalışan din görevlisi, öğretmen, psikolog ve benzeri mesleklerdeki konsolosluk memurları, 30'uncu maddesine göre, yabancı ülke resim kurum ve kuruluşları ile parlamento temsilcileri (Dış İşleri Bakanlığı aracılığıyla), bu maddenin ikinci fıkrası gereğince, uluslararası sözleşmelerle denetim yetkisi kabul edilen kuruluşların ve 31'inci maddesine göre yetkili makamlarca faaliyetleri kabul edilmiş dinlerin temsilcileri, din adamları Bakanlığın izniyle hükümlü ve tutukluları ziyaret edebilirler.⁵⁴ Görüleceği üzere yabancı özel kuruluşların sivil toplum örgütlerinin

⁵³ Yönetmeliğin 40. maddesi 22/01/2010 tarih, 227470 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Yönetmeliğin 2'inci maddesi ile değişikliğe uğramıştır. Maddenin eski hali şu şekilde idi: "Milletvekillerinin, ceza infaz kurumlarındaki yaşam şartlarını yerinde görerek tespitlerde bulunmak, inceleme yapmak veya hükümlü ve tutuklular ile görüşmede bulunmak amacıyla yapmış oldukları istemler, ceza infaz kurumu idaresine bilgi vermek koşuluyla yerine getirilir. Milletvekilleri, hükümlü ve tutuklularla açık ziyaret şeklinde görüşebilir. Ancak, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Üçüncü Kısım Beşinci Bölüm, Dördüncü Kısım Dördüncü ve Beşinci Bölümleri ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununda yer alan suçlardan tutuklu ve hükümlü olanlar ile bunların ceza infaz kurumunda barındırıldıkları bölümler, yalnızca Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilgili komisyon üyeleri tarafından komisyon kararı ve görevi çerçevesinde ziyaret edilebilir."

⁵⁴ Not: Burada yabancı ülke parlamento temsilcileri ile denetim amacıyla Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu sözleşmelerle yetkisi kabul edilen kurum ve kuruluşların temsilcileri Türk vatandaşı hükümlü ve tutuklular la da görüşebilir.

kendi ülke vatandaşı hükümlü ve tutukluları ziyaret imkanı bulunmamaktadır. Özellikle cezaevi alanında çalışan hükümlü ve tutukluların haklarıyla ilgilenen sivil toplum örgütlerine, Bakanlık izniyle de olsa ziyaret imkanı tanınmasında yarar bulunmaktadır. Çünkü bir çok ülkede sivil toplum örgütlerinin infaz alanlarında çok önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Bundan başka yabancı kuruluşun resmi mi, özel mi olduğunu tespit etmekte zorluklar yaşanacaktır.

Uygulamada Dış İşleri Bakanlığı aracılığıyla araştırma yapılarak izin isteyen kuruluş hakkında bilgi sahibi olunmaya çalışılmaktadır.

Ülkemizde cezaevini ziyaret etmek isteyen kuruluşlar arasında resmi-özel ayrımı yapılmasının pratik bir önemi bulunmakla birlikte, yabancı ülkelerde faaliyet gösteren kuruluşların bu niteliklerini tespit etmek oldukça zor olacaktır. Bir çok ülkede, yabancı uyruklu tutuklu hükümlülerin talep ve ihtiyaçları ile ilgilenen sivil toplum örgütlerinin bulunduğu düşünüldüğünde, Yönetmeliğin bu hükmünün yabancı kuruluşlara resmi özel ayrımı yapılmadan Bakanlık izniyle kendi ülke vatandaşlarını ziyaret imkanı verecek şekilde değiştirilmesi yerinde olacaktır.

2.3.3.1.8. Hükümlü ve Tutuklunun Uyruguna Göre

Yabancı uyruklu mahkum Türk vatandaşı olmayan ve cezasını tamamladıktan sonra kendi ülkesine dönmesi beklenen kişi olarak tanımlanmaktadır.⁵⁵ Cezaevi makamlarının yabancı mahkumların aileleriyle ve kendi kültürleriyle ilişkilerini kaybetmemeleri için özel düzenlemeler yapması gerektiği bilincinde olması beklenmektedir (Coyle, 2002:97). Yine bu mahkumların ceza infaz kurumuna ve topluma kazandırılmaları kolaylaştırılmalıdır.⁵⁶

Gerek uluslararası belgelerde, gerek mevzuatımızda yabancı uyruklu mahpuslara için bir takım özel hükümlere yer verilmiştir. Bu hükümler esas itibarıyla yabancı mahkumlara çifte standart uygulanmaması, diğer mahkumlarla eşit haklara sahip olmaları ve bunların özel ihtiyaçlarının dikkate alınmasının

⁵⁵ C.İ.K. *Yönetimi El Kitabı*, Adalet Bakanlığı-Avrupa Konseyi Ortak Çalışması, Ankara, 2009, s.133

⁵⁶ C.İ.K. *Yönetimi El Kitabı*, s.133.

önemi vurgulanmaktadır.⁵⁷

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un "infazda temel ilke" başlıklı 2'inci maddesinde, ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında ırk, dil, din, mezhep, milliyet...yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmasızın uygulanacağı belirtilmiştir.

Uluslararası belgelerden en önemlisi Konsolosluklarla İlişkilere İlişkin Viyana Sözleşmesi'dir. Sözleşmenin 36'ncı maddesinin (c) bendinde, *"Konsolosluk memurlarının kendi ülke vatandaşıyla her türlü iletişimi kurması konusunda sözleşmecı devletlere bir takım sorumluluklar yüklemiştir. "Konsolosluk görevlileri cezaevinde olan ya da alıkonulmuş veya tutuklu durumda bulunan bir gönderen devlet vatandaşını ziyarete, kendisiyle konuşma, yazışma ve kendisine avukat temin etme hakkına sahip olacaktır. Ayrıca, konsolosluk bölgesi içinde cezaevinde olan ya da verilen bir kararla alıkonulmuş veya tutuklanmış bulunan herhangi bir gönderen devlet vatandaşını ziyaret hakkına sahip olacaktır. Ancak, cezaevinde olan ya da alıkonulmuş veya tutuklu durumda bulunan bir gönderen devlet vatandaşı konsolosluk görevlilerine kendisi adına herhangi bir şey yapmalarını istemediğini açıkça bildirirse konsolosluk görevlileri bu isteğe uyacak ve herhangi bir şey yapmayacaktır."* hükmüne yer verilmiştir.

Avrupa Cezaevi Kurallarınının 37.1'inci maddesinde cezaevi yetkililerine, yabancı mahpusların dışarıyla ilişkiler konusunda gecikmeksizin bilgilendirilmesi ve ülkesinin diplomatik temsilcileriyle veya konsolosluk makamlarıyla haberleşebilmeleri için makul kolaylıklardan yararlandırılmasına izin verilmesi yükümlülüğü getirmiştir (Nursal, 2007:23).

Mevzuatımızda Avrupa Cezaevi Kurallarında ve Konsolosluklarla İlişkilere İlişkin Viyana Sözleşmesinde vurgulanan konulara paralel düzenlemelere yer verilmiştir. Türkçe bilmeyen yabancı uyruklu mahkumlara ceza infaz kurumu, kendi hakları ve yükümlülükleri konusunda kendi lisanlarında mümkün olmaması halinde İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde bütün bilgilerin verileceği (5275 s.lı K., m.22/1), bir mahkum ceza infaz kurumuna kabul edildiğinde veya başka bir ceza infaz kurumuna ya da hastaneye nakledildiğinde bu durumun mahkumun yazılı olarak itiraz etmemesi

⁵⁷ C.İ.K. Yönetimi El Kitabı, s.133.

halinde vatandaşı olduğu devletin diplomatik temsilciliğine veya konsolosluğuna bildirileceği (m.22/1) dñzenlenmiřtir.

Ziyaret konusunda da Kanunun 84'ñncñ maddesinde òzel bir dñzenleme yer almaktadır. Buna gñre, yabancı hñkñmlñlerin, vatandaşı olduğu devletin diplomatik temsilciliği veya konsolosluğunun ziyaret taleplerinin, mevzuatta belirlenen esas ve usñllere uygun olarak geciktirilmeden yerine getirilmesi dñzenlenmiřtir (5275 s.lı K., m.84/1). Burada “geciktirilmeden” ifadesi ile, bu tñr taleplerin mñmkñn olduğunca hızlı bir şekilde sonuçlandırılması kastedilmektedir. Dolayısıyla Bakanlığın izin taleplerini sırf sñre azlığını gerekçe gñstererek reddetmesi Kanunun amacına uygun dñřmeyecektir. Ancak bu tñr taleplerin sñrekli olumlu olarak karşılanması zorunluluğu bulunmamaktadır. Ònemli olan ziyaret talebinin mñmkñn olduğunca çabuk bir şekilde olumlu veya olumsuz olarak gerekçeli bir şekilde karşılanmış olmasıdır.

Tñrkiye'de diplomatik temsilciliği veya konsolosluğu olmayan devletlerin vatandaşı olan hñkñmlñler ile mñlteci veya vatansız olan hñkñmlñlerin yararlarını koruyan devletin diplomatik temsilciliği veya bu gibi kimseleri koruma gñrevini ùstlenmiř ulusal veya uluslararası kuruluşlarla gñrñřtñrñlmelerinde aynı hñkñmler uygulanacaktır.

Tñrk vatandaşı hñkñmlñlerin ziyaretlerine ilişkin 83'ñncñ maddede dñzenlenen esas ve usuller bu madde kapsamında yapılan ziyaretler için de geçerlidir.

Yabancı Uyruklu Hñkñmlñ ve Tutukluların Tñrk veya Yabancı Uyruklular Tarafından Ziyareti

Yabancı uyruklu mahkumlar, Yñnetmelik gereğince Tñrk mahkumları ziyaret edebilen yakınları tarafından ziyaret edilebilmektedir. Yabancı uyruklu adlı suçlardan hñkñmlñ ve tutuklular, belgelendirilmesi koşuluyla eşi, ùñncñ dereceye kadar kan ve kayın hısımları ile vasisi veya kayyımı tarafından, haftada bir kez ve ayrıca, kuruma kabullerinde, zorunlu haller dışında bir daha değiştirilmemek ùzere ad ve adreslerini bildirdiği en fazla ù kişi tarafından, yarım saatten az ve bir saatten fazla olmamak ùzere, çalışma saatleri içinde ziyaret edilebilecektir (Ziy. Yñn. m.27). Tñrk mahkumların tabi olduğu hñkñmlerden farklı olarak, bu kişilerin ziyaret haklarını kullanabilmeleri için, bir

hafta önce ilgili Cumhuriyet başsavcılıklarına yazılı olarak başvurmaları zorunludur. Burada yabancı uyruklu mahkumu ziyaret etmek isteyen Türk veya yabancı ülke vatandaşı yakınının Türk vatandaşı mahpusları ziyaretten farklı olarak Cumhuriyet başsavcılıklarına başvurma şartı aranmaktadır. Ancak bu başvuruyu bir izin olarak değil, bir bildirim olarak kabul etmek gerekir. Aksi düşünce yabancı uyruklu mahpusları ziyaret etmek isteyenlere sırf bu nedenle ayrımcılık anlamına gelebilecektir. Bunların dışında kalmakla birlikte, ziyaret talebinde bulunan Türk veya yabancı uyruklu diğer kişiler, makul sebebini belirtmek suretiyle, Cumhuriyet başsavcılığının yazılı izni ile ziyaret hakkını kullanabilecektir. Ancak, bu hükmün ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlüler hakkında uygulanması kabul edilmemektedir.

Terör veya örgütlü suçlardan hükümlü ve tutuklu olanlar için izin yetkisi tamamen Bakanlığa tanınmıştır. Yönetmeliğin 27'inci maddesinin birinci fıkrada sayılan kişiler ve diğer üç yakını (üç kişilik ziyaretçi listesinde belirtilen) tarafından yapılacak ziyaret başvurularının, ziyaret tarihinden onbeş gün önce, gerekli izin alınmak üzere Bakanlığa iletilmesi gerekmektedir. Onbeş günlük sürenin hesabında başvurunun bakanlığa geliş tarihi esas alınacaktır. Yine başvurunun ziyaret etmek istenen kişi tarafından yapılması gerekir. Bizzat başvuru yapılması yerine mektup, faks gibi araçlar kullanılarak yapılması bürokratik işlemleri azaltacağı ve ziyaretçinin lüzumsuz yere zaman ve emek harcamasını engelleyeceği için daha uygun olacaktır. Hükümlü veya tutuklunun üçüncü dereceye kadar yakını olanlar, velisi, vasisi ile üç kişilik ziyaret listesinde bulunan Türk veya yabancı uyruklu ziyaretçi yabancı uyruklu hükümlü ve tutukluyu ziyaret edebilmesi için adli suçlardan olanlar Cumhuriyet başsavcılığına başvurmak, terör veya örgütlü suçlardan hükümlü veya tutuklu olanlar için ise Adalet Bakanlığına yazılı olarak başvurmak yeterlidir. Başvuruda makul bir sebep belirtmeye gerek yoktur. Hükümlü ve tutuklu ile birinci fıkrada belirtilen yakınlığın belgelenmesi halinde görüş yaptırılacaktır. Bu ilave prosedür başvuruların belgelendirilerek kontrol altına alınması ihtiyacından kaynaklanmıştır. Bunlar dışında kalmakla birlikte,⁵⁸ terör veya örgütlü suçlardan hükümlü veya tutuklu olanları ziyaret talebinde bulunan Türk veya yabancı uyruklu diğer kişiler, makul sebebini belirtmek suretiyle Bakanlığın

⁵⁸ Not: Hükümlünün eşi, üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları ile vasisi veya kayyımı ile üç kişilik ziyaretçi listesi dışında kalan yakınları.

yazılı izni ile ziyarette bulunabilecekleri düzenlenmiştir (Yönetmelik, m.27/2). Örneğin mahkumun amcasının oğlunun ziyaret talebi bu kapsamda Bakanlık tarafından değerlendirilecektir.⁵⁹ "Makul sebep"ten ne anlaşılması gerektiği Yönetmelikte belirtilmemiştir. Bakanlık her talebi kendi özelliğine göre değerlendirerek bir karar vermek özellikle talebin reddi halinde bir gerekçe göstermek zorundadır. Bakanlığın talebin reddine ilişkin kararlarına karşı hukuki başvuru imkanı bulunup bulunmadığı tartışmalıdır. Bakanlığa bu konuda verilen yetki, hükümlü ve tutuklunun dış dünya ile ilişkisini ilgilendirdiğinden ret kararlarına karşı hükümlü veya tutuklu, eşi, anası, babası, ayırt etme gücüne sahip çocuğu veya kardeşi, müdafii, kanuni temsilcisi veya ceza infaz kurumu ve tutukevi izleme kurulu⁶⁰ tarafından infaz hakimliğine başvurulabileceğini kanaatindeyiz.

İnfaz Hakimliği Kanunu'nun 2'inci maddesindeki "*İnfaz hakimliğinin yetki alanı, kurulduğu yer ağır ceza veya asliye ceza mahkemesinin yargı çevresi ile sınırlıdır*" ifadesinden Bakanlığın ret kararlarına karşı ziyaret talebine konu olan hükümlü ve tutuklunun bulunduğu ceza infaz kurumu yargı çevresindeki infaz hakimliğinin yetkili mahkeme olduğu sonucu çıkmaktadır.

Ziyaret için gerekli olan bir haftalık ve onbeş günlük başvuru süreleri acil ve kabul edilebilir hallerde daha kısa tutulabilecektir. İzin mercii olan Adalet Bakanlığı durumun "acil ve kabul edilebilir" olup olmadığını takdir edecektir. Yönetmelikte hükümlünün biri Türk vatandaşlığı olmak üzere, birden fazla ülke vatandaşlığına sahip olması durumu da gözönünde tutulmuştur. Buna göre, ziyaret talebinde bulunan kişi, biri Türk vatandaşlığı olmak üzere, çifte vatandaşlığa sahip ise, yukarıdaki ilkeler çerçevesinde, Türk uyruklu hükümlü ve tutuklular Türk vatandaşı gibi, taşıdığı yabancı uyruktaki kişiyi ise yabancı ülke vatandaşı gibi ziyaret edebilecektir (Yönetmelik m.5). Türk vatandaşlığından çıkarılanlar ise doğal olarak yabancıların ziyaret rejimine tabi tutulacaktır.

Yönetmeliğin 27'inci maddesinin birinci ve ikinci fıkrasında adli suçtan hükümlü veya tutuklu yabancı ülke vatandaşının Cumhuriyet başsavcılığına yazılı müracaat ederek veya terör veya örgütlü suçtan hükümlü veya tutuklu

⁵⁹ Türk mahkumları ziyarette bu yetki Cumhuriyet başsavcılığı tarafından kullanılmaktadır.

⁶⁰ İnfaz Hakimliği Kanunu m.5/3: "Şikayet yoluna, kendisi ile ilgili olmak kaydıyla hükümlü veya tutuklu ya da eşi, anası, babası, ayırt etme gücüne sahip çocuğu veya kardeşi, müdafii, kanuni temsilcisi veya ceza infaz kurumu ve tutukevi izleme kurulu başvurabilir."

yabancı ülke vatandaşının Bakanlığa müracaat ederek, mahpusun anne, baba dayı, gibi üçüncü dereceye kadar yakını olanların veya üç kişilik ziyaretçi listesine dahil olanlar hükümlüyle görüşebilecekleri düzenlenmişti.

Yine bu akrabalar dışında kalan yakınlarının yabancı ülke vatandaşını ziyaret edebilmelerinde adli suçlardan hükümlü ve tutuklular için Cumhuriyet savcılığının yazılı izni, terör veya örgütlü suçtan hükümlü veya tutuklu olanlar için Adalet Bakanlığının yazılı izni gerekmektedir.

Yönetmeliğin 27'inci maddesinin sekizinci fıkrasında ise Türk vatandaşı hükümlü ve tutuklunun yabancı ülke vatandaşı tarafından nasıl ziyaret edileceği düzenlenmiştir. Buna göre Türk vatandaşı olan hükümlü veya tutukluyu ziyaret etmek isteyen yabancı uyruklu kişinin, arasında birinci fıkrafta belirtilen akrabalık veya hukuksal bağ mevcutsa, ziyaretlerde birinci ve ikinci fıkralarda düzenlenen esaslar uygulanacağı belirtilmiş, aralarında akrabalık veya hukuksal bağ mevcut değilse başvurunun Adalet Bakanlığına yapması öngörülmüştür. Örneğin Türk vatandaşı hükümlü veya tutuklunun yabancı ülke vatandaşı nişanlısı birinci ve ikinci fıkrafta sayılan yakını olmadığından bu fıkraya göre Adalet Bakanlığından izin olarak görüşebilecektir.

Maddede geçen "hukuksal bağ"dan hükümlü ve tutuklunun velisi veya vasisi mi, yoksa üç kişilik ziyaretçi listesinde belirttiği yakını mı, yoksa her ikisi mi kastedildiği anlaşılamaktadır. Hükümlü veya tutuklunun velisi ile vasisi arasındaki bağ esasında medeni hukuk ilişkisine dayalı olarak kurulan hukuki bir ilişkidir. Kanun bu ilişkiye bir takım sonuçlar bağlamıştır. Hükümlünün velisi onun anne veya babası ise de, vasisinin maddede sayılan üçüncü dereceye kadar yakınları arasında bulunmak zorunluluğu yoktur. Maddedeki hukuksal bağ ifadesinden hükümlü ve tutuklunun idareye verdiği üç kişilik ziyaretçi listesinin kastedildiğini söylemek de zorlama olacaktır. Hükümlü ve tutuklular genellikle yakın akrabaları dışında kalanlar ve yakın arkadaşlarını bu listeye dahil etmektedir. Bu listenin verilmesi ve uygun bulunması ile hükümlü ile listede belirtilenler arasında hukuksal bağ kurulmuş olmayacaktır. Sadece hükümlü birinci fıkrafta belirtilenler dışındaki üç kişiyle daha kolay görüşme imkanına kavuşmaktadır. Bunun dışında hükümlünün yabancı ülke vatandaşı olan ziyaretçisi nişanlı ise bu durum hukuksal bir bağ kabul edilecektir? Bu durum özellikle nişanlının üç kişilik ziyaretçi listesinde bulunmaması halinde sorun

teşkil edebilmektedir.

Hukukumuzda nişanlılığa "hediyelerin geri verilmesi"⁶¹ gibi bir takım hukuki sonuçlar bağlanmış ise de, nişanlılık durumunu belgelemek her zaman mümkün olmamaktadır. Bu durumda yetkili makamların hükümlü ve tutuklunun nişanlısının beyanına itibar ederek nişanlılık ilişkisini maddede belirtilen "hukuksal bağ" kapsamında değerlendirilmesi mahpusların dış dünya ile ilişkilerini geliştirmelerinde önemli bir rol oynayacaktır.

Yönetmelikte Türk vatandaşları hükümlü ve tutukluları yabancıların ziyareti ile ilgili ayrı bir fıkrada düzenleme yapılması bir takım karışıklıklara yol açmaktadır. Ayrıca "Yabancı uyruklu hükümlü ziyareti" başlıklı "Birinci Bölüm" altında Türk vatandaşlarının yabancılar tarafından ziyaretinin yer alması Yönetmelik sistematığına uygun düşmemiştir. Bunun yerine bu fıkranın ayrı bir madde altında düzenlenmesi veya 27'inci maddenin başlığının yabancı uyruklu hükümlü ve tutuklular ile yabancı uyruklu ziyaretçilerin görüşleri olarak düzenlenmesi halinde yanlış anlaşılmanın önüne geçilecektir.

Ayrıca fıkrada belirtilen "...aralarında hukuksal veya akrabalık bağı mevcut değilse, başvuru Bakanlığa yapılır" ifadesi kafa karıştırıcıdır. Zaten terör mahkumları için başvurular Bakanlığa yapılmakta olup burada fazladan tekrar yapılmıştır. Yine adli suçlardan hükümlü ve tutuklu yabancı uyruklu kişiler biririnci 27'inci maddenin birinci fıkrasında belirtilen yakınlık yoksa, ziyaret talebi makul sebep belirtilmek suretiyle Cumhuriyet başsavcılığına başvurmaları yeterli iken, Türk vatandaşları hükümlü ve tutukluların yabancı ülke vatandaşları tarafından ziyaret taleplerinin Adalet Bakanlığı tarafından değerlendirilmesinin gerekçesi anlaşılammamaktadır. Bu madde ile Türk uyruklu hükümlülerin arasında hiç bir bağ bulunmayan yakını ile görüşmesi ancak Bakanlık izniyle mümkün olabilecektir.

Tüm ziyaret başvurularında, ziyaret edilecek kişilerin açık kimliği, yakınlık derecesini belirten bilgi veya belge ile ziyaretçinin kimlik veya pasaport fotokopisinin başvuruya eklenmesi gerekmektedir. Ayrıca ziyaretten önce ilgili kişinin akraba olup olmadığı hükümlü veya tutukluya teyit ettirilmektedir. (Ziy.Yön. m.27/10)

⁶¹ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu m.118-123.

Diplomatik Temsilcilikler ve Konsolosluk Memurlarının Ziyareti

Yabancı uyruklu mahkumların akrabaları dışında diplomatik temsilcilikler ve konsolosluk görevlilerince ziyareti için mevzuatımızda Viyana Sözleşmesi ve Avrupa Cezaevi Kurallarına paralel düzenlemelere yer verilmiştir.

Yönetmeliğe göre diplomatik temsilciler ve konsolosluk çalışanları sadece kendi ülke vatandaşlarını ziyaret edebilir (Ziy. Yön. m.28). Hükümlü ve tutuklu bu tür görevlilerle ancak rızası bulunması kaydıyla görüşür. Eğer hükümlü veya tutuklu ziyareti kabul etmiyorsa bu durum ziyaret etmek isteyenlerin huzurunda tutanakla kayıt altına alınacaktır (Ziy. Yön. m.28/2).

Ziyaret izni verecek makam hükümlü ve tutuklunun adli veya terör mahkumu olmasına göre değişmektedir. Akraba ziyaretlerinde olduğu gibi, adli suçlardan hükümlü ve tutuklu olanları ziyaret talebi Cumhuriyet başsavcılığına ziyaret tarihinden bir hafta önce, terör veya örgütlü suçlardan hükümlü ve tutuklu olanlar için ise Bakanlığa ziyarete tarihinden on beş gün önce yazılı olarak yapılmalıdır. Acil ve kabul edilebilir haller ile yeni tutuklanmış kişilerde bu süreler daha kısa tutulabilir. Başvuruda ziyaret etmek istenen kişinin açık kimliği, görevi ve ziyaret tarihi açıkça belirtilmelidir.

Ziyaret edilmek istenen kişi biri Türk vatandaşlığı olmak üzere birden çok ülke vatandaşlığına sahip ise, konsolosluk memurunun ziyaret talebinin kabul edilebilmesi için muhatap ülkede çifte vatandaşlığa sahip Türk vatandaşları için aynı mevzuat veya uygulamanın bulunması aranacaktır (karşılıklılık ilkesi).⁶² Yönetmeliğin bu maddesi Türk vatandaşlığı dışında başka ülke vatandaşlığına sahip mahpusların Türk vatandaşlığına itibar edildiğinden diğer ülke vatandaşlığının sağladığı ziyaret imkanlarından faydalanamıyordu. Ayrıca muhatap ülkelerde Türk vatandaşlarına kendi ülkesinin konsolosluk görevlilerince ziyarete izin verildiği için Türkiyedeki mevzuat ve uygulama bir takım eşitsizliklere ve diplomatik sorunlara yol açıyordu. Bu nedenle Yönetmeliğin bu maddesi değiştirilerek çifte vatandaşlığın ziyareti engelliyici

⁶² Maddenin eski hali şu şekilde idi: "Ziyaret edilmek istenen kişi, biri Türk vatandaşlığı olmak üzere, çifte vatandaşlığa sahip ise, konsolosluk memurunun izin talebi 20/5/1982 tarihli ve 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanununun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi gereğince, Türk vatandaşlığının esas alınması nedeniyle kabul edilmez."

bir durum olması kaldırılarak, sadece karşılıklılık ilkesini arayan bir uygulama kabul edilmiştir.⁶³

Yönetmeliğin 28'inci maddesinin altıncı fıkrasında, yabancı bir ülkenin vatandaşı olmakla birlikte, Türk kökenli olan hükümlü ve tutukluların, konsolosluk memurları tarafından ziyaret edilmek istenmesi halinde, izin verilmeden önce, ziyaret edilmek istenen kişinin Türk vatandaşlığından çıkıp çıkmadığı araştırılmak üzere ziyaret talebinin Bakanlığa iletilmesi zorunluluğu getirilmiştir.

Ziyaretin açık veya kapalı olarak yapılması ziyarete talebini değerlendiren makam tarafından ele alınması kabul edilmiştir. Buna göre yabancı ülke konsolosluk memurlarının ziyaretine izin verme yetkisi olan ilgili ağır ceza Cumhuriyet başsavcılığı veya Bakanlık, aynı zamanda bu ziyaretin açık veya kapalı görüş şeklinde yapılmasına da karar verecek, konsolosluk memurunun açık görüşme talebi var ise, kendi ülkesinde Türk konsolosluk memurlarına veya diplomatik temsilciliklere uygulanan ziyaret rejimine bağlı olarak, karşılıklılık esasına göre değerlendirilecektir.

Konsoloslukta resmen çalışan din görevlisi, öğretmen, psikolog ve benzeri mesleklerdeki konsolosluk memurları da, Yönetmelik hükümlerine göre Bakanlığın iznine bağlı olarak hükümlü ve tutuklularla görüşebilecektir (Ziy. Yön. m.29).

Diplomatik temsilcilikler ve konsolosluk memurları dışında yabancı ülke resmî kurum ve kuruluşları ile parlamento temsilcilerinin, heyet halinde veya bireysel olarak, ceza infaz kurumlarını ziyaretleri hükümlü ve tutuklularla görüşebilmeleri, Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla, Bakanlıktan izin alınmak suretiyle, bu Yönetmelik hükümlerinde düzenlenen usul ve esaslara göre yapılacağı kabul edilmiştir (Yönetmelik, m.30). Bu madde gereğince Yabancı ülke resmi kurum ve kuruluşları ile parlamento temsilcilerinin Türk vatandaşlarını ziyaretlerine engel bir durum bulunmamaktadır.

Türk uyruklu olup, Türkiye'ye iade edilen hükümlü ve tutukluların iade eden ülkenin konsolosluk görevlilerince ziyaret edilebilmeleri için iade sırasında bunun şart koşulmuş olması aranıyordu.⁶⁴ Türk vatandaşını hiç bir şart

⁶³ 06.11.2009 tarihli, 227398 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan değişiklik,

⁶⁴ Yönetmeliğin 30'uncu maddesinin üçüncü fıkrası değişikliktan önce şu şekilde idi: "Taraf olduğumuz

ileri sürmeksizin iade ederek kolaylık gösteren ülkenin konsolosluk memurlarına izin verilmeyen, iade sırasında bu durumu şart koşarak iade sürecini uzatan veya zorluk çıkaran ülkenin konsolosluk görevlilerine ise izin veren bu hüküm adaletsiz uygulamalara yol açabilmekteydi. Bu nedenle madde metninde değişikliğe gidilerek konsolosluk memurlarının görüşebilmesi için iade sırasında bu durumun şart koşulmuş olması uygulaması kaldırılmıştır. Bu ziyaret izninde karşılıklılık aranması zorunlu olmamakla birlikte, duruma göre iade eden ülkedeki uygulama araştırılarak izin verilmeyebilecektir (Yönetmelik, m.30/3).

Faaliyetleri kabul edilmiş olan dinlerin resmî temsilcileri ve din adamları, yabancı uyruklu kişileri, Bakanlığın izni ile ziyaret edebilir. Ancak bu ziyaretin ilgili hükümlü veya tutuklu tarafından da kabul edilmesi gerekir. İlgili görüşmeyi kabul etmiyorsa durum bir tutanakla tespit edilecektir (Ziy. Yön. m.31).

2.3.3.1.9. Hükümlü ve Tutukluların Avukatlar Tarafından Ziyareti

Hükümlü ve tutuklunun Avukatla görüşmesi onların hukuki yardımı ile ilgili olsa da, bu ziyaretler dış dünya ile temas kurma ve böylece özel hayatlarını sürdürmekte önemli bir rol oynamaktadır. Hükümlü ve tutukluların hukuki danışmanlık almaya hakkı bulunmaktadır. Ceza infaz kurumu yetkilileri hükümlü ve tutuklulara bu tür hizmetlerden yararlanabilmeleri için her türlü imkanın sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.⁶⁵ Yine mahkumların dost ve yakınlarının yanı sıra avukatlarla, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle temas kurmalarının gerekmektedir (Coyle,2002;101). Avukatlarla temas özellikle tutuklu olanlar veya yargılanma süreci bitse bile adli süreçle ilgisi devam etmekte olan mahkumlar için özellikle önemlidir (Coyle,2002:101). Hükümlü ve tutukluların masrafları kendine ait olmak üzere herhangi bir hukuki konuda

---

sözleşmeler gereğince Ülkemize iade edilen Türk uyruklu hükümlü ve tutuklular, Bakanlığın izniyle ve iadenin koşulu olmak şartıyla, iade eden ülkenin konsolosluk memurunca ziyaret edilebilir. Bu ziyaret izninde karşılıklılık aranabilir, tercüman yardımından faydalanılabilir." Bu hüküm 6.11.2009 tarih, 27398 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Yönetmeliğin 4'üncü maddes ile şu şekilde değiştirilmiştir: " Taraf olduğumuz sözleşmeler gereğince Ülkemize iade edilen Türk uyruklu hükümlü ve tutuklular, Bakanlığın izniyle iade eden ülkenin konsolosluk memurunca ziyaret edilebilir. Bu ziyaret izninde karşılıklılık aranabilir, tercüman yardımından faydalanılabilir."

⁶⁵ C.İ.K Yönetimi El Kitabı, Adalet Bakanlığı-Avrupa Konseyi Ortak Çalışması 2009 (Basılmamış Yayın), s.100.

kendi seçecekleri bir avukattan yardım almaları sağlanmalıdır.⁶⁶

Avrupa Cezaevi Kuralları'nda bütün mahpusların hukuki danışmanlık almaya hakkı olduğu ve cezaevi yetkililerinin bu danışmanlık imkanına erişmeleri konusunda mahpuslara makul kolaylıklar sağlanması tavsiye edilmiştir (A.C.K. m.23.1). Bu tür danışmanlık hem ceza hem de medeni hukuk davalarını içerebilir (Nursal, 2007:61). Yine tutukluların hukuki danışmanlık alma hakları olduğu konusunda açıkça bilgilendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Tutukluların savunmalarını hazırlamaları ve yasal temsilcileriyle görüşmeleri için gerekli tüm kolaylıklar sağlanmalıdır (A.C.K. m.98/1-2).

5275 sayılı Kanun ve Ziyaret Yönetmeliğinde avukat yardımından yararlanan ve hükümlü ve tutukluların avukatlarla ilişkisi konusunda uluslararası mevzuata paralel düzenlemelere yer verilmiştir. Mevzuatımızda tutuklunun müdafii ile, hükümlünün ise avukat ile görüşmesi farklı usullere tabi tutulmuştur.

Tutuklu, vekâletname aranmaksızın müdafii ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duymayacağı, ancak; görüşmenin görevlilerce izlenebileceği bir ortamda, açık görüş usulüne tabi olarak görüşür. Bu kişilerin müdafii ile yazışmaları denetime tabi tutulamaz (Yönetmelik, m.19).

Soruşturma evresinde tutuklunun görüşebileceği avukat sayısına sınırlama getirilmiştir. Yönetmeliğin 19'uncu maddesine göre, tutuklunun soruşturma evresinde en fazla üç avukat ile görüşmesine izin verilmektedir. Stajyer avukatların, avukatlarla birlikte olmak koşulu ile tutuklular ile görüşebilmesi mümkündür.

Hükümlü ile avukatı, meslek kimliğinin ibrazı üzerine, tatil günleri dışında ve çalışma saatleri içinde, bu iş için ayrılan görüşme yerlerinde, konuşulanların duyulamayacağı, ancak; güvenlik nedeniyle görülebileceği bir biçimde, açık görüş usulüne uygun olarak görüş yapacaktır.

Zorunlu hallerde, belirlenen gün ve saatler dışındaki görüşmelere, Cumhuriyet başsavcılığı yazılı olarak izin verebilecektir (Yönetmelik, m.20).

Hükümlünün vekaletnamesi olmadan avukatlık mesleğinin icrası kapsamında avukatıyla görüşmesine izin verilmekle birlikte, bu şekilde en fazla

⁶⁶ C.İ.K. Yönetimi El Kitabı, s.102

üç kez görüşebilecektir (Yönetmelik, m.20/son).

Yabancı uyruklu avukatın vekâletnamesinin bulunup bulunmamasına göre ziyareti yalnız veya Türkiye barosuna kayıtlı bir avukat refakatinde görüşme yapabilmektedir.

Türk vatandaşı veya yabancı uyruklu hükümlü ve tutukluların; haklarında yabancı ülkelerde soruşturma veya kovuşturma yapılması, yabancı ülke veya uluslararası yargı mercilerinde dava açmak istemeleri, leh veya aleyhine açılmış davası olması, halinde yabancı uyruklu avukatlar ile söz konusu soruşturma, kovuşturma, açılacak veya açılmış davalarla sınırlı olmak ve yeminli tercüman tarafından tercümesi yapılmış vekâletname sunmak koşuluyla görüşebilmektedir.

Türk vatandaşı veya yabancı uyruklu hükümlü ve tutukluların; haklarında yabancı ülkelerde soruşturma veya kovuşturma yapılması, yabancı ülke veya uluslararası yargı mercilerinde dava açmak istemeleri, leh veya aleyhine açılmış davası olması, halinde vekâletnamesi olmayan yabancı uyruklu avukatlar, söz konusu soruşturma, kovuşturma, açılacak veya açılmış davalarla sınırlı olmak ve dava veya soruşturmaya ilişkin belgelerin tercümesini sunmak koşuluyla Türk veya yabancı uyruklu hükümlü veya tutukluyla Türkiye barolarına kayıtlı bir avukatın refakatinde görüşme yapabilmektedir. Ancak bunun için karşılıklılık şartı aranmaktadır (5275 s.lı K. m.59/5) (Dikmen,2006 Ders Notları: 44).

2.3.3.1.2. Ziyaretçilerin Aranması

Cezaevindeki yakınlarını görmeye gelen aile üyeleri ve akrabalar ile diğer gönüllü ziyaretçilerin aranması prosedürü hükümlü ve tutukluların dış dünya ile ilişkilerinde çok önemli rol oynamaktadır. Ayrıca başta arama olmak üzere ziyaretçilere gösterilen muamele çoğu kez cezaevinin nasıl yönetildiği konusunda iyi bir gösterge olmaktadır (Coyle,2002:96). Bu muamele aynı zamanda mahkum için de önemlidir. Dolayısıyla arama prosedürünün cezaevi güvenliği ve asayışı üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olabileceği belirtilmiştir.⁶⁷

Cezaevi ortamında ziyaretçilerin her zaman mahkumlara gizlice,

⁶⁷ C.İ.K. Yönetimi El Kitabı, s.65.

uyuşturucu madde ve silah da dahil olmak üzere, yasaklanmış madde ve nesnelere getirmeye çalışabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun önlenmesi için makul güvenlik önlemlerinin olması gerekir. Örneğin, ziyaretçileri ziyaretten önce ve sonra aramak gerekebilir. Hem güvenlik ihtiyaçlarına karşılık verecek, hem de gizliliği koruyacak ve ziyaretçilere saygı gösterecek düzenlemeler oluşturulması mümkündür (Coyle, 2002:99).

Avrupa Cezaevi Kurallarının “arama ve kontroller” başlıklı 54’üncü maddesinde hem mahkumların hem ziyaretçilerin aranması konusunda bir takım tavsiyelere yer verilmiştir. Buna göre, personelin ziyaretçiler ile onların eşyalarını aramada uymak zorunda oldukları detaylı prosedürler ile bu tür aramaların hangi durumlarda gerekli olduğu, ve aramaların nasıl yapılacağı (aramanın şekli) konularının ulusal mevzuatta belirtilmesi istenmiştir (A.C.K. m.54.1-2). Bu prosedürler arasında ziyaretçilerinin kendilerinin birer mahpus olmadığını, ve cezaevinin güvenliğini koruma yükümlülüğü ile ziyaretçilerin kişisel saygınlığının dengelenmesi gerektiği hesaba katmalıdır. Özellikle kadınlar ve çocukları arama prosedürleri bu kişilerin ihtiyaçlarına karşı hassasiyet göstererek gerçekleştirilmelidir (Nursal, 2007:92).

Personelle aradıkları kişilerin insan onuruna ve kişisel eşyalarına saygılı davranmak suretiyle herhangi bir firar veya suç eşyası gizleme teşebbüsünü ortaya çıkaracak ve önleyecek şekilde arama eğitimi verilmesi gerektiği belirtilmiştir (A.C.K. m.54.3). Yine aranan kişilerin arama yöntemleri nedeniyle küçük düşürülmemesi gerektiği ayrıca vurgulanmıştır (A.C.K. m.54.4).

Mahpusların vücut boşluklarındaki aramaların cezaevi personeline yapılmaması uyarısında bulunmaktadır. (A.C.K. m.54.6). Bununla bağlantılı olarak mahrem yerler ile ağız, burun ve kulak içinde yapılacak inceleme sadece doktor tarafından yapılabilecektir.

Yine aramalarla ilgili diğer önemli bir ilke de cezaevinin emniyet ve güvenliğinin sağlanması zorunluluğu ile ziyaretçilerin özel yaşamına saygı arasında denge kurulması gerektiğidir (A.C.K. m.54.9).

Ziyaretçilerin aranması konusunda 5275 sayılı Kanun ikili bir sistem kabul etmiştir. Birincisi; milletvekilleri, mülkî amirler, hâkim, Cumhuriyet savcıları ve bu sınıftan sayılanlar, avukatlar (avukat stajyerleri hariç), noterler, ceza infaz kurumları ve tutukevleri kontrolörleri, izleme kurulu başkan ve

üyeleri, uluslararası sözleşmelerle yetkileri tanınmış kişi ve kuruluşların temsilcileri (karşılıklılık ilkesi çerçevesinde konsolosluk memurları dâhil), ceza infaz kurumu ve tutukevi koruma birlik komutanı ile kurum müdürü duyarlı kapıdan geçerek ve kapının ikaz vermemesi hâlinde kuruma alınmaktadır (5275 s.lı Kanun, m. 86/3). Bu kişilerin üstleri ağır cezayı gerektiren suçüstü hâlleri dışında elle aranmamaktadır. Ancak bu ünvandaki kişiler duyarlı kapıdan geçerken kapının ikaz vermesi hâlinde ancak elle aramayı kabul ettikleri takdirde kuruma girebilir.

İkincisi; yukarıda sayılan unvanlar dışındaki kişiler sıfat ve görevi ne olursa olsun, ceza infaz kurumlarına girerken duyarlı kapıdan geçmek zorundadır. Bu kişilerin üstleri metal detektörle aranmakta; eşyaları x-ray cihazından veya benzeri güvenlik sistemlerinden geçirilmekte, ayrıca şüphe hâlinde elle aranmaktadır. Bu cihazların bulunmadığı yerlerde arama ve kontrol elle yapılmaktadır. Elle arama yapılmasını gerektiren hallerde, kuruma giren bayanlar, bayan infaz koruma memurları ve/veya bayan jandarma görevlileri tarafından, bu görevlilerin bulunmamaları halinde, ceza infaz kurumu müdürünün talebi, Cumhuriyet başsavcısının talebi üzerine, mülki amir tarafından görevlendirilecek bayan memurlarca aranmalıdır.

Kurumun düzen ve güvenliğini, hükümlü ve tutukluların sağlığını bozabilecek nitelikteki eşya ve maddeler ile her türlü iletişim araçları ve taşıma izin belgesi olsa dahi silahlar kuruma sokulamamaktadır. Konusu suç teşkil etmemekle birlikte, ceza infaz kurumlarına sokulması yasak olan eşya, araç, gereç veya malzemeler, çıkışta sahibine verilmek üzere muhafaza altına alınmalıdır (Dikmen, 2006, Ders Notları, 42). Ziyaret yerleri, ziyaret öncesi ve sonrasında aranmalı ve yapılan bu işleme ilişkin tutanak tutulmalıdır.

2.3.3.1.10. Nakiller (Mahkumun Evine Yakınlık)

Mahkumların evlerine, ailelerine yakın cezaevlerinde onların ailesinin kendilerini daha kolay ziyaret edebilmesi açısından olduğu kadar, kültürel açıdan da çok önemlidir (Coyle, 2002:95). Mahkumların çoğu toplumun kıyısında kalmış, yoksul kesimlerden olduklarından gönderildikleri cezaevleri evlerinden çok uzakta bir yerde olursa yol masrafi ailelerin kendilerini görmeye gelmelerini

engelleyebilir (Coyle, 2002: 95).

Mevzuatımızda hükümlülerin, kendi istekleri veya toplu sevk, disiplin, asayiş ve güvenlik, hastalık, eğitim- öğretim, suç ve yargılama yeri nedenleriyle başka bir kuruma nakledilecekleri öngörülmüştür. Burada onların özel ve aile hayatıyla bağlantılı olarak sadece kendi istekleri ile nakil konusu incelenecektir.

Hükümlülerin kendi istekleri ile buldukları kurumdan başka kurumlara nakledilebilmeleri için aşağıdaki şartlar aranmaktadır:

- Gitmek istedikleri kurumlardan durumlarına uygun en az üç yeri belirten bir dilekçe vermeleri,
- Nakil giderlerini peşin olarak ödemeyi kabul etmeleri,
- Şartlı salıverilmelerine beş aydan az süre kalmamış olması,
- İyi hâl göstermeleri, disiplin cezası almamış veya kaldırılmış olması,
- İstekte bulunulan kurumda yer, kapsama gücü ve sınıfının uygun bulunması ve tutukevi olmaması,
- Mahkûmiyet sürelerine uygun hükümlülerin barındırıldığı bir kurum olması,
- Daha önce disiplin nedeniyle ayrılmak zorunda kaldıkları kurum olmaması gerekmektedir.⁶⁸

Bu hükümlüler nakledildikleri kurumlarda, eğitim öğretim veya hastalık nedeniyle nakil hariç, bir yıl kalmak zorundadırlar. Çocuklar bakımından bu süre altı ay olarak uygulanmaktadır (Dikmen). Uygulamada ceza infaz kurumlarında mevcut aşırı kapasite sorunu sebebiyle zorunlu nakiller dışında, isteğe bağlı nakil taleplerinin karşılanmasında zorluklarla karşılaşmaktadır.

2.3.3.2. Yazılı İletişim Kurma Hakkı (Mektup, Faks, Telgraf vb.)

Çağdaş infaz anlayışında, kötü etki yapmamak kaydıyla, hükümlünün dış dünya ile sık sık mektuplaşarak iletişim kurması teşvik edilmektedir (Dönmezer ve Erman, 1985:670). Buna karşılık, cezaevi düzen ve güvenliğinin sağlanması bakımından mektuplaşmanın kontrolünden de vazgeçilmemektedir. Bu konuda bir kısım cezaevi sistemlerinde basit bir kontrol yapılmakta, daha çok mektupların içinde yasaklanmış bir madde bulunup bulunmadığı kontrol

⁶⁸ Adalet Bakanlığı CTEGM 45/1 Sayılı Genelgesi

edilmektedir (Gülşen,1993:113).

Bazı sistemlerde ise, cezaevinin açık veya kapalı nitelikte oluşuna göre ayırım yapılarak kapalı cezaevlerinde mektuplar sansüre tabi tutulmakta, açık cezaevlerinde ise basit bir kontrolle yetinilmektedir (Reynaud,1992:27).

Mektuplaşmanın kontrolü kural olmakla birlikte, bir çok ülkede hükümlüler tarafından avukatlara, idari ve adli ulusal makamlara, hatta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslararası yargı organlarına gönderilen yazılar kontrol dışında tutulmaktadır (Reynaud).

Yapılan kontrol sonucunda mektuplara cezaevi mevzuatına göre adli veya idari makamlarca elkonulması ancak bunların kişilere veya cezaevine karşı açıkça bir tehlike içermesi durumunda geçerlidir. Bunun dışındaki durumlarda hükümlünün mektuplarının verilmeyerek elkonulması haberleşme hakkını ihlal etmektedir (Sevük).

AIHM, ceza infaz kurumlarınca haberleşme hakkının kullanılabilmesi için tüm imkanların yaratılması gerektiğini belirterek, mektuplaşmaya getirilen kısıtlamaları AIHS'nin 8(2)'ne göre incelemiştir. 29.01.2002 tarihli A.B/Hollanda Kararında hükümlülerin cezaevi dışındaki aile ve arkadaşlarıyla ilişkisini sürdürmesinin önemi vurgulanmaktadır (Sevük).

AIHM, Kapak/Türkiye Kararında⁶⁹ başvuranın yakınlarına yazdığı bir takım mektupların Cezaevi Disiplin Kurulunca sakıncalı bulunarak gönderilmemesi üzerine yapılan bir başvuruda, müdahalenin Sözleşmenin 8'inci maddesine uygun olabilmesi için "yasayla öngörülmüş olması", 8/2'de sayılan bir ya da daha fazla meşru amaç gütmesi ve bu amaçlara ulaşmak için "demokratik toplumda gerekli olması" beklendiğini (Colegero/İtalya, 15 Kasım 1996 tarihli, 1996-V) ifade ettikten sonra, yazışmaların kontrolden geçirilmesinin Ceza İnfaz Kurumları ve Tevkifhanelerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzüğün 147'inci maddesine dayandırıldığını, bu düzenlemenin yetkili makamların takdir yetkilerini hangi ölçü ve şekillerde kullanmaları gerektiğini yeteri kadar açık bir şekilde belirtmediğini, uygulamanın da bu eksikliği gideremediğini, söz konusu müdahalenin Sözleşmenin 8(2)'inci maddesi kapsamında değerlendirilemeyeceğini tesbit ederek, 8'inci maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

⁶⁹ AIHM 22 Eylül 2009 tarih, 22190/05 başvuru nolu karar.

Yine AİHM, Ali Güzel/Türkiye Kararında⁷⁰ Tan/Türkiye Kararına⁷¹ atıf yaparak, hükümlünün yazışmalarını denetleyen idari makamların takdir yetkisinin genişliği ve bu yetkinin nasıl kullanılacağına açıkça düzenlenmediğini, pratikteki uygulamanın bu eksikliği de yeterince gideremediğini tesbit ederek Sözleşmenin 8'inci maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

5275 sayılı Kanuna göre (m.68) kural olarak; hükümlü ve tutuklular kendisine gönderilen mektup, faks ve telgrafları alma ve ücretleri kendisince karşılanmak koşuluyla gönderme hakkına sahiptir.

Mektup alma ve gönderme hakkı kapsamında hükümlüler tarafından yazılan mektup, faks ve telgraflar, zarfı kapatılmaksızın mektup okuma komisyonuna iletilmek üzere güvenlik ve gözetim servisi personeline verilmektedir. Gönderilmesinde sakınca görülmediği takdirde, zarfları kapatılmak suretiyle postaneye iletilmektedir. Hükümlülere gönderilen ve açılıp incelendikten sonra verilmesinde sakınca olmadığı anlaşılan mektup, faks ve telgraflar zarfları ile birlikte kendilerine verilmektedir (Dikmen).

Başka ceza infaz kurumlarına nakledilmiş olan hükümlülerin mektupları açılmaksızın ve en kısa sürede, nakledildikleri kurumlara gönderilmekte ve orada açılarak incelenmektedir.

Bununla birlikte, bu genel kurala bir takım istisnalar getirilmiştir. Buna göre; kurumun asayiş ve güvenliğini tehlikeye düşüren, görevlileri hedef gösteren, terör ve çıkar amaçlı suç örgütü veya diğer suç örgütleri mensuplarının haberleşmelerine neden olan, kişi veya kuruluşları paniğe yöneltmek yalan ve yanlış bilgiler ile tehdit, hakaret, içeren mektup, faks ve telgraflar hükümlüye verilmemekte, hükümlü tarafından yazılmış ise gönderilmemektedir (Dikmen).

Hükümlü tarafından resmî makamlara veya savunması için avukatına gönderilen mektup, faks ve telgraflar kontrole tabi tutulamaz.

Mektup, faks ve telgraflar; mektup okuma komisyonu bulunan kurumlarda bu komisyon tarafından incelenmektedir. Mahalline gönderilmesi veya hükümlüye verilmesi sakıncalı görülen mektuplar, "mektup okuma komisyonu" tarafından okunarak en geç 24 saat içinde disiplin kuruluna

⁷⁰ AİHM 21 Ekim 2008 tarih, 49955/02 başvuru nolu karar.

⁷¹ AİHM 3 Temmuz 2007 tarih, 9460/03 başvuru nolu karar.

verilmektedir.

Mektup okuma komisyonunca disiplin kuruluna verilen mektubun, bu kurul tarafından kısmen veya tamamen sakıncalı görülmesi hâlinde mektup aslı çizilmeden ve yok edilmeden şikâyet ve itiraz süresinin sonuna kadar muhafaza edilmekte, kısmen sakıncalı görülmesi hâlinde aslının idarede tutularak fotokopisi çekilmekte ve fotokopisinde sakıncalı görülen kısımlar okunmayacak şekilde çizildikten sonra disiplin kurulu kararı ile birlikte ilgisine tebliğ edilmekte, mektubun tamamen sakıncalı görülmesi hâlinde ise sadece karar ilgisine tebliğ edilmektedir.

Tebliğ tarihinden itibaren infaz hâkimliğine başvuru için kanunda öngörülen onbeş günlük sürenin geçmesi beklenmekte, bu süre zarfında infaz hâkimliğine başvurulmamış ise disiplin kurulu kararı yerine getirilmektedir. İnfaz hâkimliğine başvurulmuş ise infaz hâkimliği kararının tebliğinden itibaren bir haftalık ağır ceza mahkemesine başvuru süresi beklenmekte, ağır ceza mahkemesine itiraz edilmemiş ise infaz hâkimliği kararına göre işlem yapılmaktadır (Dikmen).

Ağır ceza mahkemesine itiraz edilmesi hâlinde, ağır ceza mahkemesinin kararı beklenerek buna göre işlem yapılmaktadır. Hükümlü ya da tutukluyla yapılacak tebligatta, tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde infaz hâkimliğine şikâyet hakkının kullanılmaması veya infaz hâkimliği kararına karşı tebliğ tarihinden itibaren bir hafta içinde ağır ceza mahkemesine itiraz edilmemesi hâlinde, disiplin kurulu kararının kesinleşerek mektubun sakıncalı görülen kısımlarının okunmayacak şekilde çizilerek verileceği veya tamamı sakıncalı görülen mektupların verilmeyerek yok edileceği bildirilmektedir (Demirbaş,2008:240).

2.3.3.3. Hükümlü ve Tutukluların Telefon İle Görüşme Hakkı

Telefon görüşmesi de hükümlünün dış dünya ile iletişim kurarak özel ve aile hayatının sürdürülmesinde çağdaş bir haberleşme aracıdır. Bu nedenle bir çok ülkede, hükümlülere telefonla konuşma olanağı sağlanmaktadır (Reynaud). Telefon görüşmeleri özellikle ziyaretçi ile görüşmeleri çok sınırlı olan yabancı uyruklu mahpuslar açısından önemlidir. Kaldı ki çoğu kişi, kendisini sözlü

iletişimde, yazılı iletişimden daha rahat hissetmektedir. Bu nedenle, mahpus ve ailesinin hissedebileceği soyutlanma duygusunun düzenli telefon görüşmesi ile azaltılması mümkündür (Demirbaş,2008:244).

2.3.3.3.1 Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Hükümlü ve Tutukluların Telefonla Görüşme Hakkı

Kapalı kurumda bulunan hükümlüler, belgelendirmeleri koşuluyla eşi, anne, babası, büyükanne ve büyükbabası, çocukları, torunları, kardeşleri, gelini, damadı, kayınbiraderi, baldızı, yengesi, eniştesi, görümcesi, kayınvalidesi, kayınpederi, kayınvalidesinin annesi ve babası, kayınpederinin anne ve babası, eşinin başkasından olma çocuğu, büyükanne ve büyük babasının anne ve babaları, torun çocukları, kardeşinin çocukları ve eşleri ile amcaları, halaları, dayıları, teyzeleri ve bunların eşleri ve vasisi ile telefon görüşmesi yapabilmektedir. (5275 s.lı Kanun m.66).

Hükümlülerin telefonla görüşme gün ve saatleri, kurumda bulunan telefon adedi, başvuru sırası, kurumun asayiş ve güvenliği dikkate alınarak idare tarafından belirlenmektedir (Dikmen).

Hükümlüler görüşebilecekleri yakınlarından bir veya birden fazla kişi ile haftada bir seferde kesintisiz olarak bir defada bir telefon numarası ile görüştürülmektedir. Herhangi bir nedenle görüşme gerçekleşmemişse daha önceden bildirilen numaralardan bir diğeriyle görüşme yaptırılmaktadır. Konuşma süresi görüşme başladığı andan itibaren on dakikayı geçmemektedir.

Hükümlüler, telefonla görüşme haklarını kullanabilmesi için "Telefon Görüşme Formu" doldurmak zorundadır. Bu formda hükümlü, telefon görüşmesi yapmak istediği akraba ve yakınları ile bunlarla olan yakınlık derecesini, görüşme yapmak istediği sabit, cep telefon numaraları ile yurtdışı telefon numarasını, telefon görüşmesi yapacağı yakınlarının açık adreslerini belirtmek zorundadır (Dikmen).

Kurum idaresi gerekli gördüğü takdirde gideri hükümlüden alınmak koşuluyla formdaki bilgilerin doğruluğunu araştırabilmektedir. Hükümlü tarafından formda gösterilmemiş olan kişilerle telefon görüşmesi

yaptırılmamaktadır.

Hükümlünün verdiği bilgiler deftere kaydedilmektedir. Bu deftere, ayrıca telefon görüşmesi yapmak isteyen hükümlünün haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakılma veya kısıtlama cezası olup olmadığı ve varsa hücreye koyma cezasının infazına başlanıp başlanmadığı yazılmaktadır. Defter, bu işle görevlendirilmiş ikinci müdürün kontrolünde güvenlik ve gözetim servisi tarafından tutulmaktadır. Defterin sayfaları numaralandırılmakta ve mühürlenmekte; kaç sayfadan ibaret olduğu kurum müdürü tarafından tasdik olunmaktadır. Defterler, her an denetime hazır hâlde bulundurulmaktadır (Dikmen).

Telefonla konuşmak isteyen hükümlüler, "Telefon Görüşme İstek Formu" doldurarak idareye vermektedir. Bu formlar, hükümlü telefon görüşme defteri ile karşılaştırılmaktadır. Telefonla görüşmeye engel hâlleri bulunmayan hükümlülerin isim listesi bu işle görevli ikinci müdür tarafından kontrol ve tasdik edilerek infaz ve koruma başmemurluğuna verilmektedir. Müdürü bulunmayan kurumlarda bu işlem infaz ve koruma başmemuru tarafından yapılmaktadır. Telefon görüşmesi yapmak isteyen hükümlünün bu görüşmeyi yapmasına engel bir hâli bulunması hâlinde bunun sebepleri gerekçelendirilmek suretiyle tutanağa yazılmakta ve bu tutanağın içeriği hükümlüye bildirilerek dosyasına konulmaktadır (Dikmen).

Konuşma sırası gelen hükümlünün kurum içindeki tehlikelilik durumu da dikkate alınarak gerekli güvenlik önlemleri alınmak suretiyle telefon görüşmesi yapılacak yere getirilmektedir. Hükümlü, öncelikle konuşmasına kendi adını ve soyadını söyleyerek başlamaktadır. Görüştüğü karşıdaki kişiye, adını, soyadını ve telefon numarasını tekrar etmesini isteyerek konuşmasına devam etmektedir. Bu işlemin yapılması zorunlu olup, konuşma bittikten sonra, telefon görüşme istek formunun konuşmanın yapıldığına ilişkin bölümü doldurulmakta, konuşmayı yapan hükümlü ve görevli memur tarafından imzalanmaktadır. Bu formdaki bilgiler, deftere kaydedilmek üzere güvenlik ve gözetim servisine verilmektedir (Dikmen).

Kapalı kurumlarda bulunan hükümlülerin, bu maddede belirtilen yakınları ile yaptığı telefon görüşmeleri, idare tarafından dinlenmekte ve elektronik aletler ile kayda alınmaktadır. Hükümlüler, araç telefonu, telsiz

telefon veya cep telefonu ve benzeri iletişim araçlarını bulunduramamakta ve kullanamamaktadır.

Telefonla görüşme ücreti, görüşmeyi yapan hükümlü tarafından karşılanmaktadır. Görüşme için kullanılan telefon kartları kurum kantininde satılmaktadır. Müdürü bulunmayan kurumlarda telefon kartları, ücreti hükümlülerden alınmak koşuluyla görevli memurlar tarafından temin edilmektedir. Hükümlülere dışarıdan telefon açılmak suretiyle görüşme yaptırılmamaktadır.

2.3.3.3.2. Açık Ceza İnfaz Kurumları ile Çocuk Eğitimevlerinde Bulunan Hükümlü ve Tutukluların Telefonla Görüşme Hakkı

Açık kurumlar ile çocuk eğitimevlerinde bulunan hükümlüler, ücretli telefonlarla serbestçe görüşme yapabilmektedir. Ancak, çocuk hükümlülerin telefonla konuşması hiçbir şekilde kısıtlanamamakta ve engellenememektedir.

Hükümlüler, araç telefonu, telsiz telefon veya cep telefonu ve benzeri iletişim araçlarını bulunduramamakta ve kullanamamaktadır.

Telefonla görüşme ücreti, görüşmeyi yapan hükümlü tarafından karşılanmaktadır. Görüşme için kullanılan telefon kartları kurum kantininde satılmaktadır. Müdürü bulunmayan kurumlarda telefon kartları, ücreti hükümlülerden alınmak koşuluyla görevli memurlar tarafından temin edilmektedir (Dikmen). Hükümlülere dışarıdan telefon açılmak suretiyle görüşme yaptırılmamaktadır.

Ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutukluların telefonla görüşme hakkını ne şekilde kullanacakları 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 66'ncı maddesinin birinci fıkrasında yer alan "*Kapalı ceza infaz kurumlarındaki hükümlüler, tüzükte belirlenen esas ve usûllere göre idarenin kontrolündeki ücretli telefonlar ile görüşme yapabilirler. Telefon görüşmesi idarece dinlenir ve kayıt altına alınır. Bu hak, tehlikeli hâlde bulunan ve örgüt mensubu hükümlüler bakımından kısıtlanabilir.*" hükmü uyarınca, Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğün 88'inci maddesinin ikinci fıkrasının (p) bendinde yer alan "*Telefon görüşmeleri Türkçe yapılır. Ancak hükümlünün, kendisinin veya görüşeceğini bildirdiği kişinin Türkçe bilmediğini beyan etmesi hâlinde, konuşmanın yapılmasına izin verilir ve konuşma kayda alınır. Kayıtların*

incelenmesi sonucu, konuşmanın suç teşkil etme ihtimali olan faaliyetler için kullanıldığının anlaşılması durumunda, hükümlünün bir daha aynı kişiyle Türkçeden başka bir dille konuşmasına izin verilmez," hükümleri çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

Kural olarak telefon görüşmelerinin Türkçe yapılması gerekmekte ise de, hükümlünün veya konuşacağını bildirdiği kişinin Türkçe bilmediğini beyan etmesi yeterli görülüp konuşmasına izin verilecektir. 27264 sayılı, 20 Haziran 2009 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan değişiklik ile hükümlünün telefonla konuşacağı kişinin Türkçe bilmediği beyanı ile yetinilerek bu beyanın kolluk vasıtasıyla araştırılması uygulamasından vazgeçilmiştir.⁷² Bu değişiklikten sonra hükümlülerin telefonla görüşmelerinde konuşacakları dile bağlı olarak yaşanan gecikmeler çözülmüştür.

---

⁷² Hükümlü ve Tutukuların Ziyaretleri Hakkında Yönetmeliğin 41'inci maddesinde Tüzük te yapılan değişikliğe paralel bir değişikliğe gidilerek Ziyaretlerde Türkçeden başka bir dil bilmediğini beyan eden ziyaretçilere bu beyanın doğruluğunu araştırmaksızın görüşme yapmasına izin verilmektedir. (6.11.2009 tarihli,27398 s.lı RG'de yayımlanan Yön.'in 5'inci maddesi ile yapılan değişiklik)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZİYARET NİTELİĞİNİN HÜKÜMLÜ VE TUTUKLULARIN ÖZEL HAYAT VE AİLE HAYATLARINA ETKİSİ

Yukarıda hükümlü ve tutukluların ziyaretlerini açık ve kapalı olmak üzere iki şekilde yapacakları incelendi. Bu bölümde mahpusların özel ve aile hayatlarını daha esnek şartlar altında sürdürebilmelerine izin veren ziyaret uygulamaları ile, bu uygulamaya yer vermeyen veya birlikte uygulamasının benimsendiği izin müessesesi inceleme konusu yapılacaktır. Özel aile ziyaretinin en önemli sonuçlarından birisi, mahpuslara doğal yollardan çocuk sahibi olma imkanı olduğundan, bu uygulamaya izin verilmemesi durumunda alternatif bir yöntem olarak yapay döllenme konusu sadece özel ve aile hayatının sürdürülmesi bağlamında ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı çerçevesinde tartışma konusu yapılacaktır.

3.1. ÖZEL AİLE ZİYARETİ (CONJUGAL VISİT)

3.1.1. Kavram ve Tarihi Gelişim ve Önemi

Kimi ülke cezaevlerinde mahpusların aileleriyle bağlarını güçlü tutarak aileyi koruma amaçlı “özel ziyaret”, “özel aile ziyareti”, “uzatılmış aile ziyareti”, “mahrem ziyaret” veya “conjugal visit” olarak adlandırılan özel bir ziyaret uygulaması bulunmaktadır. Bu ziyaret daha çok ziyaretin yapılaş şekline göre mahpusların özel hayat ve aile hayatlarını sürdürmesine etkileri açısından önem taşımaktadır. Ziyaret şeklinden ziyaret mahallinin ve diğer şartlarının mahpusların eşleriyle yakın temasa izin verip vermeyeceği, eşlerin belirli zaman ve şartlarda aile hayatının bir parçası olan cinsel ilişki kurup kuramayacakları kastedilmektedir.⁷³

Burada öncelikle aile hayatının evrensel hukuk ilkeleri ile korunması gündeme gelmektedir. Cezaevi makamlarının ailevi ve kişisel ilişkileri ziyaret

⁷³ Wood, Peter, PAJ, (January, 2008) *A Journal of Performance and Art*, <http://www.mitpressjournals.org/> s.57.

yoluyla koruması beklenmektedir. "Conjugal visit" kavramı ile daha çok cinsel ilişkinin teşvik edildiği uygulamalar ifade edilirken, "uzatılmış aile ziyareti" ile hükümlülerin aile üyelerinin özel bir ortamda belli bir süre birlikte kalabilmesine izin veren ve cinsel ilişkiye göz yuman ziyaret düzenlemeleri kastedilmektedir.⁷⁴

Bu ziyaret türünün adlandırılmasında, tanımında ve uygulamasında henüz bir birlik bulunmamakla birlikte bu çalışmada bu tür ziyaret düzenlemeleri için "özel aile ziyareti" kavramı tercih edilecektir. Genel olarak "özel aile ziyareti", mahpusların resmi eşleriyle veya aile yakınlarıyla cezaevi görevlisinin yakın nezareti olmadan özel bir şekilde bir kaç gün veya saat geçirmelerine izin veren özel ziyaret düzenlemesi olarak tanımlanmaktadır.⁷⁵

Burada önemli olan mahpusların belli bir süre ailesiyle baş başa kalabilmesini sağlayan fiziki koşulların sağlanmış olmasıdır. Bu da doğal olarak sıradan bir ziyaret rejiminden çok, toplumun üzerinde uzlaşmaya vardığı kökleşmiş bir cezaevi kültürü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu tür ziyaretlerin infaz politikası belirleyicileri tarafından kolaylıkla benimsenecek bir uygulama olarak gözükmemektedir.

Yalnızlık duygusunu azaltmak, ailenin bütünlüğü sağlamak, cinsel yoksunluğun meydana getireceği ruhsal rahatsızlığı önlemek, daha fazla çalışmayı ve toplumda saygın bir vatandaş olmayı kolaylaştırıcı etkileri sağlayıcı bir takım gerekçelere dayanılmakla birlikte, esas itibarıyla bu tür ziyaretlerle, bir taraftan taraflara cinsel birliktelik imkanı tanınırken, diğer taraftan aile bağlarını güçlendirmesi ve böylece tahliyesinde topluma yeniden adapte olma başarı şansının artırılması amaçlanmaktadır. Bundan başka, bu tür ziyaretlerin teşvik edici rolü de bulunmaktadır. Mahkum ceza infaz kurumunun düzen ve kurallarına riayet ederek bu ziyaret hakkının elinden alınmaması için ekstra çaba sarf etmektedir.⁷⁶

Nitekim, bu tür ziyaretler ilk defa aslında mahpusları daha fazla çalıştırmaya teşvik için bir ödül yöntemi olarak uygulanmıştır. 1918 yılında Missisipi Cezaevi Müdürü James Parchmann tarafından özel aile ziyaretinin mahkumların verimliliğini artırmak için, teşvik edici bir unsur olarak

⁷⁴ Schneller, Donald P., (1976) *Conjugal Visitation- Prisoners's Privelege or Spouses's Right?*, *Journel on Prison*, <http://heinonline.org/> s.165.

⁷⁵ www.wikipedia.com, free encyclopedia.konjugal visits.mht

⁷⁶ Kent, Norman, Elliot, (1975) "*The Legal And Sociological Dimensions of Conjugal Visitation in Prison*", *Journel on Prison*, [http://heinonline.org/s.320](http://heinonline.org/).

kullanılmasıyla cezaevinde bir ayrıcalık olarak kabul görmeye başlamıştır.⁷⁷ Özel ziyaretler cezaevindeki düzen ve disipline uyarak iyi halliliği ve daha fazla çalışarak verimli olmayı teşvik amaçlı olarak uygulanmış ise de, çağdaş infaz sistemlerinde öncelikli olarak aile bağlarını güçlendirme fonksiyonu ön planda tutulmaktadır (Wood).

Uzun süreli mahpuslar ve aileleri üzerine yapılan bir araştırmada, mahpusların aile bağlarını sürdürmede en önemli etkenin ziyaret düzenlemesi olduğu, ziyaretin şekil ve içeriğinin bu ilişkinin kuvvetlendirilmesinde önemli rol oynadığı belirtilmiştir (Kemp, 1981: 1-3).

Adı geçen çalışmada, cezanın kişileri suç işlemekten caydırıcı etkisi kabul edilmekle birlikte, suçlunun ailesinin de cezalandırıldığı, hapsin suç işlememiş aileleri zorda bırakıcı etkilerinin azaltılması gerektiği vurgulanmaktadır (Kemp,1981:3). Çiftlerden biri (koca) uzun süreli hapse mahkum olduğunda, hapsin dramatik ve duygusal yükünü ağırlıklı olarak onun eşi ve ailesi çekmek zorunda kalmaktadır. Aslında farkında olunmadan hapsin en ağır yükünü kadın (mahpusun eşi) yüklenmek zorunda kaldığı için bu sonuçları hafifletecek önlemler üzerinde düşünülmelidir (Kemp,1981:2).

Raporda, mahpusların eşleriyle kuracakları temasın niteliği hakkında şu görüşlere yer verilmiştir:

"Uzun süreli mahpusların eşleri ile kuracakları temasın niteliği bu ilişkinin devamında çok önemlidir. Raporun hazırlanmasına esas çalışmaya katkıda bulunan evli mahpuslardan yüzde 71'i haftalık ziyaret yoluyla ailesi ile görüşürken, evli ama eşleriyle ayrı yaşayanlar ara sıra ziyaret edilmektedir. Buna ek olarak evli mahpusların yarısından fazlası eşleri ile haftalık telefon görüşmesi yaparak ilişkisini sürdürmektedir" (Kemp, 1981:4).

Mahpusların eşleri ve çocukları ile ilişkileri sürdürmeleri uzun süreli hapsolünmanın olumsuz etkilerini azaltıcı rol oynadığı gözlemlenmiştir. Uzun süreli mahkumların kişisel teşebbüs gücünün kaybolması, sosyal izolasyon, kendine güven yerine kuruma bağımlılık ve en önemlisi yeniden suç işleme riskini barındırdıkları söylenebilir. Mahpusların evlilik bağlarını güçlü tutarak bu tür riskleri minimuma indirmeleri aslında toplumun da menfaatine olacaktır (Kemp, 1981:3-4).

Raporda bu tür faktörlerin cezaevi yönetimlerini mahpusların

⁷⁷ Columbus, B. H, (1962) "*The Conjugal Visit At Missipi State Penitentiary*" Criminology And Police Science,<http://heinonline.org/s.220-240>.

evliliklerinin dağılmasına yol açan süreçlere dikkat çekerek gerekli tedbirleri almaya zorladıkları vurgulanmıştır (Kemp,1981: 4). Denizaşırı ülkelerde yapılan araştırma sonuçlarına göre, uzun süreli mahpusların evlilikleri kocanın cezaevine girdiği andan itibaren ortalama iki yıl içinde dağılma riski ile karşı karşıya kaldığı tespit edilmiştir. Uzun süreli mahpusların evliliklerinde üç ayrı tipik aşama yaşanmaktadır. İlk dönemde karşılıklı destek ve dayanışma, sonraki dönemde bu bağların zayıflaması, nihayetinde desteğin azalarak ilişkiye şüphenin hakim olması ve evliliklerinin dağılmasıdır (Kemp, 1981:2-3).

Uzun süreli mahpusların karşı karşıya kaldıkları bu riskleri azaltmak için aile ile mahpus arasında ziyaret yoluyla sağlanacak ilişki aile bağlarını sürdürmeye yardım edecektir. Bunun için ziyaretin şekli ve niteliği büyük önem taşımaktadır. Çalışmada ziyaretçi ve mahpusların karşılaştıkları zorluklar hakkında şu bulgulara yer verilmiştir:

"...Çalışmaya katılan evli mahpusların yarısına yakını ziyaret sırasında eşleriyle yakınlık kurmanın zorluğundan şikayet etmişlerdir. Bu şikayetlerde yer verilen sınırlayıcı faktörler arasında özel aile ziyareti için ayrı bir alanın bulunmaması, ziyareti sürekli izleyen görevlilerin bulunması, yetersiz zaman, cinsel isteksizlik, sinirli ve depresyon hisleri, diğer ziyaretçilerin ve çocukların aşırı gürültüsü, cezaevinin ailelerin yaşadığı yere uzaklığının caydırıcı etkisi sayılabilir. Ziyaretçilerin (mahpusların eşlerinin) bakış açısına göre durum daha az tatmin edicidir. Onların çoğu ziyaret sırasında kendilerini kızgın ve gergin hissetmekte, ister açık, ister kapalı olsun her iki ziyaret sırasında da kocalarıyla rahat bir şekilde konuşamamaktan şikayet etmektedir. Bunun sebebi yasaların özel ziyaret düzenlemesine izin vermemesidir. Ziyaretçi eşlerin çoğunluğu cezaevinin fiziki olarak uzaklığı ve ekonomik sebeplerle eşlerini daha az ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir. Mahpusların ve eşlerinin ziyaretten önce heyecanlı oldukları, görüşmenin daha az denetlenen bir ortamda gerçekleşmesini bekledikleri anlaşılmaktadır. Mahpusların eşleriyle ziyaretleri ve ziyaretin içerik ve kalitesi ilişkinin canlı tutulmasında ve sürdürülmesinde çok önemli rol oynamaktadır" (Kemp, 1981:4).

Ceza infaz kurumlarında özel aile ziyareti düzenlemesi bulunan ülkelerde iyi halli, ömür boyu hapse mahkum olmayan, ceza infaz kurumu kurallarına riayet eden mahpusların kurum içinde yapılan ayrı apartman dairelerinde sağlık ve hijyen kuralları ile güvenlik önlemlerinden taviz vermeksizin ailesiyle bir arada kalmalarına izin veren uygulamalar bulunmaktadır.

3.1.2. Hukuki Niteliği

Mahkumlar için bir hak mı, yoksa bir ayrıcalık veya ödül mü olduğu konusunda tam bir fikir birliği bulunmamakla birlikte, özel aile ziyareti bir haktan ziyade belli şartları taşıması halinde cezaevi idaresince tanınan bir ayrıcalık olarak görülmektedir (Schneller).

Cezaevleri ile ilgili uluslararası düzeydeki belgeler özel amaçlı ziyaretler konusunda açık bir hükme yer vermeyerek her ülkenin kendi şartları, kültürü, cezaevinin fiziki koşulları vb. faktörlere göre düzenleme yapmasına göz yummakta ise de, bu tür ziyaret düzenlenmesini tavsiye eden belgeler de bulunmaktadır (Schneller).

Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kurallarında açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte, Kural 60'daki normallik ilkesi gereğince eğer mümkünse, mahpuslar ve partnerleri arasında cinsel ilişkiye izin verilmesi gerektiği ifade edilmektedir.⁷⁸

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 1741 (2006) sayılı "Mahpusların Yeniden Topluma Kazandırılması" konulu oturumunda, Bakanlar Komitesine uzmanlara mahpuslar için "conjugal visit" gibi esnek ve toleranslı ziyaret düzenlemesi yapmaları tavsiyesini de içeren bir karar almaları önerilmiştir.⁷⁹

Bu tür özel ziyaretlerin tüm mahpuslara otomatik olarak tanınan bir hak olmayacağı, mahpus tarafından kazanılan bir ayrıcalık, ödül gibi görülmesi gereğine işaret edilmektedir.⁸⁰

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi aşağıda ayrıntılı olarak incelenecek olan Dickson/Birleşik Krallık kararında⁸¹, AIHS'nin 8'inci maddesinde yer verilen özel ve aile hayata ilişkin düzenlemenin üye ülkelere hükümlüler için özel ziyaret düzenlemesi yapmalarını zorunlu kılacak şekilde yorumlanamayacağını belirterek, bu tür ziyaretlerin bir haktan çok, bir ayrıcalık

⁷⁸ *Uluslararası Ceza Reformu*, s.154.

⁷⁹ <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta06/EREC1741.htm>

⁸⁰ Kent, Norman. Elliot.,(1975), "The Legal And Sociological Dimensions of conjugal Visitation in Prison", *Journal on Prison* L.47 (1975-1976) <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/nejccc2&div=9&id=&page=> , page.320.

⁸¹ 18 Aralık 2007 tarih, 44362/04 sayılı Karar.

olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır.⁸²

Sonuç olarak, özel ziyaretin mahkumlar için her zaman ileri sürüp talep edebilecekleri bir hak olmadığı, bu konuda ulusal devletlerin geniş takdir yetkisine sahip olduğu, bu yetki çerçevesinde ceza infaz kurumlarında mahpusların belli şartları taşımaları halinde varlığı halinde bir ödül veya ayrıcalık olarak özel ziyaret düzenlemelerinden yararlandırıldıklarını kabul etmek daha uygun olacaktır.

3.1.3. Şartları

"Özel aile ziyareti" düzenlemesinin sıradan ziyaretlerin aksine, tüm mahpuslara otomatik olarak tanınan bir hak olmadığı kabul edildiği için, bu düzenlemeden yararlanacak olanlar için bir takım şartlar aranmaktadır.

Öncelikli olarak bu tür ziyaretlerden yararlanacak olanlar (ziyaretçiler) için bir sınırlama olup olmadığını incelemek gerekir. Genel olarak bir çok ülkede mahkumun aile üyeleri bu tür ziyaretlerden faydalandırılmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8'inci maddesi kapsamında değerlendirilen aile hayatına saygı hakkı'nın yorumlanmasında aile kavramı, anne-baba ve ister meşru, isterse gayrimeşru olsun, bunların çocukları ile olan ilişkileri yanında, dede ile torun gibi bir ailede önemli rol oynayan "yakın akrabalar" arasındaki ilişkiyi de kapsayacak şekilde geniş olarak yorumlanmaktadır (Gülşen, 1993: 119)

Kanada'da mahpusun eşi, en az altı ay birlikte olduğu arkadaşı,⁸³ anne-babası, çocukları, torunları, büyük anne ve büyük babası ile cezaevi idaresi tarafından mahpusun yakın ailesi içinde değerlendirilen kişilere özel olarak görüşme hakkı tanınmıştır.⁸⁴

Amerika Birleşik Devletlerinde ise, Missisipi, Kalifornia, Connecticut, New Mexico, New York ve Washington Eyalet Hapishanesinde sadece evli çiftlere (erkek-kadın) bu imkan tanınmaktadır.⁸⁵ Aynı cinsiyetten olan kişilerin evliliklerine ise bu açıdan itibar edilmemektedir. Bununla birlikte Kaliforniya

⁸² mhtml:file://G:\Documents\ECHR.mht

⁸³ Burada "arkadaş"tan maksat mahpusun kız arkadaşı, nişanlısı gibi nikahsız birliktelikleridir.

⁸⁴ <http://www.csc-scc.gc.ca/text/pblct/visit/index-eng.shtml>

⁸⁵ A.B.D.'de Federal Cezaevlerinde "özel ziyaret" uygulaması bulunmamaktadır.

Eyalet Hapishanesinde 2007 yılı Haziran ayında, 2005 yılında değişiklik yapılan Eyalet Kurallarına uyum bağlamında, aynı cins evlilik yapan çiftlere de özel aile ziyaretlerine izin verilmeye başlanmıştır. Ancak bunun için ziyaretten faydalanacak çiftin (ziyaretçinin) tutuklu veya hükümlü olmaması şartı aranmaktadır.⁸⁶ Dolayısıyla ziyaretçi ile ziyaret edilmek istenen kişi cezaevinde ise özel aile ziyaretinden faydalanamayacaktır.

Brezilya'da erkek mahpuslar karşı cins ve aynı cinsten eşleriyle özel aile ziyaretleri kapsamında görüşebilirken, kadın mahpusların bu ziyaretlerden faydalanmaları daha sıkı şartlara bağlanmıştır. Meksika'da 2003 yılında cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldıran yasa değişikliğinden sonra 2007 yılında aynı cinsten evli olanlara da özel ziyaret izni verilmektedir.

Nitekim, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinde görüşülen Raportör Mrs. Minodora Cliveti tarafından hazırlanan 23 Temmuz 2008 tarihli "Mahpus Kadınlar" isimli Raporda bu uygulamalara paralel görüşlere yer verilmiştir.

"Özellikle bebeği olan kadınlar eşleriyle gece boyunca bir arada kalabilecekleri özel ziyaret şeklinden faydalandırılmalıdır. Bu tür ziyaretlerde mahkumun cinsiyetine göre bir ayırım yapılmamalıdır. Uzatılmış aile ziyaretleri aile bağlarını güçlendirmek için bir şanstır ve anneleriyle beraber kalan bebekler için oldukça faydalıdır. Uzatılmış aile ziyaretlerinin cezaevinde ayrı bir apartmanda yapılmasına izin verilmeli ve güvenlik önlemlerine riayet edilmelidir. Aynı cins evlilik yapan çiftlere karşı bir ayrımcılık yapılmamalıdır. Mahpus ve ziyaretçilerin sağlık ve güvenliği için gerekli hijyen malzemeleri hazır bulundurulmalıdır."⁸⁷

Özel aile ziyaretlerinin yapıldığı fiziki mekanlarla ilgili dünyada farklı uygulamalar bulunmaktadır. Meksika, Arjantin, Filipinler, Hindistan, Pakistan ve Brezilya gibi ülkelerde ziyaretten faydalanacak hükümlülerin cezaevi arazisi üzerine kurulmuş özel infaz kolonilerinde ailesi ile beraber belli bir süre kalmalarına izin verilmektedir (Dönmezer ve Erman). İsveç'teki uygulamada ise, cinsel ilişkiye dolaylı olarak müsaade edilmektedir. Zira, bu ülkede açık cezaevlerinde bulunan her bir hükümlüye bir oda verilmekte, buna karşılık bazı kapalı cezaevlerinde ise ziyaretçiler için otel bulunmakta ve her iki durumda da ziyaret gözetim dışında gerçekleştirilmektedir (Gülşen, 1993: 99).

Doğu Avrupa'da ve Orta Asya 'da çoğu cezaevi arazisi içinde mahkumun ailesinin 72 saate kadar varan süreler boyunca mahkumla birlikte olabileceği

⁸⁶ [www.conjugal visit - Wikipedia, the free encyclopedia.mht](http://www.conjugal-visit-wikipedia)

⁸⁷ CLIVETİ, M. (2008, June, 23) .Council of Europe, "women in Prison. www.assembly.coe.int/s.8.

küçük daireler bulunmaktadır (Coyle,2002: 98). Genelde altıya kadar sayıda aile grubu için ortak bir mutfak, oturma alanı ve tuvalet, banyo imkanları ile her grup için bir ya da iki yatak odalı üniteler bulunmaktadır.

Kanada'daki bazı cezaevlerinde, cezaevi arazisi içine yerleştirilip mahkumun yakınlarıyla baş başa kalabilmesi için tahta perdeyle çevrilmiş karavanlar şeklinde yapılar bulunmaktadır. Ziyaret edilmekte olan mahkumların her gün belli saatte güvenlik kontrolü için hazır bulunmaları istenir. Bu ziyaretler normal aile hayatı olarak görülmemekte, ama ailelerin cezaevinde bulunan yakınlarıyla ilişkilerini yenileyebilecekleri bir ortam oluşturulmaktadır (Coyle,2002:98)

Rajistan'da ve Hindistan'ın bazı eyaletlerinde cezasının bir bölümünü çekmiş ve tehlikeli olmadığı kanıtlanmış mahkumlar için köy tipi açık cezaevleri kurulmuştur. Mahkumlar bu köylerde bağımsız konutlarda aileleriyle birlikte yaşamakta ve bölgede tarım işlerinde ya da başka işlerde çalışmaktadır. Buralarda mahkum aileleri için okul gibi bir çok sosyal imkan da sağlanmıştır (Coyle,2002:99).

Bu ziyaretler, Danimarka, İsveç, Hollanda ve İspanya gibi bazı Batı Avrupa ülkelerinde izin verilen (conjugal visit) ziyaretlerden farklıdır. Bu ziyaretlerde uzunluğu üç saate kadar varabilecek bir süre boyunca mahkumun tek bir kimse tarafından ziyaret edilmesine izin verilmektedir. Çift, bu ziyareti içinde bir yatak, duş ve tuvalet bulunan küçük bir üniteye geçirmektedir (Wood, 2008: Behind the Bars).

Her mahpus bu ziyaretlerden faydalanamayacağı için mahpusların cezaevi disiplinine riayet etmeleri ve yüksek güvenlik gerektiren suçlu grubunda olmamaları aranmaktadır. Ayrıca sağlık ve güvenlik gereklerine titizlikle riayet edilmesi istenmektedir. Amerika'da özel ziyaretten faydalanacak mahpusların suçluluk geçmişi araştırılarak olumlu yönde rapor verilmesi gerekmektedir.⁸⁸ "A" ve "B" kategori olarak kabul edilen orta ve daha az güvenlik gerektiren mahpus gruplarının iyi halli olmaları halinde bu ziyaretlerden faydalanabilir. Mahpus son altı ay içinde cezaevi disiplinini bozucu bir davranışta bulunmamış olmalıdır. HIV veya başka bir bulaşıcı hastalık taşıma

⁸⁸ Esposito, Shaun C. (1981), *Conjugal Visitation In American Prisons Today*, <http://heinonline.org/s>. 312.

riski bulunan mahpuslar ziyaret izninden faydalandırılmamaktadır.⁸⁹

Özel aile ziyareti ile ilgili olarak, ziyaret öncesi ve sonrasında ziyaretçi ve hükümlünün aramadan geçirilmesi ve hem ziyaretçilerin hem mahpusların uygun bir şekilde giyinmesi istenmektedir. Giyim tarzı olarak hem mahpuslar ile ziyaretçiler aynı kurallara tabidir. Ziyaret için uygun olmayan, güvenliği tehlikeye sokan kıyafetler yasaklanmıştır (Gülşen, 2002:95).

Cezaevi idarecileri mahpusların eşleriyle daha rahat bir ortamda özel olarak görüşmeleri için gayret göstermelidir. Bu amaçla yapılacak girişimlerin, güvenliğin zorunlu kıldığı haller ile dengeli biçimde ele alınması gerektiği ifade edilmiştir.

Rusya ceza mevzuatında 2001 yılında yapılan değişiklikten sonra, iyi halli mahpuslara ayda bir kez uzatılmış aile ziyareti hakkı verilmektedir. Suudi Arabistan'da ise bu ziyaret uygulamasına uzun yıllardır devam edilmektedir.⁹⁰ Danimarka, Avustralya, Fransa ve Küba'da da iyi halli mahpusların belli şartlar altında kurum içindeki özel apartman dairelerinde aileleriyle görüşmelerine izin verilmektedir.

3.2. ÖZEL AİLE ZİYARETİ'NE ALTERNATİF: İZİN MÜESSESESİ

3.2.1 Genel Olarak

Tutuklu ve hükümlüler için aile yaşamı, infazın gerekleri doğrultusunda doğal olarak çeşitli sınırlamalara bağlıdır. Birlikte aynı infaz kurumunda bulunuyor olsalar bile, eşlerin evlilik ilişkisini cezaevinde de sürdürmeleri konusunda bir hak sahibi olmadıkları kabul edilmektedir (Tezcan ve Sancaktar, 2004: 42).

Bazı ülkeler mahpusların ziyaretçisiyle görevlinin yakın gözetimi olmaksızın baş başa zaman geçirebilmesine imkan veren ziyaret rejimi benimsenmemektedir. Bunun çeşitli gerekçeleri olduğu söylenebilir.

Bunlar arasında cezaevinin güvenlik sorunu, fiziki ve mimari koşullarda değişiklik yapma ihtiyacının karşılanmasında karşılaşılan zorluklar, cezanın

⁸⁹ Esposito, Shaun C. (1981), *Conjugal Visitation In American Prisons Today*" <http://heinonline.org/HOL/LandingPage.313>.

⁹⁰ [www.wikipedia, the free encyclopedia/conjugal visit.mht](http://www.wikipedia.org/wiki/conjugal_visitation)

caydırıcı özelliğinin azalması ve kamuoyunun ceza infaz sistemine olan inancının zayıflaması, bu ziyaretten yararlanacak kişilerin belirlenmesinde karşılaşılan zorluklar, ziyaretten yararlanacak ve yararlanmayacak olanlar arasında ortaya çıkabilecek ayrımcılık yaşanma tehlikesi gibi gerekçeler sayılmaktadır (Wood, 2008: 58. Behind the Bars).

İngiltere, İskoçya ve Kuzey İrlanda'da cezanın caydırıcı etkisinin azalacağı endişesiyle özel aile ziyaretlerine sıcak bakılmamakta, bunun yerine belli şartlar altında ev izinleri uygulanmaktadır. İrlanda'da da Marie and Noel Murray isimli terör suçundan hükümlü bir çift özel aile ziyaretinden faydalanmak için giriştikleri hukuk mücadelesini Temyiz Mahkemesinin 1991 yılında talebin reddi yönündeki kararı üzerine kaybetmişlerdir. Mahkeme hapis süresince kişinin özel ve aile hayatını sürdürme ve çocuk sahibi olma haklarının askıya alındığına hükmetmiştir.⁹¹

Avrupa Konseyine üye ülkelerin çoğunluğunda cezaevinde cinsel ilişkiye izin verilmemektedir. Bu ülkeler hükümlülerin cinsellik sorununu izin kurumu ile çözümlenmeye çalışmaktadır (Gülşen, 1993:119).

Türkiye'de cezaevinde olan iki tutuklunun yapay dölleme yoluyla çocuk sahibi olma taleplerine Bakanlık tarafından verilen cevabın gerekçesinde, hükümlülerin belli şartlardan taşınmaları halinde izin hakkına sahip olacakları gerekçesiyle taleplerinin reddine karar verilmiştir.⁹²

İzin sistemini özel aile ziyaretinin tam alternatifi olmasa da, belli açılardan hükümlülerin özel hayat ve aile hayatlarını sürdürmelerinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, özel aile ziyaretlerinden farklı olarak, mahkumların ailelerini kısa süreler için evlerinde ziyaret etmelerine izin verecek düzenlemeler yapılması için de çaba gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Coyle, 2002:98). Toplum ya da mahkumun ailesi için herhangi bir tehlike söz konusu değilse, mahkumlara ailelerini ziyaret etmeleri için geçici olarak izin verilmesi, bu ev izinlerinin özellikle kısa süreli cezalar çekmekte olan mahkumlar ve tahliye tarihi yaklaşmış olan uzun süreli mahkumlar için uygun olduğu ifade edilmiştir (Coyle, 2002: 99).

⁹¹ *The Irish Times*: p.21. 27 May 1991, "Constitutional right to beget children within marriage is suspended while one spouse is lawfully imprisoned"

⁹² Adalet Bakanlığı C.T.E.G.M'nün B.03.0.CTE.0.00.23-210.02.01 sayılı yazısı

Mahpusların çeşitli sebeplerle cezaevi dışına çıkmalarına izin veren izin sistemi çoğu ülkede infaz rejiminin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Ceza infaz kurumlarında mahkumlar için bir ceza infaz kurumu izin sistemi bulunmalıdır. Mahkumlara yanlarında bir refakatçi olması şartıyla veya tek başlarına hasta bir yakınını ziyaret etmesi, cenaze törenine katılması veya diğer önemli sebeplerle izin verilmelidir.⁹³ Avrupa Cezaevi Kuralları bu konuda bir takım ilkeler benimsemiştir. 24.7 Numaralı Tavsiyesinde, "*Eğer koşullar elveriyorsa bir mahpusun yalnız başına veya görevli eşliğinde hasta bir yakınını ziyaret etmesine, bir cenaze törenine katılmasına, veya diğer insani sebeplerle cezaevini terk etmesine izin verilmelidir.*", 103.6 Numaralı Tavsiyede ise, "*Hükümlü mahpuslar için uygulanan genel rejimin tamamlayıcı bir parçası olarak cezaevinden izinli çıkma sistemi olmalıdır.*" hükümlerine yer verilmiştir.

Cezaevi yetkililerine mahpusların dış dünya ile ilişkiler konusunda bağlantıları kolaylaştırma anlamında yüklenen olumlu görevlerden en önemlisi de Kural 27.7'de belirtilen mahpusların insani sebeplerle cezaevinden çıkmalarına izin verilmesidir. AİHM, suçlunun kaçma tehlikesinin bulunmadığı hallerde, bunun yakın bir akrabasının cenazesi nedeniyle yapılabileceğini belirtmiştir⁹⁴(Nursal, 2007: 99). Cezaevinden çıkmak için gösterilen insani gerekçeler arasında bir çocuğun doğumu gibi ailevi konular olabilecektir. 103.6 'da belirtilen kuralda da aynı konunun önemi vurgulanmaktadır. "*Düzenli bir izin için oluşturulmuş sistematik plan hükümlüler için uygulanan rejimin bir parçası olmalıdır. İzin sistemi kural olarak mahpusun hükümlü statüsüne geçmesinden itibaren uygulanmalıdır.*"

Yine Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin R 82 (16) sayılı Tavsiye Kararı'nda cezaevinde izin konusu özel olarak ele alınmıştır. Bu Tavsiye Kararı, cezaevinden izinli ayrılmanın onları yeniden toplumla bütünleşmesini, dolayısıyla sosyal entegrasyonu kolaylaştıran bir yöntem olduğunu ve cezaevlerini insani hale getireceğini, hapsedilme koşullarını iyileştireceğini vurgulamaktadır.

Bu çerçevede üye devletlere;

"Sağlık, eğitim, meşguliyet, aile ve diğer sosyal nedenlerle, mümkün olan en fazla şekilde mahkumlara izin verilmesi,

⁹³ *Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi El Kitabı*, s.102.

⁹⁴Ploski v. Polonya Davası, Başvuru no. 26761/95-12 Kasım 2002

İzin verilirken, suçun niteliği ve ağırlığı, mahkumiyetin süresi, cezasının çekilen kısmı,

Mahkumun kişiliği ve davranışları varsa toplum için taşıdığı tehlike riski,

Hapsedilme sırasında değişmiş olması muhtemel ailevi sosyal durumu,

İznin amacı, süresi ve gerekli koşulların dikkate alınarak mümkün olan sıklıkta ve yakın aralıklarla izin verilmesi,

İzni sadece açık cezaevindeki mahkumlara değil, aynı zamanda kamu güvenliğine aykırı olmaması şartıyla kapalı cezaevlerindeki mahkumlara da verilmesi,

Ailesi o ülkede ikamet etmeyen yabancı mahkumlara da mümkünse iyi tanımlanmış belli şartlar altında izin verilebilmesi için gerekli her türlü önlemin alınması,

Kim sesi olmayan veya problemlili aile geçmişleri bulunan mahkumlara mümkün olduğunca izin verilebilmesi için gerekli her türlü önlemin alınması ,

Güvenlik tedbirlerine tabu tutulan ve cezaevi dışında başka bir yerde muhafaza edilen suçlulara izin verme imkanlarının araştırılması,

İzin hakkının daha önce suistimal edilmiş olması hariç izin taleplerini kısıtlayıcı hükümlere yer verilmemesi, izin talepleri reddedilen hükümlülere bunun gerekçelerinin mümkün olabilen en geniş ölçüde anlatılması,

Uygun görüldüğünde cezaevi dışındaki makamlarla ve izin sisteminin daha iyi işlemesine katkı sağlayabilecek kurum ve kişilerle işbirliğinde bulunulması,

Sistemin daha etkili bir şekilde işlemesi için gerekli kaynakların sağlanması,

Her çeşit cezaevi izin sisteminin yakından izlenmesi ve sistemin gelişmesinin sağlanması,

Mahkumlara verilen iznin amaçları, işleyişi ve sonuçları konusunda kamuoyuna geniş şekilde bilgi verilmesi" tavsiye edilmektedir.

İnfaz mevzuatımızda Avrupa Cezaevi Kuralları ile Cezaevlerinde İzin konulu Tavsiye Kararlarına vurgulanan hükümlere paralel düzenlemeler yer almaktadır.

Cezaevlerinde izin 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'un 92 ila 97'inci maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bunlar arasında aile fertlerinin ölümü veya ciddi hastalığı halinde verilen izinler, aile bağlarının sürdürülmesi amacıyla verilen özel izinler (bu izin sadece açık ceza infaz kurumlarında mahkumlar ile açık ceza infaz kurumuna nakil şartlarına sahip olduğu halde halen kapalı ceza infaz kurumunda bulunanlar ve kesintisiz olarak bir ceza infaz kurumunda en az 6 ay geçirmiş olan ve şartlı tahliyelerine bir ay kalan mahkumlara verilen iş arama izni gibi kullanabilmektedir. İzin kurallarını ihlal eden mahkumlara karşı alınabilecek disiplin önlemleri 5275

sayılı Kanun'un 97'inci maddesinde belirtilmiştir. Bu izinler güvenlik tedbirleri ile kişinin taşıdığı risk düzeyi göz önünde bulundurularak verilmektedir.

İzin, sadece yüksek güvenlikli ceza infaz kurumları dışında bulunan hükümlülere verilmekte, tutuklu ve hükümlülüler ile başka bir suçtan tutukluluğu bulunan hükümlülere şartları taşısaya bile izin verilmemektedir. Ayrıca ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına hükümlü olanlara izin verilmemektedir.

Hükümlüye disiplin cezası verilmiş ise bu ceza kaldırılmadığı sürece izin hakkı kullandırılmamaktadır. Hükümlülere mazeret, özel ve iş arama izni olmak üzere üç türlü izin verilmektedir.

3.2.2. Çeşitleri

3.2.2.1. Mazeret İzni

Yüksek güvenlikli ceza infaz kurumu dışında kapalı ve açık infaz kurumlarında bulunan hükümlülerin hükümlülük süresinin beşte birini iyi hâlde geçirmeleri şartıyla aşağıdaki hâllerde ölüm veya hastalık nedeniyle mazeret izni verilebilmektedir (5275 s.lı Kanun, m.94).

3.2.2.1.1. Ölüm Nedeniyle Verilen Mazeret İzni

Hükümlünün annesi, babası, eşi, çocuğu ve kardeşinin ölümü hâlinde yolda geçen süre hariç, bir günden on güne kadar ölüm nedeniyle mazeret izni verilebilmektedir. Akrabalık durumu nüfus kaydı ile belirlenmelidir.

Burada dikkat edilmesi gereken iki konu bulunmaktadır. Birincisi ölümün belgelendirilmesi gerekmektedir. Bu ya ölen kişiye ait üzerinde nüfus müdürünün imzası ve okunaklı mührü bulunan nüfus kayıt örneği ile yada Cumhuriyet savcısının ölen kişinin bulunduğu yer Cumhuriyet savcılığının yapacağı araştırma ile belirlenmelidir. İkincisi olarak hükümlünün iyi hâlli olması gerekmektedir. Hükümlü disiplin cezası almamış olmalı veya hükümlü disiplin cezası almış ise kaldırılmış olmalıdır. Disiplin cezası kaldırılmamış hükümlüye mazeret izni verilemez.

Bu şartları taşıyan hükümlü bir dilekçe ile kurum müdürüne başvurmuştur. Kurum müdürü bu dilekçeyi görüşü ile birlikte Cumhuriyet savcılığına göndermektedir. Cumhuriyet savcısı yaptığı inceleme sonunda yukarıda açıklanan şartların oluştuğunu belirlemesi halinde hükümlüye bir günden on güne kadar ölüm nedeniyle mazeret izni vermektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken konu hükümlünün toplam hükümlülük süresinin beşte birini iyi hâlli olarak geçirmesidir. İnfaz Kanununa göre hükümlünün cezaevinde geçirmesi gereken süre yerine, mahkemece verilen ceza süresi dikkate alınmaktadır.

3.2.2.1.2. Hastalık ve Doğal Afet Nedeniyle Verilen Mazeret İzni

Hükümlünün annesi, babası, eşi, çocuğu ve kardeşinin ölüm ihtimali bulunan hastalık veya depresyon, su baskını, yangın felaketi nedeniyle zarara uğramaları hâlinde yolda geçen süre hariç bir günden on güne kadar mazeret izni verilebilir. Akrabalık durumu nüfus kaydı ile belirlenmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken konu hastalığın doktor raporu ile belgelendirilmesi gerekmektedir. Bu durum, ayrıca Cumhuriyet savcısının, hasta kişinin bulunduğu yer Cumhuriyet savcılığı aracılığıyla yapacağı araştırma ile belirlenmektedir. İkinci olarak hükümlünün iyi hâlli olması gerekmektedir. Hükümlü disiplin cezası almamış olmalı veya hükümlü disiplin cezası almış ise kaldırılmış olmalıdır. Disiplin cezası kaldırılmamış hükümlüye mazeret izni verilemez.

Bu şartları taşıyan hükümlü bir dilekçe ile kurum müdürüne başvurmuştur. Kurum müdürü bu dilekçeyi görüşü ile birlikte Cumhuriyet savcılığına göndermektedir. Cumhuriyet savcısı yaptığı inceleme sonunda yukarıda açıklanan şartların oluştuğunu belirlemesi hâlinde önerisi ile birlikte dilekçe ve eklerini Adalet Bakanlığına göndermektedir. Adalet Bakanlığının onayı ile hükümlüye yol dışında bir günden on güne kadar mazeret izni vermektedir.

Tehlikeli hükümlüler hariç olmak üzere, hükümlü, infaz kurumunun bulunduğu yerde olmak ve dış güvenlik görevlisinin refakatinde bulunmak

şartıyla, hükümlünün talebi ve Cumhuriyet başsavcısının onayı ile ana, baba, eş, kardeş ve çocuk cenazesine katılmasına izin verilmektedir.

3.2.2.2. Özel İzin

Açık infaz kurumlarında bulunanlarla kapalı infaz kurumlarında olup da müşahede ve sınıflandırma merkezleri idare kurulu kararlarıyla açık infaz kurumlarına geçmeye hak kazanmış ve haklarındaki bu karar Adalet Bakanlığınca da uygun görülmüş olan hükümlülere aileleriyle bağlarını sürdürmelerini veya güçlendirmelerini ve dış dünyaya uyumlarını sağlamak amacıyla kurum en üst amirinin önerisi ve Cumhuriyet başsavcılığının onayı ile yılda en çok üç kez olmak üzere her defasında yol hariç üç güne kadar izin verilebilmektedir (5275 s.lı K., m.95).

Bu şartları taşıyan hükümlü dilekçe ile kurum müdürüne başvurmakta kurum müdürün önerisi ile birlikte bu dilekçeyi Cumhuriyet savcılığına göndermektedir. Cumhuriyet savcısı yaptığı inceleme sonunda yukarıda belirtilen şartların bulunduğunu belirlemesi hâlinde yol hariç bir günden üç güne kadar özel izin vermektedir.

Ceza infaz kurumlarında hükümlülük süresinin en az altı ayını kesintisiz geçirmiş ve şartla salıverilmelerine bir ay kalmış olan hükümlülere normal hayata dönmelerini sağlamak amacıyla iş arama izni verilmektedir. Yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarında bulunanlar dışında kapalı ve açık infaz kurumlarında bulunan hükümlüler bu izin türünden yararlanabilmektedir (5275 s.lı Kanun, m.96).

İş arama izni verilebilmesi için hükümlünün infaz kurumunda en az altı ay geçirmiş olmalıdır. Hükümlünün tahliyesine bir ay ve daha az bir süre kalmalıdır. İş arama izni mesai saatleri içinde verilmektedir. İzin tatil günlerinde verilmemekte ve izin süresi mesai saati sonunu geçmemektedir. İş arama izni gidiş geliş süresi dahil sekiz saate kadar verilmektedir. İzin belediye sınırları içinden çıkmamak şartıyla ve bu sınırlar içinde bulunan iş yerlerine hükümlünün başvurması amacıyla verilmektedir.

Sonuç olarak hükümlüye iş arama izni verirken hükümlünün durumunu

titizlikle incelenmekte, hükümlünün verdiği dilekçede başvuracağı kurumları açıkça gösterip göstermediğini, hükümlünün cezaevine girmeden önce nerede oturduğunu, cezaevinden tahliye olduktan sonra nerede oturacağını, hükümlünün ailesinin nerede oturduğunu, hükümlünün başvuracağı kurumun eleman ihtiyacı olup olmadığını araştırılmakta buna göre hükümlüye iş arama izni verilmektedir.

İş arama iznini hükümlünün talebi, kurum müdürünün teklifi ve Cumhuriyet savcısının onayı ile verilmektedir. Bu izin verildikten sonra Cumhuriyet savcısı hükümlünün iş için nerelere başvuru yaptığı araştırılmaktadır.

3.3. MAHPUSLARIN ÖZEL VE AİLE HAYATLARINI SÜRDÜRME HAKKI VE YAPAY DÖLLENME YÖNTEMİ

Yukarıda özel ziyaret düzenlemesine ilişkin gerekçeler ile çeşitli ülkelerde yürürlükte olan uygulamalar incelendi. Bu kısımda özel aile ziyareti uygulaması bulunmayan ülkelerde mahpusların çocuk sahibi olma taleplerinin karşılanıp karşılanmayacağı konusu incelenecektir.

Yapay dölleme bazı kısır çiftlerde kısırlığın nedeninin, erkek döl hücrelerinin (sperm) yetersizliği, bozukluğu ya da hiç olmayışı nedeniyle, sağlıklı ve yeterli spermilerin doktor tarafından bir araç yardımıyla rahime verilmesi olarak tanımlanmaktadır.⁹⁵

Yapay dölleme yoluyla çocuk sahibi olma ve böylece özel ve aile hayatını sürdürme iddiası prensip olarak ceza infaz kurumlarında özel aile ziyaretine izin verilmeyen kurumlarda gündeme gelebilecektir.

Kural olarak, ceza infaz kurumlarındaki mahpuslar her konuda olduğu gibi dış dünya ile ilişki bağlamında da her türlü talep ve şikayetini öncelikle kurum idaresine doğrudan yapması yeterlidir. Kurum idaresinin kararlarına karşı yasal yollara başvurma imkanı bulunmaktadır.

Ülkemizde mahpusların insan hakları çerçevesinde kurum idaresi tarafından kabul edilmeyeceğini tahmin ettikleri veya sorunlarının daha hızlı çözüleceğini umarak şikayet ve taleplerini T.B.M.M İnsan Hakları Komisyonu,

⁹⁵ CONG, Y., *Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi*, S.12, 2004 , s.3. http://tipetigi.turkiyeklinikleri.com/abstract-tr_35036.html, *Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi*, S.12, 2004 , s.3.

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı veya Adalet Bakanlığı gibi resmi veya bir takım insan hakları dernekleri gibi özel kuruluşlar aracılığıyla iletmek ihtiyacı hissetmektedir. İnsan haklarının ihlali iddiasını taşıyan bütün bu talep ve başvurular Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan "İnsan Hakları Şubesi" aracılığıyla değerlendirme konusu yapılmaktadır.

Bu bağlamda Adalet Bakanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu aracılığıyla başvuran hükümlü Dönmez çifti cezaevinde yapay dölllenme yoluyla çocuk sahibi olmak isteklerini iletmışlerdir. Başvuranlar ayrıca dilekçelerinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bu konuda hükümlüler lehine karar verdiğini iddia ederek, taleplerinin karşılanmasında bu hususun göz önünde tutulmasını istemişlerdir.

Bu bölümde mahpusların başvurusu, Adalet Bakanlığının görüşü, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bu konudaki kararı çerçevesinde inceleme konusu yapılacaktır.

3.3.1. Hükümlüler Dönmez Çiftinin Başvurusu

Isparta Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda hükümlü olarak bulunan E. Dönmez ve eşi Y Dönmez, T.B.M.M. İnsan Hakları Komisyonu Başkanlığına başvurarak cezaevinde yapay gebelik yöntemiyle çocuk sahibi olmaları için gerekli koşulların sağlanmasını istemişlerdir.

Komisyon ise başvuruyu Adalet Bakanlığına ileterek A.İ.H.M Dickson/Birleşik Krallık kararında İngiltere Adalet Bakanlığının bu konudaki ilkelerinin değerlendirildiği, adı geçenlerin talebinin İngiltere Adalet Bakanlığının İlkeleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bahse konu kararı çerçevesinde değerlendirilmesi ve ülkemiz mevzuatında bu konuda herhangi bir hüküm bulunup bulunmadığı, hüküm bulunmadığı takdirde konuya ilişkin mevzuat çalışması yapılmasının düşünülüp düşünülmediği konularında değerlendirilmesini istemiştir.

Komisyon yazısında ayrıca, İngiltere Adalet Bakanlığının bu konulardaki başvurular hakkında;

- Mahkûmlara yapay gebelik olanağı sağlanmasının gebeliğin meydana gelmesinin tek yolu olup olmadığı,
- Talepte bulunan mahkûmun muhtemel tahliye tarihinin çok yakın ya da ebeveyn olma sorumluluklarını üstlenmesini imkânsız kılacak kadar ileri bir tarih olup olmadığı,
- Taraflardan her ikisinin de bu yöntemi istemeleri, bunun yanı sıra çiftin yapay dölleme işleminin medikal anlamda uygun olup olmadıklarının hem cezaevi içindeki, hem de dışındaki tıp otoritelerinin her ikisi tarafından onaylanmış olup olmaması,
- Talepte bulunan mahkûmların mahkûmiyet öncesinde düzgün işleyen ve istikrarlı bir ilişkilerinin olması ve tahliyeden sonra da bu ilişkinin devamının muhtemel bulunup bulunmaması,
- Çocuğun ana-babasız büyümesi, beklenen çocukluk çağının uzunluğu göz önünde bulundurulduğunda çiftlerin çocuk için hazırladıkları şartların çocuğun sağlığı ve gelişimi için uygun olup olmaması,
- İlgili mahkûmun geçmişteki ve halihazırdaki durumu ve diğer faktörler dikkate alındığında yapay gebelik yoluyla çocuk sahibi olmasının kamu yararına olup olmaması” konularının değerlendirildiği bir test uygulandığı belirterek. başvurunun benzer bir yöntem izlenerek sonuçlandırılabilceğine işaret etmiştir.

3.3.2. Adalet Bakanlığının Görüşü

Adalet Bakanlığı başvuruların Komisyon kanalıyla gelen taleplerini incelemesi aşamasında konuya bağlantılı olarak, mevzuatımızda özel aile ziyareti (conjugal visit) olarak bilinen ziyaret şeklinin mümkün olup olmadığı değerlendirmiştir. Çünkü özel aile ziyaretine izin verilmesi halinde başvuruların bu şekilde bir talepte bulunmalarına gerek olamayacaktı. Bakanlık görüşünde, mevzuatta açık ve kapalı görüşün nasıl yapılacağına açıkça belirtildiği, bunlar arasında hükümlünün eşiyle mahrem görüş yapmasına izin verilmediği belirtilerek, infaz mevzuatında hükümlülerin birbirleriyle özel bir ortamda görüşmelerine izin veren bir düzenleme bulunmadığı gerekçesiyle başvuruların talebi hakkında olumsuz görüş bildirmiştir.

Bakanlığın yorumundan da anlaşılacağı üzere, hükümlü ve tutuklular hakkında mevcut ziyaret düzenlemesi onlara eş ve aileleriyle başbaşa kalmalarına izin vermemektedir. 5275 sayılı Kanun'un 83/son maddesinde ziyaretlerin açık ve kapalı olmak üzere iki şekilde yaptırılacağı belirtilmiş, Ziyaret Yönetmeliğinde ise, açık ve kapalı görüşlerin kurum görevlilerinin gözetiminde, konuşulanların görevliler tarafından duyulabileceği şekilde yapılacağı belirtildiğinden, mevzuatımızda mahrem görüş olarak değerlendirilebilecek eşlerin başbaşa olmalarına izin veren bir hüküm bulunmadığı anlaşılmaktadır (Ziyaret Yön. m.7,13).

Bakanlık görüş yazısında başvuruların içinde buldukları durumu da değerlendirmiştir.

"Başvuranları halen Isparta Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda ... suçundan hükümlü oldukları, burada buldukları sırada evlendikleri, her kişinin de çocuğunun bulunmadığı, başvuranlardan E. Dönmez'in (eşinden sonra) muhtemelen 15/02/2033 tarihinde şartla tahliye olacağı, bu tarih itibarıyla kendisinin 48, eşinin 51 yaşında bulunacağı, ayrıca Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü'nün 95'nci maddesine göre açık ceza infaz kurumuna ayrılma hakkını kazanabileceği tarih itibarıyla (2032) yılda en fazla 3 kez, yol hariç 3 güne kadar özel izin kullanabileceği bilinmektedir "

Bakanlık yazısında başvuruların kısırlık gibi tıbbi bir rahatsızlıktan kaynaklanıp kaynaklanmadığı değerlendirildikten sonra, başvurunun ülkemizde özel aile ziyareti kurumunun olmamasından kaynaklandığı şu şekilde belirlenmiştir.

"Genel Müdürlüğümüze, Komisyonun yazısı ekinde ulaşan dilekçelere göre adı geçenlerin normal yollarla çocuk sahibi olmalarına engel bir durum bulunmadığı anlaşılmaktadır. (kısırlık Sağlık Bakanlığınca tedavisi mümkün bir hastalık olarak kabul edildiğinden adı geçenlerin taleplerinin kısırlık tedavisi ile ilgili olmadığı not edilmelidir) Yine ülkemiz ceza infaz mevzuatında hükümlü ve tutuklulara ziyaretler sırasında aileleriyle özel bir bölümde bir araya gelme imkânı tanınmamış olması (conjugal visit) bu tür taleplerin nedenleri arasında sayılabilir."

Adalet Bakanlığı başvurunun değerlendirilmesinde iki gerekçeye değinmektedir. Birincisi, 5275 sayılı kanunda hükümlülere tanınan hakların sayıldığı, Kanun içerik ve sistematığına göre talebin değerlendirilmesine yasal imkan bulunmadığıdır. Bakanlık bu konuyla ilgili olarak şu görüşleri ileri sürmüştür.

"Adı geçenlerin dilekçeleri içeriğine göre taleplerinin konusu özel ve aile hayatlarıyla ilgili olup, konunun hükümlülerin sahip oldukları haklar ve bu hakların kapsamı açısından değerlendirilmesi gerekecektir. 5275 Sayılı Kanun'un

59'uncu ve devamı maddelerinde, ceza infaz kurumunda cezasını çekmekte olan hükümlü ve tutukluların sahip oldukları haklar sayma yoluyla belirtilerek, bu hakların kapsam ve sınırları açıkça düzenlenmiştir. Bu maddeler arasında adı geçenlerin talebini değerlendirmeye izin verecek bir hükme yer verilmemiştir. Kanun yoluyla hükümlüler yararına öngörülme-yen bir hakkın kullandırılmasına imkân bulunmamaktadır” denilmiştir.

Yine hükümlülerin belli şartları tamamlaması halinde kurum dışına çıkma imkanı veren izin hakkının bulunduğu ikinci bir ret gerekçesi olarak gösterilmiştir.

Adalet Bakanlığı bu gerekçelerle başvuruların kendilerine ceza infaz kurumunda yapay dölleme yoluyla çocuk sahibi olmalarına ilişkin taleplerinin yasal dayanağının olmadığını, infaz mevzuatımızda tüp bebek yöntemiyle çocuk sahibi olmak isteyen hükümlüler yararına, buldukları ceza infaz kurumunda gerekli imkânların sağlanmasını öngören bir düzenlemeye yer verilmediğini, bu nedenle konuya ilişkin herhangi bir mevzuat çalışmasının düşünülmediğini, hükümlülerin gerekli şartları taşımaları halinde izin haklarından yararlanabileceklerini ifade ederek talebin reddi yönünde görüş bildirmiştir.

Adalet Bakanlığının bu görüşü, benzer olaylara dayanan A.İ.M.H.'nin Dickson / Birleşik Krallık Davasında verdiği kararın incelenmesinden sonra değerlendirilecektir.

3.3.3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 4 Aralık 2007 Tarihli, Dickson / Birleşik Krallık Kararı (Başvuru no: 44362/04)

3.3.3.1. Prosedür

Kirk ve Lorraine Dickson isimli iki İngiliz vatandaşı Kuzey İrlanda ve Büyük Britanya'dan oluşan Birleşik Krallığa karşı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 34'üncü maddesi gereğince 23 Kasım 2004 tarihinde AİHM'ne başvurmuştur.

Başvuranlar kendilerine cezaevinde yapay dölleme ortamı sağlanması yönündeki taleplerinin reddedilmesinin, Sözleşmenin 8 ve/veya 12'inci maddelerinin ihlal ettiğini iddia etmektedir.

Büyük Daire Sözleşmenin 27/2 ve 24/3'ünce maddeleri gereğince oluşturulmuştur.

3.3.3.2. Dava Konusu Olaylar

Başvuranlardan biri 1972, diğeri 1958 doğumludur. İlk başvuran cezaevinde bulunmakta, ikinci başvuran Hull'da yaşamaktadır.

İlk başvuran 1994 yılında alkollü bir adamı darp ederek ölümüne sebep olmaktan müebbet hapis cezası almış olup 15 yıl cezaevinde kalacaktır. Muhtemel tahliye tarihi 2009 yılıdır ve çocuğu bulunmamaktadır. 1999 yılında ikinci başvuranla cezaevi mektup arkadaşlığı yoluyla tanışmış ve 2001 yılında evlenmişlerdir. İkinci başvuranın önceki ilişkilerinden üç çocuğu bulunmaktadır.

Başvuranlar bu evliliklerinden çocuk sahibi olmak istedikleri için, birinci başvuran Ocak 2001 tarihinde cezaevinde yapay dölleme imkanı sağlanması için başvuruda bulunmuştur. İkinci başvuran Aralık 2002 tarihinde bu başvuruya katılmıştır. Onlar başvurularında esas itibarıyla ilişkilerinin uzunluğuna ve ilk başvuranın muhtemel en erken tahliye tarihinde ikinci başvuranın yaşı itibarıyla yapay dölleme imkanı sağlanmaması halinde çocuk sahibi olamayacakları iddiasına dayanmışlardır.

İçişleri Bakanlığı (Secretary of State) 28 Mayıs 2003 tarihli cevabi mektubunda başvuruyu reddetmiştir. Bakanlık cevabında öncelikle "Politika Dökümanı" adını verdiği bir takım genel ilkelere temas etmiştir.

"-Yapay dölleme imkanı sağlanmasının hamile kalınmasında tek yol olup olmadığı,

-Hükümlülerin tahliyelerinin çok yakın olup olmadığı veya tahliye olduklarında ebeveynliğin gerektirdiği sorumluluğu taşıyıp taşıyamayacakları,

-Her iki çiftin de bu yöntemle çocuk sahibi olmak isteyip istemedikleri, tıbbi otoritelerin hem cezaevi içinde, hem de dışında her iki çiftin tıbbi olarak yapay dölleme yöntemine uygun olduğuna dair olumlu kanaate varılmış olması,

-Tarafların cezaevine girmeden önce, tahliye sonrası varlığını devam ettirecekleri istikrarlı bir ilişki sürdürüp sürdürmedikleri,

-Çocuğun annesiz ve babasız geçirebileceği zamanın uzunluğu da dahil olmak üzere, çiftlerin içinde buldukları şartların ve sosyo-ekonomik durumlarının çocuğun sağlıklı bir şekilde yetişmesine elverişli olup olmadığı,

-Suçlunun geçmişteki yaşantısı ile diğer ilgili faktörler dikkate

alındığında, kendisine yapay dölleme imkanı sağlanmasında kamu yararı olup olmadığı”

Bakanlık Bay Dickson'un talebini şu gerekçelerle kabul etmemiştir:

“...Bakanlık sizin tahliyeyi hak kazandığınız tarihte eşinizin muhtemel yaşını dikkate almaktadır. Eşiniz sizin en erken tahliye tarihinde muhtemelen 51 yaşında olacaktır ve bu yüzden onun doğal yollarla gebe kalma ihtimali zayıftır. Bayan Dicson'un önceki ilişkilerinden üç çocuk sahibi olduğu göz önünde tutulmaktadır. Eşinizin yaşı göz önünde bulundurulduğunda Bakanlık hem sizin hem de eşinizin durumunu dikkatli bir şekilde ele almaktadır.

Bakanlık sizin ve eşinizin yapay dölleme yöntemiyle gebe kalma konusunda birlikte hareket ettiğinizin, aranızda bu konuda tam bir fikir ve irade birliği bulunduğunun, ayrıca sizin birbirinize karşı sadakatinizin farkındadır. Bununla birlikte, ilişkinizin cezaevinde iken kurulduğu, bu ilişkinin normal yaşam koşullarında test edilmediği ortadadır. Tahliye sonrasında sizin bu ilişkinizin sürüp gideceğine dair şimdiden makul ve objektif bir değerlendirme yapılamamaktadır.

Bundan da öte, ileride doğabilecek çocuğun maddi refahı için gerekli elverişli şartların bulunmadığından endişe duyulmaktadır. Buna ilave olarak annenin, doğabilecek bebeğinin ihtiyaç duyulduğunda acil destek alabileceği bir çevresinin de bulunmadığı anlaşılmaktadır. Çocukluk döneminin önemli bir parçası olan babanın bu dönemle onun yanında olamayacak olması ve çocuğun babasız büyüyecek olması da önemli bir endişe kaynağıdır. Sizin iyileştirme ve rehabilitasyon programında katetmiş olduğunuz olumlu mesafe ile tahliyeye hazırlık programlarına katılarak buradaki vaktinizi yapıcı faaliyetler altında geçirmeniz ve iyi halli olmanız dikkate alınmakla birlikte, Bakanlık yine de ömür boyu hapse mahkum olmanıza yol açan suç davranışınızın içerdiği şiddet ve vahameti özellikle göz önünde tutmaktadır. Bir mahpusa yapay dölleme yoluyla baba olma hakkı tanındığı takdirde, bu tür uygulamaların cezanın caydırıcı ve önleyici etkisini azaltacağına dair kamuoyunda oluşabilecek endişelere de hak verilmektedir.”

Başvuranlar Adalet Bakanlığı'nın taleplerinin reddi yönündeki kararının yeniden gözden geçirilmesi için İstinaf Mahkemesine müracaat etmişlerdir. Mahkeme 29 Temmuz 2003 tarihinde evrak üzerinden inceleme sonucunda bu talebi reddetmiştir. Başvuranlar tekrar inceleme isteyerek başvurularını yenilemişlerdir. Yapılan duruşmanın ardından bu istek de 5 Eylül 2003 tarihinde reddedilmiştir. 13 Ekim 2003 tarihinde başvuranlar AIHM'ne gitmişlerse de, bu başvuru 15 Aralık 2003 tarihinde iç hukuk yolları tüketilmediği için “kabul edilemez” bulunmuştur. Bunun üzerine başvuranlar iç hukuk yollarını tüketmek üzere Temyiz Mahkemesine müracaat etmişlerdir.

Temyiz Mahkemesi 30 Eylül 2004 tarihinde bu başvuruyu oy birliği ile reddetmiştir. Bu kararında R(Mellor) / İçişleri Bakanlığı (Secretary of State for

the Home Department) (2001-3 WLR 533) davasında⁹⁶ dayandığı ilkeleri dikkate almıştır. İstinaf Mahkemesi her iki davanın başvuruları tarafından ileri sürülen iddiaların benzerliğine işaret ederek, mahkumlara bu tür haklar tanınmasına kamuoyunun olumsuz bakış açısı ve cezanın caydırıcı etkisinin zarar görme ihtimali ile hapis süresinin uzunluğuna göre, dünyaya gelecek çocuğun menfaatlerinin zedelenecek olmasının Sözleşmenin 8/2'inci maddesinde öngörülen sınırlamaların bu davada uygulanmasını makul göstereceği, bu nedenle kişinin özel ve aile hayatına yapılan müdahalenin hukuka uygun olduğu gerekçesiyle Bakanlığın kararı onaylanmıştır.

19 Aralık 2006'da birinci başvuran başka bir cezaevinin açık bölümüne D kategorisi sınıfında transfer edilmiştir. Kural olarak, başvuran görevli nezareti olmadan D kategorisine geçtiği tarihten 6 ay sonra bu kategorinin şartlarını halen taşımak kaydıyla ev iznine hak kazanmış olacaktır.⁹⁷

3.3.3.3. Deliller, Mevzuat ve Uygulama

A. Cezaevi Kuralları

İçişleri Bakanlığının cezaevlerinin yönetimi için kural koyma yetkisi bulunmaktadır. Bakanlık cezaevlerinin her türlü yasal düzenlemesi ve yönetimi ile mahpusların sınıflandırılması, iyileştirilmesi, çalıştırılması, disiplin ve kontrolünden sorumlu ve yetkilidir.⁹⁸

“Dış Dünya İle İlişki” başlıklı 4'üncü maddesinde şu hükme yer verilmiştir.⁹⁹

(1)“Mahpus ve ailesi arasındaki ilişkinin sürdürülmesinde her iki tarafın menfaati olduğu için özel dikkat gösterilmelidir.

(2) Mahpusların dış dünya ile ilişki kurmaları teşvik edilmeli ve onların dış

⁹⁶ Adam öldürmek suçundan 2005 yılında ömür boyu hapis cezasına mahkum olan Gavin Mellor, cezaevinde yapay dölleme imkanı sağlanarak çocuk sahibi olmak istemiştir. Başvurusu İçişleri Bakanlığı tarafından reddedilmiştir. Mellor bu kararın AİHM 8 ve 12 maddesinde öngörülen haklarını ihlal ettiğini iddia etmektedir. İstinaf mahkemesi şu gerekçeyle davayı reddetmiştir: "Hapsin amaçlarından biri kişiyi sadece özgür kişilerin kullanabileceği aile kurma cinsel mutluluk aile hayatının normal işleyişi de dahil bir takım haklar ve zevk ve neşeden mahrum ederek suçu cezalandırmaktadır. Mahkuma ebeveyn olma hakkı tanınması birtakım etik sorunlara yol açacak kamuoyunun endişelerini gündeme getirebilecektir Ayrıca çocuğun babadan mahrum olarak büyümesi de dikkate alınması gereken bir konudur"

⁹⁷ 1999 tarihli Cezaevi Kuralları'nın 9.'uncu maddesi.

⁹⁸ Prison Act. Section 47, 1952.

⁹⁹ 1999 tarihli Cezaevi Kuralları (SI 1999 No: 728)

dünyadaki kişi ve kurumlarla ilişki kurmalarına ve bu ilişkiyi sürdürmelerine yardım edilmelidir.”

B. R (Mellor) / İçişleri Bakanlığı Davası'nda Gözetilen İlkeler¹⁰⁰

Mellor adam öldürme suçundan ömür boyu hapis cezasına mahkum olmuş bir hükümlüdür. Kendisi 29, eşi 25 yaşındadır. Cezaevinde yapay dölllenme imkanı sağlanması talepleri onların durumunun talebin kabulünü zorunlu kılacak istisnai (olağanüstü) şartların oluşmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

Mellor ve eşi, davalarına uygulanan Politika Dökümanı'nin gözden geçirilmesi için Bakanlığa başvuruda bulunmuştur. Onlara göre özel aile ziyareti (conjugal visit) uygulaması pratik güvenlik gerekleriyle ilgili iken, yapay dölllenme için böyle bir gereklilik bulunmamaktadır. Hükümet şu gerekçelerle Politika Dökümanı'nin adil olduğuna hükmetmiştir. “(1) Hükümlülerin bir aile kurma fırsatını kaybetmeleri hapsolünmanın açık bir sonucudur. (2) Mahpuslara cezaevinde iken çocuk sahibi olma imkanı tanınırsa, ciddi ve haklı bir kamuoyu tepkisi kaçınılmaz olacaktır. (3) Çocuğun babasından mahrum şekilde sadece annesiyle beraber büyüyecek arzu edilmeyecek bir durumdur.” Mellor'un bu karara karşı İstinaf Mahkemesine gitmesi sonucu değiştirmemiştir. Bunun üzerine Mellor, Temyiz Mahkemesine başvurmuştur.

Temyiz Mahkemesi Hükümetin ileri sürdüğü gerekçeleri (Politika Dökümanı) ayrı ayrı ele almak suretiyle Sözleşmeyi yorumlayarak 5 temel prensip oluşturmuş ve kararına bu prensipleri dayanak yapmıştır.

–“Sözleşmenin 8(2)'inci maddesinde öngörülen özel hayat ve aile hayatına saygı hakkına getirilen sınırlamalar Sözleşmenin 12'inci maddesine de eşit olarak uygulanabilir.

–Hapsin doğası özel aile ziyareti uygulamasıyla bağdaşmamaktadır ve sonuç itibarıyla hürriyetin kısıtlanmasının bizatihi kendisi doğal olarak Sözleşmenin 8'inci maddesinde öngörülen özel ve aile hayatı ile 12'inci maddesinde öngörülen aile kurma hakkına müdahaleyi içermektedir.

–Bu sınırlamalar normal şartlarda Sözleşmenin 8(2)'inci maddesine göre haklı görülebilir.

–Sadece istisnai şartlarda insan haklarına orantısız müdahaleden kaçınmak için tutuklamanın yükünün gevşetilmesi gerekebilir.

– Bir mahpusun yapay dölllenme yöntemiyle çocuk sahibi olma (aile kurma)

¹⁰⁰ (2001) 3 WLR 533 Not: Hükümet tarafından sunulan önemli delil olarak yer zikredilmektedir.

hakkını ileri sürmesini haklı gösterecek bir durum bulunmamaktadır.”

Temyiz Mahkemesi yapay dölleme şartlarının sadece istisnai hallerde sağlanabileceğini öngören gerekçeyi onaylamaktadır. Mahkemeye göre; yapay dölleme imkanı sağlanma talebinin reddedilmesi halinde aile kurma tümüyle önlenmeyip, sadece geciktirilmiş oluyorsa istisnai şartların bulunduğu söz edilemeyecektir.

C. Cezaevlerinde Yapay Dölleme Usulü

Cezaevinde yapay dölleme için düzenleme yapılması yerel sağlık birimi ile dayanışma halinde ilgili cezaevi sağlık departmanının sorumluluğundadır. Sağlık hizmetlerinin düzeyi bir cezaevinden diğerine değişebileceği için, yerel sağlık birimleri spermin toplanması sırasında bir cezaevi görevlisinin eşlik edip etmeyeceğine veya bu amaçla dışarıdan bir uzmanın katılması gerekip gerekmeyeceğine karar verecektir. Mahpus ise bu amaçla yapılan giderleri karşılayacaktır.

D. Hapis Cezasının Amacı

Kriminoloji uzmanları hapis cezasının geleneksel olarak intikam, önleme, toplumun korunması ve rehabilitasyon gibi bir takım fonksiyonları barındırdığına işaret etmişlerdir. Bununla birlikte son zamanlarda özellikle Avrupa Konseyi'nin hukuki enstrümanlarında gösterildiği gibi rehabilitasyon fonksiyonuna daha fazla vurgu yapma eğilimi gözlemlenmektedir. Rehabilitasyonun yeniden suç işlemenin önlenmesindeki rolü kabul edilmekle birlikte, son yıllarda ve daha olumlu bir şekilde rehabilitasyon, daha çok kişisel sorumluluğun teşvik edilmesi yoluyla mahpusun yeniden topluma kazandırılma fikrini ifade etmektedir. Bu amaç “tedrici ilerleme (progressing) prensibi”nin geliştirilmesiyle desteklenmektedir. Bu prensip hapis cezasının infazı sırasında, cezanın daha çok intikam fonksiyonuna vurgu yapıldığı ilk zamanlarından, tahliye hazırlığına ve rehabilitasyona vurgu yapıldığı son zamanlara kadar, gitgide daha olumlu şekilde ilerleme anlamında kullanılmaktadır.

- İlgili Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin (ICCPR) 10(3)'üncü maddesinde “*infaz sistemi infazın amacı olan mahpusların iyileştirilmesi ve*

sosyal entegrasyonu olan faaliyetler bütününe içermelidir” hükmü yer almaktadır. İnsan Hakları Komitesinin bu madde üzerindeki genel yorumu şu şekildedir: “İnfaz sistemi sadece cezalandırma fonksiyonunu karşılamaz, sistem esasında mahpusların iyileştirilmesini ve sosyal entegrasyonunu hedeflemelidir.”

1957 tarihli Mahpusların İyileştirilmesi İçin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları hükümlüleri için aşağıdaki yol gösterici hükümler dahil bir takım özel hükümler içermektedir.

“Hapsedilme ve suçunun dış dünya ile bağımlı kesen diğer önlemler tek başına kişiyi özgürlüğünden mahrum bırakarak kendi hayatı üzerinde özgürce karar verme hakkını elinden alan acı verici bir karakter barındırmaktadır. Bu yüzden, cezaevi sistemi haklı gerekçelere dayanan bir tecrit ve disiplinin sağlanması gibi istisnai haller dışında özünde acı verici özellik barındıran bu durumu daha da ağırlaştırmamalıdır” (57’inci madde).

“Hapis cezası veya kişiyi özgürlüğünden mahrum bırakan benzer önlemlerin gerekçesi nihayetinde toplumu suça karşı korumaktır. Bu amaç sadece hapsedilme süresinin mümkün olduğu kadar mahpusun topluma döndüğünde kanunlara saygılı ve kendi kendine yeterli (kimseye bağımlı ve muhtaç olmadan) bir kişi olmasını sağlamaya dönük kullanıldığı ölçüde başarılabilir” (58’inci madde).

“Bu amaçla cezaevi çalışanlarının ve elde bulunan tüm ıslah edici eğitici ahlaki manevi ve diğer yardım güçlerine ve yollarına başvurmalı ve bunları mahpusların kişiselleştirilmiş ihtiyaçları doğrultusunda uygulamaya çalışmalıdır” (59’uncu madde).

–Avrupa Cezaevi Kuralları

Avrupa Cezaevi Kuralları Avrupa Konseyi Balkanlar Komitesince üye devletlere cezaevlerinde uygulanması gereken minimum standartlara ilişkin önerilen kurallar bütünüdür. Üye devletlerin mevzuatlarını bu tavsiyeler doğrultusunda güncelleştirmesi mevcut mevzuatın yorumunda bu kurallardan yararlanmaları ve bunları rehber edinmeleri teşvik edilmekte ve adı geçen prensiplerin adli makamlara, cezaevi çalışanlarına ve mahpuslara

yaygınlaştırılması tavsiye edilmektedir.

Avrupa Cezaevi Kurallarının en son versiyonu 2006 yılında benimsenerek öncekinin (1987 Kuralları) yerini almıştır. 2006 tarihli Avrupa Cezaevi Kurallarının ilgili hükümleri şu şekildedir.

–“Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler, kendilerini mahkum eden ya da tutuklayan bir karar ile hukuken ellerinden alınmayan bütün haklarını muhafaza ederler (Kural 2).

–Cezaevi yaşamı genel toplum yaşamının olumlu yönlerine mümkün olduğunca yaklaşmalıdır (Kural 5).

–Bütün hapsedilme biçimleri, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin özgür toplumla yeniden bütünleşmelerini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmelidir” (Kural 6).

Avrupa Suç Sorunları Komitesi (CDPC) tarafından hazırlanan yorumlarda 2'inci Kural hakkında şu açıklamaya yer verilmiştir

“Bu kural, mahpusların özgürlüklerini kaybetmelerinin otomatik olarak siyasi, medeni, sosyal, ekonomik ve kültürel haklarını da kaybettikleri düşüncesini doğurmaması gerektiğine vurgu yaparak, 1'inci kuralı tamamlamaktadır. Mahpusların özgürlüğü kısıtlandığında bir takım hakları da ister istemez kısıtlanmış olacaktır. Ancak bu tür kısıtlamalar mümkün olduğunca az olmalıdır. Bu kurallar, bir bütün olarak özgürlüğün elinden alınması sonucunda ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçları azaltmak için atılması gereken bazı adımları dile getirmektedir. Alınacak herhangi bir ilave kısıtlamanın yasada belirtilmesi ve ancak iyi bir düzen, güvenlik ve cezaevi emniyeti açısından esas teşkil ediyorsa kurumsal düzeyde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Hakların kısıtlanması kurallardan feragat ederek yapılmamalıdır.”

2006 Kurallarının VII. Kısmı'nın birinci alt bölümü “hükümlü mahpuslara uygulanan rejimin amacı” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm altında iki önemli kurala yer verilmiştir.

“Tüm mahpuslara uygulanan kurallara ilaveten, hükümlü mahpuslara uygulanan rejim onların sorumlu ve suçtan uzak duran bir yaşama yönelmelerini mümkün kılmak için tasarlanmalıdır” (Kural 102.1).

“Özgürlükten yoksun bırakarak hapsetmenin kendisi bir cezadır. Bu nedenle, mahpuslara uygulanan rejim hapsetmenin doğasında var olan sıkıntıyı daha da ağırlaştırmamalıdır” (Kural 102.2).

Bu bağlamda, Komite (CDPC) Kural 102 hakkında şu yorumlarda bulunmuştur.

“Bu kural, mahpuslar için uygulanacak rejimin hedeflerini basit ve olumlu bir şekilde belirtmektedir. Burada, hüküm giymiş mahpuslar için sunulan program ve tedbirler bakımından sadece yeniden suç işlemenin önlenmesi üzerine dar anlamda yoğunlaşmak yerine, bireysel sorumluluk geliştirmek ve buna teşvik

etmek vurgulanmaktadır. Yeni kural, aralarında Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 10(3) maddesinin de bulunduğu kilit uluslararası belgelerin gereklilikleriyle aynı doğrultudadır. Buradaki programla, çoğunlukla sosyal açıdan yoksun bölgelerden gelmiş olan mahpuslara yasalara saygılı bir hayat sürmeyi seçecekleri bir gelişim imkanı sağlanması hedeflenmiştir. Bu açıdan, kural 102, BM Mahpuslarının iyileştirilmesi için Minimum Standart Kuralları'nın 58'inci maddesiyle aynı yaklaşımı benimsemektedir.”

Avrupa Cezaevi Kurallarının 105.1'inci maddesi sistemli bir çalışma programının cezaevi rejiminin amacını karşılamasına katkı sağlayacağını ifade etmektedir. 106.1'inci maddesi ise, beceriler eğitimi de dahil mahpusların sorumlu ve suçtan uzak duran bir yaşam şekline yönelme beklentilerini geliştirmeyi amaçlayan sistematik bir eğitim programı hükümlü mahpuslara uygulanan rejimin önemli bir parçasını oluşturacağı ifade edilmiştir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Ömür Boyu hapis ve Diğer Uzun Süreli Cezalara Mahkum Olanların Cezaevi İdaresince Yönetimi Hakkında R (2003) 23 Sayılı Tavsiye Kararı'nın başlangıç kısmında “*hapis cezasının infazının bir yanda güvenlik, düzen ve disiplin sağlama, diğer yanda ise mahkumlara uygun yaşam koşulları, aktif programlar ve tahliyeye yönelik yapıcı faaliyetler sağlama arasında denge kurulması gerekliliği*” tavsiye edilmektedir.

Tavsiye Kararının “genel amaçlar” başlıklı ikinci kısmında, “*bu mahkumlara ve mahkumlar için çalışan ya da onları ziyaret eden herkes için cezaevlerinin emin ve güvenilir yerler olmasını sağlamak*”,

“*Ömür boyu ve uzun süreli hapsolünmanın getirdiği zarar verici etkilere karşı koymak*”,

“*Bu mahkumların başarılı bir şekilde toplumla bütünleşmelerini sağlamak ve tahliyelerinden sonra yasalara uyarak yaşama ihtimallerini artırmak ve geliştirmek*” hükümlerine yer verilmiştir.

Yine Tavsiye Kararının “ömür boyu hapis ve uzun süreli mahkumların yönetilmesi için genel ilkeler başlıklı 3-8'inci maddelerinde şu kurallar yer almaktadır.

–“*Ömür boyu hapis ve uzun süreli mahkumların farklı kişisel özellikleri dikkate alınmalı ve cezalar uygulanırken kişisel planlar yapılmasına dikkat edilmelidir (Kural 3, kişiselleştirme ilkesi).*

–*Cezaevi yaşamı toplum içindeki hayatın gerçeklerine mümkün olduğunca yakın olacak şekilde düzenlenmelidir (Kural 4, normalleştirme ilkesi).*

–*Mahkumlara günlük cezaevi yaşamında kişisel sorumluluk alma imkanı tanınmalıdır (Kural 5, sorumluluk ilkesi).*

–*Ömür boyu hapis ve uzun süreli mahkumların dış toplum, kendileri, diğer*

mahkumlar ve cezaevinde çalışan ya da ziyarete gelen kişiler açısından teşkil ettikleri riskler arasında açık bir ayırım yapılmalıdır (Kural 6, güvenlik ve emniyet ilkesi).

–Ömür boyu hapis ve uzun süreli mahpuslar arasında yalnızca cezaları nedeniyle ayırım yapılmamalıdır (Kural 7, ayrımcılık yapmama ilkesi).

–Ömür boyu hapis ve uzun süreli mahkumların cezalarının yönetilmesi için yapılacak olan kişisel planlama cezaevi sistemi içinde tedrici ilerleme sağlamayı hedeflemelidir” (Kural 8, tedrici ilerleme ilkesi).

Tavsiye Kararı aynı zamanda cezaevi sisteminin daha sınırlayıcı şartlardan başlayarak infazın son aşamasını açık cezaevinde veya ideal olarak toplum içinde olmak üzere, gittikçe daha az sınırlı şartlarda çektirilmesini sağlayan ilerleme prensibinin kullanılmasını vurgulamaktadır. Ayrıca cezaevi aktivitelerine katılım sağlanarak, tahliye sonrası yeniden düzen kurmada başarı şansının artırılması ile tahliye sonrası toplum içinde uyumlu ve kanunlara saygılı bir vatandaş olmayı kolaylaştırıcı şartlar ve gözetim önlemleri uygulanmalıdır.

Bakanlar Komitesinin Şartlı Tahliye Hakkındaki (2003) 22 Sayılı Tavsiye Kararı'nın başlangıç kısmının beşinci paragrafında “*Araştırmalar, tutuklamanın daha çok ters etki yaptığını ve mahpusların iyileştirilmesinde başarısız olduğunu göstermektedir*” denilmiştir.

(2003) 22 Sayılı Tavsiye Kararı, bireyselleştirilmiş iyileştirme programlarının uygulanması ile yeniden suç işleme oranının azaltılması için aşağıda ana hatlarıyla belirtilen önlemlere dikkat çekmektedir:

“- tazminat veya suç mağdurunun zararının karşılanması;

“...alkol veya uyuşturucu madde kullanımının tedavi edilmesine girişilmesi veya suç komisyonuyla

ilgili diğer tedavi şartlarının uygulanması,

“.... çalışma veya eğitim,mesleki eğitim gibi meslek edindirmeye dönük onaylanmış bazı diğer aktivitelerin takip edilmesi,

“..... kişisel gelişim programlarına katılımın sağlanması, odada (koğuşt) oturmanın yasaklanması”.

3.3.3.4. A.İ.H.S'nin 12 ve 18'inci Maddelerinin İhlal Edildiği İddiası

Başvuran cezaevinde yapay dölleme imkanlarının sağlanması yönündeki talebin reddedilmesinin AİHS'nin 8'inci maddesi ile koruma altına alınan özel hayat ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkını ihlal ettiğini iddia etmektedir. Sözleşmenin 8'inci maddesi şu şekildedir. (1) *“Herkes özel hayatına, aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. (2) Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörülmüş olmak koşuluyla söz konusu olabilir.”*

Başvuranlar aynı zamanda Sözleşmenin 12'inci maddesinde yer alan aile kurma hakkının ihlal edildiğini iddia etmektedir. Sözleşmenin 12'inci maddesi şu şekildedir: *“Evlence çağına gelmiş erkek ve kadının bu hakkın kullanılmasını düzenleyen milli hukuka göre birbirleriyle evlenme ve aile kurma hakkı bulunmaktadır.”*

3.3.3.5. Daire (Chamber) Kararı

Daire, mahkumiyet kararı ile kişilerin elinden alınan özgürlükleri dışında, mahpusların Sözleşme ile güvence altına alınan tüm haklardan yararlandıklarını onaylamakla birlikte, hapis cezasının bu özgürlüğün normal kullanımı üzerinde bir takım sınırlamalar getireceğini ve kaçınılmaz olarak Sözleşmede belirtilen hakların kullanılmasında kontrol ve sınırlamaları olabileceğini kabul etmektedir. Burada asıl konu bu kontrolün mahiyeti ve ölçüsünün Sözleşme ile bağdaşp bağdaşmadığıdır.

Dava konusu olan sınırlamanın başvuranların aile ve özel hayatına müdahale oluşturup oluşturmadığı (devletin negatif sorumluluğu) veya devletin bu hakkın kullanılmasında üzerine düşen pozitif sorumluluğu yerine getirip getiremediği konusuna gelince, Daire, itiraz konusu sınırlamanın, henüz mevcut olmayan genel yetki kapsamına giren bir konuda izin vermek üzere gerekli

düzenlemeler yapılmayarak devletin pozitif sorumluluğu kapsamında kaldığını değerlendirmektedir. Bu nedenle başvuruların şikayeti, Sözleşmede güvence altına alınan özel ve aile hayata saygı gösterilmesini isteme hakkından yaralanmak üzere, devletin gerekli adımları atmasını gerektirmekte olup, devletin pozitif sorumluluğu kapsamında kalmaktadır.

Sözleşmenin 8'inci maddesinde yer alan özel ve aile hayata "saygı" kavramından ne anlaşılması gerektiği ve bunun koşulları maddede açıkça belirlenmemiş ise de, bu kavramın doğasından kaynaklanan devletin pozitif sorumluluğu ile ilgili olarak, bu kavramın kapsam ve içeriği özellikle Sözleşmeci Devletin yürürlükte olan sistemi ile o devletin kaynakları ve önceliklerine göre karşı karşıya olduğu tercihlere bağlı olarak davadan davaya değişebilmektedir.

Özel aile ziyareti (conjugal visit) uygulaması özellikle Avrupa Konseyine üye devletler arasında üzerinde çok az mutabakat bulunan bir konudur. Dolayısıyla, bu konuda Sözleşmeci devletlerin geniş bir takdir hakkı bulunmaktadır.

Devletin pozitif sorumluluğunun kapsam ve içeriğinin belirlenmesi bağlamında, kişi ve kamunun menfaatleri arasında kurulması gereken adil dengeye gelince, Daire ilk önce genel olarak Politika Dökümanı'nı inceleme konusu yapmıştır. İlk iki prensip, ceza (infaz) sistemine kamunun güveninin sürdürülmesi ve çocuğun menfaatini, dolayısıyla bütün olarak toplumun genel menfaatlerini meşru amaç olarak benimsemiştir. Daire'ye göre, Politika Dökümanı genel bir yasaklama getirmemekte, sadece yapay dölleme imkanının sağlanması taleplerinin her olay için kendi özel şartları içerisinde ayrı ayrı incelenerek yukarıda bahsedilen makul, keyfilik içermeyen temel kurallara göre değerlendirilmekte olduğuna değinerek bu konuya ayrı bir önem atfetmektedir. Daire bu prensiplerin teorik ve yanıltıcı olduğuna ilişkin iddiayı reddederek, geçmişte yapay dölleme imkanı sağlanması taleplerine izin verilmiş olduğuna ilişkin açık deliller bulunduğuna işaret etmektedir.

Son olarak, Politika Dökümanı'nın başvuranın davasına uygulanmasına gelince, Daire, Başvuranların içinde buldukları durumun zorluğunu kabul etmekle birlikte, Bakanlık tarafından başvuranın talebinin dikkatle incelenerek karar verildiğini, bu kararın İstinaf Mahkemesi ve Temyiz Mahkemesi tarafından

detaylı olarak incelendiğini, bu inceleme sonucunda Politika Dökümanı'nın makul ve hukuka uygun bulunduğunu, başvurunun bu kurallara göre incelenerek karara varıldığını, bu süreçte bir keyfilik veya orantısızlık bulunmadığını vurgulamaktadır.

Milli otoritelere verilen geniş takdir hakkını dikkate alan Daire, dava konusu kararın keyfilik içerdiğini, kararın kabul edilemez olduğunu veya yarışan menfaatler arasında adil bir denge kurulamadığını gösteren bir delil bulunmadığını tespit ederek, bu nedenle Sözleşmenin 8'inci maddesi ile koruma altına alınan özel ve aile hayatının korunması hakkının ihlal edilmediği sonucuna ulaşmıştır.

Daire aynı gerekçelerle Sözleşmenin 12'inci maddesinin de ihlal edilmediğini de tespit etmiştir.

3.3.3.6. Başvuranların İddiaları

Başvuranlar Daire (Chamber) kararını aşağıdaki gerekçelerle Büyük Daire (Grand Chamber) önüne götürmüşlerdir

AIHS'nin 8'inci Maddesi İle Bağlantılı İtirazlar

Başvuranlar özellikle Casadevall, Garlicki ve Borrego Borrego'nun muhalefet serhlerine (dissenting opinion) dayanarak, Daire kararını ve gerekçesini tartışma konusu yapmışlardır. Hükümet tarafından dosyaya sunulan içtihatlar mevcut davayla doğrudan ilgili değildi, daha çok eski Komisyon kararlarıydı ve mevcut gidişatı¹⁰¹ açıklayamıyordu. Bu yüzden konunun mahkeme içtihatlarından bağımsız değerlendirilmesi gerekmekte ve Büyük Daireyi bağlayan herhangi bir kural bulunmamaktadır.

Başvuranlar Hükümetin Daire önünde ve başlangıçta Büyük Daire önünde, sınırlamanın asıl amacının cezalandırma olduğunu ileri sürdüğünü belirtmişlerdir. Bu mantıkla Politika Dökümanı genel bir yasaklamayı içermekle birlikte, diğer taraftan işlenen suç ve verilen cezaya göre gerçekçi bir

¹⁰¹ Burada "gidişat" akım, trend, son yıllarda ağırlık kazanan görüş anlamında kullanılmıştır. (çevirenin notu)

değerlendirme imkanı vermeyerek keyfilik içermektedir.

Bununla birlikte, Hükümet, Büyük Dairede Politika Dökümanı'nın hapsedilmenin gerekli bir sonucu olduğunu vurgulamıştır. Oldukça sübjektif görüşler bir tarafa bırakılırsa, yapay dölleme imkanının sağlanmasının reddi kararı hapsedilmeye bağlı bir sonuç değildir, çünkü buna izin verilmesi halinde güvenlik zafiyetinden veya ister fiziki şartlardan, ister mali şartlardan kaynaklansın bir engelden söz edilemez. Bu iki konunun yeterince ele alınmamış olması Dairenin kararını sakatlamıştır.

Mahpusların, kural olarak temel haklardan yararlanamayacaklarını, sadece istisnai hallerde yararlanabileceklerini kabul eden cezalandırıcı amaç Sözleşme ile bağdaşmamaktadır. Hapis cezası ile sadece kişinin özgürlüğü otomatik olarak elinden alınmaktadır. Bir devlet diğer hakların kullanılmasını sınırlandırmak istiyorsa, bunun haklı sebeplerini belirtmek zorundadır. Politika Dökümanı'nın başlangıç noktası bu yüzden yanlıştır ve tersine çevrilmelidir. Politika Dökümanı şu şekilde düzenlenmeliydi; "Aksine zorlayıcı şartlar bulunmadığı müddetçe, her mahpusun yapay dölleme yoluyla veya normal yollardan çocuk sahibi olma ve aile kurma hakkı bulunmaktadır." Bu çarpık düzenleme her başvurunun kendi şartlarına göre gerçekçi bir değerlendirmeye tabi tutulmasını önlemektedir. Yapay dölleme olmasaydı gebe kalmanın imkansız olacağını göstermek gerekliydi ve bundan sonra istisnai şartların ortaya konulması zorunlu olacaktı. Bu nedenle yapay dölleme taleplerine karşı kişi bazlı, gerçekçi bir değerlendirme yapılamadı ve sonuç itibarıyla izlenen politika kaçınılmaz olarak genel bir yasak işlevi gördü.

Başvuranlar, taleplerinin kabul edilmesi halinde, devletin minimum düzenleme ile bir şeyin olmasına izin vereceğini, bu nedenle aslında çok az bir sorumluluk altında olduğunu ileri sürerek pozitif ve negatif sorumluluk ayrımı yapmanın pratikte pek bir faydasının bulunmadığını ileri sürmüşlerdir.

Kişinin hapsedilmesi halinde Sözleşmede belirtilen haklarını muhafaza edeceğinin kabul edilmesi durumunda, bu haklardan bazılarının kullanılması sadece bir takım önemsiz prosedürlerin yapılmasını gerektiriyorsa, bu takdirde talep negatif sorumluluk altında değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Devletin üzerinde ağır bir yük bulunduğu kabul edilerek talep pozitif sorumluluk bağlamında değerlendirmeye tabi tutulsa bile, burada açıkça devletin yapması

beklenen bir yükten bahsedilemez, nitekim Hükümet de aksini iddia etmemiştir. Zaten başvurular gerekli maliyetleri ödeyebilirlerdi ve kurum güvenliğinde veya kurumun düzen ve işleyişinde bir sorun yaşanmayacaktı. Sadece numuneyi alıp götürmek üzere bir ziyaretçiye izin verilmesi söz konusu olacaktı.

Dava konusu talebin değerlendirilmesinde Devletin uyguladığı takdir hakkına gelince ve özel aile ziyareti (conjugal visit) doğrultusunda bir trendin de bulunduğu dikkate alındığında, başvuruların taleplerinin yerine getirilmesi kurum üzerinde daha az yük getirecektir. Yapay dölleme hakkında bir mutabakat bulunmamasının sebebi, özel aile ziyareti (conjugal visit) uygulamasına izin verilen ülkelerde bunu gerek duyulmamasıdır. Takdir hakkının bu şartlarda hiçbir rolü olmamıştır. Mahkeme (Chamber) ulusal karar otoritelerinin izinden gitmek zorunda kalmıştır ve menfaat dengesinin oluştuğunu düşündüğü noktada kararını vermiştir.

Başvurular hem Politika Dökümanı'nda yer verilen kuralların, hem de bu bu kuralların kendi davalarında uygulanmasının yetersiz olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Yukarıda belirtilen gerekçelerde cezalandırıcı amaç tutarlı olmadığı gibi mantıklı da değildir. Hapsolünmanın doğrudan sonuçlarından birisi, hükümlü ve eşinin bir araya gelememesi ve dolayısıyla doğal yollarla çocuk sahibi olamamalarıdır. Başvurular yukarıda ileri sürdükleri gibi, bu konuda devletin üzerindeki yükün minimum düzeyde olacağını iddia etmektedir.

AIHS'nin 12'inci Maddesi Açısından

Mahkeme oybirliği ile şikayetin Sözleşmenin 12'inci maddesi altında da değerlendirilmesi gereken ayrı bir konu olmadığı, bu nedenle başvuruların şikayetin bu madde altında değerlendirilmesine gerek bulunmadığı sonucuna varmıştır.

3.3.3.7. Hükümetin Savunması

Hükümet Büyük Daire önünde Politika Dökümanını ve onun mevcut

davaya uygulanmasını, dolayısıyla Daire kararını şu şekilde savunmuştur.

Hükümet Daire kararında ve Temyiz Mahkemesi kararında yer verilen gerekçeye dayanarak Sözleşmenin 8'inci maddesinin ihlal edilmediğini iddia etmektedir. Daire mahpusların hürriyetleri dışında özel ve aile hayatına saygı¹⁰² dahil, Sözleşmede yer verilen tüm haklardan yararlandıkları prensibini "iyi yapılandırılmış" olarak kabul ederken, aynı zamanda hapsedilmenin bizatihi kendi doğasında kaçınılmaz olarak kişi haklarında bir takım sınırlamalar barındırdığını kabul etmektedir. Yine Daire, uyuşmazlığın devletin geniş takdir hakkına temas eden pozitif sorumluluğun yerine getirilmesi ile ilgili olduğunu, toplum ve kişi menfaati arasında adil bir denge sağlanmasında toplumun ceza adaletine olan mevcut güveninin devamı ile dünyaya gelecek çocuğun menfaatlerinin, dolayısıyla toplumun menfaatlerinin meşru amaç olarak benimsenmesini kabul etmektedir. Politika Dökümanı ve onun uyuşmazlığa uygulanmasında bu amaçlarla bağdaşmayan bir yön bulunmamaktadır.

Daire kararı kendi içtihatlarıyla,¹⁰³ ve Komisyon Kararıyla¹⁰⁴ uyumludur. Son olarak Daire kararı, Politika Dökümanı ve onun mevcut davaya uygulanması sürecinde Temyiz Mahkemesinin verdiği karar ve gerekçeyi de yansıtmaktadır.

Hükümet ayrıca Politika Dökümanı'nın Sözleşme ile uyumlu olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü Politika Dökümanı'nda benimsenen ilkeler Sözleşmede yer verilen prensipleri göz önünde tutmakta ve her bir davayı kendi özel şartlarına göre ayrı ayrı inceleme imkanı getirmekte, genel bir yasaklama (blanket ban) içermemektedir. İstatistiki bilgiler kişisel değerlendirmenin gerçek olduğunu göstermektedir: 1996'dan beri yapay dölleme imkanı sağlanması talepli 28 başvuru yapılmış, bunlardan 12 si takip edilmemiş, 1'i çiftler arasındaki ilişki bozulduğu için geri çekilmiş, 1 başvuru mahkum şartla tahliye edildiği için işlemde kaldırılmış, 2 başvuru ise halen devam etmektedir. Geriye kalan 12 başvurunun 3'ü onaylanmış, 9'u ise reddedilmiştir.

Politika Dökümanı esasında üç temel prensip üzerine inşa edilmiştir:

-Çocuk sahibi olma fırsatını kaybetmek hürriyetten mahrumiyetin önemli bir

¹⁰² Hirst v. the United Kingdom no: 74025/01, ECHR/2005-...

¹⁰³ Golder v. United Kingdom, 25 Şubat 1975 tarihli ve 18/45 sayılı karar

¹⁰⁴ R(Mellor) v Secretary of State for the Home Department (2001) 3, WLR 533.

parçası ve hapsedilmenin önemli bir sonucudur.

–Mahkumların çocuk sahibi olmalarına izin verilerek hapis cezasının caydırıcı ve cezalandırıcı fonksiyonu zedelenirse kamuoyunun ceza infaz sistemine, dolayısıyla cezaların caydırıcılığına olan inancı sarsılmış olacaktır (bu zedelenme işlenen suçun ağırlığına ve yapısına göre değişen ölçüde olacaktır).

–Anne ve babadan birinin uzun bir süre için çocuğun yanında bulunmayarak onu manevi veya ekonomik ve diğer her türlü desteğinden mahrum bırakması çocuk ve nihayetinde bütün olarak toplum açısından olumsuz sonuçlara yol açacaktır.

Bu son prensip devlet otoritelerine bu konuda değerlendirme yapma yetkisi verdiği için tartışılabilir. Devlet dünyaya gelecek çocuğun karşı karşıya kalacağı riskleri göz önünde tutması gerektiğinden bu meşru bir değerlendirme olacaktır. Gerçekten de Devletin çocuğun maddi ve manevi refahını etkili şekilde koruma sorumluluğu bulunmaktadır.

Politika Dökümanı'nın amaçlarından biri, tahliye olup istikrarlı bir aile düzenine geri dönmeyi ve anne baba rolü üstlenmeyi bekleyen mahpuslara yapay dölleme ortamı sağlamayı sınırlamaktır. Bu yüzdendir ki, sadece istisnai şartlarda yapay dölleme ortamı sağlanması başlama noktası olarak kabul edilmiştir, yani talebin reddi bir aile kurmayı tamamen ortadan kaldırması halinde (yapay dölleme imkanı sağlanması aile kurmak için tek yol olması halinde) bunun ardından yetkililer diğer belirleyici faktörleri dikkate alacaktır. Hükümete göre, talebin incelenmesinde bu ilk değerlendirme aşaması (başlama noktası) makul ve anlaşılabilir noktadır. Yapay dölleme taleplerinin reddi, çoğunlukla Sözleşmenin 8'inci maddesiyle garanti altına alınan hakkı etkilemeyecektir. Özellikle bir babanın, doğumu sırasında ve bebekliğinde hapsolünmanın doğal sonucu olarak yanında bulunamayacağı bir çocuğa sahip olmak istemesi durumunda, baba olmayı isteme talebinin Sözleşmede koruma altına alınan hakla bir ilgisi bulunmadığı söylenebilir. Ancak hapsolünma süresine göre eğer yapay dölleme olmaksızın tahliye sonrası onun baba olma imkanı ortadan kalkacağı istisnai durumlarda bu imkan tanınmalıdır. Hükümet, rehabilitasyon faaliyetlerini hapsolünmanın önemli ve temel yönü olarak görürken, Politika Dökümanı bütün ilgili unsurları hesaba katmaktadır. Nitekim, yetkili makamlar ilgili faktörleri belirleyerek ve menfaatler arasında adil bir denge sağlayarak Döküman mevcut davada doğru bir şekilde uygulamışlardır.

Bakanlık tarafından ileri sürülen başvuruların düzenli bir ilişkiye sahip olmadıkları gerekçesi başvuruların başka türlü çocuk sahibi olamayacakları iddiasını gölgede bırakmıştır.

Düzenli ilişki ile şunlar kastedilmektedir; ilk başvuranın uzun süre çocuğun yanında bulunamayacak olması, çocuk dünyaya geldiğinde ikinci başvuranın sahip olduğu çevre (destek ağı) yoluyla çok az destek ve yetersiz ekonomik şartlarla karşılaşacak olması, adam öldürmek gibi bir şiddet suçlusuna cezaevinde baba olma imkanı tanındığı takdirde cezanın caydırıcı ve cezalandırıcı etkisinin zarar göreceğine inanan meşru toplumsal endişenin bulunması.

Karar sürecinde ikinci başvuranın birinci başvurudan çocuk sahibi olma dileği de dahil, onun tüm menfaatleri hesaba katılmış olmakla birlikte, onun pozisyonunun mahkum olan eşinin pozisyonuyla bağlantılı olduğu da gözden uzak tutulmamıştır. Eğer ikinci başvuranın menfaatleri belirleyici bir faktör olsaydı Devlete bu konuda hiç bir takdir hakkı tanınmamış olacaktı.

Son olarak, Hükümet bu konuda geniş bir takdir hakkına sahip olduğunu düşünmektedir. Hapis cezasının kaçınılmaz sonuçlarını bertaraf ederek, taraflara çocuk sahibi olmaları için pozitif adımlar atması beklenen Devletin, toplumun ihtiyaçları ile kişilerin hakları arasında zor bir seçim yapılması söz konusu olan sosyal politika alanında geniş bir takdir hakkı olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Yukarıda izah edildiği gibi, Politika Dökümanı mutlak yasaklama işlevi gören ilkeler bütünü değildir. Ayrıca herhangi bir Avrupa ülkesinde mahkumlara yapay dölleme imkanları sağlanması yönünde tam bir mutabakat bulunmadığı da göz önünde tutulmalıdır.

3.3.3.8 AIHM'in Sözleşmenin 8'inci Maddesi'nin İhlali İddiası Hakkındaki Değerlendirmesi

Mevcut davada söz konusu olan sınırlama başvuruların yapay dölleme ortamı sağlanması taleplerinin kabul edilmemesi ile ilgilidir. Büyük Daire önünde Hükümet 8'inci maddenin belli durumlarda¹⁰⁵ uygulanmayabileceğini

¹⁰⁵ Mesela hükümlüğün cezasının çok uzun süreli olması ve dünyaya gelecek çocuğunun hayatını paylaşma ihtimalinin (beklentisinin) bulunmaması halinde, çocuk sahibi olmak isteme hakkı bu maddenin koruması altında değerlendirilemeyecektir (Karardan)

ileri sürmekle birlikte, taraflar 8'inci maddenin uygulanabilirliğini tartışmamışlardır.

Yapay dölleme ortamı sağlanması talebinin kabul edilmemesi başvuruların genetik ebeveyn olma kararına saygı duyulmasını isteme hakkı ile birleşen özel hayat ve aile hayatlarını ilgilendirdiği için, AIHM 8'inci maddenin başvuranın şikayetine uygulanabilir olduğu kanaatindedir.¹⁰⁶

3.3.3.8.1. İlgili Genel prensipler

AIHM yukarıda bahsi geçen bir mahkumun oy kullanma hakkına getirilen yasal sınırlama hakkındaki Hirst kararını¹⁰⁷ hatırlatmaktadır,

Bu kararda AIHM genel olarak mahpusların Sözleşmenin 5'inci maddesi kapsamında kalan yasal olarak uygulanan hürriyetlerinin kısıtlanması kararında açıkça kısıtlanan haklar hariç, Sözleşme ile garanti altına alınan tüm temel hak ve hürriyetlerden yararlanmaya devam edeceklerini vurgulamaktadır. Örnek olarak, mahpuslar işkence, kötü muamele ve aşağılayıcı ceza ile Sözleşmenin 3'üncü maddesine aykırı şartlara tabi tutulamaz. Mahkumların mektuplaşma hakkına¹⁰⁸ getirilen sınırlama kaçınılmaz olarak mahpusluğun doğasından kaynaklanan düzen ve disiplin ile güvenliğin sağlanması, suçun önlenmesi gerekçelerine dayansa bile sınırlamanın gerekçesi mutlaka açıkça belirtilmelidir.

Bu yüzden bir mahpusun sözleşmedeki haklarını, onu sırf hapseden karar ile birlikte kaybettiği kabul edilemeyeceği gibi, anlayış ve toleransın demokratik toplumda belirleyici bir faktör olarak kabul eden bu Sözleşme, sırf kamuoyunun incinebileceği endişesine dayanan otomatik bir mahrumiyete izin vermeyecektir.

Bu tolerans standardı demokratik bir toplumu Sözleşme ile korunan hak ve hürriyetlere zarar verme niyetinde olanlara karşı kendini korumak için gerekli adımları atmasına engel değildir. Bu nedenledir ki, kanun yapıcı organın oluşumunu etkileme yolu olan seçme veya seçilme hakkına özel bir önem atfeden 1 numaralı Protokolün 3'üncü maddesi, demokratik kurumlara zarar

¹⁰⁶E.L.H ve P.B.H v. the Birleşik Krallık davaları, Kalashnikov v.Russia no:47095/99, ECHR 2001-XI; Aliev v. Ukrayna no:41220/98, 29 Nisan 2003; Evans v. the Birleşik Krallık 6339/05 10 Nisan 2007 tarihli davalar.

¹⁰⁷Hirst v. the United Kingdom no: 74025/01, ECHR/2005-...

¹⁰⁸Silver and Others v. Birleşik Krallık 25 Mart 1983 tarihli 61 seri nolu karar

veren, hukuk düzenini tehdit edenler ile sahip olduğu kamu gücünü ağır şekilde istismar edenlerin bu haktan mahrum edilmesine itiraz etmemektedir. Ancak bu haktan mahrumiyet sonucun doğuran sert önlemler kolayca alınamaz, orantılılık ilkesi, ilgili kişinin sahip olduğu özel şartlar, eylem ile önlemler arasında yeterli ve kolayca fark edilebilir bir bağlantı-ilişki aranmaktadır.¹⁰⁹

Kişinin sözleşme ile garanti altına alınan hakları hapsolunma sonucunda kaçınılmaz olarak sınırlanmış olsa bile, bu sınırlama ile hakları sınırlanan mahpusun özel durumu arasında yeterli bir bağlantı olmalıdır. Bununla birlikte haklara getirilen sınırlama sadece kamuoyunun incineceği endişesine dayanamaz.

3.3.3.8.2. Negatif ve Pozitif Sorumluluklar

Başvuranların taleplerinin reddi, onların mevcut ebeveyn olma haklarına bir müdahale mi (devletin negatif sorumluluğu kapsamında değerlendirilen), yoksa devletin önceden mevcut olmayan bir hakkı tanımakta başarısızlığı mı (pozitif sorumluluk kapsamında değerlendirilen) oluşturduğu tarafların üzerinde anlaşamadıkları bir konudur. Daire başvuruların şikayetlerinin pozitif sorumluluk kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Sözleşmenin 8'inci maddesinin konusu esas itibarıyla kişileri kamu otoritelerinin keyfi müdahalelerine karşı korumak olmasına rağmen, AİHM bu korumanın devleti söz konusu müdahalelerden kaçınmaya zorlamaktan ibaret olmadığını hatırlatmaktadır. Bu negatif sorumluluğa ek olarak, özel ve aile hayatın etkili olarak korunması özünde bir takım pozitif sorumluluklar da barındırmaktadır. Bu sorumluluk kişilerin kendi aralarındaki ilişkilerde bile bu hakkın etkili korunmasını sağlamak için bir takım önlemler alınmasını gerektirebilir. Sözleşmenin 8'inci maddesinden kaynaklanan negatif ve pozitif sorumluluklar arasında kesin sınırlardan bahsetmek zordur. Bununla birlikte davaya uygulanabilir prensipler genel olarak benzerlikler taşımaktadır. Özellikle her iki durumda da (pozitif ve negatif sorumluluk), yarışan ve çatışan menfaatler arasında adil bir dengeye ulaşmak zorunluluğu bulunmaktadır.

AİHM (Büyük Daire) uyuşmazlığın çözümünde negatif – pozitif

¹⁰⁹ Hirsh v the United Kingdom

sorumluluk ayrımı yapılmasına gerek olmadığı düşüncesini taşımaktadır. Çünkü bu davada kişi ile kamu menfaati arasında adil bir dengeye ulaşıp ulaşılamadığı önem taşımaktadır.

3.3.3.8.3. Kişi ile Kamu Menfaatinin Çatışması

Başvuranların menfaatlerine gelince, 1999'dan beri birlikte olan, 2001'den beri evli olan başvuruların, birinci başvuranın tahliye tarihi itibarıyla ikinci başvuranın yaşı dikkate alındığında yapay dölleme yöntemiyle çocuk sahibi olma isteklerinin gerçekçi bir beklenti olduğunu kabul etmek gerekir. Bu konunun başvurular için hayati bir önem taşıdığı Daire tarafından da teyit edilmektedir.

Hükümet Politika Dökümanı için üç gerekçe ileri sürmüştür:

Birincisi, çocuk sahibi olma fırsatının kaybedilmesi (ebeveyn olma hakkının kullanılmaması), hapsolünmanın kaçınılmaz ve gerekli bir sonucudur. Bununla birlikte, yapay dölleme imkanı sağlanması halinde bunun Devlet üzerinde nasıl mali veya idari bir külfet getireceği, veya herhangi bir güvenlik sorununa yol açıp açmayacağı ispatlanmamıştır.

İkinci gerekçe, ciddi bir takım suçlardan mahkum olanlara cezalarını çekmekte iken ebeveyn olma hakkı verilirse bunun hapsin cezalandırıcı ve caydırıcı etkisini azaltacağı, böylece halkın infaz sistemine olan inancının zarar göreceğidir. En belirgin özelliği farklı fikirlere karşı anlayış ve toleransın hakim olduğu demokratik bir toplumda kamuoyunun zarar göreceği endişesiyle hareket ederek hakların sınırlandırılmasında tek başına yeterli değilse de,¹¹⁰ Mahkeme (Büyük Daire), Dairenin görüşüyle de paralel olarak, ceza sistemine olan güvenin sürdürülmesinin, ceza politikasının gelişiminde önemli bir rolü olduğunu kabul etmektedir. Hükümet aynı zamanda sınırlamanın bizatihi kendisinin hapsedilmenin caydırıcı ve cezalandırıcı amacına hizmet ettiğini belirtmektedir. Bununla birlikte, AİHM caydırıcılık özelliğini cezanın (hapsin) amaçlarından biri olarak kabul ederken, diğer taraftan bazı Avrupa ülkelerinin infaz mevzuatlarında yer verilen, özellikle uzun süreli cezaların sonuna doğru, hapsolünmanın rehabilitasyon amacının artan nispi önemine dikkat çekmektedir.

¹¹⁰ Hirsh v the United Kingdom.

Üçüncü gerekçe olarak Hükümet, aynı zamanda ebeveynlerden birinin doğacak çocuklarının yanında uzun süreli olarak bulunamayacak olmasının çocuğun gelişmesi sürecinde önemli bir eksiklik olduğunu ve sonuç olarak bunun toplum üzerinde olumsuz etkilerinin olacağını ileri sürmüştür.

Mahkeme Sözleşmenin 8'inci maddesinin ikinci fıkrasının düzenleme amacı doğrultusunda, Politika Dökümanı'nın geliştirilmesi ve uygulanmasında çocuğun menfaatlerinin dikkate alınması meşru kabul etmektedir. Zaten çocuğun haklarının etkili korunmasında Devletin pozitif sorumluluğu bulunmaktadır.¹¹¹ Bununla birlikte, devletin bu sorumluluğu mevcut davadaki şartları taşıyanlar gibi çocuk sahibi olmak isteyenlerin ebeveyn olma arzularını engellememelidir. Özellikle ikinci başvurunun zaten özgür olduğu ve birinci başvuran olan eşi cezaevinden tahliye olana kadar çocuğa bakabilecek olması dikkate alınmalıdır.

3.3.3.8.4. Çatışan Menfaatlerin Dengelenmesi ve Takdir Hakkı

Ulusal makamlar Büyük Daire önünde son değerlendirme aşamasında bu tür talepler hakkında adil dengeye ulaşılması amacıyla ilk önce bir değerlendirme yaptıkları için, AIHM kural olarak yetkili makamlara böyle bir değerlendirme imkanı veren takdir haklarının bulunduğu kabul etmektedir. Bu takdir hakkının genişliği, sınırlanan aktivitelerin doğası ve sınırlamalar ile ulaşılmak istenen amacın da içinde bulunduğu bir çok faktöre bağlı olarak değişmektedir.¹¹²

Bundan dolayı, bir kişinin varlığının ve kimliğinin önemli bir görünüşü olan, özellikle genetik ebeveyn olma seçiminde olduğu gibi risk barındıran durumlarda, Devlete tanınan takdir hakkı genel olarak sınırlanacaktır.

Bununla birlikte, Avrupa Konseyi'ne üye devletlerde risk altında olan menfaatin önemi veya onun nasıl konunacağı bağlamında, takdir hakkının genişliği konusunda tam bir mutabakat bulunmamaktadır. Takdir hakkı, özellikle bu türden bir kompleks bir durum ve sosyal strateji seçimi söz konusu olduğunda önem taşımaktadır. Ulusal makamların kendi toplumları hakkındaki doğrudan

¹¹¹ L.B.C. v. The United Kingdom, 28 Ocak 1998 tarihli kararı

¹¹² Smith ve Grady v. The United Kingdom, 33885/96 ve 33986/96, 88 ECHR 1999-IV

bilgileri ile ve toplumun ihtiyaçları karşısında, kişi ile toplumun menfaatleri arasındaki dengeyi uluslararası çapta yapılan değerlendirmeden daha iyi takdir edebileceği aşıkardır. Bu durumda AİHM açıkça makul bir gerekçe bulunduğu sürece, yasa koyucuların politika tercihlerine saygı duymaktadır. Eğer Devlet kişinin ve toplumun çatışan menfaatleri ile Sözleşmede tanınan haklar arasında adil bir denge kurma ihtiyacı olursa, o zaman devlete genel olarak geniş bir takdir hakkı tanınması gerekecektir.

Daha da önemlisi, Mahkeme Hirsh kararında bu konuda Avrupa ülkelerinde tam bir mutabakat bulunmadığı yorumunu yapmıştır. Mahkeme ne mevzuatın, ne de mahkemelerin çatışan menfaatlerin ağırlığını ölçmediğini veya mahpuslar üzerindeki sınırlamanın orantılı olup olmadığını değerlendirmedeğini ileri sürmüştür. Bu sınırlama mahpusların Sözleşme ile garanti altına alınan haklarından hapis süresinin uzunluğu, işlenen suçun niteliği ve ağırlığı ile diğer özel durumları dikkate almadan mutlak mahrumiyeti sonucunu doğuran otomatik bir enstrüman olarak işlemektedir.

Mahkeme bu doğrultuda Hirsh kararında şu yorumu yapmaktadır:

"Kişi için hayati öneme sahip olan Sözleşme ile korunan hakları üzerinde genel, ayırım yapmayan böyle bir sınırlamanın kabul edilebilir takdir hakkının dışında kaldığı ve 1 numaralı Protokolün 3'üncü maddesi ile bağdaşmadığı değerlendirilmiştir."¹¹³

Mevcut davada taraflar ulusal makamlara tanınan takdir yetkisinin genişliğini tartışma konusu yapmışlardır. Başvuranlar yetkililere tanınan bu takdir yetkisinin parlamento denetiminden geçmediği için uygulama kabiliyetinin bulunmadığını, ayrıca gerçek bir orantılılık değerlendirmesine izin vermediğini ileri sürmüşlerdir. Hükümet ise geniş takdir yetkisinin devletin pozitif sorumluluğu bağlamında uygulandığını, Politika Dökümanı'nın mutlak bir yasaklama getirmediğini, zaten bu konuda Avrupa ülkeleri arasında bir mutabakat (uygulama birliği) bulunmadığını savunmuştur. Avrupa ülkelerinde bir mutabakat bulunup bulunmadığı tartışmasında, AİHM (Büyük Daire), Dairenin Sözleşmeciler devletlerin yarısından fazlasının mahkumların aileleriyle özel görüşme yapmasına izin veren bir ziyaret rejimini (conjugal visit-çeşitli sınırlamalara ve şartlara bağlı olarak) benimsediği, bu nedenle bu rejimi benimseyen devletlerde yapay dölleme için ilave şartların sağlanmasına ihtiyaç

¹¹³ AİHM, Hirsh v the United Kingdom Kararı

bulunmadığı tesbitini dikkate almaktadır. Bununla birlikte, Mahkeme bu devletlerde kabul edilen ve uygulanan özel ziyaret taleplerini değerlendirmeye tabi tutan ziyaret rejimini onaylamakla birlikte, Sözleşmenin 8 ve 12'inci maddelerinin taraf devletlere bu şekilde (conjugal visit) düzenleme yapma sorumluluğu yükleyecek şekilde yorumlanamayacağı görüşünü taşımaktadır.¹¹⁴ Böylece, sözleşmecî devletlerin bu konuda (mahpuslara ziyaret rejimi düzenlemesinde) geniş takdir yetkisine sahip olduğu, kişilerin ve toplumun ihtiyaçları ile mevcut kaynaklar doğrultusunda sözleşmeye uygun olarak atılacak adımları belirlemesinde ulusal makamların geniş takdir yetkisi bulunduğu kabul edilmektedir.

Bununla birlikte, Mellor davasındaki İstinaf Mahkemesi kararı örneğinde Politika Dökümanı'nın Sözleşmenin 8'inci maddesi kapsamında yasal denetim imkanının bulunduğu kabul edilse bile, AIHM, Politika Dökümanı'nın kişi ve toplumun çatışan menfaatlerinin gerçek bir değerlendirmesine izin vermeyecek şekilde yapılandırıldığını, her bir davada gerekli olan sınırlamanın orantılı olup olmadığı değerlendirmesini yapmaya izin vermediğini tesbit etmektedir.

Özellikle, Politika Dökümanı'nın yapay dölleme ortamı sağlanması talebi söz konusu olduğunda, talep sahipleri üzerinde oldukça ağır bir külfet yüklediğine ne işaret edilmektedir. Başvuranlar ilk önce Politika Dökümanı'nın uygulanmasına ön şart kapsamında, yapay dölleme ortamı sağlanmaması durumunda çocuk sahibi olabilme imkanlarını tümüyle kaybedecek olmalarını ispatlamak zorunda bırakılmaktadır (başlangıç noktası-starting point). İkincisi ve daha da önemlisi, başvuranlar kendi durumlarının Politika Dökümanı'nın geriye kalan şartları açısından istisnai olduğunu ortaya koymak durumundadır (bitiş noktası). Başvuranların şikayetlerini 8'inci madde altında önce Bakanlık önünde ve sonra İstinaf Mahkemesi'nde değerlendirilmesini isteme hakkı bulunsa bile, AIHM, Politika Dökümanı'nın üç aşamalı bir değerlendirmeyi içerdiğini, bunun başvuranlar için başlangıçtan beri Sözleşmenin gerektirdiği gibi milli mahkemeler ve Bakanlık tarafından değerlendirmeye tabi tutulabilecek orantılılık ilkesini barındırmadığını, kamu menfaati ile kişilerin menfaatleri arasında denge kurmayı sağlayacak bir mekanizmanın işletilmesine izin vermediğini düşünmektedir.

¹¹⁴ AIHM Aliev v Ukraine Kararı, no. 41220/98, 187-189, 29 Nisan 2003.

Bütün bunlara ek olarak, Bakanlığın Politika Dökümanı'nın ilkelerinin belirlenmesinde kişi ile kamunun çatışan menfaatlerini dikkate alan ve sınırlamanın orantılı olup olmadığını değerlendirmeye yarayacak bir ölçüt geliştirildiğine dair bir kanıtı bulunmamaktadır. Bundan başka, Politika Dökümanı'nın temel yasalarla uyumlaştırılmaya ve çeşitli çatışan menfaatler arasında yasa koyucu organ tarafından birlikte değerlendirmeye tabi tutulmasına ve orantılılık değerlendirmesi yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Prensip olarak, Hükümet tarafından sunulan istatistiklerde de görüleceği üzere üç çiftin talebi kabul edilmiştir- her mahpusun başvuru imkanı bulunduğu için Politika Dökümanı'nın genel yasaklama sonucunu doğuracak şekilde işlemediği söylenebilir. Davaya konu olan türden başvuru sayısının azlığı ile çok az sayıdaki başvurunun çoğunluğunun reddedilmesinin kesin sebebi ne olursa olsun, AIHM Hükümet tarafından sunulan istatistiklerin yukarıda tesbit edilen bulguları ortadan kaldırmayacağını, Politika Dökümanı'nın kişi bazında orantılı bir değerlendirmeye izin vermediğini tesbit etmektedir.

Mahkeme bu nedenle başvurular için hayati öneme sahip bir konuda böyle bir değerlendirme eksikliğinin kabul edilebilir takdir yetkisi kapsamı dışında kaldığını, böylece dava konusu olayda ilgili kişi ile kamunun yarışan menfaatleri arasında adil bir denge kurulamadığını tesbit etmiştir. Bu nedenle Mahkeme 5'e karşı 12 oyla Sözleşmenin 8'inci maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

AIHM başvurular lehine toplam 5.000 Euro manevi tazminata hükmetmiştir.

Mahkeme oybirliği ile, (ve Dairenin kararıyla paralel olarak) şikayetin Sözleşmenin 12'inci maddesi altında da değerlendirilmesi gereken ayrı bir konu olmadığı, bu nedenle başvuruların şikayetin bu madde altında değerlendirilmesine gerek bulunmadığı sonucuna varmıştır.

Bu davada beş üye şu gerekçelerle çoğunluk görüşüne katılmamıştır.

"Mahpusların yapay dölllenme yoluyla çocuk sahibi olup olamayacaklarına ilişkin değerlendirme ölçüsü olan Politika Dökümanı'nın Parlamento denetiminden geçmesini gerektirecek kadar konunun acil, mühim ve belirgin bir konu olmadığı düşünülmektedir.

Gittikçe daha çok sayıda devlet bir takım şart ve sınırlamalara bağlı olarak

özel aile ziyareti düzenlemesine yer vermektedir. Yine de AİHM (Büyük Daire) Sözleşmenin taraf devletleri 8 ve 12'inci maddelerinin özel aile ziyareti uygulamasını kabul etmeye zorunlu kılmadığı şeklinde yorumlamaktadır. Cezaevinde yapay dölleme ortamı sağlanması bir hak olarak kabul edilirken özel ziyaretin niçin bu kapsamda değerlendirilemeyeceği açıklanamamıştır. Bu şekilde devletlerin bu alanda sahip oldukları takdir hakkı küçümsenmektedir. Üye devletlerde üzerinde tam bir konsensus bulunmayan konularda devletlerin daha geniş takdir haklarının bulunduğu kabul edilmesi gerekmektedir. Devletler Mahkemeye (AİHM) göre kendi toplumlarının bilgisini ve ihtiyaçlarını daha iyi bilebilecek durumdadır. Eğer hukuki temelleri varsa, sınırlamalar meşru bir amaca hizmet ediyorsa devletlere takdir yetkisi tanınmalıdır.

Hükümetin Politika Dökümanı farklı menfaatlerin dengelenmesine izin verecek şekilde yapılandırılmıştır ve mutlak yasaklama içermemektedir. İngiliz mahkemeleri taraf menfaatler arasında adil bir denge kurmuştur. Büyük Daire, kişi ile kamu menfaatinin niçin adil bir şekilde dengelenemediğini açıklayamamıştır.

Mahkeme kararında cezaevinde kadın mahkumun, homoseksüel çiftlerin yapay dölleme talepleri gibi bir takım sorular da cevaplanmamıştır. Bu durumlarda da devletlerin geniş bir takdir hakkında sahip oldukları kabul edilmelidir. İngiliz mahkemelerinin keyfi şekilde hareket ettikleri veya doğacak çocuğun menfaatini gözardı ettikleri söylenemez."

3.3.4. Kararın Değerlendirilmesi ve Türk Hukukunda Durum

AİHM, Dickson çiftinin kendilerine cezaevinde yapay gebelik imkanlarının sağlanması taleplerinin reddedilmesinin, onların Sözleşmenin 8'inci maddesi ile korunan özel ve aile hayatlarının ihali olarak kabul etmektedir.

Mahkeme, bu tür taleplerin değerlendirilmesinde bir takım ölçütler getiren Politika Dökümanı'nın başvurulara uygulanmasını ayrı ayrı ele almıştır.

Mahkeme ihlal kararında özellikle Politika Dökümanı'nın başvuruların talebini kendi özel şartlarına göre değerlendirme imkanı vermediği için genel bir yasak (blanket ban) işlevi gördüğü, bu ilkelerin kişi ve kamunun çatışan

menfaatlerinin gerçek bir ölçümüne izin vermeyecek şekilde yapılandırıldığı ve her bir davada gerekli olan sınırlamanın orantılı olup olmadığı değerlendirilmesini yapmaya izin vermediği, demokratik bir toplumda mahpuslara bu tür haklar tanınması halinde sadece bu nedenle kamuoyunun ceza adaletine olan inancının zedeleneceği düşüncesine dayanılmayacağı gerekçelerini benimsemiştir. Mahkemenin ihlal kararına dayanak yaptığı en önemli gerekçe ise, başvuruların taleplerinin reddedilmesinin milli otoritelere ekonomik ve idari açıdan nasıl bir yük getirdiğinin açıklanamamış olması ve yapay dölllenme imkanlarının sağlanmasının başta cezaevinde olmak üzere güvenlik açısından bir risk oluşturup oluşturmadığının tesbit edilmemiş olmasıdır.

Mahkeme mahpusların özel ve aile hayatlarının sınırlandırılmasında ulusal makamların geniş bir takdir yetkisine sahip olduğunu kabul etmekle birlikte, başvuruların içinde bulunduğu durum gibi, çocuk sahibi olmanın hayati bir önem taşıdığı durumlarda bu takdir hakkının sınırlanması gerektiği görüşündedir.

AİHM kişilerin özel ve aile hayatlarına önemli derecede kısıtlamalar getiren Politika Dökümanı'nın idari bir makam tarafından değil Parlamento tarafından (kanunla) düzenlenmesi gerektiğine inanmaktadır.

Aynı zamanda ebeveynlerden birinin doğacak çocuklarının yanında uzun süreli olarak bulunamayacak olmasının çocuğun gelişmesine ve sonuç olarak toplum üzerinde olumsuz etkisinin bulunduğu gerekçesi çocuğun menfaatlerini üstün tutulması bakımından yerinde bulunmuş olsa bile, AİHM, başvururun incelenmesinde sadece birinci başvuranın (hükümlü) durumunun gözetildiği, ikinci başvuranın aslında özgür olduğu, Politika Dökümanı'nın onun haklarını dikkate almakta yetersiz kaldığı değerlendirilmiştir.

Politika Dökümanı prensip olarak cezaevindeki mahkumlara yapay dölllenme yoluyla çocuk sahibi olma haklarını sadece istisnai hallerde (son çare olarak) tanıdığından bu durum mahkemece eleştirilmiştir. AİHM'ne göre, milli makamların herkesin özel ve aile hayatını sürdürme hakkına sahip olduğunu prensip olarak kabul ettikten sonra, zorunlu, orantılı gerekçeli sınırlamalar getirilebileceği düşüncesindedir.

T.C Adalet Bakanlığı Dönmez çiftinin başvurusunu, mevzuatta mahkumlar için yapay dölllenme imkanı sağlanması yönünde bir hüküm

bulunmadığını, ayrıca gerekli şartları taşımaları halinde izin haklarından faydalanabilecekleri gerekçesiyle reddetmiştir.

Bakanlığın görüşünün AİHM Dickson/Birleşik Krallık Kararı, İngiltere İçişleri Bakanlığının İlkeleri (Politika Dökümanı) ve mevcut düzenlemeler karşısında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Öncelikle Bakanlığın konunun yasal altyapısının bulunmadığı yönündeki gerekçe yerinde değildir. Çünkü, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'un "Hapis Cezasının İnfazında Gözetilecek İlkeler" başlıklı 6'ncı maddesinde hükümlülerin, Anayasada yer alan diğer hakları, infazın temel amaçları saklı kalmak üzere, bu Kanunda öngörülen kurallar uyarınca kısıtlanabileceği ve hükümlülerin yaşam hakları ile beden ve ruh bütünlüklerini korumak üzere her türlü koruyucu tedbirin alınması gerektiği öngörülmüştür.¹¹⁵

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğün "Temel İlkeler" başlıklı 4'üncü maddesinde de infazın amacının hükümlüleri yeniden suç işlemelerini önlemek ve onları sosyalleştirmek olduğu vurgulanmıştır.¹¹⁶

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkında Rec (2006) 2 Sayılı Tavsiye Kararının "Temel İlkeler" başlıklı birinci bölümünde yer verilen ilkeler¹¹⁷ ve 102.1 ile 102.2'de belirtilen "Mahpuslara Uygulanan Rejimin Amacı" başlıklı sekizinci bölümde yer alan¹¹⁸

¹¹⁵ "Ceza infaz kurumlarında hükümlülerin düzenli bir yaşam sürdürmeleri sağlanır. Hürriyeti bağlayıcı cezanın zorunlu kıldığı hürriyetten yoksunluk, insan onuruna saygının korunmasını sağlayan maddî ve manevî koşullar altında çektirilir. Hükümlülerin, Anayasada yer alan diğer hakları, infazın temel amaçları saklı kalmak üzere, bu Kanunda öngörülen kurallar uyarınca kısıtlanabilir.

Ceza infaz kurumlarında hükümlülerin yaşam hakları ile beden ve ruh bütünlüklerini korumak üzere her türlü koruyucu tedbirin alınması zorunludur." (5275 s.lı K. m.6)

¹¹⁶ "Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır."(Tüzük m.4)

¹¹⁷ "Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler, kendilerini mahkûm eden ya da tutuklayan bir karar ile hukuken ellerinden alınmayan bütün haklarını muhafaza ederler.

Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere getirilen kısıtlamalar, asgari gereklilikte ve haklarında hükmedilen kararın meşru amacıyla orantılı olmalıdır.

Cezaevi yaşamı genel toplum yaşamının olumlu yönlerine mümkün olduğunca yaklaşmalıdır.

Bütün hapsedilme biçimleri özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin özgür toplumla yeniden bütünleşmelerini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmelidir."(ACK, Temel İlkeler)

¹¹⁸ "Tüm mahpuslara uygulanan kurallara ilaveten, hükümlü mahpuslara uygulanan rejim onların sorumlu ve suçtan uzak duran bir yaşama yönelmelerini mümkün kılmak için tasarlanmalıdır.

Özgürlükten yoksun bırakarak hapsedilen kendisi bir cezadır. Bu nedenle hükümlü mahpuslara uygulanan rejim hapsedilenin doğasında varolan sıkıntıyı daha da ağırlaştırmamalıdır" hükümlerine yer verilmiştir.

düzenlemeler ile iç hukuktaki düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, tutuklu ve hükümlülerin tüp bebek yöntemiyle ebeveyn olma haklarını kısıtlayan açık bir hüküm bulunmamaktadır. Aksine, bu düzenlemelerde "cezaevi koşullarının mümkün olduğunca normal hayat koşullarına yaklaştırılması, mahpusların mümkün olduğunca sosyalleşmelerinin teşvik edilmesi, beden ve ruh bütünlüklerini korumak üzere her türlü koruyucu tedbirin alınması" hususuna vurgu yapılmış, mahpusların hürriyetten yoksunluğun zorunlu kıldığı mahrumiyetler hariç, kanunla açıkça elinden alınmayan her türlü hakları Anayasa ve diğer mevzuat ile teminat alınmıştır. Yine Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8'nci maddesinde ile kişinin "özel ve aile hayatına saygı hakkı" düzenlenmiş olup, aynı maddenin ikinci fıkrasında, bu hakkın kullanılmasının ulusal güvenlik, kamu güvenliği, suç işlenmesinin önlenmesi gibi gerekçelerle demokratik bir toplumda zorunlu olan ölçüde ancak kanunla sınırlanabileceği belirtilmiştir.

Ancak, bu tür taleplere olumlu cevaplar verilmesi hâlinde bu hakkın ne şekilde kullanılacağı konusunda belirsizlik bulunmakla birlikte, yukarıda açıklanan mevzuat hükümleri ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihadı doğrultusunda, ebeveyn adaylarının talepleri ve özel şartları ayrı ayrı incelenerek;

-Çiftin ebeveyn olmasında tüp bebek yönteminin tek ve zorunlu bir yol olup olmadığının tesbiti için, en erken Tüzüğün 95'nci maddesine göre hükümlünün ailesiyle temas kurabilmesine imkan sağlayan "özel izin" hakkı doğuran açık ceza infaz kurumuna ayrılma hakkını kazanabileceği tarih itibarıyla, ebeveyn olma yeteneğini korumaya devam edip etmeyeceğinin tıbbi ve istatistiki verilerle belirlenmesi,

-Mahpus yararına bulunduğu ceza infaz kurumunda yapay dölleme imkânı sağlanmasının kurumun düzen ve güvenliğini tehlikeye düşürmeyeceğinin anlaşılması,

-Tarafların ebeveyn olmayı isteyip istemedikleri, çocuklarını hangi şartlarda yetiştirmeyi düşündükleri, ekonomik ve sosyal durumlarının ebeveyn olma sorumluluğunu karşılayacak düzeyde olup olmadığı konularında mahallinde araştırma yapılması,

-Çiftin tüp bebek yöntemiyle çocuk sahibi olmak istemesi halinde, talep edenlerin özelliklerine göre, (annenin ceza infaz kurumunda bulunması, çocuğun ceza infaz kurumu şartları içinde büyüme ihtimali, çocuğun babasından ayrı büyümesi, çocukluk ve ergenlik çağının babasız geçecek olması gibi) konunun çocuk hakları ve çocuk ruh sağlığı açısından değerlendirilerek, üniversitelerin psikoloji ve çocuk gelişimi bölümlerinden veya bu konuda uzman diğer birimlerden alınacak raporda, ebveyn olma hakkı ile çocuğun menfaatlerinin paralel olduğunun anlaşılması halinde başvuranlara ceza infaz kurumlarında yapay gebelik imkanlarının sağlanması gerekmektedir.

Dolayısıyla başvuranların taleplerinin AIHM, Dickson/Birleşik Krallık kararında yer verilen ilkeler çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulmayarak, mevcut düzenlemeler ve özel izin hakkı gerekçe gösterilerek reddedilmiş olması, onların özel ve aile hayatlarına saygı hakkının ihlali sonucunu doğurabilecektir.

Sonuç olarak, Adalet Bakanlığı bütün bu hususları göz önünde tutarak, benzer taleplerin değerlendirilmesi için mevzuatta gerekli düzenlemelere giderek, mahpusların özel ve aile hayatları ile güvenlik, çocuğun ve kamunun menfaatleri arasında adil bir denge kuran bir yaklaşımı benimseyerek mevzuat ve uygulamada gerekli değişiklikleri yapması, ileride insan hakkı ihlali idialarına karşı şimdiden gerekli tedbirlerin alınması açısından önemlidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Herkes içinde buldukları şartlardan bağımsız olarak temel insan haklarına sahiptir. Bu haklar, hukuken meşru bir sebep olmaksızın ortadan kaldırılamazlar. İnsanlar cezai bir yaptırımın parçası olarak belli bir süre cezaevinde tutulurlar.

Bazı haklar, tutuklu bulunma, ya da hapsedilme olgusu sebebiyle sınırlandırılabilir. Zaten kişilerin cezaevlerine konulması kendilerine verilen cezanın bir sonucudur. Hapsedilme olgusu genel insan hakları olan etkileşim ve iletişimi ortadan kaldırmaz. Mahpusların dış dünya ile ilişkileri kapsamında ele alınan ziyaret, mektuplaşma ve telefon görüşmeleri yoluyla sürdürülen özel ve aile hayatları da belli sınırlandırmalara tabi olacaktır.

İnfaz hukukunun ilgilendiği temel konulardan biri, özgürlükten yoksun bırakmanın meşru sonucu olarak, insan haklarını daha fazla kısıtlamanın gerekli olup olmadığı, bunun ne ölçüde gerçekleştirileceğidir.

Bütün mahpuslar hapis şartlarının açıkça gerektirdiği sınırlamalar dışında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde; Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde; bu sözleşmeye ek Seçmeli Protokol'de yer alan insan hakları ve temel özgürlüklerini ve ayrıca Birleşmiş Milletler sözleşmelerinde düzenlenen diğer haklarını kullanma hakkına sahiptir.

Mahpusların belli sınırlamalara rağmen, insan haklarını ellerinde bulundurma prensibi, genellikle mahpusların topluma geri döndükleri ve normal vatandaşlar olarak geri kazanılmaları gerektiği düşüncesiyle bağlantılıdır. Bu nedenle dış dünya ile ilişkilerin sürdürülmesi, mahpusların topluma yeniden kazandırılmalarının temel bir unsurudur. Aile ve diğer bağlantıların oran ve niteliğinin cezaevinin sahip olduğu -ne kadar sınırlı olursa olsun- suçu önleme amacının gerçekleştirilmesi amacıyla artırılması gerekir. Aileyle bağlantının gereğinden çok sınırlanması cezaevinin sahip olduğu bu fonksiyonu zedeleyecektir.

Kişiyi özgürlükten yoksun bırakmanın bizatihi kendisi ceza olduğu için hapsedilme şartları ek bir ceza gibi kullanılmamalıdır. Hapsedilmenin

doğurabileceği yan etkiler olabildiğince en aza indirilmelidir. Cezaevi yaşamı asla normal yaşam koşulları olmamakla birlikte, özgürlüğün kaybedilmesi dışında mümkün olduğunca normal yaşam şartlarına yakınlaştırılmalıdır.

Hükümlü ve tutukluların dış dünya ile ilişkilerini düzenleyen ilgili mevzuat hükümleri ve uygulama genel itibarıyla uluslararası standartlara uygun olmakla birlikte, bu çalışmada aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

1- Hükümlü çocukların kaldıkları çocuk eğitimevlerinin açık cezaevi statüsüne tabi olması nedeniyle dış dünya ile ilişkilerde henüz suçluluğu sabit olmayan tutuklu çocuklara göre daha esnek kurallara tabidirler. Çocuk hükümlü ve tutukluların durumları hep birlikte yeniden ele alınarak dış dünya ile ilişkiler başta olmak üzere, sahip oldukları haklar ve sorumluluklar açısından daha adil bir çözüme ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çerçevede hükümlü ve tutuklu çocukların birlikte barındıkları, mevcut çocuk eğitimevlerinden daha disiplinli şartlara sahip, ancak dış dünya ile ilişkiler konusunda yetişkinlerden daha avantajlı şartları barındıran yeni ceza infaz kurumları yapılması ve bunun için gerekli kanuni altyapının hazırlanması gerekmektedir.

2- 5275 sayılı Kanun'un 83'üncü maddesinde açık ve kapalı ziyaret ayrımı yapılmaksızın hükümlüleri ziyaret edebilecek kişiler sayıldığı halde, Ziyaret Yönetmeliğinde açık ziyaretten yararlanacaklar kısıtlanmıştır. Nitekim Yönetmeliğin 14'üncü maddesi Kanuna aykırı bulunarak Danıştayca iptal edilmiştir. Ülkemizde ziyaret kültürü ve alışkanlığı oldukça yaygın olduğundan şimdiye kadar kapalı ziyaretten yararlanacak olanların açık ziyaret hakkından da faydalanmaya başlaması kurumların düzen ve güvenliğinin sağlanmasında bir takım sıkıntılara yol açabilir. Bu nedenle 5275 sayılı Kanun'un 83'üncü maddesinde yapılacak düzenleme ile Adalet Bakanlığına yapacağı Yönetmelikle açık ve kapalı ziyaretin kişi olarak kapsamını belirleme yetkisi verilmesi yerinde olacaktır.

3- Mevcut ziyaret mevzuatına göre, hükümlülerin ayda bir açık, üç kapalı ziyaret hakkı bulunmaktadır. Hükümlüler arasında tehlikelilik gibi kişisel risk değerlendirmesi yapılmadan çok sıkı şartlar altında üç kez kapalı ziyaret yapılırken, aynı ziyaretçilerle bir kere de açık görüş yapılabilmesi kendi içinde çelişki oluşturmaktadır. Bu nedenle mevzuatta gerekli düzenlemeye gidilerek tehlikeli hükümlü sayılmayanlara ayda üç kapalı bir açık yerine, iki açık görüş

hakkı verilmesi onların dış dünya ile ilişkilerini sürdürmelerinde önemli rol oynayacaktır. Bunun yerine, kapalı ziyaretin tehlikeli olmayan hükümlüler yönünden daha esnek şartlar altında yaptırılması diğer bir çözüm yöntemi olarak düşünülebilir.

4- Ziyaret Yönetmeliğinin 26'ncı maddesinde resmi ve özel kurum ve kuruluşlara Bakanlık izniyle hükümlü ve tutukluları ziyaret izni verilirken, aynı Yönetmeliğin 30'uncu maddesinde "yabancı ülke resmi kurum ve kuruluşları ile parlamento temsilcileri"ne Bakanlık izniyle ziyaret hakkından bahsedilmektedir. Burada yabancı özel kuruluşların hiç bir şekilde ziyaret hakkı bulunmadığı görülmektedir. Bu nedenle, maddede yapılacak düzenleme ile yabancı özel kuruluşların da ziyaretçi kapsamına dahil edilmesi, ancak bu madde kapsamında yapılan taleplerde karşılıklılık ilkesinin de aranması yerinde olacaktır.

5-Ziyaret Yönetmeliğinin 27'inci maddesinin yer aldığı Birinci Bölümün başlığı "yabancı uyruklu tutuklu ve hükümlüyü ziyaret" iken, maddenin 8'inci fıkrasında Türk vatandaşı hükümlü ve tutukluların yabancı uyruklu akrabaları tarafından ziyaretinin düzenlenmesi sistematik olarak yerinde olmamıştır. Yabancı uyrukluların Türk vatandaşlarını ziyareti ayrı bir madde altında yeniden düzenlenerek, maddede belirtilen ve uygulamada tereddüt doğuran "hukuksal bağ" ifadesi yerine- ki bundan üç kişilik ziyaretçi listesi anlaşılmaktadır- "ziyaret hakkından yararlanabilecek yabancı uyruklu akrabaları ile üç kişilik ziyaret listesinde gösterdiği "yabancı uyruklu kişiler" ifadesi tercih edilmelidir.

6- Ziyaret Yönetmeliğinin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlü olanların görüş usulünü düzenleyen 12'inci maddesinde, bu hükümlülerin 11'inci maddede belirtilen yakınları ile (eşi, çocukları, torunları, torunlarının çocukları, annesi babası, büyükannesi, büyükbabası, bunların anne ve babaları, kardeşleri, ve vasisi) "teker teker" görüşeceği (kapalı görüş) düzenlemesinin uygulamada bir anlamı bulunmamaktadır. Zaten, kapalı görüşte hükümlü ziyaretçisiyle kapalı görüşün kuralları gereği (telefon ahizesiyle) teker teker görüşmek zorundadır. Uygulamada tereddüt oluşturan bu ifadenin (teker teker) kaldırılması yerinde olacaktır.

7- 5275 sayılı Kanunun 65'inci maddesinde anneleri hapiste olan 6 yaşından küçük çocukların dışarıda bakabilecek istekli yakını olmaması halinde anneleriyle birlikte kalabileceği düzenlenmiştir. Çocuğa bakacak bir yakını olsa

bile, belli sürelerle annesinin de yanında kalmasını öngören bir düzenlemeye gidilmesi anne ve çocuğun menfaatine olacaktır.

8- Ziyaretçilerin aranmasında gönüllü kişi ve kuruluşların lehine daha esnek kurallar getirilmesi, hükümlülerin iyileştirilmesinde rol almak isteyenleri teşvik etmek açısından pratik yararlar sağlayabilir. Bu nedenle kanunla getirilen sıkı arama prosedürünün bu tür ziyaretçiler açısından esnetilmesi gerekmektedir.

9- Ceza infaz kurumunda kendilerine yapay dölleme ortamı sağlanarak çocuk sahibi olmak isteyen hükümlü ve tutukluların bu tür taleplerini kendi özel şartları ile bir takım objektif kriterlere göre değerlendirmeye tabi tutulmasını sağlayacak düzenlemeler yapılmasına ihtiyaç vardır. Kanaatimizce bu konuda mevzuatta bir engel bulunmadığından, bir genelge ile hangi şartlar altında bu taleplerin değerlendirmeye alınacağı düzenlenmesinde bir sakınca bulunmamaktadır. Bununla birlikte, AİHS'nin 8 ve 12'inci maddeleri, ulusal makamları ceza infaz kurumlarında özel aile ziyareti (conjugal visit) düzenlemesi yapmaya zorlamadığı şeklinde yorumlanmakta, bu konuda her ülkenin kendi içinde geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu kabul edilmektedir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Acar, Muhittin-Özgür, Hüseyin (2004) *Çağdaş Kamu Yönetimi II, Konular, Kuramlar, Kavramlar*, Nobel Yayınları
- Akad Mehmet-Dinçkol, Abdullah, (1998) *1982 Anayasasının Madde Gereklere ve Maddelerle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları*, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Akcan A. ve Balcıoğlu İ. *İstanbul'daki Cezaevlerinde Çalışan 116 İnfaz Koruma Memurunda Depresyon, Kaygı, Öfke, İşe Bağlı Gerginlik, Tükenmişlik, İş Doymu ve Cezaevi Sonrası Sosyal Uyum Düzeyleri* (yayınlanmadı).
- Akduman İrem-Oral Gökhan, (2005) *Cezaevlerinde Cinsel Taciz ve Tecavüz Olayları*, Hapishane Kitabı (Naskali Emine Gürsoy-Altun Hilal Oytun), İstanbul.
- Akılhoğlu, T. (1989), "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt XLIV, no.3-4.
- Akın, Mehmet Murat 2010 "Uluslararası İnsan Hakları Mevzuatı Açısından Türkiye'deki Cezaevi Uygulamaları", Kırıkkale Üniv. Sos. Bil. Ens. Sosyoloji ABD, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Altun, H.O. Naskali E.G. (der.) (2005). *Hapishane Kitabı*, KİTAPEVİ, Bayrak Matbaası, İstanbul.
- Armağan, S. (1979). *Temel Hak ve Ödevler*, Fakülteler Matbaası, İstanbul
- Arsal, S. M.(1937). *Hukukun Umumi Esasları*, Ankara.
- Artuk M. E.(1992). "Ceza Hukukunun Temel Kavramları" Ceza Hukuk El Kitabı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Artuk/Gökçen/Yenidünya (2002), *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayınevi, Ankara
- Atar, Yavuz-Ayan, Mehmet-Arslan, İbrahim- Karahan Sami- Sümer, Haluk Hadi-Ulukapı, Ömer, (1996) *Hukuk Bilimine Giriş*, Mimoza, Konya.
- Avrupa Cezaevi Kuralları*, (1987) çev. Yücel Mustafa T., Ankara.
- Bardak C. (1996), *Cezaların İnfazı ve İnfaz Müesseseleri*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Başpınar, Veysel (2007) *Medeni Hukuk Pratik Çalışmaları*, 4. Baskı, Ankara.
- Beşe, E. (2002), *Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Benoit F; Klebes, H. *Avrupa Konseyi Hukuku*, Avrupa Konseyi Yayını,

- Balta, Tahsin Bekir,(1970) “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye*”, Türkiye’de İnsan Hakları, Ankara.
- Bağcı, Basri(1999), *Türk Ceza Hukukunda Dava Zamanaşımı ve Müddetler*, Adalet Yayınevi, Ankara,
- Batum, Süheyl, (1990). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri*, (Basılmamış Doçentlik Tezi), İstanbul.
- Cengiz S. vd, (2008) *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargulaması Kurum ve Kavramları*, TBB-Avrupa Konseyi ortak çalışması,
- Cengiz, Ali Haydar, (1980) *Ceza İnfaz Kurumlarında Hükümlülere Verilecek İzinler Hakkında İnceleme*, A.D. S.4,
- Cengiz, O.K. (çev.) (2001). *Uluslararası Ceza Reformu*, standartları işler kılmak cezaevlerinde doğru uygulamalar üzerine uluslararası el kitabı, Londra,
- Centel, Nur, (2001) *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, İstanbul.
- Centel, Nur-Zafer, Hamide(2003) *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 1. Baskı, İstanbul
- Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi El Kitabı*, (2009) Adalet Bakanlığı – Avrupa Konseyi ortak çalışması, (yayımlanmamış eser), Ankara.
- Cihan, Erol ve Feridun Yenisey, (1997), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 2. Bası, İstanbul
- CPT Standartları, Avrupa Konseyi, CPT/inf/E (2002)
- Coyle, A. (2002). “*Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz Önüne Alan Bir Yaklaşım, Cezaevi görevlileri için el kitabı*”, King’s College, International Centre for Prison Studies, London.
- Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcılar İçin Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı, (çev. Binnur Aloğlu). (2008), Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Maddeler ve Suç Ofisi, New York.
- Çavuşoğlu, Naz,(1994) *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Topluluk Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine*, Ankara, A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayını.
- Çavuşoğlu, Naz, (1998). *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları*, Bilim Yayınları, İstanbul.
- Çeçen, Anıl, (1995). *İnsan Hakları*, Gündoğan Yayınları, Ankara..
- Dayıoğlu, M. vd.,(2000). *Türkiye’de Çocukların ve Kadınların Durumu*, ÇHS ve CEDAW Bağlamında Perspektifler,UNİCEF, Türkiye

- Demirbaş Timur, (1989) *İnfaz Hukuku*, Ceza Hukuku El Kitabı, İstanbul.
- Demirbaş, Timur,(2002), *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara.
- Demirci, Arzu-Üçpınar Hülya, (2001) *F Tipi Cezaevlerinin Ceza İnfaz Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, İzmir.
- Dikmen, Mustafa, (2006). *Cezaevi İdaresi Ders Notları, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Hüseyin Turgut Eğitim Merkezi, Erzurum.*
- Doğru, Osman,(1998). *İnsan Hakları Uluslararası Mevzuatı*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Doğru, Osman-Nalbant Atilla, (2001) *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Türkiye Karar Özetleri (1995-2000)*, İstanbul.
- Donnelly, Jack, (1995). *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*, Çev.: Mustafa Erdoğan ve Levent Korkut, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Dönmezer Sulhi-Erman Sahir,(1994). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, C.II, 10. Baskı, İstanbul.
- Dönmezer, S. ve Erman, S.(1983). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (Genel Hükümler)*, C.11, İstanbul.
- Dönmezer, Sulhi,(1986). *Teröristlerin Rehabilitasyonu*, İ.Ü. H.F. M., S.1 İstanbul.
- Dönmezer, Sulhi,(1981). *Kriminoloji*, 6.Basım, İstanbul Fakülteler Matbaası.
- Doğru, O. (2003). *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları C.1 ve 2 TC. Adalet Bakanlığı, Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara Açık Cezaevi Matbaası, Ankara.*
- Demirbaş, T. (2008), “*Ceza İnfaz Hukuku*”, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Dutertre, G. (2007). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara.
- Ekizoğlu, Mehmet (1970) *Cezaevlerimizdeki Hükümlü ve Tutukluların Cinsel Sorunları ile Hal Çareleri*, A.B.D., S.5,s.759.
- Erdoğan, Birsen, (2000). “Uluslararası Hukuka Azınlık Haklarının Korunması: BM ve Avrupa Sistemlerinin İncelenmesi”, Türkiye’de İnsan Hakları Konferansı, 7-9 Aralık 1998, TODAİE.
- Ergül, Ergin, (2003). *AİHM ve Uygulaması*.
- Erkilet, Recep/COŞANCAN,(1955). Sami, *Tatbikath İzahlı İnfaz Hukuku ve Cumhuriyet Müddei Umumilerle Münferit Sulh Hakimlerinin Vazifeleri*, Ege Matbaası, Ankara
- Erkunt, Çiğdem, Adonis. vd, (2009) “*Avrupa Cezaevi Kuralları Eğitici El Kitabı*”,

Ankara.

- Eryılmaz, M. Bedri (2003) *Türk ve İngiliz Hukukunda ve Uygulamasında Durdurma ve Arama*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Fendoğlu, H.T. (1997), *İnsan Hakları ve Türk İnfaz Hukuku, Türkiye'nin İnfaz Rejimi Sorunlar ve Çözümler*, Ankara.
- Findlay, M. ; Zvegic U. (1988). informal mechanisms of crime control, a cross-cultural perspective. UN Social Defence Research Institute, Rome.
- Gözler Kemal,(2000). "İnsan Hakları Normlarının Anayal Üstünlüğü Sorunu", *Türkiye'de İnsan Hakları*, Ankara, TODAİE Yayını, 2000.
- Gözübüyük, Ş. (1990). Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na Başvuru Süresi, İnsan Hakları Yılığ, TODAİ Enstitüsü, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, C.12.
- Gözübüyük, A. Şeref, ve T. Tan, (2007), *İdare Hukuku Genel Esaslar, Cilt-I*, Turhan Kitabevi. Ankara.
- Gözübüyük, A. Şeref, (1995), "Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Kararlarından Seçme Özetler, GHMD, Ocak, C.III.
- Gölcüklü, A.Feyyaz ve Gözübüyük, A. Şeref, (1996) *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2'nci Baskı.
- Gölcüklü, Feyyaz,(1990). "Anayasal Normlar Hiyerarşisi ve Temel Hakların Korunmasındaki İşlevi", (Avrupa İnsan Hakları Divanı Raporu), *VIII. Avrupa Anayasa Mahkemeleri Konferansı* (Ankara, 7-10 Mayıs 1990), Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Cilt 4.
- Gölcüklü, Feyyaz ve Şeref Gözübüyük, (2004), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Gölcüklü, Feyyaz, *Türk Ceza Sistemi(Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar)*, Ankara, Sevinç Matbaası,
- Gözler, Kemal,(1998). *Hukukun Genel Teorisine Giriş: Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu*, US-A Yayınları,Ankara.
- Günay, Erhan, *Türk İnfaz Hukuku*, 4.bası, Ankara 2002.
- Günther, Klaus, (2001) *Ceza İnfaz Hukukunun İnsan İmgesi*, in: *İnfaz Hukukunun Sorunları*, Sempozyum 24/25.11.2000, Ankara.
- Gürler, Fatma Ufuk, (2002) *Kadın ve Çocuk Cezaevleri, Cezaevleri Sempozyumu*, 29-

- 30 Haziran 2002, İstanbul
- Gülşen, Recep. (1993). *Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazında Çağdaş Sistem, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hekimoğlu, F. (2001) *Uygulamalı – İçtihatlı Ceza İnfaz Hukuku ve Cezaevi İdaresi, Adalet Yayınevi, Ankara.*
- İnsan Hakları Bilgi Dosyası, (2007). TC. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, Ankara.
- İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Yıllığı, (1997). TC Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara Açık Cezaevi Matbaası, Ankara.
- İnsan Hakları ve Cezaevleri, *Cezaevi Yetkilileri için İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı*, (2001), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, Profesyonel Eğitim Serisi No: 8, Cenevre.
- “*International Conference Improving Human Rights in the Bulgarian, Romanian and Turkish Penal Systems*”, Materials of the forum,(2006) Sofia.
- Kalabalık, H. (2009). *İnsan Hakları Hukuku*, Seçkin Kitapevi, Ankara.
- Kaiser, Günther: *İnsan Hakları ve Cezaların İnfazı*, Çev. Bahri Öztürk, İz.B.D.: S.2, 1991,
- Kamer, Vehbi Kadri (2007) *Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı*, Adalet Yay.,2.Baskı Ankara.
- Kamer, Vehbi Kadri (2007) *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*, Adalet Yay., Ankara
- Kılıçoğlu, Ahmet, (1993) *Şeref, Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırılarından Hukuksal Sorumluluk*, AÜHF Yayınları, No; 496.
- Kortunay, Ayhan- Şenyüz, Doğan-Aslan, İ. Yılmaz-Taş, Metin-Deliveli, Ömür (2008) *Hukuka Giriş*, Bursa
- Kunter, Nurullah-Yenisey Feridun, (1998). *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 10.bası, İstanbul.
- Kurt, Mehmet,(2007). *Cezaların İnfazı ve Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları*, Ankara.
- Mete, Teoman,(1987). *İnfaz Hukuku*, Ankara, Yarı Açık Cezaevi Matbaası.
- Mc Manus, J.J.(1995), *Prisons, Prisoners and Law*, Edinburgh.
- Naskali, E.G ve Altun, H, O. (2005, Mart). *Hapishane Elkitabı*, KİTAPEVİ, İstanbul
- Nursal, Necati, (2007). *Avrupa Cezaevi Kuralları ve Yorumu*, Ankara.

- Nursal, Necati, (2006). *Uluslararası Cezaevi Standartları*, Ankara.
- Kilkelly, Ursula, (2001), “*Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı*”.
- Kunter, Nurullah, , F. Yenisey ve A. Nuhoglu, (2006), *Ceza Muhakemesi Hukuku*,İstanbul.
- Metin, Yüksel, (2002), *Ölçülülük İlkesi, Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi*, Ankara.
- Mengüç, Ali Rıza, (1975). *Ceza İnfaz Hukuku ve İnfaz Müesseseleri*, 2. Baskı, İstanbul.
- Mumcu, Ahmet, (1992) *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Savaş Yayınları, Ankara,
- Ormerod, D. ve S. McKay, (2004), „Telephone Intercepts and Their Admissibility
Criminal Law Review, 15, 31.
- OXFORD PRO BONO PUBLICO, (2006), Legal Opinion on Intercept Communication,
University of Oxford.
- Özbudun, Ergun (1995) Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Özdemir, S. ve Saysel A. (1980) *Ceza İnfaz Personelinin El Kitabı*, Ankara.
- Özkaya, İ. (2001), “*Türk İnfaz Hukukunun Başlıca Özellikleri*”, İnfaz Hukukunun Sorunları, BÜ, Ankara.
- Özgenç, İzzet, (2007), *Türk Ceza Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Özgür, Nurcan,(1999). *Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi*, Der Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, Bahri, M. R. Erdem ve V. Ö. Özbek, (2002), *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 6.Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Öztürk, Bahri ve M. Ruhan Erdem, (2007), *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Yeni Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Yenilenmiş 11.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara
- Reisoğlu, Safa, (2001) *Uluslararası Boyutları İle İnsan Hakları*, Beta Basım A.Ş, İstanbul.
- Reynaud,(1992) Alain, *Hapishanelerde İnsan Hakları*, (Çev. İhsan Kuntbay), T.O.D.A.İ.E Yay. Ankara.
- Sağlam, Fazıl (1982) *Temel Hakların Sınırlandırılması ve Özü*, AÜSBF Yayını, Ankara
- Selge, Edgar: *Ceza ve Terbiye Arasındaki Münasebetler İnfaz Kurumlarında Islah Mükellefiyetleri ve Bunların Genel Tesirleri*, Çev. Ahmet Buharalı, A.D., S.5-6, 1966, s.460.
- Selge, Edgar: *Hükümlülerin Gruplar Halinde Islah ve Terbiyeleri*, Çev. Ahmet Buharalı,

A.D., S.1, 1967, s.59.

Sevimli Z.(2000), *Ceza İnfaz Kurumlarında Güvenlik*, AB Yayın İşleri Başkanlığı, Yay. Ankara.

Şen, Ersan (1996), *Devlet ve Kitle İletişim Araçları Karşısında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması*, Kazancı Kitap A.Ş, İstanbul.

Sezer, Yasin (2006), *Türk Mahkemeleri ve Avrupa Topluluğu Adalet Divanı Kararları Işığında Kamu Hizmetlerine Girme Hakkı*, Seçkin Yayınevi, Ankara.

Soysal, Mümtaz (1986). “*Anayasaya Uygunluk Denetimi ve Uluslararası Sözleşmeler*”, Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayını, Sayı 2, Ankara.

Soysal, Mümtaz (1997). “*Uluslararası Antlaşmalar Konusunda Anayasa Yargısı*”, Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları, no 14, Ankara.

The State of Human Rights and Democracy in Europe, Parliamentary Assembly of Council of Europe, Strasbourg, 18 April 2007.

Şahin, C. (2007). Soruşturma ve Kovuşturma Sürecinde Özel Hayatın Gizliliğinin Korunması, İnsan Hakları Reformlarının Uygulanması Uluslararası Sempozyumu, TC. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayınları, No. 8.

Şahbaz, İbrahim (2009), *İletişimin Denetlenmesi ve Yasak Deliller*, Yetkin Basımevi, Ankara.

Şahin, Cumhur (2005), *Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi*, Ankara.

Talas, C. (1990). *Yaşam Hakkı ve Toplumsal Haklar*, İnsan Hakları Yıllığı, TODAİ Enstitüsü, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, C.12.

Taşkın, Ahmet (2005). *Basında Cezaevleri ve Gerçekler*, Eda Matbaası, Ankara.

Taşkın, Ahmet (1990). *Basında Cezaevleri ve Gerçekler*, Eda Matbaası, Ankara

Taşkın, Ahmet (2005). *Türkiye'de ve Dünyada Açlık Grevleri*, Eda Matbaacılık, Ankara.

Türker M., LL.M (1998). *Türk İnfaz Sistemi Altyapı Sorunları ve Bunlardan Kaynaklanan Tutuklu ve Mahkumların Yaşamını Etkileyen Mahsurlar*, Ohio,

Türmen, Rıza. (2007). *AIHS Kapsamında Özgürlükten Mahrumiyet*, İnsan Hakları Reformlarının Uygulanması Uluslar arası Sempozyumu, TC. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayınları, No. 8

Türker, M. (1998). “*Türk İnfaz Sistemi Alt Yapı Sorunları ve Bunlardan Kaynaklanan Tutuklu ve Mahkumların Yaşamını Etkileyen Mahsurlar*” 1998 Tetkik Raporu”,

120 Twin Access Crt Moreland Hills, Ohio, USA.

- Turgut Hüseyin, (1997), *Türk Ceza İnfaz Sistemi*, Türkiye'nin İnfaz Rejimi, Sorunlar ve Çözümler, Ankara.
- Turhan, F.ve Aksu M. *İnsan Haklarının Korunması Açısından Önleyici Amaçlı İletişimin Denetlenmesi Tedbiri*"
- Taylor, N., (2003), Policing, Privacy and Proportionality □ (European Human Rights Law Review Supp (Special Issue)
- Tezcan, Durmuş, M. R. Erdem ve O. Sancaktar, (2004), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Topçuoğlu, Hamide,(1984) *Hukuk Sosyolojisi Dersleri* (Sosyoloji Açısından Hukuk), C.11, Işın Yay., Ankara,
- Turhan, Faruk, (2006), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Asil Yayınevi, Ankara.
- UNİSEF, *Çocuk Adaleti Sistemi*, (2000) Ankara.
- Ünal, Şeref (2001) *AİHS İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri*, TBMM ültür Sanat ve Yayın Kurulu Yay. No: 89, Ankara.
- Ünal, Şeref (1995) *Anayasa Hukuku ve Milletlerarası Sözleşmeler Açısından Temel Hak ve Özgürlüklerin Kısıtlanması*, Anayasa Yargısı 11, Anayasa Mahkemesi Yayınları: No: 20, Ankara.
- Ünver, Yener ve Hakan Hakeri, (2006), *Sorularla Ceza Muhakemesi Hukuku*, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara.
- Voices and Visions of Freedom, Council of Europe,(2000) Madrid.
- Yarsuvat, Duygun,(1984). *Bir Sosyolojik ve Kültürel Alt Grup Olarak Cezaevi Toplumu*, İ.Ü.S.B.F.D. S.2.
- Yüzbaşıoğlu, Necmi,(1994). "Avrupa İnsan Hakları Hukukunun Niteliği ve Türk Hukuk Düzenindeki Yeri Üzerine", İnsan Hakları Merkezi Dergisi (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını), Cilt II, Sayı 1, Ankara.
- Yurtcan, Erdener, (2007), *Ceza Yargılaması Hukuku*, 12. Bası, Beta Yayınları, İstanbul.
- Yurtcan, Erdener, (2002). *Cumhuriyet Savcısının ve Ceza Yargıcının El Kitabı*, Türkiye Barolar Birliği, İstanbul.
- Yüce, Turhan Tufan: *Ceza Hukukunun Temel Kavramları*, Ankara, 1985.

Makaleler

- Acar, Muhittin-Köseçik, Muhammet-Özgür, Hüseyin (2008), The Changing Dynamics

- of Local Government to Governance in Turkey: Continuities, Chances, and Constraints, Slovenia.
- Akço, Seda, (2007). Çocuklar Bakımından Özgürlüğü Kısıtlayıcı Cezaların İnfazı, Hukuk ve *Adalet Eleştirisel Hukuk Dergisi*, Yıl 4, S.9.
- Akıllıoğlu, T. (1991), “Uluslararası İnsan Hakları Kurallarının İç Hukuktaki Yeri ve Değeri”, *İnsan Hakları Merkezi Dergisi* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını), Cilt I, Sayı 2
- Aksoy, M ve Uçkaç, B.(1988) *Suç İşlemede Beslenmenin Etkisi ile Mahkumların Beslenme Durumları*, A.D., Ankara.
- Alpaslan Şükrü, (1977). *Türk Ceza Kanununda Fer'i ve Mütemmim Cezalar*, TCK'nın 50 yılı ve geleceği, İstanbul.
- Ancel, Marc (1977) Fransız Ceza Hukukunun Elli Yıllık Gelişimi, Çev. Köksal Bayraktar, Değişen Toplum ve Ceza Hukuku Karşısında TCK'nın 50 Yılı ve Geleceği Sempozyumu (22-26 Mart 1976), İstanbul,
- Amor, P. (1960) *Mütekamil İnfaz Sistemi*, A.D., S.9.
- Ataç, Selcen, (2007) Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi (Raporlar-Denetim), *Hukuk ve Adalet Eleştirisel Hukuk Dergisi*, Yılı 4, S.9,
- Avrupa Konseyi, AİHS Çerçevesinde İnsan Haklarına Saygı Yükümlülüğü Konulu Bilgi Notu,(2007).
- Aydın, Vahdettin, *1982 Anayasası Çerçevesinde Özel Hayatın Gizliliğinin Korunması*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1998, S(3), s.185-198
- Başpınar Veysel (2003) *Yeni Türk Medeni Kanunu*, Prof Dr. Turgut Kalpsüze Armağan, s.669-690.
- Bayraklı, Hasan Hüseyin-Sezer, Yasin (2000) Devletin Vergilendirme Yetkisi Karşısında Temel Hak ve Özgürlüklerin Güvence Altına Alınması, *AKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.II, S.1 Afyon.
- Büker, Hasan-Dolu, Osman; *Caydırıcılığın Sınırları, Caydırıcılık Eksenli Suç Önleme ve Mücadele Politikalarına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Polis Bilimleri Dergisi, C.11
- Bıçak Vahit, *Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar Sistemi: Kamu Sektörü-Özel Sektör İlişkisi*, 21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu (21-22 Ocak 2000),

- Ankara, 2001.
- Çalışkan B. (1996) "Aile Hayatına Saygı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 27.01.2000 Günlü Mehmet Ciliz V. Hollanda Kararı (Başvuru No:29182/95).
- Çağlar, Yusuf Kenan, *Hükümlü ve Tutukluların Dışarıyla İlişkileri ve Dikkat Edilecek Hususlar*, Sesleniş Gazetesi, Yıl:8, S 96 (15 Mart 2010)
- Çeçen, Anıl, (2000). "*Günümüz Koşullarında İnsan Haklarının Genel Görünümü*", Türkiye'de İnsan Hakları Konferansı, 7-9 Aralık 1998, TODAİE.
- Çelik, Edip F.(1988) "*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Türk Hukukundaki Yeri ve Uygulaması*", İdare Hukuku ve İlimler
- Çitici, Ferzan. (2001). *Cumhuriyet Başsavcılarının Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi ile İlişkileri*, 21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu (21-22 Ocak 2000), Ankara.
- Çoban, Ali Rıza (2005) *AİHS Koruma Mekanizmasında Reform, 14. Protokol Mahkemenin İşyükü Derdine Deva Olur mu?* AÜHFD, C.4, s.2, Ankara
- Demirtaş, Necati: *Fransa'da İnfaz Hakimliği Müessesesi*, A.D., S:3, 1971, s.133.
- Demirbaş Timur, *Cezaevlerimiz ve Sorunları*, İstanbul Barosu Dergisi, Aralık 1999, S.4.
- Demirbaş Timur. *Cezaevleri Gerçeği*,(2000), :Prof.Dr.Seyfullah Edis'e Armağan, İzmir.
- Demirbaş Timur, (2001). *Cezaevlerinde Yeniden Sosyalleştirme (Tretman) Sorunları*, İnfaz Hukukunun Sorunları, Sempozyum 24/25.11.2000, Ankara.
- Demirbaş, T. (2001), "*Cezaevlerinde Yeniden Sosyalleştirme Sorunları*", Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan, DEÜY, İzmir.
- Erdoğan, Mustafa (1998) *İnsan Hakları ve Türkiye*, Yeni Türkiye, S.21
- İçel, Kayıhan,(1976). *Alman İnfaz Hukukunda Reform*, M.H.A.D.
- İlal, Ersan, (2000)."*İnsan Hakları ve Küreselleşme: Temel Hak ve Özgürlüklerin Güvence Bunalımı*", Türkiye'de İnsan Hakları Konferansı, 7-9 Aralık 1998, TODAİE.
- Karkın, Naci-Sezer, Yasin (2002) Kamu Yönetiminin Modernleşmesinde Şeffaflaşma Sorunu, *Türk İdare Dergisi*,
- Kemp, B. (1981, Ekim). *The Impact of Enforced Separation on Prisoners' Wives*, NSW Department of Corrective Services Research Bulletin No:4.
- Kortunay, Ayhan-Sezer, Yasin (2007) *Kamu İhale Kamununun 63. Maddesinin AB Hukuk Perspektifinden Değerlendirilmesi*, AÜHF Dergisi, C. 65, S.3
- Kösecik, Muhammet-Kapucu, Naim- Sezer, Yasin(2002) *How to be an Effective Manager In the Global World: A research on District Governors In Turkey*

Public Administration Between Globalisation and Decentralisation; İmplicatinon for Education And Training Conference. İstanbul

Sevük, Handan Yokuş, (2006), “*Kolluk Tarafından Suçun Önlenmesine Yönelik Yapılan İletişimin Denetlenmesine ilişkin Değerlendirmeler*”, TB.B Dergisi, Sayı 67.

Sevük, Handan Yokuş, (2007), “*Postada El Koyma ve Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Denetlenmesi*”, TBB Dergisi, Sayı 69.

Sözüer, Adem, (1997), “Türkiye’de ve Karşılaştırmalı Hukukta Telefon Telefax Faks ve Benzeri Araçlarla Yapılan Özel Haberleşmenin Bir Ceza Yargılaması Önlemi Olarak Denetlenmesi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Sayı 3, Cilt LV.

Yüce, Turhan Tufan: *Hürriyeti Bağlayıcı Ceza ve Suçlunun Terbiyesi Meselesi*, A.D., S.9-10, 1961, s. 927.

Yücel, Mustafa Tören: *Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfaz Stratejisi*, A.D., S.7, 1974.

Yücel, Mustafa Tören: *Amerikan Ceza Adaleti ve İnfazı Sistemi Üzerine Notlar*, T.İ.D., S.334, Ocak-Şubat 1972, S.71.

Yücel, Mustafa Tören: *Fransa ve İsviçre’de Cezaların İnfazı*, A.D., S.6, Kasım-Aralık 1986, s.139.

Yücel, Mustafa Tören: *Hürriyeti Bağlayıcı Cezalaya Alternatifler Dünyadaki Görünüm*, A.D., Ocak-Şubat 1987, s.95.

Rapor, Bildiri, Sempozyum

Adalet Hizmetleri, (1983) *Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.

Akcan, E.F ve Akcan, A. (1998). Kadın Suçluluğu ve Kişilik; İstanbul’da Suç Zanlısı Kadınlarda Kişilik Özelliklerinin Saptanması; bunların Göç ve Suç özellikleriyle İlişkilendirilmesi, İstanbul.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. Maddesinin uygulanmasına ilişkin Kılavuz(2009)”, İnsan Hakları El Kitapları, No:1, İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, <http://www.inhakbb.adalet.gov.tr/aihs/madde8.htm>, (12.07.2009).

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı,(2007).İnsan Hakları Reformlarının Uygulanması

- Uluslararası Sempozyumu, (Bildiriler-Tartışmalar) BİHB Yay. No:8, Ankara.
- Cliveti, M. (Rapporteur), (2008). Council Europe Parliamentary Assembly, Social, Health and Family Affairs Committee, "Women in Prison", <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingsDocs/Docs08/EDOC11619.htm>
- CPT Türkiye Raporu, 6 Mart 2008, (Çev. Erhan POLAT, CTEGM Daire Başkanı) Strazburg.
- Demirbaş Timur, (2001) Alman Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak Türkiye'de Cezaevleri Gerçeği, Modern Ceza İnfazı ve Cezaevlerinin Yönetim Sistemi Kolokyumu, Ankara.
- Diñç, Güney, (2006), Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Türkiye Barolar Birliği, Ankara.
- Dönmezer, Sulhi, Tutuklu ve Hükümlülere Yaş, Cinsiyet ve Suç Türlerine Göre Uygulanacak İnfaz ve Islah Reformu, in: Modern Ceza İnfazı ve Cezaevlerinin Yönetim Sistemi Kolokyumu, 15-16 Şubat 2001, Ankara.
- Doğan, Bülent, (2001). *Türk İnfaz Sisteminde İnsan Haklarının Gelişimi*, 21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu (21-22 Ocak 2000), Ankara.
- Doğru, O. (2007). *AİHM Kararlarının İnsan Hakları Reformlarına Etkisi*, İnsan Hakları Reformlarının Uygulanması Uluslar arası Sempozyumu, TC. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayınları, No. 8.
- Dursun, Hasan, (2000). *Cezaların İnfazının Kriminolojik Bir Çerçeve İncelenmesi*, Yargı Reformu Sempozyumu, İzmir.
- Ertosun Ali Suat,(2001). *Yönetim Bakımından Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları*, 21. Yüzyıla Girerken Çözüm Önerileri, in:21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu (21- 22 Ocak 2000), Ankara.
- Eryılmaz, B. *Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunması, Hakkı, İnsan Hakları Reformlarının Uygulanması Uluslararası Sempozyumu*, TC. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayınları, No.8.
- İzmir Meslek Odaları Platformu, F Tipi Cezaevleri Değerlendirme Raporları, İzmir 2001,
- Kent, Norman. Elliot.,(1975), "The Legal And Sociological Dimensions of Conjugal Visitation in Prison", *Journal on Prison* L.47 (1975-1976) <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/nejccc2&div=9&id=&page=>

(12.03.2010).

- Kıvırcık, Hasan,(2002) Cezaevleri Mekan Kurgusu, Güncel Sorunlar ve Öneriler, in: Cezaevleri Sempozyumu, 29-30 Haziran 2002, İstanbul.
- Koç, Mustafa, Türkiye'deki Ceza İnfaz Kurumu Yönetim Sisteminin Modern Hukuk, İnsan Hakları ve Çağdaş Demokrasi Esaslarına Göre Reorganizasyonu, Modern Ceza İnfazı ve Cezaevlerinin Yönetim Sistemi Kolokiyumu, 15-16 Şubat 2001, Ankara.
- Mutioğlu, Halil,(2000).“Post-Modern Gündem ve İnsan Hakları”, Türkiye’de İnsan Hakları Konferansı, 7-9 Aralık 1998, TODAİE.
- Mc MANUS, J, J.(November, 2008). "Report on Policing anda Penitentiaries, Turkey",Glasgow Caledonian University, Scotland,
- Nursal Necati (1997) Sempozyum Konuşması, Türkiye'nin İnfaz Rejimi, Sorunlar ve Çözümler, Ankara.
- Ozankaya, Özer, (2000). “İnsan Hakları İçin Demokratik Ulusal Üst Kimliğin Zorunluluğu”, Türkiye’de İnsan Hakları Konferansı, 7-9 Aralık 1998, TODAİE
- Sözüer, A. (2007). Kişi Hak ve Özgürlüklerinin Örgütlü Suçlulara Karşı Korunması Bakımından Türk Ceza Kanununun Getirdiği Yenilikler, İnsan Hakları Reformlarının Uygulanması Uluslararası Sempozyumu, T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayınları, No. 8.
- Sur, Melda,(2000). “Globalleşme Bağlamında Sosyal Haklar”, Türkiye’de İnsan Hakları Konferansı, 7-9 Aralık 1998, TODAİE.
- Yirmibirinci Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, (2000), T.C. Adalet Bakanlığı, Yayın İşleri Daire Başkanlığı, Ankara.

İnternet

www.anayasa.gov.tr/KARARLAR/IPTALITIRAZ/ 86/24E, 87/8K RG:28.05.1987, s.19473.(06.07.2006)

Akipek, Şebnem, *Özel Hukuk ve İnternet* <http://inet-tr.org/inetconf5/tammetin/hukuk.html>. (23.7.2009)

Avrupa Bölgesel veya Azınlık Dilleri Şartı, TODAİE Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi (<http://www.yerelnet.org.tr>)

- Avrupa Birliği 2009 Türkiye İlerleme Raporu, (www.abgs.gov.tr) s.16.
- Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve Gerekçesi
(www.adalet.gov.tr)
- Cong, Y.(2004).TıpEtiği-Hukuku-Tarihi, http://tipetigi.turkiyeklinikleri.com/abstract-tr_35036.html,Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi.
- Council of Europe, Recommendation 1741 (2006), Social Reintegration of Prisoners
<http://assembly.coe.int/?link=/Documents/AdoptedText/ta06/EREC1741.htm>
- Çiftçi, Ahmet, *Özel Hayat Hakkı ve Gizli Kamera Kullanımı ile Kamu Yararı Arasındaki İlişki*, www.rtuk.org/doc/ciftci.DOC (19.07.2006)
- Ermumcu, Osman,(2007) "*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İç Hukuktaki Yeri*,
<http://www.adalet.org/makale/xysbekran.php?idno=4422&id2=5944>,
(20.05.2007).
- Ermumcu, Osman,(2009)."*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Sekizinci Maddesinin Tahlili*",<http://www.aydinbim.adalet.gov.tr/MAKALELER>,(11.07.2009).
- Ermumcu, Osman, AİHS ve Türk Yargısı, www.adalet.org (20.12.2009)
- Ermumcu, Osman, AİHM Kararları ve İç Hukuktaki Yeri (www.adalet.org)
(20.12.2009)
- Erkunt, Adonis Çiğdem (2008). *Cinsel İstismara Yaklaşım Kitabı, Sesleniş Gazetesi*
http://www.cte-seslenis.adalet.gov.tr/arsiv/2008/74_mavis2008/makale/ardic.
- Esposito, Shaun C. (1981), "*Conjugal Visitation In American Prisons Today*" 19 J. Fam.
L.313(19801981)<http://heinonline.org/HOL/LandingPagecollection=journals&handle=hein.journals/branlaj19&div=20&id=&page=> (15.01.2010)
- Enforced Seperation on Prisinor's Wives, Corrective ServisN.S.W., www.correctiveservices.nsw.gov.au/media/dcs/information(20.11.2009)
- Schneller, Donald P., (1976) Conjugal Visitation- Prisoners's Privelege or Spouses's Right?,
Journel on Prison, L.165 (1975-1976)<http://heinonline.org/HOL/LandingPagecollection=journals&handle=hein.journals/nejccc2&div=18&id=&page=> (15.10.2009)
- Sevük, H.Y. (2003). AİHM Kararlarında Tutuklu ve Hükümlülerin Dış Dünya İle İletişimi,
<http://hukuk.erkincan.edu.tr/dergi/makale/pdf>. Aralık, AÜEHFD C.VII,
- Wood, Peter, "Behind The Bars", PAJ: A Journal of Performance and Art, January 2008,
Vol. 30,No.1,(30.01.2008) <http://www.mitpressjournals.org>, s 57-63.

Mahkeme Kararları

- AIHM, Silver and Others v. Birleşik Krallık 25 Mart 1983 tarihli 61 seri nolu karar
- AIHM, Golder v. United Kingdom, 25 Şubat 1975 tarihli ve 18/ 45 sayılı karar
- AIHM, Smith ve Grady v. The United Kingdom, 33885/96 ve33986/96, 88 ECHR 1999-IV
- AIHM, Hirst v. the United Kingdom no: 74025/01, ECHR/2005-...
- AIHM, Kalashnikov v.Russia no:47095/99, ECHR 2001-XI; Aliev v. Ukrayna no:41220/98, AIHM, Evans v. the Birleşik Krallık 6339/05 10 Nisan 2007 tarihli karar.
- AIHM, L.B.C. v. The United Kingdom, 28 Ocak 1998 tarihli karar
- AIHM, 22 Eylül 2009 tarih, 22190/05 başvuru nolu karar
- AIHM, The Judgement of Aliev v Ukraine, no. 41220/98, 187-189, 29 April 2003
- AIHM, Mellor v Secretary of State for the Home Department (2001) 3, WLR 533.
- AIHM 22 Eylül 2009 tarih, 22190/05 başvuru nolu karar
- AIHM 21 Ekim 2008 tarih, 49955/02 başvuru nolu karar
- AIHM 3 Temmuz 2007 tarih, 9460/03 başvuru nolu karar
- AIHM, 18 Aralık 2007 tarih, 44362/04 sayılı Karar
- AIHM 4 Aralık 2007 Tarihli, Dickson / Birleşik Krallık Kararı (Başvuru no: 44362/04)
- Danıştay 10. Dairesinin 2006/5393 Esas, 2009/10123 Karar,02.12.2009 tarihli Kararı
- Konya İdare Mahk.23.03.2005 gün ve K:2005/149 s.lı karar.
- Konya İdare Mhk. 10.03.2004 gün ve E:2003/787 s.lı karar
- Konya İdare Mhk..16.12.2004 gün ve K:2004/1320 s.lı karar

Diğer Kaynaklar

- Adalet Bakanlığının CTEGM 45/1 Sayılı Genelgesi.
- Adalet Bakanlığının B.03.0.CTE.0.00.23-210.02.01 sayılı yazısı.(TBMM Başkanlığına)
- Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müd. İstatistik Bürosu verileri, 2010.
- Ovacık Bülent, Bir Savcının Kaleminden Cezaevi gerçeği, Hürriyet, 6.1.1998.
- 17/06/2005 tarihli, 25848 sayılı Resmi Gazete

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Abdullah MURAT
Anne Adı: Mümine
Baba Adı: Dursun
Doğum Yeri ve Tarihi: Bolu- Gerede-1976
Lisans Eğitimi: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Mezuniyet Tarihi: 1998
İş Bilgileri: Tetkik Hâkimi-Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü-Ankara
Yabancı Dil: İngilizce (iyi)